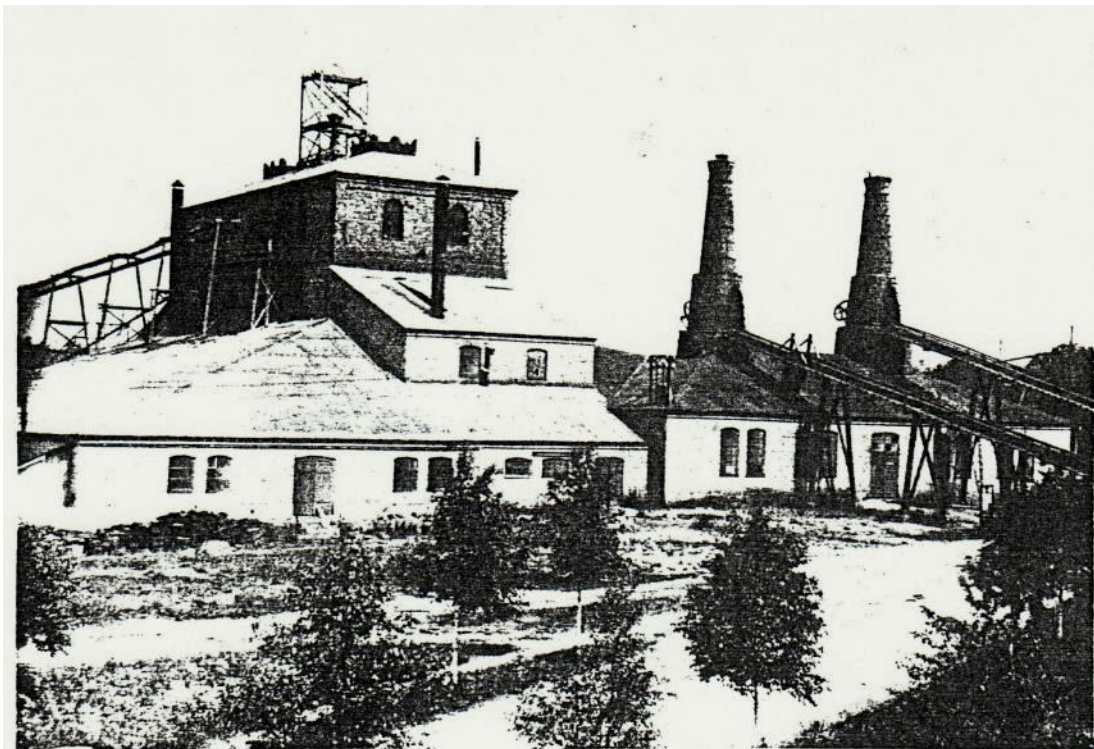

NYHAMMAR

ETT INDUSTRIISAMHÄLLE I GRANGÄRDE

AV KJELL VADFORS

Abäckshyttan med rostugnar 1923. Foto: Karl Erik Forslund.

FÖRORD.

Jag har länge umgåtts med tanken att försöka skildra Nyhammars historia, en tanke som nu blivit verklighet. Eftersom det här rör sig om ett tämligen stort industrisamhälle, har arbetet varit förenat med relativt stora svårigheter. Visserligen fanns det redan en hel del skrivet men ingenting samlat, utan jag har fått söka i många olika källor. Tyvärr har det inte varit möjligt att redogöra för alla som bott eller bor i samhället. Många personer och familjer hade varit väl värda att lyfta fram i krönikan, men den här boken hade då blivit oproportionerligt stor. Dessutom är det svårt att komma åt perioden efter 1940, detta på grund av sekretessregeln vad det gäller kyrkoböckerna. Nämnda böcker är hemligstämplade under 70 år. Tack vare ett par CD-romskivor har det dock varit möjligt att få fram en del uppgifter rörande åren 1970 och 1980. Jag har försökt att illustrera skildringen med så många foton som möjligt. Även härvidlag har det varit svårt att välja i det omfattande material, som jag har i min ägo. Jag har lagt mig vinn om att försöka få med bilder som kan vara av allmänt intresse.

De släktlängder som upprättades och användes som undelag vid arbetet med Nyhammars historia har här utelämnats av utrymmesskäl. Dessa längder förvaras hos författaren, och intresserade kan erhålla materialet i form av CD-rom, USB eller eventuellt som papperskopior.

Källor.

Grangärde kyrkoarkiv med husförhörslängder och församlingsböcker, födelse- och dopböcker, lysnings- och vigselböcker, död- och begravningsböcker. Följande CD-romskivor utgivna av Sveriges Släktforskarförbund: Sveriges befolkning 1890, 1900, 1970 och 1980. Sveriges dödbok 1901 – 2009. En del uppgifter har dessutom hämtats från Grangärde Häradsrätts domböcker och Bergscollegie arkiv.

Avsnittet om Nyhammars Bruk har delvis hämtats från Bengt och Bertil Ohlsons skrifter rörande brukets historia. Båda var på sin tid verksamma som chefer vid bruket. Jag har även haft stor nytta av Per-Erik Dybecks utmärkta skrift "Negorna i Nyhammar". Jag har dessutom intervjuat ett antal personer som förmedlat sina kunskaper om Nyhammar under äldre tider. Grangärdebygdens Fotoklubb har välvilligt ställt sitt fotoarkiv till mitt förfogande. Så även Per-Erik Dybeck som låtit mig ta del av faderns, Res Erik Perssons, efterlämnade foton. Fotomaterialet har dessutom kompletterats med ett antal bilder, tagna av framlidne Bertil Danielsson. Bernt Mattsson har även han bidragit med foton.

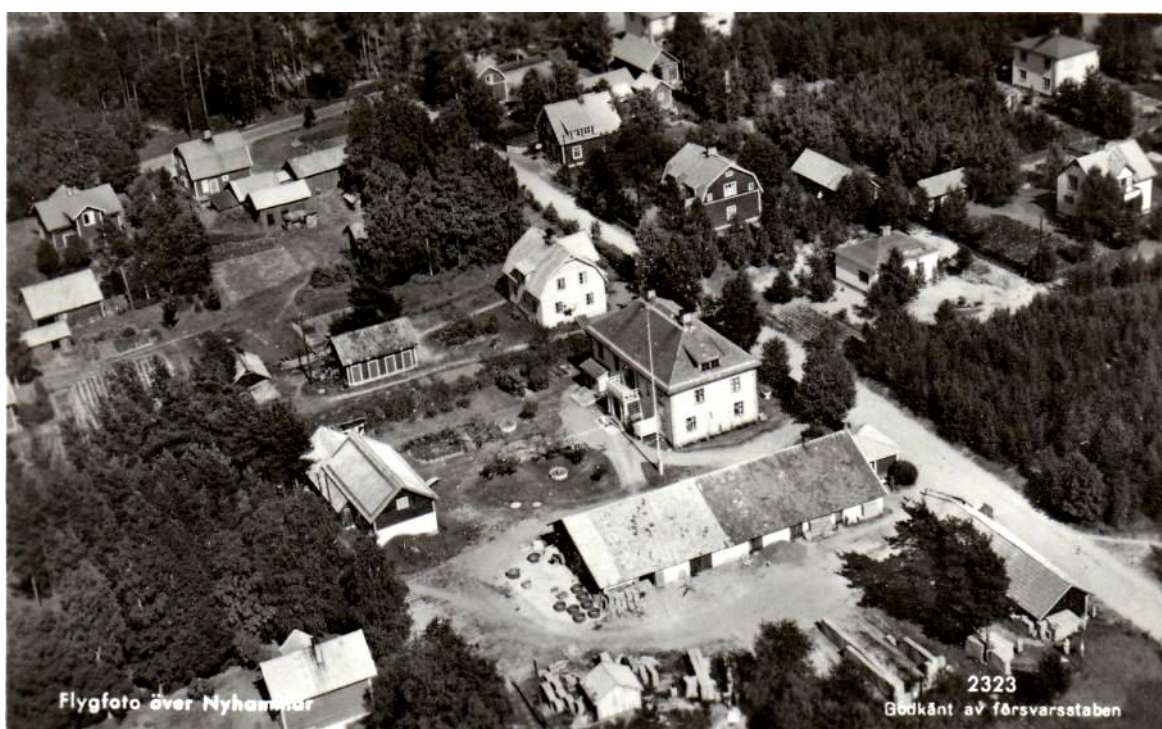
Ett särskilt tack riktas till Bengt Östberg, vilken åtagit sig att hjälpa till med redigeringen av hela det omfattande text och fotomaterialet. Han har även bidragit med några kompletterande uppgifter.

INNEHÅLL.

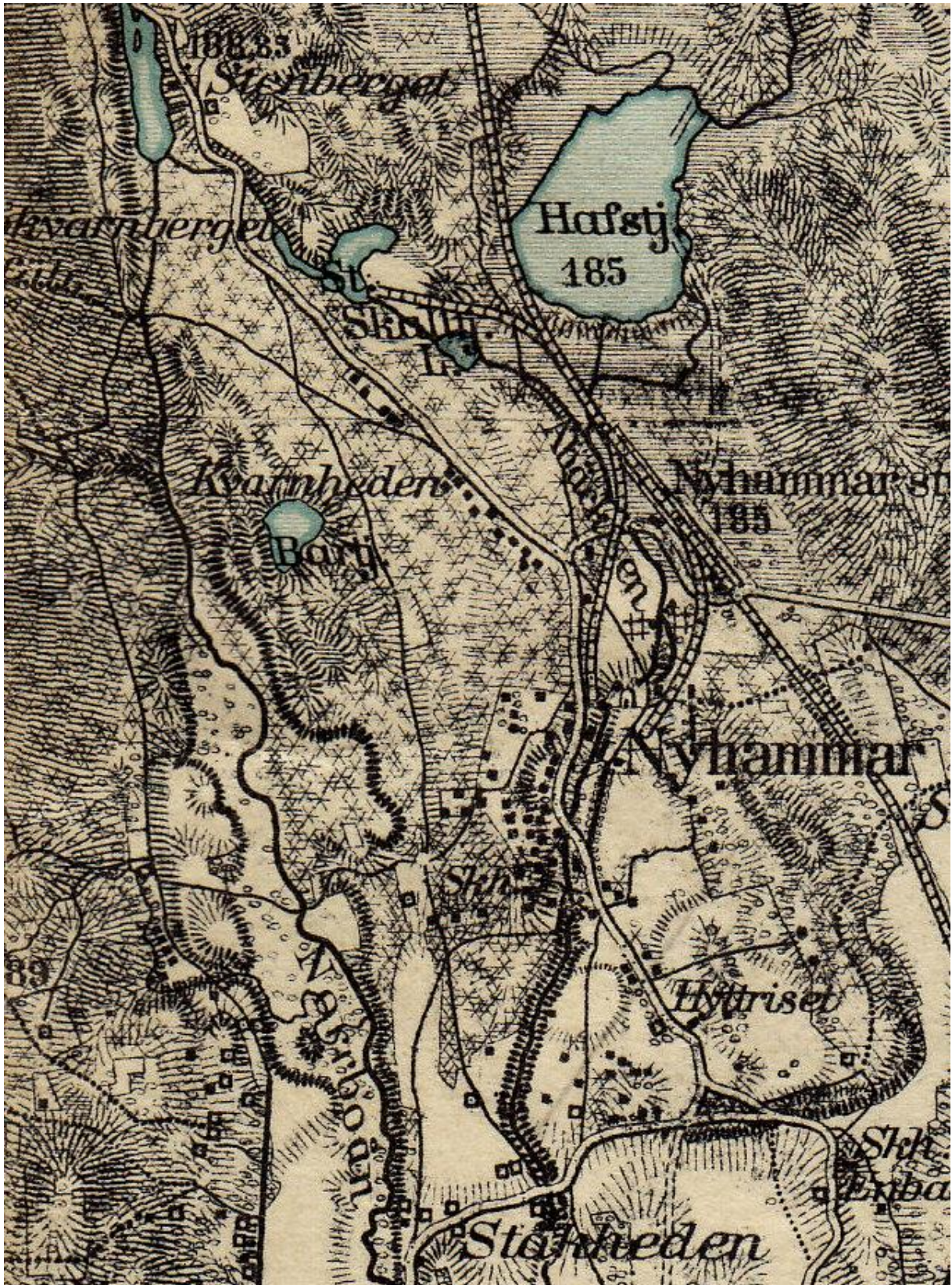
Översiktskartor och vykort	4
Stenberget	9
Nyhammar, historik	12
Nyhammars Bruk	19
Rallbanan	31
Nyhammars Sågverk	31
Träullsfabriken	34
Nyhammars Herrgård	35
Illmyra gruvor	40
Nyhammars skola	42
Lärare vid Nyhammars skola	45
Järnvägen	56
Järnvägsstationen	59
Posten	63
Folkets hus	65
Folkets Park	68
Nyhammars Marknad	72
NTO:s Folkfest	73
Affärsrörelser och andra verksamheter	82
Andlig verksamhet	137
Nykterhetsrörelsen och Nyhem	142
Nyhammars Arbetarkommun	144
Idrottsrörelsen och Åvallen	147
Scoutstugan vid Mångdala	151
Havstjärnsbadet	153
Vägarna	153
Kända Nyhammarsbor	156
Bebyggelsen i centrala Nyhammar	209
Bebyggelsen i södra Nyhammar	211
Västby, historik	213
Fastigheter i Västby	217
Området öster om centralorten	227
Kvarnheden, historik	232
Gårdar och släkter, Kvarnheden	233
Hyttriset, historik	257
Några släkter i Hyttriset	259
Fastigheter i Hyttriset	283
Kartor	291

Verkstadsområdet i Nyhammar. I förgrunden brandstationen. Längst bort sågverksområdet Vykort: Nils-Gunnar Olssons arkiv.

Folketshusvägen och södra delen av Kvarnheden. I mitten Hööks villa och cementgjuteri. Vykort: Nils-Gunnar Olssons arkiv.

Nyhammarsområdet. Generalstabens karta. Uppmått åren 1907 – 1908.
Kopierad och uppförstorad av Kjell Vadfors 2013.

Karta över Nyhammar och Kvarnheden. Ludvika Kommuns informationskarta, upprättad 1983 av Mättningskontoret. Kopierad och uppförstorad av Kjell Vadfors 2013.

Kvarnhedsvägen och Folketshusvägen. I vänstra övre hörnet Nyhammars Handel med Torget strax till höger. Längst till höger Hööks villa vid Folketshusvägen. Vykort: Nils-Gunnar Olssons arkiv.

Hyttriset. Tvättstugan (numera ELCON) med Kvarndammen. Längst till vänster Lindbergsgården. Vykort: Nils-Gunnar Olssons arkiv.

STENBERGET.

Byn är belägen invid södra delen av Frötjärn drygt 1 1/2 kilometer norr om centrala Nyhammar. Stenberget har fått sitt namn efter berget strax norr om byn, och den är betydligt äldre än tätorten Nyhammar. Stenberget började bebyggas redan på 1680-talet. Upprinnelsen kan sökas i den hammarsmedja som på 1650-talet anlades vid Frötjärn och som fick namnet Nyhammaren. Det är således här man kan söka ursprunget till Ortsnamnet Nyhammar. Befolkningen i Stenberget kom att präglas av smedsläkter då hammarsmederna här hade sin arbetsplats på bekvämt avstånd.

Den första noteringen i domboken finner man den 23/1 1711, då man kan läsa följande: *Torpstället Stenberget benämnt, som hustru Karin Ersdotter i Kyrkobyn med sin son Johan Johansson och de flera hennes barn Anno 1719 den 12 september för 87 daler kopparmynt försålt åt hammarsmeden Hans Persson Plåt, uppbjöds nu första gången.* Uppbudet klandrades den 4/3 1713 av en Olof Nilsson i Norrbo, vilken hävdade att torpstället var beläget på hans tillhöriga mark. Vid rättegången framkom dock att torpet tillhörde det så kallade Hans Matts 1/4 mantal i Kyrkbyn, och att Olof Nilsson endast utfört viss röjning av området. Man nådde därför fram till en överenskommelse varigenom Hans Persson kunde bli kvar på torpet.

Hans Persson Plåt var dock inte den förste invånaren i Stenberget. Redan omkring 1685 synes hammarsmeden Anders Larsson, född 1633 i Nisshyttan vid Säter, ha slagit sig ner här. Familjen hade dessförinnan bott på flera olika ställen i Bergslagen, bland annat Ramnäs socken i Västmanland, Saxehammar i Söderbärke socken, Fellingsbro i Västmanland, Larsbo i Söderbärke samt därpå i Rämshyttan. Det var från den sistnämnda orten som familjen kom inflyttande till Stenberget. De blev dock inte kvar här mer än under drygt ett decennium. Redan år 1699 flyttade familjen härifrån, och även sonen Lars Andersson och mågen Mats Eriksson förefaller att ha lämnat Stenberget vid ungefär samma tidpunkt. Den sistnämnde flyttade till Bråfall i Stora Tuna, medan det saknas noteringar om vart de övriga två familjerna tog vägen. Det finns för övrigt inga noteringar om barn födda i Stenberget under perioden 1700 till 1710. Det hindrar dock inte att det tillfälligt kan ha bott någon familj här under den tiden. Husförhörslängden från perioden 1700 till 1717 saknas emedan den förstördes vid den våldsamma kyrkobränden 1716.

Den ovan nämnde Hans Persson Plåt föddes den 8 september 1666 i Hedemora. Han var gift två gånger, första gången med Brita Johansdotter, född den 23 juni 1661 i Hagge, Norrbärke socken. Efter hennes död 1725 gifte han om sig med Elisabet Andersdotter, född den 7 juni 1680 i Lillheden, Grangärde. Samtliga barn är födda under det första äktenskapet. Hans Persson bodde före flytten till Grangärde i Hagge, Saxehammar och Marnäs. Som redan framgått skedde flytten till Stenberget omkring 1710, och han blev sedan kvar här under resten av sitt liv fram till den 17 juli 1732 då han avled.

Plåtsläkten kom sedan att dominera Stenberget i närmare två århundraden, nämligen ända fram till senare delen av 1800-talet. Man vet inte varifrån släktnamnet Plåt härstammar. Eftersom smedyrket varit så helt dominerande inom släkten, kan man misstänka att det kanske rör sig om ett förvanskat vallonnamn, eller att det kan ha ett tyskt ursprung. Smedyrket var vanligt bland valloner och tyska invandrare.

Torpen under Stenberget kom redan tidigt i Nyhammars Bruks ägo. Man lät även uppföra bostäder åt de anställda smederna, kolarna och arbetarna vid Bruket. På den karta som upprättades inför Laga Skiftet 1866 finns 4 gårdar med tillhörande ekonomibyggnader markerade, samtliga var då i brukets ägo. Två av gårdarna låg på vägens vänstra sida och två på den högra. Det har inte varit möjligt att avgöra vilka som vid tillfället bodde i dessa gårdar. Många familjer stannade för övrigt endast några få år på platsen.

Stenberget kom med tiden att bli en relativt stor by. Redan vid mitten av 1770-talet fanns här 6 familjer. Det är dock svårt att avgöra hur många gårdar det rörde sig om, emedan det ofta bodde minst ett par familjer på varje gård. På 1770-talet kunde man notera 9 familjer och år 1800 hade antalet ökat till 12 familjer. Under större delen av 1800-talet var antalet familjer tämligen konstant, omkring 15 st. När en ny smedja anlades vid Abäckshyttan (nuvarande Nyhammar) och de gamla smedjorna vid Frötjärn och Mångdala revs på 1870-talet minskade antalet invånare i Stenberget. Mot slutet av 1800-talet började området söder om Stenberget att bebyggas, och denna nya by fick namnet Kvarnheden (efter den närbelägna Brokvarnen). Nu skedde en betydande utflyttning, dels till Kvarnheden, dels till Nyhammar. År 1930 kunde man notera endast 5 kvarboende familjer i Stenberget.

En på sin tid mycket känd person kom att för en längre tid bli bosatt i Stenberget, nämligen Karl Persson, allmänt känd som "Nybo-Kalle". Han föddes 1863 i Norhyttan, son till Per Larsson och Karin Persdotter. Han flyttade till Stenberget 1891 och med på flytten var även hans moder vilken var änka sedan 1884. Nybo-Kalle var vid ankomsten till Stenberget ungarman men gifte sig 1909 med den 15 år yngre Bästas Anna Persson, född 1878 i Skattunge. Han blev vida känd som naturdoktor, och det berättas att det ofta var köbildning vid hans bostad i byn. Han var känd för att med hjälp av olika dekokter kunna bota allehanda sjukdomar, och han skall dessutom haft förmågan att på medial väg söka efter försvunna personer. Mot slutet av år 1909 gick flytten till Aspslätten, där Nybo-Kalle gick bort den 4 juli 1915 när han endast var 51 år gammal.

År 1915 blev Stenberget platsen för en tragedi. Då mördades nämligen den 22-åriga Elin Viklund från byn Hedtjärn. Det berättades att hon varit gravid, och att hennes fästman skall ha förälskat sig i en annan flicka. Om mordet skett i hastigt mod eller om det rört sig om ett överlagt mord vet man inte. I varje fall skall mördaren ha flytt till Amerika och där framlevt resten av sitt liv. Mordet förblev ouppklarat och riksbekant, omtalades allmänt som "Stenbergsmordet". Om händelsen vittnar ett så kallat offerkast som tillkom på så sätt att förbipasserande lade en kvist på platsen för att hedra den mördade. Därigenom uppkom så småningom en rishög.

Stenberget avfolkades under 1940-talet. De sista bofasta här var Johan August Ludvigsson, Erik Adolf Brask och Johan Fredrik Jakobsson. Stenberget saknar sedan dess en fast bosättning. Flera av gårdarna finns dock kvar och utnyttjas numera som fritidshus.

Från Stenberget. Troligen familjen Frisk. Foto: Emil Göstas, Grangärde Fotoklubb.

Elin Andersson, f. Persson 1891, gm. August Andersson i Kullen. Hennes bror Albin Bornäs, f. 1889, samt Elin Viklund, f. 1893, som mördades vid Stenberget 1915. Foto: Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

NYHAMMAR.

KORTFATTAD HISTORIK.

Nyhammar, som idag är det största samhället inom Grangärde församling, är en förhållandevis ung ort. Det är först under 1820-talet som man i kyrkoböckerna hittar notiser om personer bosatta i Nyhammar. De båda angränsande byarna, Stenberget i norr och Hyttriset i söder, är betydligt äldre, den förstnämnda orten från slutet av 1600-talet och den sistnämnda från 1680-talet.

Själva Ortsnamnet Nyhammar står att finna i den hammarsmedja som på 1650-talet anlades vid Norrboåns utlopp från Fröttjärn omkring en kilometer norr den nuvarande tätorten. Man har bland annat gissat att namnet skulle antyda att det skulle ha funnits en äldre smedja på platsen. Vid genomsökning av äldre handlingar har dock inte påträffats något som styrker ett sådant antagande. Som jag redan nämnt under Stenberget ovan kan namnet istället härledas till den hammarsmedja som anlades ivid Fröttjärn. Jag återger nedan ett par protokoll som belyser tillkomsten av smedjan.

Anno 1657. Bergstingsprotokoll över Öster- och Västerbergslagen 1653 – 1686. *Förfrågades om den smedjan som någon i Kyrkobyn uppbyggt haver i Frökoärnsån, om någon i socken därpå haver att tala. Svarades av samtliga, att han ingen del prejudits länder, helst efter prästen som ägorna haver, är därför förnöjd, ligger eljest i villande skogen längst i norr i socknen.* (Formuleringen "prejudits länder" innebär att ingen av berörda bybor hade några invändningar).

Anno 1662 den 24 januari. Tingsprotokoll. *Rannsakades efter Kungliga Bergscollegie påläggelse om Hammarsmedjan som var uppbyggd på Gränges skogen. Framkom att några sockenbor hade den låtit uppbygga för några år sedan, i synnerhet namngavs Nämndemannen Lars Ersson i Kyrkobyn, vilken berättade att han med fordom Bergmästaren, salig Per Jönssons samtycke, hade det verket föreslagit, dock ursäktade han sig av enfaldighet icke hava vetat att begära skriftligt tillstånd därpå. Resolverades att så emedan samma smedjebyggning syntes ingen prejudicera med vattudämningar eller annat, och överflöd av skog till kolningar funnes, och att tackjärnet var i så ringa pris, så förmentes samma byggning ägarna att behålla, med sådant förord, så länge dessa ägare själva hava makt smedjan att bruka och behålla. Men där de för nöd eller trångmål till hel eller halvt måste den försälja, så skall dem vara förbjudet den till några köpmän att försälja, varigenom skogen för Smedjans fortdrivande så mycket mera befaras kunna förödas.*

Smedjeruinen vid Mångdala. Foto Bernt Matsson.

Smedjan blev kvar vid Fröttjärn under lång tid. Senare, närmare bestämt 1833, anlades även en hammarsmedja vid Mångdala, nordväst om Nyhammar. Man kom hädanefter att tala om Övre respektive Nedre Nyhammaren.

Nyhammars Bruk från Slaggvarpet. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Först på 1870-talet lät man uppföra en ny hammarsmedja, denna gång i närheten av Abäckshyttan. Verksamheten vid den övre hammaren lades ner på 1850-talet, medan den nedre hammaren blev kvar i drift ända fram till dess att den nya smedjan byggdes. Det var nu som det moderna industrisamhället Nyhammar började växa fram. Vid Abäcken, och ett stycke norr om Abäckshyttan, hade även ett sågverk uppförts. Nyhammars Bruk ägde vid den tidpunkten vidsträckt skogar. Nyhammars Bruks historia behandlas i ett särskilt avsnitt längre fram.

Arbetare vid gamla hyttan 1910. Foto Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

Den ovan nämnda Abäckshyttan har mycket gamla anor. Denna masugn anlades intill Abäcken, som rinner från Havstjärn ner till Bysjön. Bäckens vatten utnyttjade man bland annat för att driva bälgarna. Hyttan skall, enligt en bergmästarrelation från 1694, ha blivit byggd redan omkring 1609. Abäckshyttan ägdes till en början av bergsmän från Grangärde Kyrkby med omgivande byar. Någon fast bebyggelse fanns vid denna tid inte i hyttans närhet.

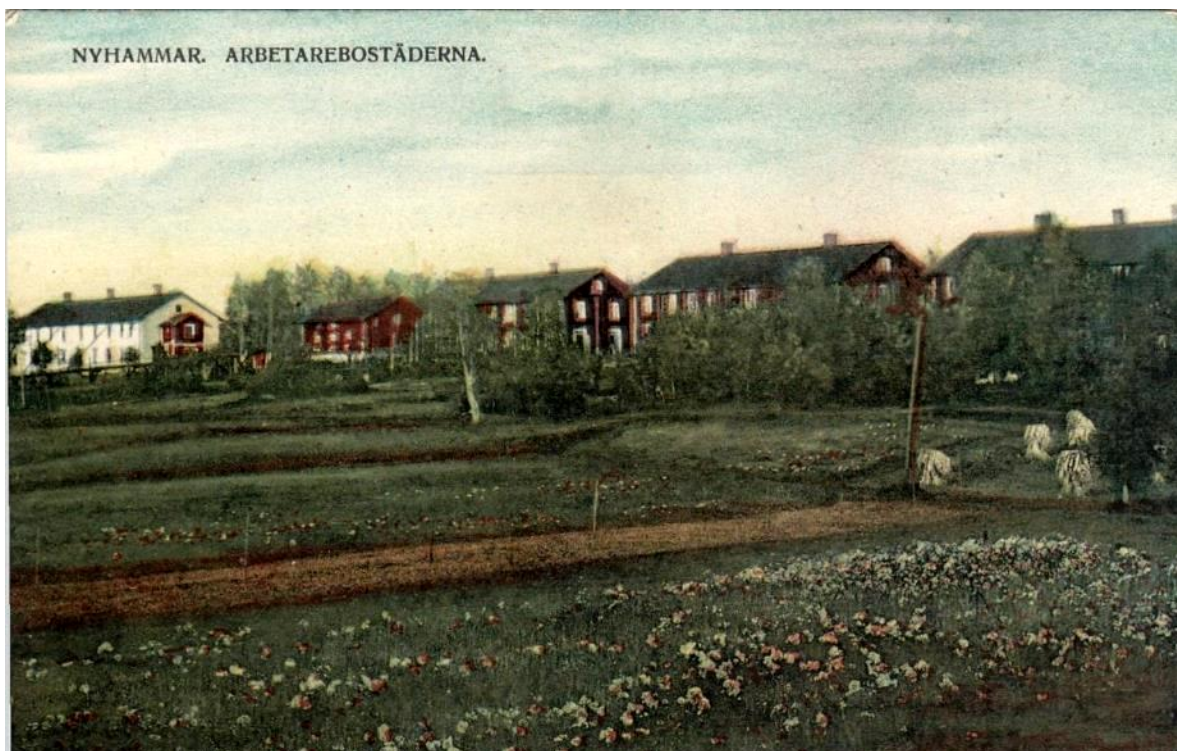
De smeder som var sysselsatta vid smedjan invid Frötjärn var bosatta i Stenberget, norr om nuvarande Nyhammar, där de hade nära till sin arbetsplats. När den nedre smedjan anlades vid Mångdala 1833 byggdes även här några bostäder. Behovet av arbetskraft vid Abäckshyttan medförde att man år 1825 lät uppföra en kasern av slaggsten strax öster om kanalen. I denna byggnad, som allmänt kallades för slaggbyggningen, inrättades 1826 även den första skolan i Nyhammar (mera om detta under rubriken Nyhammars skola nedan).

Vy från Nyhammar år 1903. I bakgrunden slaggbyggningen vid Gamla Bruket. Foto Bernt Mattssons arkiv.

Omkring 1875 uppfördes ytterligare fyra kaserner inom samma område, och byggnadsmaterialet utgjordes denna gång av trä. Denna nybyggnation hängde samman med att smidesverksamheten vid mitten av 1870-talet flyttades till platsen vid Abäckshyttan, samtidigt som Nyhammars Bruk expanderade, vilket medförde större behov av arbetskraft.

Kasernerna, som samtliga var i två våningar, kallades för Gamla bruket, och kom att utgöra ett särskilt litet samhälle i östra delen av det framväxande Nyhammar. Dessa arbetarbostäder hade en för sin tid relativt hög standard, och de ansågs även vara trivsamma. Idag finns ingenting kvar av kasernerna. Den sydligaste av dem revs redan 1958, medan slaggbyggningen eldades upp 1973 som ett övningsobjekt för brandkåren. Den sista kasernen försvann omkring 1985 och platsen för "Gamla Bruket" är numera helt öde. Den siste hyresgästen i slaggbyggningen var Waste Karlsson.

Gamla bruket med arbetarbostäderna. Efter vykort. Kjell Vadfors arkiv.

Här har brandkåren satt eld på slagbyggningen. Foto Bertil Danielsson.

På 1910-talet uppfördes tre modernare arbetarbostäder i norra delen av samhället, alla i två våningar, och denna nyare bebyggelse fick namnet Skogsbo. Den södra bygganden är den äldsta, och den uppfördes 1916. Lägenheterna i Skogsbo hade en högre standard än de vid "Gamla Bruket". Skogsbo är även idag bebott och numera i privat ägo. Det är tyvärr inte möjligt att redovisa alla de familjer som varit bsoatta i Gamla Bruket och i Skogsbo.

Skogsbo i slutet av 1900-talet. Foto Bertil Danielsson.

Familjen Qvist. Carl Johan Qvist f. 1846, hustrun Maria Lovisa Jansson f. 1847 och barnen Selma, Olga, Anton, Alma, August och Karl samt barnbarnen Elsa och Karl, (Karl Qvists barn). Omkring 1905. Foto A. Eriksson-Vadfors.

Redan relativt tidigt tillkom en del bebyggelse längst i söder. Jag tänker här närmast på Bryggargården vilken skall ha blivit byggd redan på 1840-talet samt på Qvistgårdarna som uppfördes omkring 1890. Området vid samhällets nuvarande centrum var ännu vid slutet av 1800-talet i det närmaste obebyggt, och platsen där torget numera ligger var skogbeväxt en bra bit in på 1900-talet. Frånsett den byggnad som uppfördes 1896 ett stycke öster om torget och som kom att hysa Nyhammars Handelsförening, och den gård söder om torget där Erik Adolf Brask flyttade in, härrör de flesta byggnaderna från tiden 1920 till 1940.

Bilden med stinsen Palmés döttrar Astrid och Anny på sparkfärd från 1902 är tagen ungefär där torget senare skulle komma att ligga. Foto A. Eriksson-Vadfors. Grangärde Fotoklubb.

Den första fastigheten vid det som senare skulle komma att bli torget uppfördes år 1921. Det rör sig här om huset som bland annat skulle komma att inrymma Nyhammars Konditori.

Första byggnaden vid torget. Foto Erik Lindberg.

Konsumhuset byggdes därefter, närmare bestämt 1925, medan all övrig bebyggelse, såsom t.ex. Lindahls, Manne Larssons, OK:s bensinstation, Virginias och Gamla Posten, härrör från 1930-talet. Mer om affärsbebyggelsen vid torget längre fram.

På 1930-talet började även en egnahemsbebyggelse att växa fram inom området väster om torget. Tilläggas kan att markområdet väster om landsvägen genom samhället (inte att förväxla med den moderna genomfart som byggdes längre i väster på 1960-talet), sedan gammalt tillhörde Stakheden. Hela detta område var ännu vid Laga Skiftet 1866 i stort sett skogbeväxt. Området som låg öster om landsvägen synes vara utbyggt från Stenberget i norr och från Hyttriset i söder. Den enda bebyggelsen här utgjordes 1866 av masugnen med tillhörande byggnader, några få bostäder samt "Gamla Bruket".

Längst ner i sydväst växte så småningom fram en bebyggelse som fick namnet Västby och som redovisas närmare längre fram. Norr om centrum uppkom under senare delen av 1800-talet en långsträckt by som kom att kallas för Kvarnheden. Även för denna by lämnas en redogörelse längre fram. Allra längst i väster, och inom Kvarnhedenområdet, uppfördes 1915 en samlingslokal som fick namnet Skogshallen och som sedermera, närmare bestämt 1919, övertogs av Folketshusföreningen. Byggnaden fick då namnet Folkets Hus. Från 1920-talet kom lokalen även att användas för den nyinrättade biografen. Folketshusföreningen lät också tidigt röja för en folkpark i anslutning till byggnaden.

Redan 1908 hade Karl Höök låtit uppföra ett cementgjuteri ett stycke öster om den plats där Folkets Hus senare kom att ligga. Byggnaden finns kvar än idag, även om verksamheten vid gjuteriet sedan länge har upphört. Längs Folketshusvägen kunde man även finna Nyströms frisersalong, vilken ursprungligen uppfördes av Skoglund 1928. Intill låg Qvarfordts bageri, också det ifrån 1928. Längs Folketshusvägen uppfördes under 1920-talet och senare år ett antal egnahemsvillor. Under 1930-talet byggdes många egnahem inom området som idag innefattar Gamla Postvägen, Tallhedsvägen, Abäcksvägen och Vinkelvägen. Fastigheterna vid den norra delen av sistnämnda väg hör dock till Kvarnheden.

Ytterligare fastigheter tillkom under senare decennier. Hyreshusen som uppfördes norr om Qvistgårdarna och som kom att benämnas Abäckshyttan uppfördes 1956.

Hyreshusen vid Abäckshyttan. 1966. Foto Bernt Mattssons arkiv.

År 1967 tillkom hyreshusen på Tallheden och några år senare, närmare bestämt 1971, uppfördes pensionärsbostäderna inom samma område. Posten flyttade senare in i en nybyggd lokal söder om hyreshusen. Verksamheten här är dock sedan några tillbaka avvecklad och finns numera i Konsumbutiken.

Det nybyggda pensionärshemmet.

Om man ser till området öster om den senare tillkomna järnvägen fanns här enligt Laga Skifteskartan från 1866 endast två gårdar nämligen Illmyra och Brännmossbron den senare kom av orsbefolkningen att kallas "Brännbergsbron". Båda gårdarna tillhörde då Nyhammars Bruk. Bebyggelsen i närheten av den 1903 – 1904 anlagda järnvägen tillkom en bit in på 1900-talet. Jag tänker här närmast på järnvägsstationen och bostäderna för järnvägens anställda samt gårdarna Nord och Björkhaga. Det som här ovan redovisats utgör endast ett axplock bland alla de verksamheter som funnits och ännu återfinns inom Nyhammarsområdet. Det är min avsikt att länge fram lämna en utförligare redogörelse över dessa. Nyhammars Bruk kommer givetvis att behandlas i ett eget avsnitt. Så är även fallet med Folkets Hus och Folkparken samt de aktiviteter som här försigått.

NYHAMMARS BRUKS HISTORIA.

Upprinnelsen står att finna i den masugn som uppfördes omkring 1609 och som fick sitt namn efter den närbelägna Abäcken. Vattnet, som kom ifrån Havstjärn, användes för att driva de blåsbälgar som tillförde luft till masugnen. Abäckshyttan nämns redan år 1625 i ståthållaren Carl Bondes "Undervisning på bergsbruket". Hyttan ägdes då av två bergsmän, och den var i drift endast 10 dygn per år.

Redan i längden för Årliga Rântan år 1562 finner man dock namnet Abäckshyttan, som då brukades av bergsmännen Per Hansson, Olof Tidiksson, Jakob Mattsson och Nils Jonsson i Kyrkobyn samt Lars Jonsson i Norrbo. År 1569 nämns däremot hyttan som öde. Denna äldre hytta var urminnes, och av namnet att döma var hyttplatsen identisk med den, där den nya masugnen uppfördes omkring 1609. Platsen hade således legat öde i omkring 40 år. Enligt traditionen skall det ha funnits en ännu äldre

hytta, belägen vid Hyttriset längre i söder. Den torde i så fall ha varit medeltida, och sannolikt rörde det sig då om en enklare så kallad väderhytta, där vinden användes för att förse hyttan med blästerluft. I området där Bergeskogs gård är belägen har slagg påträffats, vilket styrker uppgifterna om att det kan ha legat en väderhytta i området. Bynamnet Hyttriset skulle i så fall kunna härledas till denna hytta.

I en bergmästarrelation (odaterad men sannolikt från 1640-talet) återfinns också Abäckshyttan, som då ägdes av 4 bergsmän. Uppgifter om varifrån man hämtade malmen saknas. I en bergmästarrelation från 1694 finns det utförliga uppgifter om Abäckshyttan: *Hyttan är ifrån första begynnelsen ungefär 85 år, men blev förliden höst nedertagen och ånyo uppsatt igen. Har liten vattudräkt ifrån en liten sjö, Hafstjärnen vid namn, men går med högt bröstfall. Har god skog men långt ifrån, torrt och sandigt åkerland, lång malmväg, nämligen från Illmyra, Hästberget och Bastberget, där de taga sin malm. Brukas av 10 bergsmän, som givit i år 10 skeppund om dygnet. Dess märke är 20.* (Bastbergsguvan låg i närheten av Norrvik). I en bergmästarrelation från 1711 omtalas att Abäckshyttan är uppbyggd för 100 år sedan och att den drivs av 16 bergsmän. *Järnet går mest till förlagsmän i Säter, men en mindre del smida de upp själva vid Nyhammaren. Malmen tages från Grängesberget och tillverkningen uppgår till 400 skeppund. (1 skeppund är 170,12 kilo).*

Som jag redan nämnt i den kortfattade historiken ovan lät ägarna av Abäckshyttan anlägga en hammarsmedja vid Frötjärn på 1650-talet, och den kom att benämnas Nyhammaren. Om denna heter det i 1694 års bergmästarrelation: *Nyhammaren, belägen på Gränges skogen, drivs av det vatten som kommer från tvenne sjöar, Malingarna, med lågt fall men med god ström om det icke för starka torrår är, så kunna de smida hela sommaren, men om våren får intet mycket vatten uppdämmas, ty det skadar ängarna. Om vintern står det för köld. Har någorlunda behållen skog. Är av tvenne härdar, varande Pastor Herr Georgius (Tillaeus) dess innehavare tillika med 17 bergsmän, som giva i hammarskatt 2 skeppund. Hammarmärket är N:o 22 och utsmida till 100 skeppund årligen.*

Av bergmästarrelationen från 1711 framgår att smedjan då ägs av Bergsbos, Saxhyttans och Abäckshyttans hyttelag, att vattnet kommer från Malingarna och att vattenhjulet drivs med bröstfall. Många frågar sig kanske vad som menas med bröstfall, och jag lämnar därför här en kort redogörelse över olika sätt att driva ett vattenhjul. Vid hög fallhöjd användes en metod, där man säger att hjulet drivs med överfall, vilket innebär att vattnet tillförs hjulet ovanifrån, varvid rotationsriktningen blir medurs. Vid medelstor fallhöjd tillförs vattnet mitt på hjulet, så kallat bröstfall, och vid låg fallhöjd undersidan av hjulet, så kallat underfall. I de båda sistnämnda fallen kommer hjulet att rotera moturs. De vattenhjul som användes vid hyttor och hamrar hade ofta ansevärd dimensioner, vanligen omkring sex meters diameter.

Såväl tackjärnet från Abäckshyttan som det smidbara stångjärnet från Nyhammars Smedja levererades till största delen till förlagsmän i Säter och Hedemora. Dessa uppköpare finansierade bergsmännens hantering genom att förskottsbeta järnet och sedan sälja det för egen räkning. Ofta levererade förlagsmännen även andra varor till bergsmännen. På något sätt verkade det som om bergsmännen nästan alltid blev skuldsatta hos dessa så kallade ståndspersoner. Resultatet blev att de allt eftersom tvingades att avyttra sina andelar i hyttan och

smedjan till sina finansiärer. Detta gällde inte bara Abäckshyttan och Nyhammaren, utan det tycks vara ett öde som drabbat de flesta bergsmännen i bygden. Ofta nödgades de nu ta arbete i de anläggningar som de tidigare varit ägare av.

Redan under senare hälften av 1700-talet hade ståndspersonerna fått ett allt större inflytande över anläggningarna. Den förste kände storägaren av Abäckshyttan och Nyhammaren var en rådmän vid namn Nils Nyberg i Hedemora. Dennes måg Nils Öhman, född 1739 i Säter, flyttade till Grangärde 1776 och blev genom arv efter svärfadern huvudägare. Dennes son Herman Öhman fick av bergsmännen i uppdrag att förvalta hyttan, och han lät i början av 1800-talet installera en ny blåsmaskin vid hyttan. Den mesta malmen kom nu från Grängesberg och Iviken och en mindre del från bland annat Illmyra. Under perioden 1791–1800 drevs hyttan i genomsnitt 154 dygn per år. Herman Öhman sålde 1811 sin andel till Olof Vidiksson i Kyrkbyn, född 1759, vilken tillhörde en gammal och inflytelserik släkt i Grangärde. Man kan här notera länsmän, nämndemän, gästgivare och bergsmän under flera generationer. Själv var han bosatt på den så kallade Vidiksonska gården i Kyrkbyn, som än idag finns bevarad och är belägen strax söder om torget. Han titulerades för övrigt brukspatron. Han och hans hustru Sara Jansdotter var dock barnlösa, och år 1814 testamenterade de all sin egendom till Saras systerson Olof Olausson, född 1787 på Broby Gård i Sunnansjö. Även denne tillhörde en gammal framstående släkt.

Olof Olausson behöll dock endast jordegendomarna och avyttrade bruksdelen till två ståndspersoner, vilka skulle komma att få en helt dominerande ställning då de så småningom blev ensamma ägare av både Abäckshyttan och Nyhammars smedja. Dessa två nya ägare var Carl Magnus Litström och Carl Gustaf Johansson. Den förstnämnde var bosatt i Falun och sedan många år riksdagsman. C.G. Johansson var född 1782 i Kungsör, men han bosatte sig omsider på Grangärde herrgård i Kyrkbyn. Utöver Abäckshyttan och Nyhammars smedja blev de även huvudägare av masugnarna i Saxhyttan och Bergsbo. Litström & Johansson gjorde sig kända som driftiga och initiativrika. Brukets egna skogar inom Grangärde var inte tillräckligt stora för att förse hyttan och smedjan med kol. Litström & Johansson var dock även ägare av stora skogar i Gagnef och Floda, och de fick nu Kungl. Maj:t:s och Bergscollegiums tillstånd att utvidga driften med hjälp av kol från dessa främmande skogar. Därmed inleddes en betydande expansion av verksamheten.

År 1815 brann den gamla bergsmanshyttan ner men återuppbyggdes strax därefter. Man lät nu även installera en så kallad kupolugn för järnets vidare förädling. År 1818 avled Carl Magnus Litström under en riksdagssejour, och därmed blev Carl Gustaf Johansson ensam ägare av bruket. Han torde ha varit den mäktigaste brukspatronen i Nyhammars långa historia. Man behöll dock namnet Litström & Johansson, ett företagsnamn som skulle fortleva under ytterligare några decennier.

Sedan man fått tillstånd att utnyttja kol från Gagnef och Floda utökades drifttiden vid Abäckshyttan, Saxhyttan och Bergsbo till 360 dygn per år. Under åren 1818-1839 var årsproduktionen av tackjärn i medeltal 4970 skeppund = 967 ton. Av denna kvantitet utsmiddes endast 178 ton eller 18 % i Nyhammar, medan resten, 789 ton såldes, dels till andra bruk, dels till Stockholms järnvåg för export till utlandet. Efter det att man fått tillgång till mer kol lät man uppföra en ny smedja vid Mångdala 1833, och smidet utökades nu till 467 ton per år. Driften minskade successivt vid den övre smedjan för att helt upphöra år 1850 och verksamheten koncentrerades istället till

smedjan vid Mångdala. Traditionen berättar att smedjan uppfördes på "Mångdala avbrända kvarnställe". Kvarnen här var en så kallad tullkvarn som anlades på initiativ av kyrkoherden Johan Fahlander på 1730-talet. Den kom senare att benämnas Pärby tullkvarn. Fahlander avsattes och fängslades 1743, anklagad för delaktighet i dalaupproret. Hans son, Andreas Fahlander, flyttade till Pärby, som han var ägare av, därav namnet på kvarnen. På kvarnplatsen låg av allt att döma långt tillbaka i tiden Norboda hytta, som sades vara utdömd redan 1656.

När smedjan i Mångdala anlades införde man flera moderniseringar. Istället för det gamla så kallade tysksmidet, där järnet värmdes och smältes vid samma härd, infördes nu lancashirsmidet som gick ut på att vällning och räckning skildes från varandra, så att en särskild ugn fanns för vart och ett av dessa arbetstempon, samt tillika en hammare för vällning och en för räckning. Dessa hammare sköttes av smältsmeden och räcksmeden. De båda härdarna var inte öppna, såsom fallet var vid tysksmidet, utan övertäckta. Värmen från härdarna kunde därför användas till att värma upp blästerluften och förvärma tackjärnet. När den cirka 100 kg tunga smältan var färdig att tagas ur härdens lades den under smälthammaren för att slås ihop och huggas upp i mindre stycken. Dessa smältstycken värmdes sedan upp i räckhärdens och utsmiddes av räcksmeden till stångjärn.

På tal om vällning är det här på sin plats att återge en dråplig historia. "Skommar"-Kalle från Påkbo skulle välla ihop ett stålspett, men som han var van att arbeta med träkol och ovan med de nymodiga stenkolen, gjorde han förtvivlade försök att få vällningen att gå ihop, men det var omöjligt. Inte nog med att kamraterna hade roligt, till råga på allt kom också ingenjören och stannade, till synes mycket intresserad av experimentet. Kalle arbetade oförtrutet vidare, snöt sig, torkade svetten ur ansiktet med skjortärmarna och började om igen. Ingenjören stod alltjämt kvar och kamraternas munterhet stegrades för varje misslyckat försök. Till sist brast Kalles tålmod. Han steg fram till ingenjören nästan gråtfärdig, tog av sig mössan och torkade sig ännu en gång över pannan med den sotiga skjortärmen och frambar sin ursäkt i följande ordalag: *"Kärå, sötå ingenjö`n, ja uslås å ja bôsslås, å svett`n buså å rinn åv mä, men ja fânnt`ä tä välla"*. Ingen av kamraterna hörde ingenjörens svar, men han drog på smilbandet, upplöste den pinsamma situationen och gick sin väg. "Skommar"-Kalle var en liten kvick och behändig smed som utöver arbetet vid bruket skötte sitt lilla hemman i Påkbo.

Det fanns alltid en del mera framträdande, originella personligheter på de gamla järnbruken. Så var fallet också vid Nyhammars Bruk, inte bara "Skommar"-Kalle. De här personerna beredde sina arbetskamrater många glada stunder under de grå och tunga arbetsdagarna i hyttor, smedjor och verkstäder. Karl Strand som hade sina lärlingsår på bruket i början av 1900-talet skrev ned några historier om några av sina arbetskamrater: Jacob Björklund var klensmed och betecknades som mästare i yrket. Han hade grova nävar, gott minne och framförallt en eminent förmåga att berätta historier. Hans kraftuttryck var många men särskilt minnesvärt var hans kraftiga "förbanningen" som avslutning på varje orimlig lögnhistoria. Ex: *"Jag såg en gaderaff (giraff) jag å, en gång, ve Fredshammar, å han vå sô lång, sô skålln syntes ôvafôr tålltôppanå på`an, när an kôm, - förbanningen"*. Han ville alltså göra gällande att girafferna levde i vilt tillstånd i orsaskogarna förr i tiden. Fiskehistorierna var många:

"I Hetjern kôm ja på gäddâ en gång, sôm ja int tordes hugg ljusträ i, ho va sôm en ofantle timmerstôck, å ja troddâ att hä va Håken själv – förbanningen". Eller om abborrmete: "Masmästar Anders fäck en han i Kvarndammen, som va sôm en försvarli griskulting över ryddjin – förbanningen".

Att arbeta som hammarsmed var ett tungt och svettigt arbete, och smederna gick klädda i ett slags långa skjortor. För att kompensera vattenförlusten nödgades de dricka stora mängder svagdricka. Det sedermera anlagda bryggeriet i Nyhammar blev därför en viktig leverantör av dricka. Smedsyrket krävde dessutom stort kunnande och skicklighet, varför hammarsmederna var högt ansedda i samhället. De kom således att tillhöra en särskild klass som stod över de vanliga arbetarna. Som redan nämnts behölls den gamla hammaren vid Frötjärn ännu några år fram till år 1850. En inventering från samma år anger: *Nyhammars Bruk, bestående av tvenne stångjärnshammare med sex härdar, privilegierad till 2400 skeppund årligt smide. Den övre hammaren belägen vid landsvägen som går från Grangärde åt Västerdalarna, och nedanför denna hammarbyggnad finns Bro Mjölkvärn och en husbehovskværn. Vidare den nedre stångjärnshammaren, uppförd 1833 i närheten av Brokvärnen och 1/16 mil från närmaste landsväg.*

Brukspatron Johansson flyttade sedermera med sin familj till Risingsbo, Som änklings återvände han dock till Grangärde år 1850. Han avled 1852 och om honom finns följande notering i dödboken: *Brukspatronen Carl Gustaf Johansson, född 1782 i Kungsör, gift 1814 med fältprästen Rickmans änka, Maria Hedström i Norrbärke, som avled på Risingsbo Gård därstädes 1847. Haft 6 barn, en son och 5 döttrar, 2 i Stockholm gifta och en ogift här i hemmet efterleva. En driftig och ortens störste affärsman, klok, redlig, ordningsfullt verksam med fast karaktär och kristligt sinne. Död av slag i Kyrkbyn den 9 juni. Varit hitflyttad från Norrbärke 1850. Var 69 år, 8 månader och 26 dagar. Begravd den 19 juni på eftermiddagen.*

År 1850 gick bruket i konkurs, men rekonstruerades 1855 till ett aktiebolag med namnet Nyhammars och Fredshammars Bruks AB. År 1856 var detta bolag med om att starta Smedjebackens Valsverk för att vid ett eget verk kunna förädla smedjans järn till valsade produkter, bland annat järnvägsräls, som nu blivit en efterfrågad vara när utbyggnaden av det svenska stambanenätet kommit igång. Tio år senare, nämligen 1866, blev grosshandlarfirmorna Godenius & Höglund huvudintressenter i bruket. Verksamheten expanderade nu kraftigt. De två vattentäkterna som var för sig drivit en hytta och en hammare, förenades nu till en enda stor vattenfåra som ledde fram mot Abäckshyttan. Detta skedde genom att den så kallade Sirapsbäcken fördjupades samt genom att en kanal grävdes fram mot fåran för Abäcken från Havstjärn ner mot hyttan. I samband därmed lades Mångdala smedja ner, vilket skall ha skett 1876.

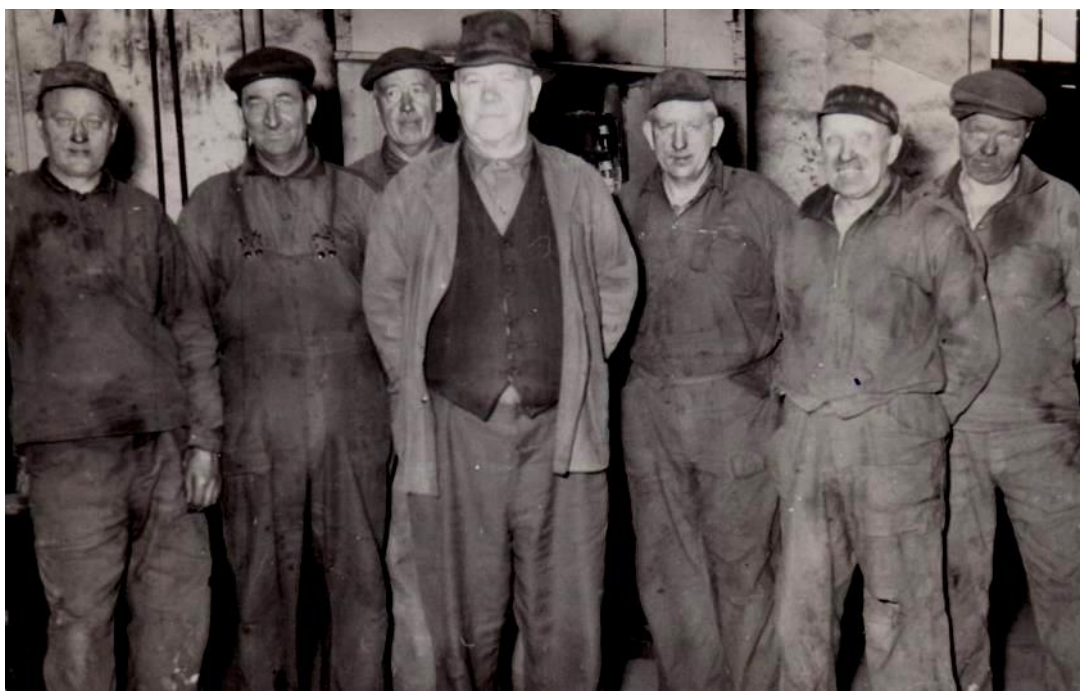
Redan på 1840-talet hade en väg- och vattenbyggare från Floda lämnat anbud på en kanal från Frötjärn genom Östra Skalltjärn till Bokaredammen vid Abäckshyttan. Detta projekt blev aldrig fullbordat, men det kan vara fragment av denna kanal som benämns "Diket". Samtidigt med att Sirapsbäcken byggdes anlades en större damm nere vid bruket. Det rör sig här sannolikt om Sågdammen vid den på 1860-talet anlagda sågen. Verksamheten koncentrerades nu till området vid Abäckshyttan, och man lät nu här uppföra den nya hammarsmedjan.

För att ytterligare öka vattentillgången genomfördes på 1870-talet ett större projekt, vilket gick ut på att leda en del av vattnet från Saxhytteån och Tansbäcken ner till Havstjärn. I Nyhammars bruksarkiv förvaras en handling vilken innehåller den avvägningsförrättning som Lantmäteriet genomförde för att finna den lämpligaste vägen för att leda fram vattnet. Man lät nu gräva en kanal från en plats benämnd Kampkröken i Saxhytteån, ett par kilometer nedanför sjön Saxdalen. Här anlades en damm, och vattnet leddes härifrån några kilometer över till Tansbäcken, som utöver vattnet från Tanstjärn även tar emot vattnet från Idtjärn och Källtjärn. En ny damm anlades i Tansbäcken cirka tre kilometer norr om Karlsänge och som kallades för Dammhuset. Därefter grävdes en kanal genom den mestadels myrlänta marken ner till Havstjärn. Det hela var givetvis ett stort projekt som krävde mycken arbetskraft. Hela det sammanlagt omkring 6 kilometer långa kanalsystemet måste grävas för hand med spett och spadar. Även lantmäteritekniskt måste projektet ha varit en utmaning. Det gällde ju att finna en lämplig placering av kanalen, så att man fick en någorlunda jämn lutning genom det kuperade området.

Kanalprojektet ledde dock framöver till en hel del protester från de bybor som utnyttjade vattnet från Saxhytteån och Tansbäcken. Torra somrar kunde det hända att båda vattendragen blev helt torrlagda. Protesterna mot det mäktiga bolaget hjälpte dock föga, men man lyckades dock få ett löfte om en viss minsta vattenföring. Brukets behov av vatten minskade dock vid början av 1900-talet då man kunde börja utnyttja elkraft från ett hjälpkraftverk vid den nedanför hyttan belägna kvarnen, vilket gav 750 hästkrafter. På 1940-talet aktualiserades ånyo projektet att leda vatten genom kanalsystemet. Denna gång rörde det sig om att öka vattentillgången vid kraftstationen cirka en kilometer söder om Nyhammar, vilken då kommit i Ludvika Kraftverks ägo och som utnyttjade vattnet från Abäcken. Projektet överklagades av byborna i Karlsänge, Saxhyttan och Östersaxen, och ärendet togs upp i Österbygdens Vattendomstol. Processen pågick under flera år, och överraskande nog vann byborna över Ludvika Kraftverk som nu tvingades att släppa fram vattnet i dess rätta fåror. Rester av kanalen kan än idag beskådas i området norr om Havstjärn upp emot det så kallade Skröpänget.

Kanalen är lätt synlig från den skogsbilväg som tar av mot söder från vägen mot Tanstjärn. Vägen korsar kanalen ett stycke norr om Idtjärnsbäcken. Man kan sedan till fots följa resterna av kanalen mot öster, och man når efter ungefär en kilometer fram till platsen där Dammhuset en gång låg. Här kan man än idag finna rester av den gamla dammen.

Strax väster om Dammhuset finns även ett vattenfyllt gruvhål, som dock endast är några meter djupt. Det rör sig här om resterna av en ställstensgruva som var i drift på 1830-talet och där man bröt så kallad ställsten, vilken användes vid infodringen av masugnsstället. Gruvan synes ha utnyttjats både för Saxhyttan och Abäckshyttans räkning.

Gjutare vid Nyhammars Bruk: Sigurd Berglund, f. 1899, Nils Grönberg, f. 1904, Gunnar Hane, f. 1907, "Näv" Rickard Andersson, f. 1895, Edvin Pettersson, f. 1908, "Gammelgårds" Erik Jansson, f. 1899, Einar Ludvigsson, f. 1903. Foto Per-Erik Dybeck arkiv.

Omkring 1870 byggdes ett nytt gjuteri där man bland annat tillverkade vedspisar och gjutjärnskaminer, så kallade bergslagskaminer, som blev mycket populära då de var effektiva och gav ifrån sig mycket värme. Av dessa finns än idag en hel del bevarade på olika håll, både i Grangärde och angränsande socknar. Bruket införde under 1870-talet flera nymodigheter då hyttan kompletterades med en till masugnspipa och ett bessemerverk anskaffades för att göra smidesjärn av tackjärnet. I den nya smedjan inrymdes dessutom ett mindre valsverk, och en mekanisk verkstad anlades. År 1875 ombildades bolaget och fick nu namnet Nyhammars Jernverks AB, ett namn som bibehölls fram till 1898, då det bestämdes att det nya namnet

skulle bli Nyhammars Bruks AB. Den första mekaniska verkstaden, den från 1870-talet blev senare badhus, och en ny byggnad uppfördes åren 1898 – 1904, och byggmaterialet utgjordes nu av slaggostar. Byggnaden utfördes som skepp med snedtak, försedda med fönster för att få tillräckligt med ljus i lokalen. Ett modellsnickeri anlades, där man tillverkade modeller till gjuteriet, och dessutom inrättades även en klensmedja.

Utanför Nyhammars Smedja. Foto A. Eriksson–Vadfors. Grangärde Fotoklubb.

Under tiden 1883 till 1891 var Georg Hammarström disponent, och han efterträddes 1893 av Harald Brolén, vilken blev kvar här fram till 1912. Brolén fortsatte med verkstadsbygget och den avdelning som blev maskinverkstad. Den stora hallen i söder blev klar 1904 och även den byggdes av slaggostrar.

År 1885, således under Hammarströms tid, anställdes ingenjören Gustaf Darell som verkstadschef och hans uppgift blev att ta hand om driften av masugnen, sju lancashirsmedjor samt gjuteriet och den mekaniska verkstaden. Johannes Gustaf Darell föddes 1865 i Moholm, Skaraborgs län. Han var en mycket tekniskt begåvad och uppfinningsrik person. För verkstaden konstruerade han åren 1886-1887 en dynamo för 65 volt, avsedd för belysning med glödlampor. Utöver verkstaden fick även sågen, hyttan och smedjan elektriskt ljus. Verkstaden d.v.s. lokalen som senare blev badhus, var centrum för tillvekingen av denna dynamo. Darell blev kvar i Nyhammar fram till 1893, och kom därefter att tjänstgöra på bland annat Jernkontoret i Stockholm. Han avled i Gnesta, Södermanland 1947.

Johannes Gustaf Darell.

Även en generator tillverkades här. Nyhammars Bruk var delägare i Illmyra gruvor, en dryg kilometer öster om Nyhammar och åren 1889-1890 byggdes här Sveriges första elektriska kraftöverföring för 120 volt och 14,4 kW. Generatoren installerades i blåsmaskinshuset vid hyttan, och härifrån drogs en elektrisk ledning till en elektrisk motor som drev pumparna vid gruvan. En ny kraftstation vid kvarnen byggdes 1890 och en likströmgenerator monterades in. Härifrån gick ledningar efter Kvarndammen förbi Bryggargården och upp till verkstäderna. Bruket fick nu även beställningar på elektrisk utrustning till andra industrier. Denna tillvekning upphörde dock redan 1892, sedan Darell och Hammarström avgått. Tillverkningen av elektriska maskiner återupptogs sedermera under tidigt 1900-tal och pågick sedan ända fram till 1961. Bland annat tillverkades elektriska motorer, och dessa var kända för sitt robusta utförande och sin driftsäkerhet. Nyhammarsmotorer blev mycket populära och finns på sina håll ännu kvar i drift.

Nyhammars Bruk var nu inne i en expansiv period. År 1901 fick man tillstånd att starta en fabrik för tillverkning av tjära, ättispsprit och terpentin. Åren 1907 till 1911 tillverkades även kraftledningsstolpar av vinkeljärn som nitades. Dessa stolpar monterades av personal från Nyhammars Bruk och sattes upp mellan kraftstationen vid Lillstup i Mockfjärd fram till gruvorna i Grängesberg. Stolparna var avsedda att bära upp en högspänningsledning om 55 kV. Ledningen passerar strax öster om Nyhammar, och från en transformatorstation vid den så kallade "Tippen" drogs även en högspänningsledning till gruvorna vid Tuna Hästberg. Kraftledningen stod färdig att tas i bruk 1911. Spänningen höjdes senare till 110 kV och kraftledningen är än idag i drift.

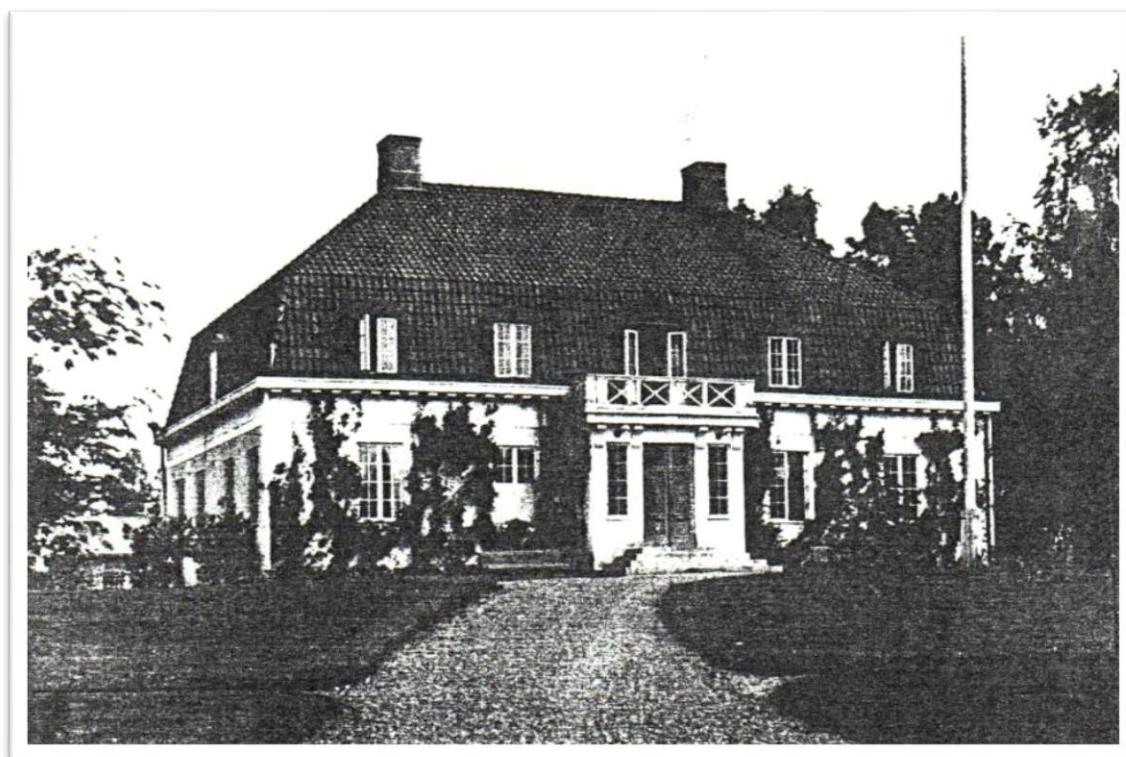
År 1911 fick Nyhammars Bruk en beställning på 8300 järnsängar, vilka tillverkades av plattjärn och nitades ihop för att sedan målas. Beställare var Svenska försvaret, och denna tillvekning pågick till omkring 1925. Tillverkningen av sängar sysselsatte på sin tid många anställda. En annan produkt förutom sängar och kraftledningsstolpar var flottningsrännor av plåt för timmer, även de hopnitade.

Från omkring 1911 till 1914 grävdes en kanal från sågdammen ner mot Bropetters varifrån man byggde en vattentub ner till en nybyggd kraftstation som togs i drift 1914. Den gav ett viktigt tillskott till brukets ökade behov av elenergi. Stationen kom senare i Ludvika Kraftverks ägo och tillhör numera VB Energi. Tidigare hade en mindre kraftstation vid kvarnen i Abäcken försett bruket med elkraft.

Från och med 1912 leddes bruket av disponenten Hjalmar Hammarström, vilken var son till den ovan omtalade Georg Hammarström. Åren 1914 till 1919 byggdes industrilokalerna ut, t.ex. ångcentralen och lokalen intill för lokomobil och kraft till hyttan, blåsmaskinhus, ett nytt gjuteri, skrotrenseri, plåtverkstad, snickeri samt elektrisk verkstad. 1916 byggdes även det ståtliga brukskontoret, och under åren 1917 till 1919 uppfördes hyreshusen vid Skogsbo.

Kraftstationen byggd 1914. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Brukskontoret i Nyhammar 1923. Foto Karl Erik Forslund.

På brukskontoret hade disponenten sin arbetsplats liksom kontorspersonalen, bokhållare och ett antal ritare och konstruktörer. Dessutom fanns där ett stort kartarkiv. Från och med 1912 påbörjades även tillverkning av gruvmaskiner såsom kvarnar, krossar och magnetseparatorer. Under första världskriget uppfördes nya verkstadsbyggnader i rött tegel, vilka ännu är i bruk Vid denna tid var över 200

personer sysselsatta vid Nyhammars Bruk. Enbart vid elverkstaden arbetade 90 anställda år 1920. Verksamheten vid denna lades, som redan nämnts, ner 1961 och lokalen blev sedan monteringshall. Under åren 1920 och en bit in på 1950-talet tillverkade man, på beställning av Lotsverket, även kurar för fyrar avsedda för uppställning längs våra kuster.

Disponenten Hjalmar Hammarström förefaller att i allt för hög grad ha satsat på dyra investeringar. Därtill kom en besvärlig lågkonjunktur med åtföljande kris i 1920-talets början. Allt detta samverkade till att Nyhammars Bruk kom i ett besvärligt ekonomiskt läge, och till slut var en konkurs oundviklig. Ludvika Bruk var vid denna tidpunkt huvudägare av Nyhammars Bruk, och 1921 lät brukspatron Roth i Ludvika entlediga Hammarström. I hans ställe anställdes Gerard de Geer, vilken tidigare tjänstgjort vid Domnarvets Järnverk. Han var känd för att vara driftig och initiativrik, och det blev nu hans uppgift att få ordning på brukets trassliga ekonomi. I sin bok "Genombrottstider i Bergslagen" berättar de Geer bland annat om järntransporterna som anlände till Domnarvet från Nyhammar. Dels var priset ovanligt lågt, dels var det bråttom med likviden. Så fort vagnarna anlände till Domnarvets station skulle tackjärnet betalas. Det var ofta så bråttom med transporterna att man inte hade tid att låta järnet svalna, utan vagnarna kom fram med brännskador. Allt detta vittnar om brukets akuta nödläge.

Vid konkursen 1922 redovisades brukets tillgångar. Det rörde sig bland annat om 23000 tunnland skogar, 4 stora lantgårdar omfattande flera hundra tunnland mark och en industri som bestod av en såg, masugn med två pipor, gjuteri, mekanisk verkstad och en nyuppförd verkstad för tillverkning av elektriska motorer. Verksamheten vid smedjan hade upphört redan 1912, detta på grund av brist på vatten och kol. Hyttan brann ner 1916, men återuppbyggdes samma år. Den var sedan i drift fram till 1927. Hyttbyggnaden stod dock kvar under många år ända fram till 1970-talet då byggnaden revs. Den var uppförd i rött tegel och under senare år i starkt förfall. I och med att hyttan lades ner, var en flera hundra år lång epok med Nyhammar som järnproducent till ända.

Gerard de Geer var född 1889 och tillhörde en gammal släkt, ursprungligen invandrad från Nederländerna på 1600-talet. De Geer blev kvar i Nyhammar fram till 1923. Han hade då rekonstruerat bolaget och åter fått det bärkraftigt. Han blev sedermera disponent vid Lesjöfors Bruk i Värmland och var även verksam som politiker för folkpartiet. Han efterträddes av disponent Atle Lundström, vilken sedermera blev chef för Ludvika Kraftverk, som då ännu var huvudägare av Nyhammars Bruk. Hans efterträdare blev Anton Ohlson, född 1886 i Stora Tuna, vilken hade ingenjörsutbildning och som tidigare varit chef för den mekaniska verkstaden. Han tillträdde som disponent 1929. Omkring 1929 genomgick bolaget en svår kris i samband med en världsomfattande djupgående lågkonjunktur som medförde minskad efterfrågan av brukets produkter. En konkurs var åter nära och man nödgades nu avyttra en del av skogarna, som splittrades i fyra delar och fick flera ägare. Ett nytt bolag tog över själv bruket, som nu fick namnet AB Nyhammars Bruk. Huvudindustrin blev nu den mekaniska verkstaden, samtidigt som man drev sågverksrörelsen och skogsbruket. Den störste delägaren under senare år var Lars Berglund, vilken även ägde Yxsjöbergs gruvor. Till delägarna hörde också disponenten Anton Ohlson.

I mitten disponent Bertil Ohlson och till höger bokhållare Anton Sandberg. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Anton Ohlson blev kvar i Nyhammar ända fram till sin död 1952, då sönerna Bertil Ohlson, född 1922 och bergsingenjör, samt Bengt Ohlson, född 1924 och civilekonom, tillträdde. Den förre som verkställande

direktör och den senare som ekonomichef, och de blev kvar här fram till 1965. Bengt Ohlson fick anställning vid Casco i Kristinehamn, där han sedan blev kvar fram till sin död 2004. Bertil Ohlson fick i sin tur en chefsbefattning vid Morgårdshammars Mekaniska Verkstad. Han och hustrun Margot omkom båda 1997 vid en tragisk trafikolycka på riksvägen mellan Smedjebacken och Ludvika. De fick möte med två bilar som sida vid sida framfördes i mycket hög hastighet. Bilarna kördes av två unga män, som ägnade sig åt kappkörning. Ungdomarna undkom utan allvarigare skador medan kollisionen blev ödesdiger för makarna Ohlson.

Vad Nyhammars Bruk beträffar lades den elektriska verkstaden ner 1961 och gjuteriet 1962. Sistnämnda år övertog Sala Maskinfabriks AB alla aktier i bolaget. Den nya ägaren ingick i en större verkstadskoncern, och nu tillfördes bruket nytt kapital, som bland annat utnyttjades för modernisering. Företaget kom hädanefter att ledas av en platschef, och år 1965 tillträdde Bo Rapp, född 1930 i Stora Kopparberg, som chef. År 1972 såldes samtliga aktier i Sala-Nyhammar till Boliden AB, ett inom gruvbranchen välkänt företag. Det föll sig därför naturligt att tillverkningen hädanefter i första hand skulle omfatta maskiner för gruvor och anrikningsverk. Bo Rapp kvarstod som chef fram till 1972. Sistnämnda år uppfördes en ny plåtverkstad som redan 1974 utvidgades för att ge plats åt de större bearbetningsmaskinerna. Företaget hade vid denna tid omkring 150 anställda. Ritkontoret, som tidigare varit inrymt i Brukskontorets lokaler, flyttades sedermera till en lokal i Hyttriset, där det förr huserat en andelstvättstuga. Vid årsskiftet 1977-1978 förvärvade det multinationella företaget Allis Chalmers alla aktier i Sala-Nyhammars Bruk och i mars 1979 ombildades Nyhammars Bruk till ett fristående dotterbolag till Sala-International. I juni 1985 såldes Nyhammars Bruk till dåvarande platschefen Stig Larsson och med Investmentbolaget Bruks Invest som delägare. Nyhammars Bruk är än idag ett livskraftigt företag, numera med Sjölanders mekaniska som ägare och med 30 anställda. Platschef är Olof Larsson, son till den ovan nämnde Stig Larsson. Tillverkningen är i stort sett koncentrerad till kvarnmantlar för gruvindustrin samt gruvhissar för malm.

RALLBANAN.

I äldre tider fraktades järnet med hästtransporter från hyttan till en lastplats belägen vid norra stranden av Bysjön, för att sedan vidarebefordras med roddbåtar via Bysjön, Björken och Väsman till Ludvika. Det var ett tungt och farligt arbete att ro dessa så kallade järnbåtar. Speciellt Väsman var fruktad för sina kraftiga vindbyar som kunde orsaka att båtarna emellanåt förliste. Jag har vid genomgång av kyrkoböckerna flera gånger påträffat noteringar om människor som drunknat när de rodde järnbåten. Roddbåtarna kom senare att ersättas av segelbåtar. Den vidare frakten från Ludvika till Smedjebacken skedde med hästtransport. I Smedjebacken skedde vägning och vräkning (det senare begreppet innebar en kvalitetskontroll). Sluttransporten till Stockholm skedde via Strömsholms kanal och Mälaren. I och med att Wesman-Barkens Jernväg togs i drift redan 1859, överflyttades transporten till järnvägen.

År 1816 lät man anlägga en så kallad rallbana. Denna bestod av tvärgående träsyllar på vilka placerats järnskodda träreglar. Rallbanan fick en spikrak sträckning från Abäckshyttan, genom Hyttriset och Stakheden, ner till lastplatsen vid Bysjön. Tack vare den konstanta lutningen kunde vagnarna självrulla hela vägen. Vagnarna bromsades med hjälp av träplankor mot hjulen. Från kajen och åter till hyttan drogs vagnarna av hästar och var nu lastade med malm, kvarts, kalksten och andra förnödenheter som behövdes för järnhanteringen. Nyhammars Bruk ägde dessutom tre stycken tvådäckade segelskutor, namnade efter normorna Urd, Verdandi och Skuld, och de gick i regelbunden trafik från Bysjön till Ludvika. Skutorna var tvåmastare och lastade 50 ton. Kajen vid Stakheden fanns kvar så sent som 1965.

Sommaren 1867 förbättrades banan avsevärt, då man ersatte den gamla banan av trä med järnvägsräls. Samtidigt anskaffades ett mindre ånglok som fick namnet "Lotta" och som eldades med torvbriketter som framställdes vid bruket. Även de gamla segelskutorna hade moderniserats och försetts med ångmaskiner. I och med att godstrafiken kom igång 1903 på den nyanlagda järnvägen mellan Nyhammar och Ludvika behövde bruket inte längre använda sig av rallbanan för frakten av järnet, och den lades nu ner. Delar av den gamla banvallen utnyttjas idag som väg under namnet Gamla Banvägen. Redan på 1860-talet fanns planer på att anlägga en järnväg mellan Lindesnäs och kajen vid Bysjön. Nyhammars Bruk och Lindesnäs Bruk skulle bygga var sin del. Nyhammars Bruk skulle svara för sträckan Bysjön - Salån och Lindesnäs för resten av sträckan. År 1874 lät Nyhammars Bruk bygga järnvägsbank från Abäckshyttan upp till Salån men från Lindesnäs blev inget byggt, så planerna gick i stöpet. Järnvägsbanken mellan Nyhammar och Salån kom dock senare att utnyttjas vid järnvägsbygget mot Björbo.

NYHAMMARS SÅGVERK.

Sågen startades omkring 1865 av Nyhammars Bruk, vilka vid den tidpunkten ägde vidsträckta skogar, samtidigt som behovet av sågade produkter ökade starkt under senare delen av 1800-talet. Under perioden 1863 till 1880 finns tre sågare noterade i kyrkoböckerna, nämligen Per Larsson Berglöf, Per Eliasson och Per Johan Qvist, samtliga boende vid Abäckshyttan. De var säkerligen de tre först anställda vid sågen.

Stabbläggare. Axel Andersson, okänd, Edvin Nauléér, Einar Andersson, Einar Noreus, Johan Pettersson, okänd.
Foto: Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Sågen byggdes vid den nyanlagda sågdammen på norra industriområdet. Driften här ökade stadigt under de följande åren och allt fler anställda kom att sysselsättas.

Sågdammen. Foto Bertil Danielsson.

År 1912 eldhärjades sågen men återuppbyggdes kort därefter, samtidigt som den också moderniserades. Två sågramar med elmotordrift installerades och även en hyvel anskaffades. Som faktor under 1930- 1940-talet tjänstgjorde Gustaf Modin och senare Bengt Brandt från Ställberget, född 1917 i St. Nicolai församling, Södermanland. En annan trotjänare som förtjänar att nämnas är Karl Karlsson, född 1890 i Karlsänge men bosatt i Nyhammar, vilken under hela sitt verksamma liv var anställd vid sågen.

Personal vid Nyhammars Bruks Sågverk Bakre raden från vänster: Per Pojkas, Claes-Åke Eriksson, Bengt Forslin, Rune Stenkvist, Urban Emilsson, Bengt Olof Eriksson, Jut Gustaf Persson, Einar Blixt, Sigvard Jakobsson, Åke Sivelind (Uffuff), Tage Pettersson (Loko), Dick Haag, Harry Nyding, Karl Mattson, Lars Gunnar Eriksson, Främre raden från vänster: Olle Eriksson inspektorn, Erling Gustafsson, Christer Pojkas, Bosse Eriksson, Bruno Brandt, Ove Sivelind, Bengt Brandt faktorn, Nils Ove Nauclér (Pioffe), Tommy Olsson, Kjell Åke Karlsson (Kocka). Fotot taget sommaren 1974. Bernt Matssons arkiv

Karl Karlsson, som allmänt gick under namnet Brynbo-Kalle, gjorde sig känd som en mycket skicklig sågställare som höll klingor och sågblad i bästa trim. Sågen blev kvar i brukets ägo ända fram till 1977, då Bolidenbolaget, som då ägde Nyhammars Bruk, avyttrade den till Melbergs Trävaru AB som ägdes av Herbert Melberg, född 1909 i Vittinge, Uppland, död 1998 i Valskog utanför Köping. Även dennes söner Börje och Arne Melberg var delägare i företaget. Med köpet följde också en stor del av skogen mellan Nyhammar och Karlsänge samt en fastighet i Stenberget. Melbergs investerade även i en ny hyvel, då den gamla var helt utsliten. De blev kvar här fram till 1988 då det skedde en försäljning till Jakob Falkman från Stockholm. Melbergs behöll dock skogen samt fastigheten i Stenberget. Falkman moderniserade och byggde om sågen åren 1988 till 1989, då bland annat en virkestork anlades på västra delen av sågverksområdet.

Mot slutet av 1980-talet fick man ekonomiska problem som ledde till konkurs 1990, och det blev nu en konkursförvaltare som drev sågen fram till februari 1991.

Nämnda tidpunkt förvärvades sågen av Fagerlids Trä AB som nu fortsatte verksamheten under namnet Nyhammars Trä AB som var ett dotterbolag till Fagerlids, vilka ägde flera sågverk och var väletablerade inom träindustrin. Man genomförde nu vissa förbättringar på sågdelen. Bland annat byggdes ett nytt justeringsverk år 1992 och 1995 byggdes virkestorken ut. Från och med 1992 levereras värme från sågens pann/torkanläggning via en kulvert till Nyhammars Bruks gamla verkstäder. Sågen sysselsatte vid denna tid mellan 20 och 23 anställda. Som platschef fungerade Lars Gunnar Berglund, bördig från Ställberget. Sågen drevs fram till 1998, då den drabbades av fastighetskrisen och slutligen nödgades gå i konkurs. Konkursboet förvaltades av Bergkvist-Hedin, vilka sålde maskinparken till Litauen. Virkestorken förvärvades dock av dåvarande ägaren av Nyhammars Bruk, Stig Larsson, som var beroende av värmeförselen till en del av verkstäderna. Torken användes för legotorkning av virke från sågen i Hagge. I och med sågens nedläggning var en över 140-årig epok i Nyhammar tillända.

Nyhammars såg norrifrån efter nedläggningen. Foto Bertil Danielsson.

Anm. Uppgifterna rörande sågens historia har huvudsakligen lämnats av Lars Gunnar Berglund i Västansjö och Claes-Åke Eriksson i Nyhammar. Uppgifterna om sågens äldre historia har hämtats ur flera olika skrifter rörande Nyhammar, samt från kyrkoböckerna.

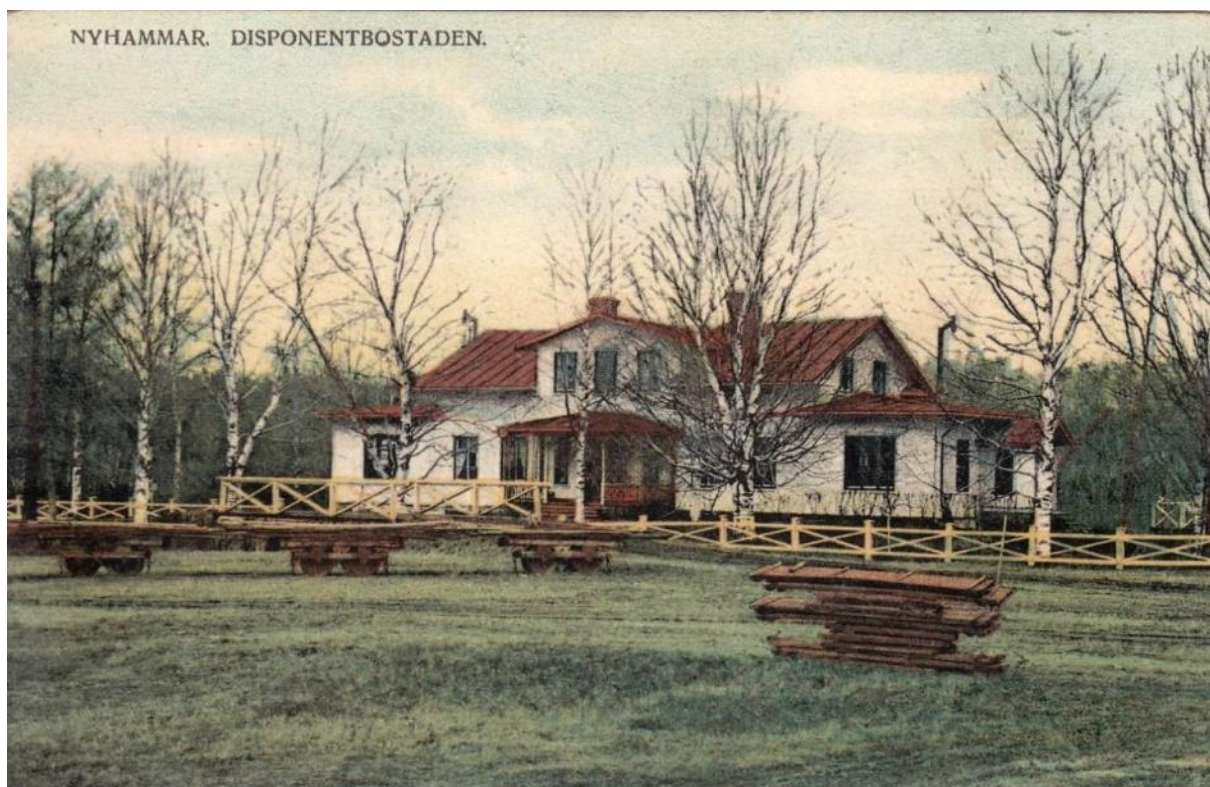
TRÄULLSFABRIKEN.

En fabrik för tillverkning av träull anlades på 1930-talet av Klas Helmer Helander från Tuna Hästberg, född 1893. Fabriken uppfördes i närheten av brukets kolhus. Träull var på sin tid efterfrågad som ett bra material för att skydda ömtåligt gods och

ersattes först långt senare av plastmaterial i olika utföranden. Föreståndare för verksamheten blev Artur Pettersson, född 1903 i Norrbärke, men med sina föräldrar och syskon inflyttad till Nyhammar 1910. Han blev sedermera ägare av träullsfabriken. Tilläggas kan att han var svåger till förre LO-ordföranden Arne Geijer, bördig från Stakheden. Dennes hustru Gunborg var syster till Artur Pettersson. Verksamheten vid fabriken fortgick fram till 1950-talet, då den ödelades genom en våldsamt brand. Fabriken blev aldrig återuppbyggd.

NYHAMMARS HERRGÅRD.

Ända sedan Carl Gustaf Johanssons tid var direktörerna vid Nyhammars Bruk bosatta på Grangärde Herrgård i Kyrkbyn. Det var först omkring 1890 som disponentbostaden, vanligen kallad Herrgården, togs i bruk. På platsen i Nyhammar fanns sedan 1810 en förvaltARBostad med kontor. År 1825 byggdes den om till bostad år masmästaren vid hyttan. Norra flygeln på den nuvarande herrgården utgör en rest av den ursprungliga byggnaden. Efter ytterligare ombyggnader under senare delen av 1800-talet fick den sitt nuvarande utseende.

Herrgården i Nyhammar. Obs. järnvägen i förgrunden "Gamla banan". Efter ett vykort.

Den förste som tog denna bostad i besittning var Carl Georg Hammarström, född 1846 i Hosjö. Han var inflyttad till Nyhammar redan 1872, och han titulerades bruksförvaltare innan han blev disponent. Hustrun hette Anna Sofia Thunman, född 1864 i Stora Skedvi. Hammarström flyttade till Lindesberg 1892, och han avled i Klara församling, Stockholm 1909. Till hans efterträdare som disponent i Nyhammar utsågs Harald Nikolaus Brolén, född 1852 i Kila församling, Värmland. Han var inflyttad från Säfsnäs den 1 november 1891 och ogift. Brolén blev kvar i Nyhammar i hela 20 år, nämligen till den 14 september 1912, då han flyttade till Johannes

församling i Stockholm. Hans vidare öde är okänt då han saknas i Sveriges dödbok. Ny disponent efter Brolén blev Hjalmar Georg Hammarström, 1881 i Nyhammar och son till dåvarande disponenten Georg Hammarström. Hustrun hette Elsa Lindström, och hon föddes 1883 i Halmstad. Inflyttningen till Nyhammar skedde den 13 november 1912 och makarna kom närmast från Ludvika där Hjalmar Hammarström tidigare haft anställning vid Ludvika Bruk. Han blev kvar i Nyhammar 10 år fram till år 1922 då han vid brukets konkurs entledigades av brukspatron Roth i Ludvika som var huvuddelägare i Nyhammars Bruk. Hammarströms flyttade till Engelbrekts församling i Stockholm den 22 april samma år. Hjalmar Hammarström avled i Oscars församling 1931 och han hade då varit änkling i 10 år.

Interiör från Nyhammars Herrgård. Troligen disponent Hjalmar Hammarström f. 1881 och hustrun Elsa Lindström f. 1883. Taget omkring 1915. Foto: A. Eriksson – Vadfors.

Nu trädde disponent Gerard de Geer in på scenen, och hans uppgift var att få företaget på fötter. Hans fullständiga namn var Johan Gustaf Gerard de Geer och han titulerades friherre, född 1889 i Skagerhult, Närke. De Geer tillhörde en gammal adlig släkt med rötter i Holland. Hans hustru hette Karin Hägglöf, född 1894 i Hedvig Eleonora församling, Stockholm. De Geer hade en gedigen utbildning och hade före vistelsen i Nyhammar varit anställd vid Domnarvets Järnverk. Han visade sig vara väl mogen för sin uppgift. Redan efter ett år hade han rekonstruerat bolaget och åter fått det bärkraftigt. Vistelsen i Nyhammar blev därför kortvarig. Redan den 6 oktober 1923 flyttade familjen till Stjärnsund, men de Geer blev sedermera disponent vid Lesjöfors Bruk i Värmland där han sedan blev kvar under resten av livet. Han var en välkänd industriman och även politiskt aktiv, närmare bestämt inom Folkpartiet. Han gav ut en uppmärksam bok, "Genombrottstider i Bergslagen" där han bland

annat skildrar sin tid vid Nyhammars Bruk. Gerard de Geer uppnådde en hög ålder. Han avled den 29 mars 1980 då han var 90 år. Hustrun gick bort redan 1959.

Ny disponent blev Carl Atle Lundström, född 1888 i Uppsala och gift med Gunilla Lovisa Augusta Roth, född 1894 i Karlstad, dotter till brukspatron Roth i Ludvika. De var inflyttade från Ludvika den 1 november 1923, och blev sedan kvar här fram till den 11 november 1929, då familjen flyttade till Ludvika. Atle Lundström blev här chef för Ludvika Kraftverk. Han avled i Ludvika 1955 medan hans änka levde ända till 1981.

Kusken Lars Persson Hjelm, f. 1883, framför Nyhammars Herrgård. Foto Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

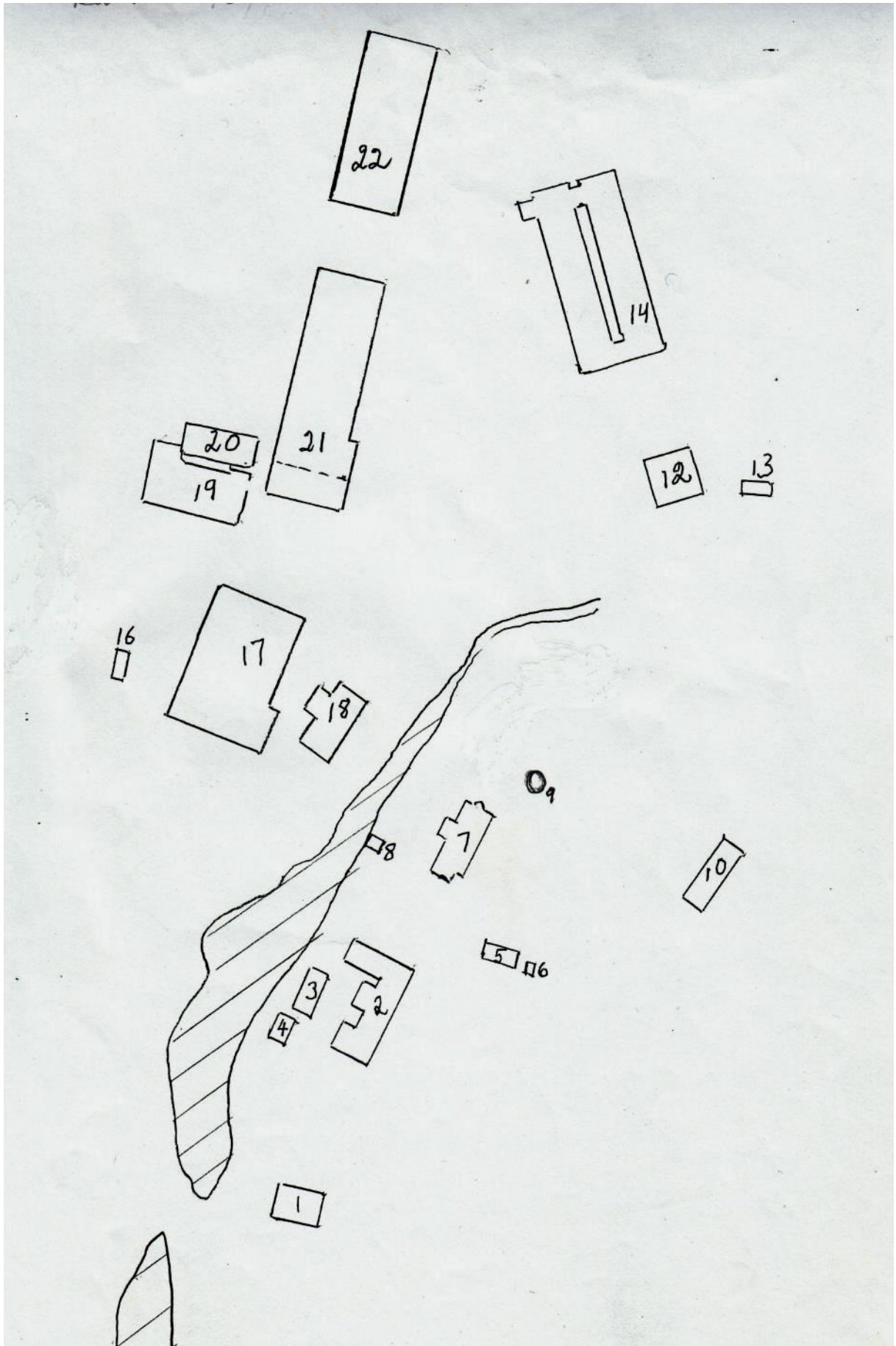
Atle Lundström efterträddes som disponent av Anton Petrus Ohlson, född 1886 i Haga, Stora Tuna där han var son till Olof Petter Olson och Maria Catarina Grankvist. Gifte sig 1921 med Rut Elisabet Haag, född 1898 i Nyhammar och dotter till Nils Haag och Karolina Andersson. Anton Ohlson var inflyttad från Stora Tuna den 24 november 1917, och han hade före ankomsten till Nyhammar varit föreståndare för ett ritkontor. I Nyhammar fick han anställning som verkstadsingenjör och 1929 utsågs han till disponent. Han blev kvar i Nyhammar under resten av sitt liv. Anton Ohlson gick bort den 1 september 1952 när han var 66 år. Hustrun Rut Ohlson överlevde mannen med många år och bodde kvar i Nyhammar ända fram till de sista åren, då hon flyttade till sonen i Kristinehamn. Här avled hon den 14 juni 1986 och hon var då 88 år gammal. Sönerna Bertil Ohlson och Bengt Ohlson tog över ledningen av Nyhammars Bruk. Bertil Ohlson var född 1922 i Nyhammar och utbildade sig till bergsingenjör, och han blev efter faderns död verkställande direktör vid bruket. Bengt Ohlson, född 1924 i Nyhammar var civilekonom, och han blev nu ekonomidirektör vid bruket. År 1962 förvärvades Nyhammars Bruk av Salakoncernen, men Bertil och Bengt Ohlson blev kvar i Nyhammar fram till 1965. Bertil Ohlsson fick nu en

chefsbefattning vid Morgårdshammars Mekaniska Verkstad. Han var gift med Margot Lundvik, född 1921 i Gävle. Båda makarna omkom i samband med en trafikolycka i närheten av Lernbo den 11 november 1997. Bengt Ohlson fick anställning som disponent vid Casco i Kristinehamn. Hustrun hette Inga-Lill Patriksdotter, född 1928 i Katrineholm. Bengt Ohlson avled den 12 mars 2004 i Kristinehamn.

I och med att Salakoncernen tog över Nyhammars Bruk försvann titeln disponent och bruket kom istället att ledas av en platschef. Bo Rapp, vilken tillträdde som chef 1965, valde att inte bosätta sig på Herrgården. Denna förvärvades år 1998 av Maria Hodges, dotter till den världsberömde altsaxofonisten och medlemmen i Duke Ellingtons orkester, Johnny Hodges. Hon växte upp på gården Björkhaga i östra Nyhammar. I köpet ingick utöver Herrgården även brukskontoret, stallbyggnaden och ett närliggande markområde. De tillhörande skogarna samt sågen avstyckades i samband med köpet. Skogen förvärvades av Björn Henriques från Ludvika. I stallbyggnaden startade Maria Hodges en verksamhet där hästägare och andra djurägare kunde få hjälp. Hon blev kvar här till år 2001, då hon avyttrade fastigheten till nuvarande ägarna, familjen Tostemar, vilka i det före detta brukskontoret bedriver en rörelse under namnet Nyhammar Herrgård, Café och Inredning. De har även startat ett företag som bedriver viss tillverkning i en byggnad inom fastigheten.

Kartbeskrivning över bruksområdet.

1. Brukskontoret, byggt 1916
2. Stallbyggnaden, byggd 1810 och tillbyggd 1825
3. Vagnboden med dess inventarier, byggd 1810 och tillbyggd 1825
4. Före detta Trädgårdsmästarkontor/bagarstuga
5. Före detta Rättarbostad/kuskbostad
6. Uthus
7. Herrgården, byggd 1855, där fanns tidigare förvaltarbostad och kontor, ursprungligen från 1810.
8. Före detta Arkiv, byggd 1825
10. Östra förrådet, byggd 1975. I äldre tider skedde livsmedelsdistributionen till arbetarbefolkningen på bruken genom att bruksägarna "lämnade ut" behövliga varor till sina anställda". Utlämning av brännvin förekom också. Utlämningen skedde på kredit eller avräkning mot arbetsförtjänst. Mot slutet av 1800-talet bildade arbetarna en handelsförening, benämnd Ringen.
12. Ångcentralen
13. Före detta brandstationen, snickeri
14. Före detta kolhus, från 1800-talet
16. Grindhus, före detta vakthus
17. Gamla mekaniska verkstaden, före detta smedja, byggd 1898 – 1904
18. Sandblästringslokal, före detta gjuteri av spisar, byggd omkring 1870
19. Mekanisk verkstad, före detta gjuteri, byggd 1917
20. Kontor, före detta snickeri, byggd 1917-1918
21. Måleriverkstad, byggd 1918, och monteringshall, före detta plåtverkstad och elektrisk verkstad.
22. Nya plåtverkstaden, byggd 1972

ILLMYRA GRUVOR.

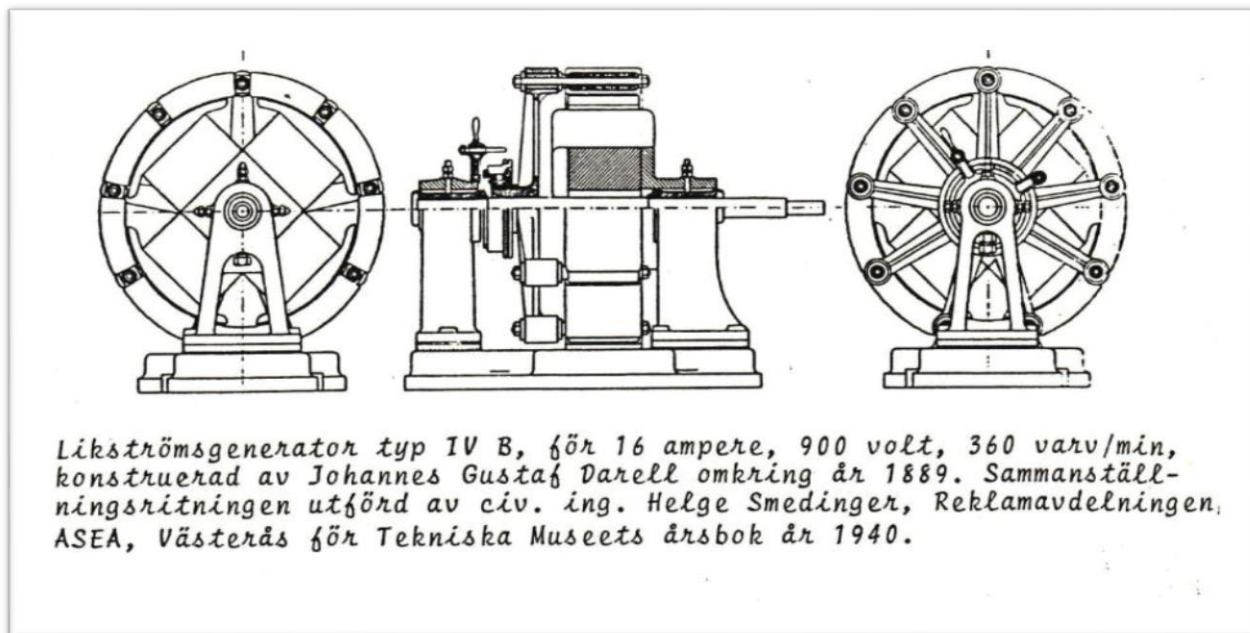
Området är beläget drygt en kilometer öster om Nyhammar, ett stycke norr om den numera nedlagda järnvägen. Illmyra är känt som ett stort gruvområde och har gamla anor. I en bergmästarrelation från 1694 kan man läsa följande: *Illmyra gruvan belägen norr ifrån Gränges Kyrkoby på Gränges byskog, 8 famnar lång, 2 ½ famn bred och 2 ½ famn djup. Vattensjuk, är av god och seg malm. Malmen som härtill uppbrutits på bryggor är hårdbruten. Har ingen avdelad gruvskog, är vid pass 10 år sedan den först uppfanns. Dess streck går från nordost mot sydväst, men i södra änden malmen utgått. Betalas på gruvbacken med 1 daler lasset.* Av ovanstående utdrag framgår att gruvbrytningen påbörjades omkring 1684 och att man 10 år senare nått ner till ett djup av omkring 4 ½ meter. (1 famn = 1,781 meter). Var inom området denna första gruvbrytning skedde är obekant. Området innehåller ett tiotal gruvhål, de flesta av dem är av okänt djup. Flera gruvhål ligger i närheten av den gamla järnvägsbanken. Malmen gick mestadels till Abäckshyttan, Saxhyttan och Bergsbo. Gruvan ägdes till en början av bergsmän från trakten, men kom vid mitten av 1700-talet att övergå i brukets ägo. Längre fram kom även Stora Kopparbergs Bergslag in som intressent.

Gruvarbete var ett hårt och farligt arbete, och som vid så många andra gruvor förekom även svåra olyckor vid Illmyra. Som exempel kan anföras en olycka med dödlig utgång år 1738, då Per Persson från Östanbjörka föll ner från gruvlaven och slog ihjäl sig. Allt eftersom man arbetade sig ner på djupet tilltog problemen med att hålla vattnet borta från gruvan. Under många år utnyttjade man så kallade hästvandringar för att driva pumparna. På 1830-talet investerade man i en anordning benämnd stånggång. Man använde sig här av kraften från ett sex meter stort vattenhjul vid Saxhytteån. Från en vevslinga på hjulet överfördes kraften via ledade stänger ett par kilometer till gruvorna i Illmyra och Ställberget. Det säger sig själv att det inte var så värst mycket av kraften som återstod när den väl var framme vid målet. Brytningen synes då ha försiggått i det nordligaste schaktet, beläget ett stycke norr om Illmyra gård. När man var nere på ett djup av omkring 70 meter förefaller man att ha övergått till att utvinna malm i ett äldre schakt cirka 50 meter söder om Illmyra gård.

Brytningen upphörde omkring 1867, men åren 1889 till 1890 lät Nyhammars Bruk bygga en elledning till Illmyra. Det kan här tilläggas att det rörde sig om den första enfas elektriska kraftöverföringen i Sverige. Man har ofta nämnt överföringen vid Hällsjön som den första i landet, men i det fallet rörde det sig om den första trefas kraftöverföringen, vilken skedde något år senare. Det var den driftige ingenjören Gustaf Darell i Nyhammar som konstruerade den generator och motor som användes vid kraftöverföringen till Illmyra. Genom att en elmotor nu kunde installeras vid gruvan fick man en effektiv kraftkälla som gjorde det möjligt att läns pumpa den och återstarta brytningen. Glädjen blev dock kortvarig, ty redan 1892 visade det sig att gruvdriften inte längre var lönsam, och man tvingades nu lägga ner verksamheten. Detta schakt, som således var det sista som användes vid Illmyra, och som låg cirka 50 meter söder om gården, var omkring 75 meter djupt när brytningen upphörde. Emedan schaktet lutade omkring 45 grader låg den lägsta punkten cirka 53 meter under markytan. Samtliga gruvhål vid Illmyra är sedan länge vattenfyllda.

Abäckshyttan masugn liksom även Saxhyttan utnyttjade under 1800-talet också den så kallade Ställbergsgruvan öster om Illmyra. Gruvan ligger strax söder om landsvägen mellan Nyhammar och Ställberget och något öster om högsta krönet på vägen. Man vet inte när driften här påbörjades. Innan man påbörjade brytningen av järnmalm kan man här eventuellt ha brutit så kallad ställsten. Det har talats om ett ställstensbrott i någonstans på det vidstäckta Gylltjärnsberget, och denna hantering skulle i så fall ha gett namn åt byn Ställberget längre i öster. Ställsten användes för infordring av det så kallade masugnsstället i nedre delen av hyttipipan. Ett nytt ställstensbrott anlades på 1830-talet strax väster om det så kallade Dammhuset cirka tre kilometer norr om Karlsänge. Man vet inte hur länge järnmalmsbrytningen i Ställbergsgruvan pågick, men sannolikt rör det sig om senare delen av 1800-talet. Det finns inte heller några skriftliga uppgifter om djupet på de fyra gruvhål som finns här, men det har sagts att det sydligaste schaktet skall var omkring 50 till 60 meter djupt. Samtliga gruvhål är vattenfyllda.

Av en beskrivning till en karta över gruvan i Illmyra, upprättad 1892 av K.G. Brunberg i Grängesberg framgår att procenthalten för malmen vid Illmyra gruvor var så låg som 28 %. Detta i kombination med problemen att hålla vattnet borta allt eftersom man kom ner på större djup torde ha utgjort dödstöten för gruvdriften. Redan under hösten samma år upphörde brytningen med motiveringen att den inte längre var lönsam. Nyare mätningar tyder dock på att det kan finnas brytvärd malm på större djup. Någon återupptagen brytning är dock för närvarande inte aktuell. Idag minner endast ett antal vattenfyllda gruvhål om Illmyras storhetstid som järnmalmsgruva. Vad beträffar Illmyra gård, vilken än finns kvar inom området, redovisas för denna längre fram.

Här ovan återges Gustaf Darells ritning över den likströmgenerator som försåg Illmyra gruvor med elkraft.

NYHAMMARS SKOLA.

Långt tillbaka var undervisning endast förbehållen de som t.ex. skulle bli präster och tjänstemän, och latin var då huvudämnet. Det var först Martin Luther som på 1500-talet framförde tanken att alla borde ha rätt och skyldighet att gå i skola, då främst för att kunna läsa bibeln och katekesen samt att ta del av reformationens ideér. Vad Sverige beträffar infördes allmän folkskola år 1842, och redan året efter öppnades en fast skola i Grangäde Kyrkby. Undervisningen i de flesta byarna runt omkring skulle dock skötas genom så kallade ambulerande skolor, vilket innebar att den sköttes av kringresande lärare och att skollokalerna, vilka ofta var inrymda i någon gård, endast användes under en kortare tid varje år.

I Nyhammar tillkom den allra första skolan redan 1826, och den var inrymd i den så kallade slaggbyggningen vid Gamla Bruket, vilken i övrigt innehöll bostäder åt de anställda vid Abäckshyttan. Till en början var det också här frågan om ambulerande lärare som skötte undervisningen. De första lärarna som var fast anställda i Nyhammar tycks ha varit Hanna Ringström, inflyttad 1876, och Erika Lindström, inflyttad 1879. Undervisningen i denna skollokal pågick ända fram till omkring 1900. När slaggbyggningen revs 1973 hittade man under tapeterna i en lägenhet rester av den gamla skolsalen.

Verksamheten flyttades till en skolbyggnad uppförd på 1880-talet, belägen uppe på backen väster om Kvarndammen. Senare kom denna byggnad att användas som småskola. Åren 1904 till 1907 uppfördes en större byggnad stax söder om den ovan nämnda småskolan, och som nu blev folkskola. Det var en ståtlig byggnad i trä och i två våningar, utrustad med två "torn" på framsidan som inrymde trappuppgångarna. Huset var orienterat i öster-väster.

Nyhammars folkskola under uppförande. Omkring 1906. Foto A . Eriksson-Vadfors. Grangärde Fotoklubb.

Byggmästare var Buller Erik Ersson, född 1831 i Norrbo och död 1926. Han låg för övrigt bakom uppförandet av många skolor och andra byggnader runtom i socknen. I skolans nedre våning fanns omklädningsrum, skolsal och gymnastiksal samt lärarbostad, medan den övre våningen inrymde omklädningsrum, två skolsalar och lärarbostad. I ett vindsutrymme fanns dessutom en del lagerlokaler. En panncentral med skorsten på husets baksida svarade för skolans uppvärmning. Skolans toaletter var inrymda i en fristående byggnad väster om folkskolan.

Strax norr om folkskolan fanns en fristående lärarbostad där läraren för klass 7 var bosatt. (Vid denna tid var skolan sjuårig, den nioåriga skolan kom långt senare). Eleverna i klass 7 huserade i en egen skolsal, medan undervisningen i klasserna 3 och 4 respektive 5 och 6 försigick i var sin skollokal. Ingången till skolsalarna låg på husets framsida, medan lärarna hade tillträde till sina bostäder från byggnadens baksida, d.v.s. mot söder.

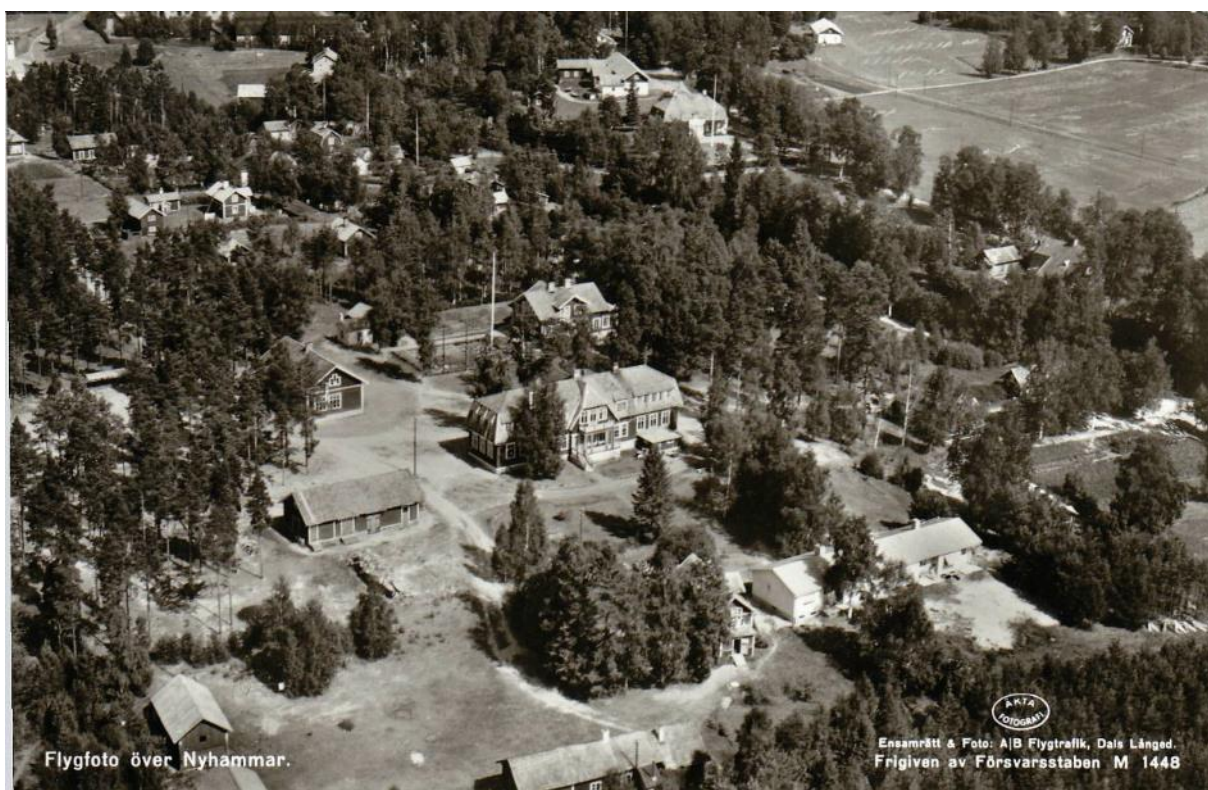
Småskolan var, som redan nämnts, inrymd i den äldre byggnaden, vilken var belägen ett litet stycke norr om folkskolan och orienterad i norr-söder. På den nedre våningen fanns två skolsalar, av vilka den norra lokalen sedermera kom att utnyttjas som bespisningsutrymme när systemet med skofrukostar infördes. På den övre våningen inrymdes mot norr en lokal för träslöjd, medan det mot söder fanns ett virkesförråd. Väster om småskolan låg en idrottsplan samt ett pumphus, som från en egen brunn försåg skolbyggnaderna med vatten. Tillfarten till skolan skdde norrifrån via en väg från Västby.

Nyhammars Folkhögskola omkring 1921. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Sedan ett antal skolor lagts ner sedan slutet av 1930-talet och årtiondena framöver, fick Nyhammars skola ett stort upptagningsområde och antalet elever ökade kraftigt. Utöver elever från närområdet som omfattade Nyhammar, Kvarnheden, Hyttriset och Stakheden, fick man nu även ta emot barn från Norrbo, delar av

Västansjö, Kullen, Skallberget, Saxhyttan, Karlsänge, Östersaxen, Ställberget, Sköttänge, Kilåsen, Gärdsveden, och senare även från Hästberget, Långmyra och Laxsjön. För barnen från dessa byar anordnades skolskjutsar. Dessutom fick man även ta emot eleverna från klass 7 vid Enbackens skola. Eftersom varje klass innehöll ett femtontal barn kunde Nyhammars skola varje år redovisa drygt 100 elever. Jag minns själv den chockartade upplevelsen då jag 1942 kom från småskolan i Saxhyttan, där jag gick mitt första år och där man endast kunde räkna in sammanlagt 6 barn, till vimlet på skolgården i Nyhammar.

Småskolan folkskolan och lärarbostäderna omkring 1960. Efter ett vykort.

Båda skolbyggnaderna revs 1962 medan lärarbostaden blev kvar under ytterligare några år. Man hade redan dessförinnan börjat uppföra några nya skollokaler och lärarbostäder inom området. Man kan så här i efterhand tycka att det var synd att den gamla vackra och pampiga folkskolebyggnaden skulle skatta år förgängelsen. Byggnadsstilen var på många sätt unik, och man kan även säga att skolan på sätt och vis utgjorde en del av Nyhammars historia.

Riksdagen hade år 1960 antagit ett beslut om att en 9-årig grundskola skulle införas. Den nya skolan i Nyhammar fick nu ta emot låg och mellanstadieklasserna 1 till 6 medan högstadieläverna, d.v.s. klasserna 7 till 9 hänvisades till Grängesberg. En ny infart ifrån nordväst, och som utgår från Norrbovägen, byggdes samtidigt som den gamla stängdes. Inom området finns numera även en förskola.

LÄRARE VID NYHAMMARS SKOLA.

SMÅSKOLAN.

1876 – 1909. Småskolläraren

Johanna Charlotta Ringström, f. 5/2 1847 i Västanfors
Inflyttad från Västanfors, ogift, död 19/11 1909.

1879 – 1881. Småskolläraren,

Bubergs Anders Jansson, f. 27/5 1833 i Karlsänge, död 10/12 1890 i Enbacken
Senare folkskollärare vid Enbackens skola.

1899. Vikarien under en termin

Helga Carlsson. Data om henne saknas.

1899. Småskolläraren

Knut Teodor Östling, f. 22/4 1876 i Norge, gift, död 22/1 1965 i Västby.

Tjänstgjorde en termin, senare folkskollärare vid Ställbergets skola.

Knut Östling, som växte upp i Nyhammar, förlorade som barn båda armarna vid en olycka vid Nyhammars Bruk, där fadern Lars Östling var anställd som smed.

1907 – 1945. Småskolläraren

Hilma Cecilia Magnusson, f. 22/11 1883 i Kristinehamn, död 3/8 1954 i Berg

Småskollärarexamen i Åmål 1903,

Inflyttad från Stenbo den 22/8 1908, ogift

1907 – 1944. Småskolläraren

Augusta Viktoria (Tora) Andersson, f. 16/7 1883 i Nora, död 10/5 1977 i Borlänge

Småskollärarexamen i Örebro 1902,

Inflyttad från Järnboås den 12/9 1908, ogift.

Klasserna 3 och 4 vid Nyhammars skola. Höstterminen 1943. Lärare: Tora Andersson, född 1882.

Foto: Kjell Vadfors arkiv.

1905 – 1936. Småskolläraren

Hulda Henrietta Andersson, f. 22/2 1884 i Björsäter, Skaraborgs län

Inflyttad från Västansjö den 29/12 1910, ogift,
Senare lärare vid Holen, död 18/1 1955 i Linköping

Skolkort från 1917. Lärarinna: Hulda Andersson. Från v. John Hellström. Elis Karlsson (Norrbo), Ragnar Karlsson, Karin Andersson, Karl Sävström. Olga Forsmark, Signe Engberg, Per Karlsson, Helge Hjelm, Olle Karlsson, Ellen Blixt, Margit Andersson, Lisa Westenius, Elsa Karlsson, Alfred Danielsson, Ester Jonsson, Rickard Nyman och Jenny Lundström. (Troligtvis har Erik Lindberg ej tagit bilden).

1944 – 1945. Småskolläraren

Hilda Sofia Persson, f. Strand 12/4 1899 i Digervåla, gift, död 4/2 1991 i Solgärde
Småskollärarexamen i Falun 1917. Tidigare tjänstgöring i Kullen,.

Hilda Persson, född 1899,
en tid lärare i Nyhammar.
Gift med byggmästaren
Artvid Persson. Ruth
Ohlson, f. Haag 1898. Gift
med disponenten Anton
Ohlson. Foto Per-Erik
Dybecks arkiv.

1945 – 1946.
Småskolläraren
Karin Sigrid

Andersson, f. Persson 20/11 1904 i Roskänge, gift,
Tidigare tjänstgöring i Bringsjöberg och Kullen
död 23/9 1970 i Stakheden.

1945 – 1946.

Ester Björk,
Data saknas

1946 – 1951. Småskolläraren

Anna Lindén, f. 22/2 1887 i Brastad, Göteborgs län, ogift, död 13/1 1978 i Partille
Tidigare tjänstgöring i Skattlösbergs skola som brann ner 1945

1950 – 1954. Småskolläraren

Gudrun Eliasson, f. 2/3 1922 i Stora Tuna, år 1950 gift Söderholm,
Småskollärarexamen i Falun 1946,
Utflyttad till Grängesberg.

1950 – 1954. Småskolläraren

Ingegerd Gustafsson,

Data saknas

1952 – 1953.

Rut Ingegerd Byrén, f. 5/2 1925 i Orsa

Senare gift Karlsson och folkskollärare i Nyhammar, se nedan

1949. Småskolläraren

Gunhild Frykstam, f. 6/6 1921 i Arvika, ogift,
Till Enskede.

1954 – 1955.

Ulla Zetterlund, data saknas

1955 – 1956.

Greta Ahlholm, data saknas

1955 – 1956.

Kerstin Götmar, data saknas

1955 – 1956.

Klockars Marianne Larsson, data saknas

1956 – 1957

Gurl Söderlund, data saknas

1956 – 1957.

Birgit Klingberg, f. 1932 i Hedemora

1967 – 1970. Småskolläraren

Siv Ester Lenny Nystedt, f. Ögrim 4/7 1919 i Engelbrekts församling,
tidigare lärare i Västansjö, död 16/11 1990.

1958 – 1966. Småskolläraren

Karin Astrid Liss, f. 5/9 1926 i Borgvik, Värmland, död 15/5 1882 i Leksand,
Gift med folkskolläraren Hjalmar Liss, se nedan.

1958 – 1959 samt 1967 – 1969. Småskolläraren

Inger *Birgitta* Nordström, f. 18/3 1932 i Växsjö, död 12/2 2005 i Östanbjörka
Småskollärarexamen i Växjö 1952.

Mellan åren 1960 till 1967 lärare i Kyrkbyn

Skolfoto, Nyhammars skola 1964. Lärare: Karin Liss, född 1926. Från vänster: Jorma Välimäki, Bernt Mattsson, Inger Larsson, Inger Nilsson, Bernt-Olof Sagelid, Birgit Välimäki, Tommy Mattsson. Foto Bernt Mattssons arkiv.

1962 – 1964. Småskolläraren

Anna-Britta Linnéa Simonsson, f. 12/12 1937 i Guldsmedhyttan gift Lettenström, till Grängesberg 1964

Skolfoto 1963. Lärare: Anna-Britt Simonsson, f. 1937. Bakre raden: Yngve Jonsson, Sylve Olsson, Christer Andersson, Bernt Mattsson, Jan-Erik Järnsta, Jorma Välimäki, Dan Ångkvist. Främre raden: Margareta Messing, Marianne Andersson, Lillemor Messing, Birgit Välimäki. Foto Bernt Mattssons arkiv.

1963 – 1999. Småskolläraren
Gunvor Margareta Olsson, f. 25/8 1939 i Ludvika, död 29/10 2010 i Nyhammar
Lärarexamen i Gävle 1960

1966 – 1978. Småskolläraren
Ulla Britt Brodin, f. 4/9 1936 i Bjurholm, rektor i Nyhammar 1992 – 1996,
Småskollärarexamen i Lycksele 1960.

1968 – 1969. Småskolläraren
Ann-Christin Bengtsson, f. 6/4 1945 i Ludvika

1969-1969. Vikarien
Wolger Larsson, f. 6/6 1945 i Gävle

1968-1969. Vikarien
Gunbritt Haag, f. 22/1 1932 i Mockfjärd

1968-1970. Småskolläraren
Ingegärd Højding, f. 9/4 1930 i Täng, Västergötland

1969 – 1970. Småskolläraren
Birgit Bergstedt, data saknas

1973 – 1974. Praktikanten vid småskolan
Anna Greta Pers, data saknas

1973 – 1974. Praktikanten vid småskolan
Margareta Bäckman, data saknas

1973 – 1974. Läraren vid småskolan
Gunbritt Haag, f. 22/1 1932 i Mockfjärd, (jämför ovan)

1974 – 2002. Småskolläraren
Margareta Lesser-Bergkvist, f. 30/5 1952 i Nyhammar
Småskollärarexamen i Falun 1974

1975 – 1976. Småskolläraren
Margareta Andersson, data saknas

1977 – 1978. Småskolläraren
Mona Andersson, data saknas

1979 – fortfarande i tjänst 2009. Småskolläraren
Christina Lindberg, f. 4/12 1951 i Nyhammar,
Småskollärarexamen i Falun 1974

1980 – 1988. Småskolläraren
Barbro Nystedt, f. Forsberg 13/3 1954 i Nyhammar
Småskollärarexamen i Falun 1977

1980 – 1982. Läraren i småskolan
Gunnel Johansson, data saknas

1982 – 2007. Småskolläraren
Karin Bergman, f. 15/5 1946 i Västerås
Småskollärarexamen i Falun 1968

1983 – 2001. Småskolläraren
Monika Eriksson, f. 1953 i Hagfors
Småskollärarexamen i Karlstad 1973

1983 – 2006. Småskolläraren
Örjan Westman, f. 12/2 1942 i Södertälje
Inflyttad från Dala-Floda

1990 – 2003. Småskolläraren

Anna Brodin, f. 16/11 1964 i Fredrika
Småskolläraryxamen i Falun 1989
2001 – fortfarande i tjänst 2009. Specialläraren
Gun Karlsson, f. 11/12 1949 i Oscars församling, Stockholm
2003 – fortfarande i tjänst 2009. Lågstadieläraren
Barbro Greijer, f. 22/3 1951 i Västerås
Mellanstadielärare i Stockholm 1981, behörig lågstadielärare 1985

Lärare och lärarinnor vid Nyhammars skola omkring 1920. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

FOLKSKOLAN.

1879 – 1881. Skollärarinnan

Erika Gustava Lindström, f. 7/11 1857 i Nora
Inflyttad 1879 från Nora, ogift, död 4/10 1881 i Nyhammar.

1882 – 1993. Folkskollärarinnan

Ellen Matilda Åhlin, f. 26/11 1862 i Mariestad,
Inflyttad från Mariestad 29/10 1882, gift 27/9 1883, till Säfsnäs 4/9 1883

1884 – 1899. Folkskollärarinnan

Hulda Augusta Åhlin, f. 22/10 1849 i Mariestad, ogift, död 13/12 1906
Inflyttad från Mariestad 21/9 1893, till Västansjö 1900

1895 – 1897. Folkskollärarinnan

Gerda Maria Åhlin, f. 13/5 1865 i Mariestad, död 12/9 1925 i Mariestad
Inflyttad från Varberg 6/12 1895, ogift, till Göteborg 26/3 1897

1900 – 1903. Folkskolläraren

August Alwegren, f. 7/1 1869 i Saxhyttan, gift 29/9 1900, död 3/12 1903
Inflyttad från Västansjö 3/11 1900.

1905 – 1940. Folkskolläraren

Carl Alfred Larsson, f. 15/9 1879 i Tanum, Bohuslän, gift 1/12 1906, död 29/7 1946
Folkollärarexamen i Göteborg 1902, organistexamen i Västerås 1905.
Tillsyningslärare, lärarrepresentant i folkskolestyrelsen.

Skolkort taget nedanför lärarbostaden. Folkskollärare Carl Larsson, f. 1879. Foto Erik Lindberg.

1915 – 1916. Vikarierande läraren

Gunhild Elisabet Persson, f. 15/12 1894 i Ludvika, död 20/10 1993 i Ludvika
Småskollärarexamen i Falun 1915, till Gänsen 1916, gift Andersson,

1917 – 1921. Biträdande läraren

Carl Johan Tjäder, f. 16/7 1860 i Säfsnäs, gift, död 27/7 1921 i Stakheden

1918 – 1945. Folkskolläraren

Josef Patrik Nilman, f. 16/4 1892 i Säfsnäs, gift, död 3/9 1945. Folkskollärarexamen i
Karlstad 1916.

1921 – 1950. Folkskollärarinnan

Ellen Adelia Johansson, f. 20/11 1898 i Övre Ullared, Värmland,
Folkskollärarexamen i Falun 1919. Inflyttad från Skinnskatteberg 21/10 1921,
ogift, död 26/1 1991 i Stockholm.

1926 – 1931. Läraren i husligt arbete

Ebba Dellbring, data saknas

1927.

Sonja Olsson, data saknas

1931.

Karin Schönning, data saknas

1945 – 1948. Folkskolläraren

Sven Olof Sunnar, f. 4/9 1902 i Haga, Göteborg, gift 1929, död 10/6 1955 i
Göteborgs Johannesberg.

Skolkort. Lärarinna Ellen Johansson, f. 1898. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Sjunde klassen vid Nyhammars skola vårterminen 1948. Lärare: Sven Olof Sunnar, född 1902. Första bänkraden: Janne Olsson, Anna-Lisa Augustsson, Ellen Ludvigsson. Andra raden: Kjell Vadfors, Rolf Gunnarsson, Margit Johansson. Tredje raden: Stig Andersson, Roy Andersson, Ingegerd Gunnarsson. Längst bak: Folke Petterson och Sven Hugo Jansson. Foto Kjell Vadfors arkiv.

1948 – 1970. Folkskolläraren

Ernst Hugo Ljunggren, f. 9/12 1904 i Stensbo, gift 1927, död 11/9 1984 i Solgärde, Sunnansjö.

Vikarier för Hugo Ljunggren under hans sjukdomstid:

Dottern Inga Lisa Ljunggren, f. 13/7 1929 i Karlstad

Fredrik Dackman, f. 8/6 1929 i Älmhult

1949 – 1950.

Karin Pettersson, data saknas.

1950 – 1954. Folkskolläraren

Karin Hedenström. Data saknas

1951 – 1964. Folkskolläraren

Gösta *Harald* Milton, f. 8/6 1915 i Kristinehamn, gift 1944,

till Smedjebacken, död 1/9 1997 i Lindesberg

1951 – 1959. Folkskolläraren

Lars Olof Dahlin, f. 6/12 1922 i By församling, gift,

Folkskollärarexamen Lund 1951, till Kyrkbyn, sedan Grängesberg.

Bakre raden: en Lundberg, Håkan Grönberg, en okänd, Tommy Söderholm. Främre raden: Läraren Lars-Olof Dahlin, en okänd, Göran Hummelgård, Lennart Dahlin, och Sven Pettersson. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

1952 – 1953. Folkskolläraren

Anita Redig, f. 25/2 1929 i Kristine församling, Göteborg och Bohuslän

1952 – 1987. Folkskolläraren

Rut Ingegerd Karlsson, f. Byrén 5/2 1925 i Orsa

Folkskollärarexamen i Falun 1950, jämför under Småskolan ovan.

1957 – 1963. Folkskolläraren

Anders *Hjalmar* Liss, f. 22/7 1922 i Gagnef, gift 1954, död 23/2 1994 i Leksand

Till Kyrkbyn. Beträffande hustrun Karin Liss, se under småskolan ovan.

Klass 6 B.
 Nyhammars skola
 1965. Lärare: Hjalmar
 Liss. Från vänster:
 Christer Nystedt,
 Christer Eriksson, Per-
 Arne Forsberg, Bengt
 Fors, Lennart Halvars,
 Per Stenkvist, Bärbel
 Schramm, Gunilla
 Norberg, Ingrid
 Forsberg, Birgitta
 Jacobsson, Anita
 Andersson, Margareta
 Bergkvist, Lena
 Parmby, Tommy
 Mässing, Rita Jansson,
 Carina Antonsson,
 Anneli Jansson, Leif
 Larsson, Elisabet
 Jansson, Angelica
 Schramm, Kerstin
 Perols.

Foto Peter Jansons arkiv.

1957 – 1960.

Nils Olov Jansson, data saknas

1958 – 1995. Folkskolläraren och specialläraren
 Maj *Anna Britta* Karlsson, f. 30/5 1935 i Nås, gift,
 Folkskollärarexamen i Falun 1956

1959 – 1963. Folkskolläraren
Ingrid Berit Lindman, f. 19/10 1931 i Oskarshamn,
 Folkskollärarexamen i Kalmar 1952. Senare lärare i Kyrkbyn

1960 – 1961. Folkskolläraren
 Britt Andersson, f. Mattsson 14/7 1934 i Hudiksvall,
 Folkskollärarexamen i Falun 1957. Senare lärare i Kyrkbyn.

1964 – 1967. Folkskolläraren
 Roland von Dolwitz, f. 11/7 1929 i Härnösand,
 Folkskollärarexamen i Gävle 1954. Senare lärare i Grängesberg

1966 - 1972. Folkskolläraren
 Mats Wallin, f. 20/10 1942 i Kalmar, död 13/4 1990 i Lycksle
 Beträffande hustrun Christina Wallin, se nedan

1971 – 1979. Folkskolläraren
 Leif Berg, f. 30/11 1941 i Ludvika

1974 – 1976. Folkskolläraren
 Ulf Nilsson, data saknas

1976 – 1977. Mellanstadieläraren
 Pia Skoog, f. 4/8 1949 i Köping,
 Lärarexamen i Karlstad 1975

1976 – 2009. Slöjdläraren
Håkan Eriksson, data saknas.
1977 – 1986. Folkskolläraren
Christina Wallin, f. 13/5 1940 i Oscars församling, Stockholm
Jämför under Mats Wallin ovan.
1978 – 1986. Folkskolläraren
Arne Andersson, data saknas
Folkskollärarexamen i Falun 1974,
Studierektor i Grängesbergs rektorsområde 1978 – 1989
1979 – fortfarande i tjänst 2009. Folkskolläraren
Karin Salmons, f. 9/3 1952 i Roskänge
Folkskollärarexamen i Falun 1976
1981 – 1986. Folkskolläaren
Barbro Dejler, f. 8/1 1932 i Håsjö, Jämtland
1985 – fortfarande i tjänst 2009. Mellanstadieläraren
Eva Johansson, data saknas
Lärarexamen i Karlstad 1980
1995 – fortfarande i tjänst 2009. Mellanstadieläraren
Jenny Borgström, f. 10/4 1972 i Ludvika
1996 – fortfarande i tjänst 2009. Mellanstadieläraren
Monika Vevle, data saknas
Utbildad i norska och media i Volda, Ålesund, 1986 – 1987
Lärarhögskola i Stord utanför Bergen 1990
1998 - fortfarande. I tjänst 2009. Läraren i textilslöjd
Carina Klein-Hoxell, f. 8/2 1962 i Turinge, Stockholm
2009 – fortfarande i tjänst 2009. Läraren i träslöjd
Janne Lindberg, data saknas.

Överlärare för samtliga skolor inom Grangärde församling var under många år Emil Johansson i Grängesberg, född 1885 i Östergötland. Han fungerade som överlärare åren 1923 till 1948. Utöver tjänsten som överlärare hade han flera andra uppdrag. Han var således under ett antal år ordförande i kommunalfullmäktige. Jag har personliga minnen av hans besök i Nyhammar skola, vilket skedde några gånger varje år. Han satt mest och lyssnade till undervisningen och yttrade sig sällan, men han var trots det fruktad. Orsaken till vår respekt hängde kanske samman med att lärarna ofta hotade med överlärarens besök, när allt inte fungerade som de ville.

Kroppssaga förekom tidigare allmänt i skolorna. För det mesta rörde det sig om örfilar, men det förekom även att elever agades med björkris om de gjort sig skyldiga till något ofog. Läraren kunde också utsätta elever för luggning eller nypning. Dessa senare sätt att bestraffa användes mest på flickor, men även pojkar kunde utsättas för denna form av aga om de gjort sig skyldiga till mindre förseelser. Skolagan förbjöds i lag 1958. Vad beträffar betygen sattes dessa med ett bokstavssystem: A, Ab, Ba, B, Bc och C, där A representerade det högsta betyget. År 1962 ersattes dessa bokstavsbedyg med siffrorna 1 till 5, där 5 utgjorde det högsta betyget.

Helge Hjelm, f. 1907 (son till Lars Hjelm). Sedermera skolvaktmästare vid Nyhammars skola.
Foto Erik Lindberg, Grangärde Fotoarkiv.

Ovanstående redogörelse bygger i stor utsträckning på Bengt Östbergs urförliga skrift "Skolor och lärare i gamla Grangärde socken 1850-2009". Vidare har jag begagnat mig av uppgifter i kyrkoböckerna från Grangärde, främst då födelseböcker, vigeselsböcker, dödböcker, husförhörlängder och församlingsböcker. Dessutom har jag utnyttjat cd-skivor utgivna av Sveriges Släktforskarförbund, omfattande Sveriges dödbok 1901–2009, Sveriges befolkning 1890, 1900, 1970 och 1980. Slutligen har jag även intrvjuat att antal personer, vilka varit elever vid Nyhammars skola.

JÄRNVÄGEN .

Sveriges första järnväg ovan jord anlades i Höganäs år 1798, och dragkraften var där hästar. Tidigare hade sådana banor endast använts i främst gruvor. Den kände skotske fysikern James Watt förbättrade på 1760-talet ångmaskinen, och den utvecklades nu till en effektiv kraftmaskin. Man insåg redan tidigt, att man skulle kunna använda sig av ångmaskiner som drivkälla för tåg. Den som först tog itu med detta projekt var engelsmannen Georg Stephenson och 1814 började han bygga ånglok, som sedan kom till användning i det snabbt framväxande järnvägsnätet, främst i Europa och Nordamerika.

Vad beträffar Sverige togs år 1854 ett riksdagsbeslut att staten skulle bygga ett rikstäckande järnvägsnät, så kallade stambanor. Redan året efter var man igång med byggandet. Projektet leddes av den kände ingenjören Nils Eriksson från Philipstad, vilken bland annat varit engagerad i byggandet av Saima kanal i Finland och nya Trollhättekanal. Tilläggas kan att han var bror till den berömde John Eriksson, mest känd för sin uppfinning av propellern.

Omkring år 1900 började man planera för en järnvägslinje mellan Ludvika och Björbo. Det var det enskilda järnvägsbolaget Stockholm-Westerås-Bergslagens Jernväg SWB som låg bakom projektet. Avsikten var att sträckan skulle utgöra en fortsättning på den redan befintliga järnvägen från Stockholm till Ludvika, och att man på sikt skulle få en förbindelse mot Västerdalarna. Riksdagsmannen J.P. Jansson i Saxhyttan förordade att järnvägen skulle dras från Grangärde station förbi sjön Saxen till Saxhyttan och därifrån vidare norrut till Mockfjärd eller Floda. Dessa planer ogillades naturligtvis av Nyhammars Bruk, vilka istället ville att järnvägen skulle dras genom Nyhammar. De insåg givetvis möjligheten att bekvämt kunna transportera sina produkter via järnväg. Bruket fick gehör för sin begäran, och banan fick nu sin sträckning strax öster om samhället. Här uppfördes nu även en järnvägsstation.

Rallare vid järnvägsbygget 1903. Foto A. Eriksson – Vadfors

Första delen av järnvägen, nämligen sträckan från Ludvika till Nyhammar, togs i drift för godstrafik redan 1901. Åren 1903-1904 fullbordades järnvägsbygget ända fram till Björbo, och invigningen kunde ske i juli 1904. Järnvägen kom sedermera att få sin slutgiltiga sträckning via Västerdalarna genom Nås, Dala-Järna, Vansbro. Malung och Transtrand ända fram till Särna, som blev slutstation. Den 52 mil långa sträckan från Stockholm till Särna kom sedan under många år att trafikeras av direktåg. Från Vansbro blev det senare även anslutning till Inlandsbanan, dels söderut mot Kristinehamn, dels vidare norrut mot Mora, Sveg och Östersund.

Mängder av skogsprodukter forslades på järnvägen.

Trafiken var livlig, och varje dag passerade ett flertal ångloksdragna tågsätt Nyhammar. Det brukade gå fyra tåg i vardera riktningen per dag när trafiken var som tätast. Dessutom gick ett antal godståg eftersom det fanns ett antal sågverk efter linjen Ludvika – Vansbro. Då bandelen mellan Ludvika och Björbo aldrig blev elektrifierad var det ånglok och senare rälsbussar eller motorvagnar som trafikerade Nyhammars station. Den första rälsbussen kom 1956.

På sträckan Ludvika-Björbo fanns det inte mindre än 9 stationer och hållplatser, nämligen Sörvik, Lekomberg, Brunnsvik, Stensbo, Grangärde, Nyhammar, Kybäcksheden, Skallberget och Salån. Till en början stannade tågen vid alla dessa anhalter, men senare blev det vid en del av hållplatserna uppehåll endast för av- och påstigning. Under ett antal år gick det till och med nattåg från Stockholm till Särna. På 1950-talet minskade trafiken och de ångloksdragna tågen ersattes av rälsbussar och senare av motorvagnståg medan godstrafiken kördes med diesellok. Från och med 1939 förstatligades de flesta av de enskilda järnvägarna, och 1945 var turen kommen till SWB. Ägare av järnvägen blev nu SJ.

Man hade vid slutet av 1950-talet planer på en elektrifiering av sträckan Ludvika-Björbo. Delen Stockholm-Ludvika var redan tidigare elektrifierad. I början av 1960-talet togs ett beslut varvid det bestämdes att SJ skulle drivas med vinst, vilket innebar dödsstöten för många järnvägar. Från att 12000 biljetter såldes på sträckan Ludvika-Björbo år 1950 minskade försäljningen till 2700 år 1960. Även bandelen Ludvika-Björbo drabbades av järnvägsdöden, och 1963 upphörde all persontrafik. Märta Grönberg köpte den sista och Bertil Danielsson den näst sista personbiljetten. Godstrafiken fortsatte under ytterligare några år, men även den upphörde senare. Rälsen låg sedan kvar under några år, detta av beredskapsskäl, men även den revs senare upp. Delar av den gamla banvallen från Ludvika till Östanbjörka har asfalterats och används idag som cykelväg. Från Nyhammar och vidare norrut fungerar även den gamla banvallen som skoterled.

STATIONEN.

Nyhammars järnvägsstation omkring 1915. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Nyhammars järnvägsstation uppfördes redan 1902. Samtidigt byggdes även en bostad för anställda vid järnvägen, en banvaktsstuga, ett godsmagasin samt ett pumpstorn som försåg ångloken med vatten. Stationen innehöll en väntsal mot söder och en biljettexpedition där man även kunde hämta ut mindre försändelser. Gods av större storlek lämnades ut från godsmagasinet. I stationsbyggnaden var även stinsens bostad inrymd. Stationen, bostaden för anställda samt banvaktsstugan finns kvar idag, medan godsmagasinet och pumpstationen sedan länge är borta. På Nyhammars station fanns det tre spår.

Interiör från Nyhammars station 1914. Foto Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

Den förste stinsen i Nyhammar hette Johan August Palmé, vilken med sin familj flyttade in i det nybyggda

stationshuset den 1 november 1902, närmast från Örebro. Han var född 1883 i Askeryd, Jönköpings län. Utöver tjänsten som stins skötte Palmé även posten. Någon brevutdelning genom brevbärare förekom inte vid den här tiden, utan adressaten fick hämta sitt brev på järnvägsstationen.

Stinsen Johan August Palmé med hustrun Maja Stina och döttrarna Astrid, Agnes och Anny (Nord). Troligen svärsonen Karl Nord. Foto: Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

Vid sidan av stationsinspektorn fanns även en banmästare, vilken hade ansvaret för underhåll och tillsyn av järnvägen. Den förste banmästaren i Nyhammar hette

Magnus Nilsson, född 1855 i Sunne, Värmland. Han anlände med sin familj till Nyhammar den 14 november 1902, således ungefär samtidigt med stinsen Palmé. Nilsson kom närmast från Västerås. Hustrun Anna Maria Bergkvist var bördig från Folkärna. Två av deras döttrar blev gifta och bosatta i Nyhammar, nämligen Alma som blev gift med Hjalmar Kling i Kvarnheden och Magnhild som gifte sig med Anton Sandberg i Hyttriset.

Banmästare Magnus Nilsson med barnen Ragnhild, Birger och Alma, banvakt August Svensson samt Gustaf Nilsson. Taget omkring 1910 av A. Eriksson – Vadfors.

Magnus Nilsson efterträddes som banmästare av Karl Johan Hagberg, född 1877 i Västervåla. Familjen flyttade hit 1914, närmast från Västanfors, och de blev kvar i Nyhammar till 1921, då flytten gick till Västervåla. Hagberg slutade sina dagar i 1974 i Ängelsberg i Västmanland. Ny banmästare i Nyhammar blev August Andersson född 1876 i Lundby, Västmanland. Familjen hade tidigare varit bosatt i Västerås. Dottern Ingrid blev kvar i bygden i och med att hon gifte sig med Gustaf Danielsson i Hyttriset.

Banmästare Karl Johan Hagberg, f. 1877 på dressinen omkring 1920. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

År 1930 (tiden för den sista tillgängliga församlingsboken) var Palmé ännu verksam vid stationen där hans titel är nu stationsföreståndare. Ännu medan Palmé var kvar i Nyhammar tillträdde Axel

Karlsson som stationsmästare. Han fick senare titeln stationsinspektör. Axel Karlsson föddes 1883 i Karlskoga, och han anlände till Nyhammar den 16 februari 1921, närmast från Husby i Uppsala län. Stins Karlsson, som var gift men barnlös, var känd för sitt kärva sätt men också för sina ironiska kommentarer. Mer om honom under rubriken "Kända Nyhammarsbor" nedan.

Efter stins Karlsson skall en vid namn Isaksson ha tjänstgjort en tid i Nyhammar. Han efterträddes i sin tur av Ragnar Dahlberg, född 1896 i Adolf Fredriks församling i Stockholm, och han synes ha tillträtt som stins vid slutet av 1940-talet. Han och hustrun Elna blev kvar i Nyhammar även efter hans pensionering. Ragnar Dahlberg avled i Västby 1967 och hans änka flyttade sedan till ett av hyreshusen, Abäckshyttan, där hon avled 1978. Deras son Anders Dahlberg, född 1939, drev under ett antal år en frisersalong vid Kvarndammen.

Efter Dahlberg tillträdde Sven Kling som stins. Han var född 1895 i Hällefors och han blev kvar här endast en kortare tid. Han gick bort redan 1957, då skriven i Östra Fågelvik i Värmland. Hans änka Sofia flyttade till Karlstad där hon dog 1988. Den siste stinsen i Nyhammar blev Gunnar Danielsson, född 1917 i Hammerdal, Jämtland. Det blev således han som fick vinka av det sista persontåget vid Nyhammars station och sälja den sista biljetten till Märta Grönberg. Gunnar Danielsson och hustrun Hildegard flyttade nu till Dals Långed i Dalsland där han fick tjänst vid järnvägen. Han avled här 1978, varefter änkan flyttade till Varberg, där hon slutade sina dagar 2006.

Folkskolläraren Harald Milton dekorerar stinsen Gunnar Danielsson. Till höger Gunnars hustru Hildegard Danielsson. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Utöver stins och banmästare fanns också annan personal inom järnvägen: stationsskrivare, stationsbiträde, stationskarlar, banvakter och banarbetare. Att här redogöra för alla dessa skulle bli alltför omfattande. En gammal trotjänare som dock bör omnämnas är Erik Söderman, född 1881 i Nås och gift 1907 med Ida Irene Löfholm, född 1886 i Torsåker. Familjen kom till Nyhammar redan den 13 november 1910, efter att tidigare ha vistats i Villberga, Uppsala län. De fick inte mindre än 9 barn, varav sonen Knut Söderman, född 1919, blev känd som en trägen Vasaloppsåkare som var inställd på att genomföra sitt 50:e lopp. Oturligt nog skadade han sig och kunde därför inte ställa upp, så han fick nöja sig med 49. En annan son, Per Söderman född 1922, blev bosatt i Nyhammar, verksam som elektriker och framgångsrik inom flera olika idrotter. Erik Söderman, som blev änklings

redan 1934, blev kvar som stationskarl i Nyhammar ända fram till sin pensionering, då han flyttade till Saxhyttan och sedermera till Kyrkbyn, där han avled den 12 april 1963.

Stationshuset ca 100 år efter uppförandet. Foto Bertil Danielsson.

POSTEN.

Fram till 1903 skedde postutdelning från en flygel i herrgårdsbyggningen. Därefter inrättades ett postkontor i järnvägsstationen, vilket sköttes av stinsen Palmé (jämför under stationen ovan). Sedan han låtit uppföra det hus som kom att benämnas Nords inrättade han omkring 1918 här ett nytt postkontor. År 1927 anställdes som poststationsföreståndare Dagny Häggbom, f. 1900 i Piteå landsförsamling, inflyttad från Ramnäs den 28/2 1927. Hon avled 1977 i Sala.

Omkring 1936 flyttade så posten till Anna och August Karlssons nyuppförda hus vid Torget, nu med Jenny Dybeck-Persson, född 1907 i Nås, som föreståndare. År 1945 inköpte Erik och Jenny Persson ett hus ett stycke längre i söder, uppfört 1937 av August Grönberg och hans hustru Not-Jans Sanna Eriksson. Redan omkring 1941 förvärvades så huset av en handelsman Öhgren och hans hustru Anna, som var änka efter barberaren Vilhelms Skoglund i Nyhammar. Erik och Jenny Persson skötte posten ända fram till hennes pensionering 1972. Erik Persson hade avlidit året före. Tilläggas kan att han under många år var Ludvika Tidnings representant i Grangärde, och att han skrev under signaturen Reo (Res Erik Oskar). Jenny Persson bodde under många år kvar i fastigheten i Nyhammar men flyttade slutligen till Ludvika, där hon avled 2001.

Gamla posthuset i Nyhammar, i bruk fram till 1972. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Polisman Albin Andersson.

Till postpersonalen hörde också ett antal brevbärare. Per-Erik Dybeck berättar följande historier om ett par av dessa. En av dessa var Sigrid Jacobsson som bodde i Kullen, som hon också försåg med post fyra dagar i veckan på en liten 125-kubiks motorcykel. Det var inte så vanligt med kvinnliga motorcyklister på 1950-talet. Sigrid saknade dessutom körkort, vilket inte var så

ovanligt i den lilla byn. En morgon stod en massa poliser och stoppade trafiken vid vägen norr om Kvarnheden när Sigrid kom åkande. Hon blev stoppad av en polisman hon kände igen. Det var Back-Albin Andersson från Grangärde. Sigrid började ångerfullt erkänna sitt brott, men Albin visade sig inte vara ett dugg intresserad. Han tystade Sigrid innan hon hann till slutet av sin bekännelse och uppmanade henne att hålla tyst och fortsätta.

En av de andra brevbärarna var "Måns-Johan" Andersson på Västansjölinjen. Postmästaren hade upptäckt att Johan inte någon gång tagit ut semester trots att semesterlagen då funnits i många år. Postmästaren försökte därför få honom att ta vara på sina rättigheter, men Johan var inte intresserad. Då fick Johan frågan om han inte hade någon släkting som "på papperet" kunde anges som vikarie, så att han på det sättet kunde få kompensation för den uteblivna ledigheten i form av ett par veckolöner extra. "men då måste det förstås stanna mellan Andersson och mig", sa postmästaren. Då svarade Johan: *"Ån`tä så hä går tä tal om ä, då får hä våra!"*

Några andra som arbetade på posten finns på bilden nedan.

Postpersonal: Sigrid Jakobsson, Jenny Persson, Verner Forsberg, Karin Pettersson, Bengt Markström, Greta Janols, Knut och Inga Gustafsson, Gunhild och Tore Dahlin, samt hunden "Snobben". Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Samma år som Jenny Persson pensionerades, d.v.s. 1972, flyttade posten till en nyuppförd fastighet i södra delen av samhället. I samma hus residerade en tid även Sparbanken. Ny föreståndare för posten blev Gösta Forsberg, född 1931 i Grangärde Hästberg. Han efterträddes i sin tur av Christina Eriksson, född 1950 i Essinge, Stockholm, dotter till John och Siv Nystedt, senare inflyttade till Västansjö och därefter till Nyhammar.

Brevbäraren på linjen Nyhammar – Hästberget – Laxsjön under 1940- och 1950-talet, Verner Forsberg. Gösta var Verners son.

I samband med postens omorganisering i slutet av 1990-talet avvecklades de flesta postkontoren och postexpeditionerna i landet. Istället hänvisades verksamheten till Torgboden, inrymd i f.d. konditoriets lokaler vid torget, där Kassaservice inrättades. Det var nu Torgbodens

ägare, Kerstin Messing och Berit Johannsson som tog över kassaärendena och även postens pakethantering. År 2008 lät Nordea, som drev Kassaservice, stänga de flesta kontoren runtom i landet, varvid även Nyhammar drabbades. Kvar i Torgboden blev nu endast pakethantering och försäljning av porton. Verksamheten här blev kvar fram till 2010, då Torgboden upphörde och Konsumbutiken i Nyhammar tog över postärendena.

Anm. Ovanstående skildring av postens historia bygger i stor utsträckning på Per Erik Dybecks uppgifter. Självt har jag kompletterat med noteringar från kyrkoböckerna och Släktforskarförbundets CD-skivor samt redogjort för händelseutvecklingen under de senaste åren.

FOLKETS HUS.

Redan år 1915 hade man låtit uppföra en samlingslokal, kallad Skogshallen, i västra delen av Nyhammar på mark som egentligen tillhörde Kvarnheden. Det var två eldsjälar, nämligen August Larsson, född 1877 i Östanbjörka, men med sina föräldrar inflyttad till Nyhammar på 1880-talet, samt Carl Qvist, född 1890 i Nyhammar, som var initiativtagare. Carl Qvist avled i spanskan redan 1918, och hans änka Hildur Qvist, sedermera gift med Axel Blom, samt August Larsson sålde 1919 Skogshallen till den nybildade Folketshusföreningen. Byggnaden döptes nu om till Folkets Hus. Samtidigt införlivades ett markområde, som röjdes och inrättades till folkpark. Mera om denna nedan.

Även i fortsättningen kom August Larsson att vara verksam inom Folkets Hus, och han var främst känd för sitt stora teaterintresse. Praktiskt taget varje år under 1920- och 1930-talet anordnades teaterföreställningar med deltagare ifrån den livaktiga amatörteaterföreningen på orten. Mer om August Larsson under rubriken "Kända Nyhammarsbor" nedan.

Nyhammars Folkets hus på 1920-talet. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb

Verner Spännare, f. 1911,
och Fredrik Andersson, f.
1898. Foto Per-Erik
Dybecks arkiv.

Längre fram var det Verner Spännare som tog över ledningen för teaterverksamheten. Också de nyårsrevyer, som man under en följd av år arrangerade, var mycket välbesökta och lokalen ofta fullsatt. Bland många duktiga teateramatörer kan nämnas Gunnar Haraldsson, Bertil Danielsson och Rune Halvarsson. På 1950-talet kom även Riksteatern med jämna mellanrum och presenterade högklassiga föreställningar. Bland kända skådespelare som under årens lopp gästade Nyhammar kan nämnas: Elof Ahrle, Gustaf Lövvås, Georg Addely, Johan Elfström och Emil Fjällström.

Styrelsen i folketshusföreningen samlad till möte i Folkets hus. Bortre raden: Gustaf (Fido) Norberg, Holger Staffas, Albin Eriksson, August Ludvigsson, Carl Hellman, Edvin Karlsson och Lisa Andersson. Främre raden: Einar Jansson, Inga-Britt Eriksson, Pelle Söderman, Bertil Eriksson, Karl Erik Forsberg och Gunder Persson. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Redan tidigt kom lokalen att utnyttjas som biograflokal, detta redan under stumfilmens dagar. Min far, August Vadfors, fungerade ofta som pianist under dessa tidiga filmvisningar. Långt in på 1940-talet fanns endast en projektor installerad i maskinrummet, vilket medförde att man måste göra ett uppehåll mitt i filmen för att byta filmrullar. Senare installerade två moderna projektorer, och man kunde därmed köra hela filmen utan uppehåll. Som maskinist under många år tjänstgjorde Bertil Eriksson, född 1921 i Saxhyttan. Senare medverkade även dennes hustru Inga-Britt, född 1924, samt sonen Bengt Eriksson, född 1944, som maskinister (Bertil och Inga-Britt finns med på föregående bild). När man på Sveriges Radio fick veta att en hel familj utbildat sig till biografmaskinister, blev de inbjudna till TV-huset för att se hur en filmvisning fungerade i detta medium. Bertil Eriksson hade ofta undrat över hur man bar sig åt för att transformera filmens 24 filmrutor per sekund till TV, där man visar 25 bilder per sekund. (Lösningen till problemet ligger i så kallad scanning).

Omkring 1950 kostade det 1,85 kr att gå på film, på läktaren 2,25 kr och för en matinébiljett fick man betala 50 öre. I foajén fanns även en liten kiosk där man kunde inhandla diverse godsaker. Biografen var vid denna tidpunkt välbesökt och såväl salong som läktare ofta fullsatta.

På 1940-talet lät man uppföra en kafébyggnad, kallad Gillestugan, vilken ofta kom till användning vid olika evenemang. Den var också uthyrd till privatpersoner när man skulle fira t.ex. födelsedagar och bröllop. Vintertid anordnades här även dans. På 1960-talet genomfördes en genomgripande ombyggnad och restaurering av Folkets Hus, och i samband härmed flyttades Gillestugan ett stycke och byggdes samman med huvudbyggnaden. Det var nu som Folkets Hus fick sitt nuvarande utseende. Den högtidliga invigningen förrättades av dåvarande LO-ordföranden Arne Geijer, själv bördig från Stakheden, och en gång kassör i Folketshusföreningen.

Nyhammars Folkets hus efter ombyggnaden 1965. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Under senare år har verksamheten i Folkets hus minskat. Bioföreställningarna har upphört, även om ett försök gjordes att återuppta dessa gjordes under 1990-talet, dock utan att locka någon större publik. Det kan även tilläggas att filmer numera ofta görs som DVD-skivor, och de går därmed inte att köra i en vanlig filmprojektor. Några revyer eller teaterföreställningar anordnades inte på många år men i slutet av 1970 kom åter teaterverksamheten igång genom Grangärdebygdens Teateramatörer. I tjugo år framförde bl.a. Kerstin Tägtgren, Håkan Jansson, Bengt-Olof Stark m.fl. en mängd pjäser. Lokalerna används idag fortfarande för en del sammankomster.

FOLKETS PARK.

När Skogshallen förvärvades av Nyhammars folketshusförening, inköptes ett markområde väster om byggnaden, och den röjdes nu av och inrättades som folkpark.

År 1927 byggdes en stor danspaviljong, till en början utan tak, försedd med en estrad för musikanterna. Senare försågs rotundan med tak, och man blev därigenom inte så beroende av vädret. Det var främst kapell från orten som svarade för dansmusiken. En av de första orkestrarna var Stavens Jazzband som bestod av medlemmar från orten, nämligen "Staven" Gustav Danielson, dragspel, Walter Ringström, fiol och senare saxofon, Nisse Forsgren, banjo, samt Nisse Rubin, trummor. De var verksamma under 1920-talet. Ett annat känt band var Hyttpojkarna, som bestod av Bertil Eriksson, dragspel, Gunnar Haraldsson, gitarr, "Lill-Gunnar" Andersson, dragspel och Sven-Erik Lindberg, trummor. (sammansättningen 1949. De var verksamma under 40- och 50-talet.

Plantering av björkar i Folkets Park 1920. Arvid Eriksson, Artur Karlsson och Karl Larsson. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Dansbanan i Nyhammars Folkets park. Foto Bertil Danielsson.

Hyttpojckarna. Folkets Hus i Nyhammar. Nyårsafton 1949. Fr.v: Gunnar Haraldsson, gitarr, Sven Erik Lindberg, trummor, "Lill-Gunnar Andersson, dragspel samt Bertil Eriksson, dragspel. Foto Bernt Mattssons arkiv.

Bland mer lokala band från något senare tid d.v.s. sent 50-tal och början av 60-talet var det ofta Ulf Oldbergs sextett från Grängesberg som spelade här. Sångare i bandet var den sedermera kände politikern och professorn i nationalekonomi Bo Södersten. Något senare, nämligen 1969, bildades Malles kapell, i vilket ingick Berndt "Malle" Mattsson, dragspel, Per Arne Forsberg, gitarr, Tommy Söderman, sång, Lars Granholm, gitarr, och Tommy Söderman, trummor. Bandet ombildades 1971, detta på grund av att tre av medlemmarna måste göra sin värnplikt. Namnet ändrades till Bernts kapell och här ingick nu Bernt Mattsson, Lars Gustafsson samt de nytillkomna Tony Kvarnström, trummor, och Nils Olov Landström, gitarr. Dessa sistnämnda från Ludvika. Bandet gjorde sin sista spelning 1974.

Under årens lopp har även många Ludvikaorkestrar spelat i Nyhammar. Här kan t.ex. nämnas de på sin tid mycket populära Philips och Folke Larssons från Ludvika. Också rikskända orkestrar och artister har besökt folkparken i Nyhammars. Här kan t.ex. noteras Seymour Österwall, Jay Elwing, Andrew Walter, Yngve Stoors Hawaiiorkester, Sölwe Strand, Carl & Ebbe Jularbo, Thory Bernhards, Leon Landgren, Carl Grönstedt samt Charlie Norman & Alice Babs. Det veckliga uppbådet av kända artister och orkestrar inträffade dock på 1960-talet, då NTO anordnade de stora folkfesterna i parken. Mer om dessa nedan. Det förekom även någon gång att här gavs konserter med Grängesbergs orkesterförening, då under ledning av Åke Bengtsson, som på sin tid var en framstående musiker i Grängesberg. De brukade framföra sina konserter från dansrotundan.

Bernt "Malle" Mattssons kvartett. Från vänster; Lars Granholm, bas, Nils- Olov "Nille" Landström, gitarr, Tony Qvarnström, trummor - sång, och Bernt Mattssons, orgel – dragspel. Här är de i Folkparken, Storänget i Nås.
Foto Bernt Mattssons arkiv.

Bernt Mattson drar en vals på biblioteket. Foto Bertil Danielsson.

Den gamla dansbanan fanns kvar ända fram till början av 1970-talet, när den såldes till ABF-ombudsmannen Nebry Nilsson, revs och blev sommarstuga i trakten av Gensen. Kvar fanns en tid en minigolfbana som Hans Persson och några fler entusiaster anlagt. Det

har dock anordnats danser även senare. På 1970-talet bildades Nyhammars Dansgille, detta på initiativ av Emy Gustafsson och Malles kapell. Danskvällarna var livligt frekventerade, men upphörde på 1980-talet.

Utöver dansbanan fanns här också kiosker, avsedda för tombola och försäljning, skjutbana m.m. Dessa kiosker uppfördes redan på ett tidigt stadium, troligen redan

på 1920-talet. Ett av de större evenemangen i parken skedde 1952 när den då omåttligt populära Snoddas sjöng här. För tillfället hade man byggt upp en estrad på västra sidan av Folkets hus. Hans framträdande drog mycket publik, och trängseln framför scenen var stor.

Varje år anordnades en välbesökt höstmarknad, och senare förlades även NTO:s stora folkfester hit, vilka drog rekordpublik till parken. I samband med folkfesterna inköptes på 1960-talet ett större markområde utmed parkens ena långsida och röjdes från skog. Folkparkens yta fördubblades därigenom. Sedan folkfesterna och marknaderna upphört samt dansbanan rivits, upphörde på 1980-talet praktiskt taget all verksamhet i parken, som numera ligger tom och öde.

NYHAMMARS MARKNAD.

Begreppet marknad definieras som en plats där säljare och köpare möts för att idka handel. Anordnandet av marknader har mycket gamla anor. Vad Grangärde beträffar låg en marknadsplats på Stakheden. Enligt ett tingsprotokoll från 1755 framförde då kyrkoherden Henric Lindbom följande klagomål: *Ett mycket syndigt och förargligt leverne skall varje år förövas vid den självtagna marknadsplatsen, som hålles på Stakheden fjärde eller näst sista stora böndagen samt de följande dagarna, genom hästars säljande, bytande och skojsande, jämte därvid förövas dryckenskap och fylleri, vartill olovligt öl och brännvinssäljande skall tillfälle givas, som sedan åstadkommer oljud, rop, eder och svordom med flera lastbara synder, utan och att mången fattig och enfaldig man bliver inte sällan utan nästan alltid narrad och bedragen.* Rätten beslutade att man hädanefter inte skulle tillåta någon hästmarknad på Stakheden, utan den skulle anordnas på den vanliga tiden och hästmarknadsplatsen i socknen. Hur många år denna olovliga marknad hållits på Stakheden innan kyrkoherden slog larm vet man inte.

Den äldsta marknadsplatsen var belägen vid Grangärde Kyrkby, ungefär där torget numera ligger. Här fortsatte man sedan under lång tid att anordna höst- och vårmarknader, och det rörde sig i stor utsträckning om kreaturshandel. Långt senare, någon gång under 1800-talet, förlades marknaderna till ett område strax nordväst om centrala Kyrkbyn. Dessa marknader fortsatte en bit in på 1900-talet. Efter det att man låtit anlägga en folkpark i Nyhammar började man på 1920-talet att anordna marknader här istället för i Grangärde Kyrkby.

Även i Nyhammarsparken rörde det sig om såväl vårmarknad som höstmarknad. Kreaturshandeln synes ha pågått under ytterligare ett decennium. På 1930-talet förefaller handeln med kor och hästar att ha upphört, och hädanefter rörde det sig enbart om handel med diverse varor, som oftast erbjöds av kringresande försäljare. Vårmarknaderna upphörde relativt tidigt, och i fortsättningen höll man endast en höstmarknad. Under senare år kunde man även roa sig med tivoliaktiviteter.

Karusell på marknaden.
Foto Bertil Danielsson.

Höstmarknaderna i Nyhammar var populära och drog många besökare från när och fjärran. Gubbarna förhandlade om priser på kor och hästar och ibland slutade det med slagsmål. På marknaden fanns oftast ett tivoli, som vanligen hette Skoogs. Någon

karusell hade de med liksom spelautomater, spelbord för pokerspel och kanske också någon lättklädd dam. Jag har personligen många minnen av marknaderna, och man såg som barn alltid fram emot att få följa med föräldrarna hit. Man fortsatte att under lång tid anordna en höstmarknad i Nyhammar, och de upphörde först på 1970-talet. Som jag redan nämnt ovan blev detta även slutet för verksamheten i folkparken.

NTO:s FOLKFEST.

Folkfesten tillkom på initiativ av dåvarande föreståndaren på Saxenborg, den driftige Stig Kroon. Vid ett gemensamt föreningsmöte med föreningarna i Grangärde och Sörvik senvintern 1959 togs ett beslut om ett arrangemang i samarbete mellan de två föreningarna. En festkommitté tillsattes som bestod av Stig Kroon ordförande, Gösta Forsberg kassör, Kjell Vadfors sekreterare samt Sören Larsson, Bengt Brandt och Gunnar Karlsson. Kommittén förstärktes senare med Karin Larsson och Lars-Erik Andersson, och det bestämdes även att Stig Kroon skulle tjänstgöra som festchef.

Stig Kroon, initiativtagare till NTO:s folkfest. Han var också festchef åren 1959-1963. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Man fick nu i uppdrag att bl.a. administrera festen, skaffa fram artister, ordna med arbetslistor för alla som skulle tjänstgöra samt utforma lämplig reklam.

Redan från början bestämde man sig för att satsa på kända artister och orkestrar och att bedriva en omfattande reklamkampanj för att locka besökare till festen. Den första folkfesten gick av stapeln den 8 – 9 augusti 1959 på

Sunnansjö gammelgård. Som artister hade anlåtats bl.a. Lars Lönndahl, Charlie

Norman och norskan Nora Brockstedt. Redan denna första fest blev en succé som drog en stor publik om cirka 4000 personer. Eftersom gammalgården saknade en scen, hade en sådan hyrts för tillfället.

Efter första årets succé beslöt man att även 1960 anordna en folkfest, och man var till en början inställd på att också den skulle hållas i Sunnansjö. Vid förhandlingar med hembygdsföreningen visade det sig dock vara svårt att få fram ett någorlunda förmånligt pris för hyran av gammalgården. Det hade även varit en del problem med strömförsörjningen eftersom festen var relativt energikrävande. När man i Nyhammar kunde erbjuda en förmånligare hyra av parken bestämdes att man i fortsättningen skulle förlägga folkfesten dit. Medan man i Sunnansjö hade anordnat festen under två dagar, lördag och söndag, skulle festen i Nyhammar anordnas under tre dagar, således med början redan fredag kväll.

Som konferensiär hade man lyckats engagera den kände nyhetsuppläsaren från TV-aktuellt, Olle Björklund, och han kunde presentera bl.a. följande artister: Golden Gatekvartetten, den amerikanska jazzsångerskan Ruth Reese, Thore Skogman, Trio Mundo, Gerd Persson samt stiltakrobaterna Two Lerrys. För dansmusiken svarade Avenys 8-mannaorkester, Rolf Hedéns 12-mannaorkester samt under den tredje dagen Lasse Lidéns 7-mannaorkester. Det var meningen att även Gunnar Wiklund skulle ha medverkat, vilken dock hade insjuknat. Det visade sig vara svårt att med kort varsel få fram en ersättare. Stickan Andersson, genom vilken Gunnar Wiklund engagerats, erbjöd sig att tillsammans med en annan artist åka upp till Nyhammar och framföra ett eget program. Under namnet Stickan & Acke gjorde de ett trevligt framträdande, som blev väl mottaget av publiken. Festen samlade denna gång närmare 9000 besökare. För Olle Björklund fick dock framträdandet i Nyhammar ett oväntat resultat. Han blev nämligen uppkallad till dåvarande TV-chefen Nils Eric Baehrendtz, vilken meddelade att TV:s anställda "inte skulle åka omkring i folkparkerna och larva sig". Följden blev således att Olle Björklund avskedades. Linnea Jansson från Grangärde vann en Mallorcaresa.

Från NTO:s Folkfest i Nyhammars Folkets park på 1960-talet. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

NTO FOLKFEST

i **FOLKETS PARK, Nyhammar**

den **29, 30 och 31 juli**

Västerbergslagens största folkfest

Freldagen den 29 juli kl. 20—24.

Kl. 20.30 och 23.00:

Den världsberömdo

**GOLDEN
GATE**

kvartetten

"En söngsensötion"

Fri dans till **AVENY 8-mannaorkester**

Söndagen den 31 juli kl. 13—24.

13.15 Sveriges sagomamma

INGA TOBIASSON

med sin TV-familj.

14.15 Styltakrobaterna

TWO LERYS

15.30 Vätkände vis- och kuplettsångaren

THORE SKOGMAN

17.30 Sveriges populäraste sångare,
ungdomsidolen

GUNNAR VIKLUND

Lördagen den 30 juli kl. 20—01.

Kl. 20.15 och 23.30:

"The Black Rose". Ne-
ger- och jazzsångerskan
på toppen

RUTH REESE

Kl. 22.00:

Munspelsvirtuoserna

TRIO MUNDO

Fri dans till
Dalarnas Elitorkester
ROLF HEDEEN
(12 man)

19.00 Populära tonårsidolen

GERD PERSSON

med trio.

22.00 TV-bekantingen

BENNY LEYTON

och hans talande dockor.

Söndagseftermiddag-
gens konferencier:

Hela Sveriges

TV-favorit

**Olle
Björklund**

Fri dans till
LASSE LIDÉNS
7-mansorkester

MALLORCASEMESTER MED FLYG GRATIS PÅ FOLKFESTEN TILL SÖNDAGENS BESÖKARE.

Alla har chansen som löser biljett för vuxna före kl. 16.00.

Tillgång till fina **BAD- & CAMPINGPLATSER**. — **SERVERINGAR.**

ALLA DAGAR: Storslagna festanordningar i spel och tombolor.

Bussar efter festens slut samtliga dagar till Ludvika och Grängesberg.

Entré: Aldre 3: —, barn 1: 50, under 7 år fritt.

VÄLKOMMEN TILL FOLKFESTEN — UTFLYKTSMALET — FAMILJEFESTEN

Grangärde och Sörviks NTO-föreningar.

OBS! Bussen från Grängesberg kl. 18.50 går fram till Nyhammar alla dagar.

Lördag: Extrabuss från Ludvika kl. 19.00.

Söndag: Bussen från Ludvika kl. 12.30 går fram till Nyhammar.

Affisch från den första folkfesten i Nyhammar 1960.

År 1961 anordnades åter en folkfest i Nyhammar, denna gång med artister som Britt Damberg, Lil Malmkvist (Sivs syster), Carli Tornehave, lindansaren Reino, Harry Brandelius, Inga-Lill Rossvald, Illusionisten Svedino, Inger Berggren, Hasse Funks show samt sånggruppen Papegojorna. Presentatör denna gång var humoristen Sigvard Wallenberg. Under de tre festdagarna svarade Gnesta Kalles, Arne Kjells och Rolf Hedéns orkestrar för dansmusiken. Trots en del regn lockade festen omkring 7000 besökare.

Även följande år, 1962, beslöt man sig för att arrangera en folkfest. Det här året hade man lyckats engagera ingen mindre än Hagge Geigert som konferensiär, och han kunde presentera ett stort uppbåd av artister, bl.a. Göingeflickorna, Lill-Babs med Bengt Hallbergs trio, Monica Zetterlund, Jerry Williams med The Violents, Toots Thielemans internationella show, sånggruppen The Glenners, samt akrobaterna Jerry & Lerry. Dansmusiken sköttes av Gnesta Kalles orkester, Arne Domnerus orkester med sångerskan Gerd Söderberg samt Rolf Östholms orkester. Denna gång slog man nytt publikrekord med över 11 000 besökare under de tre festdagarna. Bennie Parmby vann den utlottade Jugoslavienresan. En liten anekdot från detta året. Man hade tidigt bokat rockgruppen The Violents. Någon vecka innan de skulle uppträda i Nyhammar ringde de och undrade om de mot ett tillägg på 100 kronor kunde ta med en ny medlem de hade fått till bandet. Han hette Sven-Erik Fernström och var född 1942. Därmed fick publiken i Nyhammar, som en av de allra första, lyssna till ett unikum. I år, 51 år senare gör han sin avskedsturné runt om i Sverige. Han blev mera känd som *Jerry Williams*.

1963 återupprepades succén från tidigare år, och man kunde samtidigt även fira femårsjubileum. Denna gång bjöds på artister som Carli Tornehave, Djungelgänget i vilket ingick Britt Damberg, Git Sköld, Leppe Sundevall, den afrikanska dansösen Majeka och Staffan Broms trio. Vidare tankeläsarparet Erik och Gulli Truxa, Lilly Berglund med Göte Vilhelmssons trio, den amerikanske popsångaren Jack Dailey, Thore Skogman, Monica Zetterlund med Merit Hemmingsson kvartett, Otto Brandenburg från Danmark, Anna Lena Löfgren. I hennes kvartett ingick som trumslagare den senare så kände Jan "Loffe" Carlsson. För dansmusiken svarade Leif Kronlunds orkester med sångerskan Barbro Skinnar, Erik Östs orkester samt Gnesta Kalles Skansenorkester. Som konferensiär hade engagerats värdinnan för Frukostklubben i radio, Irene Löfgren. Även i år kunde man räkna in många besökare, närmare bestämt omkring 10 000 trots åska och skyfallslignande regn. Erik Karlsson från Nyhammar vann semesterresan.

En liten malör inträffade i samband med årets folkfest. Under söndagen hade ett lokalt artistpar anlåtats för att från en mindre estrad underhålla med musik från piano och violin. Nämda estrad sakande tak och under det våldsamma åskregnet sökte paret snabbt skydd. Pianot utsattes däremot för störtregnet och blev obrukbart. Det tog sedan flera dagar för reparatören och desslikes musikern Zilas Sjöblom att återställa pianot i spelbart skick. Även Monica Zetterlund kommenterade det våldsamma ovädet: "Tänk om blixten slår ned i mikrofonen, då blir jag väl ihjälslagen".

För andra året i rad hade man lyckats få Monica Zetterlund till NTO-festen. Foto Bertil Danielsson.

1964 var det dags för nästa folkfest, och man kunde den här gången annonsera den som Mellansveriges största folkfest. Bland artisterna fanns sånggruppen The Kays, Bosse Parnevik, Little Gerhard, Owe Törnqvist, Mona Grain & Sören Andersson, danske sångaren Ray Adams och Hootenanny Singers. För dansmusiken hade engagerats Köpenhamnsorkestern Papa Bues Viking Jazzband, Arne Domnerus orkester och Lill-Arne Söderbergs orkester. I likhet med föregående år kunde man räkna in en publik om cirka 10 000 personer. Som festvärdinna tjänstgjorde Irene Löfgren.

1965 års folkfest kunde bjuda på bl.a. följande artister: Anna-Lena Lövgren med Thorstein Bergman och Merit Hemmingsson, Charlie Norman, The Spotnics, illusionisten Svedino, Ann-Louise Hansson med Lena Hansson och sångtrion Birchtown Singers, Viktoria Kahn och Gunnar Wiklund. För dansmusiken svarade Sten & Stanley, Erik Backlunds orkester och The Hepstars. De sistnämnda befann sig ännu i början av sin karriär. Festvärdinna var i likhet med föregående år. För tredje året i rad kunde man räkna in omkring 10000 besökare.

Även 1966 planerades för en folkfest i Nyhammar. Man hade detta år satsat på Fröken Sverige 1964, Siv Åberg, som konferensiär och festvärdinna, och hon hade även tackat ja till medverkan. Tyvärr fick hon förhinder på grund av filminspelningar i USA, och hon ersattes av Inger Järlebo. Bland artisterna fanns sångtrion The Pearlettes, The Hepstars med sångaren Svenne Hedlund, saxofonisten Ingela Brander, danska sångtrion The Lollipops och Owe Törnqvist. För dansmusiken hade engagerats Les Apaches, Weine Renlidens orkester med den amerikanska

sångerskan Beverly Glenn samt Arne Kjells orkester. Detta år kunde man notera en något mindre publiktillströmning, troligen på grund av att vädret under söndagseftermiddagen var alltför varmt för att locka folk till festen. Cirka 7000 besökare kunde dock räknas in.

1967 års folkfest skulle senare visa sig bli den sista efter 9 år av framgångsrika fester. Även nu kunde man bjuda på ett förnämligt uppbud av artister med bl.a. Bosse Parnevik, Svedino. Laila Westersund, Gunnar Wiklund & Lars Lönndahl med Bengt Hallbergs orkester, Sten & Stanley samt popbandet Tages. För dansmusiken svarade Gnesta Kalle, Kjell Ingvars och Beatmakers med Jörgen Edman. I år hade man även satsat på ett tivoli, och det var Rydéns Nöjesfält som fick svara för denna attraktion med bl.a. karuseller, radiobilar, skjutbana, spelhall och basarer. Även detta år tjänstgjorde Irene Löfgren som festvärdinna. I likhet med föregående år var vädret i varmaste laget, vilket missgynnade festen. Antalet besökare kunde noteras till drygt 7000 personer. I mitten av augusti samma år hölls en mindre fest i parken, denna gång i samarbete med Nyhammars Folketshusförening. Till denna fest hade engagerats den färgstarke Jokkmokks-Jokke, medan Pelle Nilssons Showers svarade för dansmusiken. Tyvärr var vädret både regnigt och kyligt, men trots detta hade omkring 600 personer mött upp.

Från NTO:s Folkfest i Nyhammar. Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

NTO FOLKFEST

Folkets Park, Nyhammar 16-17-18 JUNI 1967

Fredagen den 16 juni 20-24

Kl. 23.00: Ny, rolig, från show med
BOSSE PARNEVIK

Fri dans till
Gnesta-Kalles Orkester

Lördagen den 17 juni 20-02

Kl. 21.30:
FICKTJUVEN Svedino

Kl. 24.00: Yrvädret
LAILA WESTERSUND

Söndagen den 18 juni 15-24

Kl. 15.30: IDOLERNA
GUNNAR o. LASSE Wiklund Lönn Dahl
BENGT HALLBERGS ORK.

Fri dans till
KJELL-INGVARS
Värmlandspop i topp

Kl. 18.00
TAGES

FRI DANS till **BEATMAKERS**
Festvärdinna **Iréne Löfgren**

Kl. 20.30:
Landets bästa
showorkester **STEN & STANLEY**

Serveringar av olika slag
Spel, Tombolor
Karuseller, Radiobilar
Skjutbana, Automathall

GRATIS
FESTBALLONGER
till alla barn som
kommer till
FOLKFESTEN lörd
kl. 16.00 på söndagen

Gratis inträde
på sönd. för barn under
12 år i medlemsfamiljer
och för folkbarnbarn.

Välkommen till Folkfesten - Utlyktsmålet - Familjefesten • Mellansveriges största folkfest 1967. GRANGÅRDE och SÖRVIK 1967

Affisch från den sista folkfesten i Nyhammar 1967.

Bland de artister som under årens lopp medverkat vid folkfesterna skall här särskilt nämnas två vilka senare nådde världsberömmelse. Jag tänker givetvis på Björn Ulveus från Hootenanny Singers och Benny Andersson från Hepstars. Männen bakom Abba, musikalerna Chess, Kristina från Duvemåla och Mamma Mia. Utöver artistuppträdanden och dans erbjöds under samtliga folkfester ett stort utbud av olika aktiviteter såsom spel och skjutbanor, basarer och tombolor. Såväl mat som förfriskningar serverades. Festen var helt beroende av att föreningarnas medlemmar ställde upp ideellt. Den enda ersättningen bestod i gratis mat och dryck samt givetvis gratis inträde. Varje år anordnades också en träff eller bussutflykt som belöning. Alla de olika aktiviteterna krävde mycket personal, och vid varje fest sysselsattes närmare 200 personer. Parkeringen sköttes av orienterarklubbarna i Nyhammar och Sörvik. Artistuppträdandena anordnades till en början på en hyrd scen, vilken dock senare inköptes och även byggdes om samt förbättrades. Ytterligare en dansbana anskaffades eftersom det framkommit önskemål om dans på två banor, en för "modern dansmusik" och en för "gammal dansmusik". Högtalaranläggning hyrdes

under flera år från Bengtssons Radio i Borlänge, men under senare år blev det allt vanligare att artister och grupper hade egna anläggningar med sig.

Jan-Olof Warnestad, festchef 1965 och 1967. Rolf Svensson, festchef 1964. Foto Per-Erik Dybecks arkiv

Som festchef åren 1959-1963 fungerade Stig Kroon. Sistnämnda år tillträdde han en tjänst vid NTO:s kansli i Mölnlycke. Ny föreståndare vid Saxenberg blev Rolf Svensson och han valdes till festchef 1964. År 1965 utsågs Jan-Olof Warnestad till festchef och året efter var det Henry Persson som tillträdde. Sista året, d.v.s. 1967, var Jan-Olof

Warnestad tillbaka som festchef. Inom festkommittén tjänstgjorde i stort sett samma personer under alla åren, nämligen Henry Persson, Bengt Brandt, Jan-Olof Warnestad, Gunnar Karlsson, Gösta Forsberg, Inga-Lill Nyberg, Karin Larsson, Boo Hammar, Karin Hedlund och Kjell Vadfors.

Saxenberg 1965. Planeringsmöte för NTO:s Folkfest. Från vänster: Henry Persson (festchef 1966), Gunvor Gustavsson, Kjell Vadfors (festsekreterare) samt Jan-Walter Ramkvist. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Artistbokningarna gjordes till en början av Stig Kroon, men från och med 1962 skedde dessa genom deltagande i artistsättningar i Borlänge och någon gång i Gävle. Även här var det i stort sett samma personer som deltog, nämligen Stig Kroon (till och med 1963), Henry Persson, Jan-Olof Warnestad, Kjell Vadfors, Boo Hammar och vid ett par tillfällen Rolf Svensson. De flesta artisterna engagerades genom Folkparkernas Artistförmedling, men även genom Artisttjänst (Stickan Andersson). För året 1962 hade kommittén, som skulle skaffa fram artister till folkfesten utrustats med en fullmakt från Nyhammars Folketshusföreningen. Dock möttes man av ett otrevligt bemötande från de andra deltagarna vid artistsättningen i Borlänge. Tydligt hade man börjat betrakta folkfesten som en besvärlig konkurrent till folkparkerna runt omkring. Det visade sig vara svårt att över huvud taget engagera några artister. Det blev den här gången Stickan Andersson som förmedlade de flesta artisterna. NTO-föreningen gick nu in som delägare i Folketshusföreningen, och hädanefter blev bemötandet vid artistsättningarna betydligt bättre. Det blev nu också så att flera folkparker undvek arrangemang under de dagar som folkfesten pågick.

Reklamen för folkfesten sköttes bland annat genom att man sände ut grupporsband till ett stort antal hushåll och genom annonser i flera ortstidningar såsom Ludvika Tidning, Bergslagsposten, Dala-Demokraten, Borlänge Tidning och Falukuriren. Vidare anordnades en omfattande affischering genom att en mängd reserouter ordnades i stora delar av Dalarna och norra Västmanland. Här var det bilburna medlemmarna som ställde upp gratis. Omkostnaderna för reklamen var ofta lika stor som kostnaderna för artister och orkestrar. Det kunde röra sig om så mycket som 15000 kronor vardera för reklam och artister. Trots detta gav samtliga fester ett rejält överskott på grund av den stora publiktillströmningen. Folkfestens framtida öde togs upp på ett gemensamt möte med föreningarna i Grangärde och Sörvik den 8 januari 1968 på Saxenborg. Det framkom att 1967 års fest inte lockat lika stor publik, som tidigare år. Detta trots ett imponerande uppbåd av kända artister. Jag återger nedan protokollet som avgjorde folkfestens öde.

Man övergick så till att diskutera en eventuell folkfest 1968. De flesta av de närvarande ställde sig starkt tveksamma och ansåg, att man inte borde anordna någon ny fest förrän 1969. Man påpekade bland annat svårigheterna att få fram såväl en ny kommitté som tillräckligt många tjänstgörande under festen. Vidare ansågs att artistgagerna blivit alltför höga. Som främsta orsak till tveksamheten angavs dock att Nyhammars Folkets Park ej anses motsvara de krav man kan ställa på en modern festplats. Speciellt dammet under torr väderlek har vållat irritation bland festdeltagarna. Då man ställt i utsikt en förbättring av parken i AMS:s regi, kan det tänkas att läget är gynnsammare för en Folkfest 1969. Som framgår av protokollsutdraget ovan var tanken den att göra ett uppehåll under 1968 för att återkomma 1969. När tiden var inne för att börja planera för en ny fest 1969, visade det sig dock att flertalet medlemmar i föreningarna var emot tanken på ytterligare en fest. 1967 kom därför att bli folkfestens sista år.

Anm. Ovanstående redogörelse bygger i stor utsträckning på de protokoll som jag, såsom festsekreterare under samtliga år, upprättat och sedan bevarat. Ett antal affischer från folkfesten har, genom Berndt "Malle" Mattssons försorg, satts upp i foajén till Folkets Hus.

AFFÄRSRÖRELSER OCH ANDRA VERKSAMHETER.

I äldre tider var många av hushållen i det närmaste självförsörjande när det gällde matvaror, husgeråd och olika verktyg. Livsmedel erhöll man från det egna hushållet, och de som inte ägde jord kunde köpa från någon granne. På den egna gården fanns ofta en smedja och en snickarbod där man själv tillverkade husgeråd och verktyg, eller också inhandlades de från någon hantverkare på orten. Även kläder syddes ofta i det egna hemmet eller också anlätades någon skräddare. Skor kunde man köpa hos skomakaren. Såväl skräddare som skomakare fanns på de flesta orter. Bland de enda varor som måste köpas utifrån var salt, en mycket viktig produkt, enär många matvaror måste saltas in för att hålla sig.

Redan under 1700-talet började dock livsmedelshandlare att etablera sig på många orter. De kunde ofta erbjuda även sådant som husgeråd, järnvaror, tyger m.m. Den första lanthandeln i Grangärde synes ha varit inrymd i det så kallade Vidiksonska huset i Kyrkbyn, och efter Vidiksson kom affärsrörelsen att drivas av Olof Olausson. Fredrik Eriksson grundade längre fram den lanthandel i Kyrkbyn som senare kom att kallas för Borners. Det skulle dock dröja ända till sent 1800-tal innan Nyhammar fick någon egen lanthandel. Den första var sannolikt Olssons affär på Hyttriset. Den förste innehavaren, Erik Eriksson, etablerade sig här på 1870-talet. Se vidare under Hyttriset. Nyhammar blev senare begåvat med inte mindre än fyra livsmedelsbutiker, nämligen Nyhammars Handel, Konsum, Bloms samt butiken i Hyttriset. Av dessa återstår idag endast Konsum.

NYHAMMARS HANDEL.

1896 uppfördes en stor tvåvåningsbyggnad i trä, ett litet stycke öster om nuvarande torget. I nedre våningen inrättades en rymlig butikslokal samt lagerutrymmen. Man kunde här utöver livsmedel erbjuda ett stort utbud av andra varor såsom husgeråd, tyger och kläder, järnvaror och målarfärger. Ägare var till en början Nyhammars Bruk, vilka redan omkring 1890 hade öppnat en mindre affär i närheten av herrgården, och som 1896 således ersattes av den nyöppnade Nyhammars Handel. År 1901 uppfördes även ett magasin öster om affärsbyggnaden. Nyhammars Handel kom sedermera att ombildas till en handelförening. Nyhammars Handel var den första byggnaden i det område som längre fram skulle bli torget i Nyhammar. Mellan affären och torget fanns i början av 1940-talet ett område där det växte tallar. Här band kolkörarna sina hästar, när de tog paus. I slutet av 1940-talet avverkades tallarna och där blev det sedan plats för både majstång och julgran.

Den övre våningen i Nyhammars Handel var inredd till bostad för föreståndaren. Den förste handelsföreståndaren var Elias Jonsson, född 1866 i Ljusnarsberg och med sin familj inflyttad till Nyhammar 1895. Han blev kvar här till 1910 då han flyttade till Grängesberg. Ny föreståndare församling blev Karl Robert Enbom, född 1871 i Katarina Församling, Stockholm. Han avled redan 1921 och hans efterträdare blev nu Rickard Östling, född 1886 i Nyhammar. Han var son till smeden Lars Östling, vilken en tid med sin familj vistats i Norge. Mer om Östlings under rubriken "Kända Nyhammarsbor" nedan.

Kolkörare i väntan på lossning vid kolhusen i Nyhammar. I bakgrunden Nyhammars Handel. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Familjen Rickard Östling. Hilda Östling, f. 1884. Barnen Per och Sven, födda 1911 respektive 1914. Rickard Östling, f. 1886. Foto: Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Per Östling, f. 1911, längst upp till vänster. Här tillsammans med Hildegard Danielsson, f. 1919, Martin Hedblom, f. 1913, och en annan butiksföreståndare John Henriksson från Ställberget, f. 1917. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Ny föreståndare blev sonen Per Östling, född 1911 i Nyhammar. Han blev kvar här i 20 år fram till 1971, då han tog över pappershandeln (f.d. Lindahls, se dito nedan). Den siste föreståndaren blev Eskil Gylling, vilken tidigare drivit ICA-butiken i Kyrkbyn. Redan vid utgången av 1972 upphörde verksamheten vid Nyhammars Handel. Byggnaden stod kvar under ytterligare några år fram till dess att den revs omkring 1980. Platsen ligger numera öde. Magasinet revs redan 1975 för att ge plats åt sågens virkesförråd. Bland anställda i Nyhammars Handel kan nämnas Ingvar Larsson och Göte Söderholm. Båda började som "springschas" och avancerade till biträde. Göte var även byns auktoriserade väderobservatör.

Anna Larsson, sista kunden i Nyhammars handel, nedlagd 1972. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

KONSUM.

Den första kooperativa föreningen Ymer bildades redan 1902, då man etablerade sig i en lokal vid Kvarnhedsvägen och som ställts till förfogande av skomakarmästaren Karl-Erik Jansson. Denne var för övrigt med och startade föreningen. Huset ägdes av skräddarmästaren C.F. Svensson. Efter en konkurs återupptogs verksamheten i en ny lokal, denna gång i den så kallade Bryggargården i södra delen av samhället. Här blev den sedan kvar till 1925, då man flyttade in i den då nybyggda fastigheten vid torget, där Konsum än idag huserar. Huset uppfördes i två våningar där nedre våningen blev butiks- och lagerlokaler, medan den övre våningen inreddes som bostad åt föreståndaren.

Det har visat sig vara svårt att få fram namnen på den eller de föreståndare som tjänstgjorde fram till flytten till den nuvarande lokalen. Det förefaller att ha varit flera föreståndare som avlöste varandra, och som endast stannade en kortare tid på orten. Den förste föreståndaren på den nya platsen vid torget var Karl Julius Mossberg, född 1890 i Grythyttan, vilken med sin familj flyttade till Nyhammar 1925. Han blev kvar här en bit in på 1930-talet, då han flyttade till Ludvika, där han avled 1956. Han efterträddes av John Öhman, född 1894 i Valskog, Västmanland. Han blev kvar i Nyhammar fram till sin död 1956.

John Öhmans efterträdare blev Arne Schollin, född 1920 i Nyhammar och son till Arvid Schollin, vilken tillhörde en gammal smedsläkt i Nyhammar. Under hans tid genomfördes 1959 en omfattande renovering och ombyggnad av butiken, som nu förvandlades till snabbköp. Samtidigt flyttades Konsums specialbutik från Manne Larssons fastighet till nuvarande konsumlokal. I specialbutiken såldes bl.a. husgeråd och tyger. År 1961 slutade Arne Schollin och tog istället över ICA-butiken i Kyrkbyn. Han drabbades dock senare av sjukdom och avled 1990.

Konsumföreståndaren Arne Schollin, f. 1920. Son till Arvid Schollin ovan. Foto Per Erik Dybecks arkiv.

Konsum i nutid. Foto Bertil Danielsson.

Efter Arne Schollin tillträdde Åke Holmström, född 1929 i Orsa. Han råkade ut för problem med synen och nödgades därför lämna tjänsten 1986. Hans hustru Inez Holmström, född 1934 i Ström, Jämtland, blev dock kvar i tjänst till 1990. Makarna inköpte Manne Larssons fastighet och flyttade dit 1986. År 1990

tillträdde Gert Nordström, född 1927 i Askersund, vilken i sin tur efter några år efterträddes av den nuvarande föreståndaren Per Olof Sonefors. Från och med 2010 sköts även postens paketutlämning från en lokal i Konsum. Tilläggas kan att Konsumbutiken idag är den enda kvarvarande livsmedelsaffären i Nyhammar.

KAFÉ KVARNTORP.

Bröllop 1918. T.v. Alfild Stenberg. Brudparet Hildur Stenberg, f 1891 och Karl Qvist, f. 1890. Bakom dem August Larsson. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Kaféörelsen, som bedrevs under namnet "Kafé Kvarntorp, öppnades i en lokal vid Kvarnhedsvägen och som sedermera blev känd som Bloms. Det var Carl Qvist, född 1890 i Nyhammar och hans hustru Hildur Stenberg, född 1891 i Helgum,

Ångermanland som startade rörelsen. I samma byggnad bedrevs även sedan ett antal år tillbaka en livsmedelsbutik, även den av ovan nämnda makar. Troligtvis var det omkring 1910 som man startade kafé-rörelsen. Carl Qvist avled redan 1918 i spanska sjukan, en svårartad influensa som skördade många liv. Hans änka gifte senare om sig med Axel Blom. De kom dock alltmer att satsa på livsmedelsbutiken och startade även en butik för försäljning av konfektionsvaror. Tilläggas kan att Carl och Hildur Qvist, tillsammans med August Larsson, även lät uppföra samlingslokalen Skogshallen, som sedermera blev Folketshus. Någon gång på 1920-talet upphörde man med kafé-rörelsen. Se vidare under Bloms nedan.

BLOMS.

Det rör sig här om en synnerligen mångfacetterad rörelse som under årens lopp omfattat livsmedelsbutik, kafé-rörelse, bensinförsäljning, konfektionsbutik och under senare år även skidservice. Affärsrörelsen, som från början bestod av en lanthandel, startades strax före sekelskiftet av Carl Johan Qvist, född 1846 i Ölme Härad, Värmland, men inflyttad till Nyhammar 1869. Han var, innan han blev affärsinnehavare, under många år anställd som sågare vid Nyhammars Bruk. Omkring 1915 övertogs rörelsen av sonen, den ovan nämnde Carl Qvist. Vid sidan av lanthandeln drev han även ett kafé benämnt Kvarntorp (jämför ovan). Han gifte sig 1918 med Hildur Stenberg, född 1891 i Helgum.

Änkan Hildur Qvist gifte 1921 om sig med Axel Blom, född 1898 i Nyhammar. Makarna drev därefter affärsrörelsen gemensamt under många år. Redan efter ett par år lät de uppföra en ny och större fastighet på samma plats i Kvarnheden. 1936 gjordes ytterligare en tillbyggnad för att bereda plats för den växande affärsrörelsen, som nu fick moderna och tidsenliga lokaler. Försäljningen av bensin pågick fram till inledningen av andra världskriget 1939, då bensin blev en bristvara och bilisterna i stor utsträckning tvingades att övergå till gengasdrift. Livsmedelsbutiken, där man även sålde husgeråd, var i drift fram till omkring krigsslutet 1945.

Hildur och Axel Blom med hunden Kerpo vid sjön Malingarna 1947. Foto: Bloms arkiv.

Bloms satsade i allt större utsträckning på försäljning av konfektionsvaror, och handeln med livsmedel upphörde, som redan nämnts, så småningom helt och hållet. Makarna var under resten av sitt liv verksamma i butiken. Hildur Blom avled 1961 och Axel Blom 1968. Sonen Lennart Blom, född 1921 och hans hustru Sonja född Andersson 1929 i Västansjö, tog över företaget, och utöver försäljning i butiken kom de nu i stor utsträckning att ägna sig åt försäljning via postorder. De specialiserade sig främst på arbetskläder och märkesvaror såsom Helly-Hansen och Fjällräven. Firmanamnet Bloms blev så småningom känt långt utanför Grangärdes gränser. Lennart och Sonja Blom fortsatte med affärsrörelsen ända fram till hösten 2013 då Lennart insjuknade. Han slutade sina dagar den 31 december samma år.

Sonja och Lennart Blom. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Sonja och Lennart Blom på motionspromenad med hunden år 1977. Foto Bertil Danielsson.

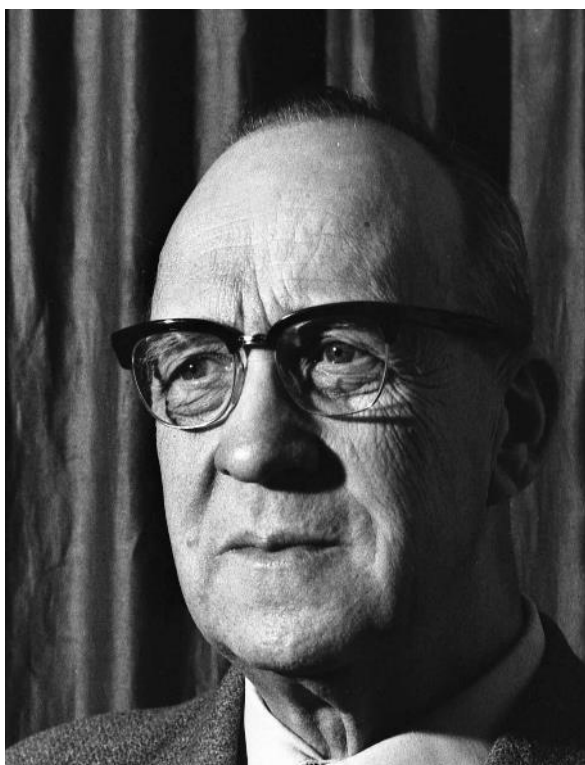

Bloms butik vid Kvarnhedsvägen. Foto: Bloms arkiv.

Rörelsen kom senare även att omfatta försäljning av skidutrustning när sonen Lars-Åke Blom på 1980-talet startade sin verksamhet. Han började då ta hem skidor, sportskor, rullskidor m.m. och han gjorde sig snart känd som en duktig skidexpert. Så småningom kom han att betjäna en stor del av skideliten med bland annat det svenska skidlandslaget. Bland kända skidåkare som han under årens lopp servat kan nämnas Antonia Ordina, Anders Bergström, Anna Frithioff, Lars Hålland, och Anna-Karin Strömstedt. Lars-Åke Blom har hjälpt fabrikanterna i utveckling av rullskidor och har numera cirka 200 kontrakt när det gäller utrustningen för de bästa skidåkarna i Sverige såsom Johan Olsson, Sara Lindberg, Emelie Larsson och Maria Rydkvist. Han kan också visa upp ett tackbrev från en av världens främsta skidåkerskor, nämligen Lazutina. Vad gäller rullskidor har han även betjänat skidåkare såsom Markus Hellner, Per Elofsson och Anna Haag. Från och med 2003 bedriver Lars-Åke Blom verksamheten från Borlänge.

LINDAHL.

Verksamheten startades av banmästaren Magnus Nilsson vid Nyhammars station, född 1855 i Sunne, Värmland. Denne hade låtit uppföra ett litet portabelt hus på Kvarnheden efter att tidigare ha hållit till på Hyttriset. Han idkade handel med bl.a. tidningar och pappersvaror. Omkring 1927 flyttades det kioskliknande huset till torget, strax söder om Konsum. Magnus Nilsson avled år 1931, och huset förvärvades av Hjalmar Lindahl, född 1899 i Nyhammar och son till Karl Johan Lindahl. Han gifte sig 1928 med Lotten Skyllberg, född 1894 i Degerfors, vilken tillsammans med sin syster Hildur Skyllberg tidigare startat konditoriet vid torget. Hjalmar arbetade till en början som gjutare vid Nyhammars Bruk. 1929 flyttade han och hustrun till Säter, där de sedan vistades under några år, innan de återvände till Nyhammar och startade pappershandeln.

Hjalmar Lindahl, f. 1899. Död 1979.
Foto Bertil Danielsson.

Hjalmar Lindahl lät 1934 uppföra ett större tvåvåningshus med butik i nedre våningen och bostad i den övre. Det äldre huset behöll han som garage. Nu utökades sortimentet som utöver tidningar och pappersvaror även kom att omfatta tobaksvaror, konfektyrer, fotografiskt material, sportartiklar, leksaker, turistartiklar m.m. Under senare år satsade man även på tips, lotterier och spel. Lotten Lindahl gick bort 1972, och fem år senare d.v.s. 1977 sålde Hjalmar

Lindahl såväl rörelsen som fastigheten till Åke och Doris Norberg, han född 1935 på Kvarnheden och son till Karl August Norberg. Hon född 1935 i Gällivare. Makarna var till en början bosatta på Kvarnheden men flyttade sedermera till Vansbro där Åke Norberg kom att driva en bensinstation. Redan från 1966 hade Ingrid Augustsson, född 1925 i Norrbo och bosatt på Västby, förestått rörelsen, och hon efterträddes 1971 av Per Östling, född 1911 i Nyhammar, vilken tidigare varit föreståndare för Nyhammars Handel. Han blev kvar här fram till sin pensionering 1976, Per Östling slutade sina dagar på Solgärde 1999.

Lindahls affär närmast och skoaffären omkring 1950. Lindahls var den naturliga samlingsplatsen i byn. Här fanns en tobaksautomat som man kunde mata med tre kronor och man fick 75 öre och en ask Bill tillbaka. Här kunde man också för en billig penning förstöra tänderna genom att köpa Alfa tablettaskar som innehöll samlarbilder med filmisar och speedwayförare. Här stod man varje torsdag och väntade på Ludvikabussen för att inte missa Rekordmagasinet.

Rörelsen förvärvades av Erik Norberg, född 1918 på Kvarnheden och bosatt på Västby, medan brodern Åke Norberg behöll fastigheten. Butiken sköttes av Eriks brorson Sven Norberg född 1950 i Östanbjörka. Omkring 1990

sålde Erik Norberg rörelsen till Kerstin Messing och Berit Johansson, vilka fortsatte verksamheten i samma lokal, men nu under namnet Torgboden. I samband med att postkontoret i Nyhammar stängdes vid slutet av 1990-talet och Kassaservice, som ägdes av Nordea, öppnade ett kontor i gamla konditorihuset vid torget, flyttade Torgboden över till nämnda hus. Se vidare under Torgboden nedan. Fastigheten sålde Åke Norberg till den nuvarande ägaren Gun Lövblad. Ingen affärsverksamhet pågår numera här.

TORGBODEN.

Som redan omnämnts under Lindahls ovan flyttade Kerstin Messing och Berit Johansson under tidigt 1990-tal över verksamheten från den tidigare lokalen på torgets västra sida till gamla konditorihuset på den norra sidan av torget. De tog samtidigt hand om Kassaservice samt Postens paketutlämning. Nils Lindgrens gamla fastighet ägdes nu av Anders Jansson och Ramona Ruxus. Torgboden flyttade nu in i den forna konditorilokalen. Huset hade genom en utbyggnad mot öster fått större lokaler för att ge utrymme åt Kassaservice. Kerstin Messing är född 1945 i Norrbo och Berit Johansson 1945 i Söderhamn. Båda bosatta i Norrbo.

Anders Jansson
äter mullekorv
1973. Foto
Bertil Daniels-
son.

Torgboden kunde i stort sett erbjuda samma sortiment som Lindahls, d.v.s. tidningar, pappersvaror, konfektyrer, tobaksvaror, presentartiklar, tips och lotterier m.m. År 2007 avyttrade de rörelsen till Ramona Ruxus, sambo med fastighetens ägare Anders Jansson. Hon fortsatte att sköta Kassaservice ända fram till dess att Nordea drog in denna tjänst 2008. Hösten 2010 avvecklades Torgboden, och Postens paketutlämning flyttades till Konsum. Lokalerna utnyttjas numera (2013) som vandrarhus.

Konditoribyggnaden, uppförd 1921 År 2005 plats för Torgboden. Foto Bertil Danielsson.

NYHAMMARS KONDITORI.

Byggnaden som bland annat kom att inhysa konditoriet uppfördes redan 1921 på norra sidan av nuvarande torget. Samma år startade systrarna Lotten och Hildur Skyllberg konditoriet som de sedan drev i 7 år fram till 1928. Detta år gifte sig nämligen Lotten Skyllberg, född 1894 i Degerfors, med Hjalmar Lindahl, (se ovan). Samma år flyttade Hildur Skyllberg, född 1888 i Attmar, Västernorrlands län, till Fellingsbro i Västmanland.

Ny ägare blev nu Gerda Lindberg, född 1888 i Stora Tuna. Hon hade tidigare under några år varit modist i Hööks fastighet. Gerda Lindberg blev kvar i Nyhammar till 1933. Hon gifte sig med en Jacob Andersson och de bosatte sig i Sunnansjö, där hon avled 1972. Konditoriets nye ägare blev Johan Sjöström, född 1896 i Gagnef och son till Mats Sjöström och Kerstin Olsson, vilka hade flyttat från Gagnef till Nyhammar 1928. Fram till år 1933 hade Johan Sjöström under ett par års tid praktiserat som lärling vid Qvarfordts bageri i Nyhammar. Dessförinnan hade han varit sågverksarbetare i Gagnef. Johan Sjöström blev kvar i Nyhammar fram till sin död 1962. Han förefaller dock redan omkring 1945 ha överlåtit rörelsen till Erik Berglund, född 1910 i Amsberg, vilken på 1950-talet flyttade till Hällefors där han avled 1971. Berglund efterträddes i sin tur av Nils Lindgren, född 1916 i Vika. Denne var specialist på en tårta som kallades "Sans reval", vilket på svenska betyder "utan konkurrens". Nils skulle komma att bli den siste som drev Nyhammars Konditori,

eftersom rörelsen avvecklades 1971. Hans hustru Ellen, född Hårdén 1915 i Älvdalen, hade avlidit redan 1964. Nils Lindgren blev kvar i Nyhammar där han avled 1992.

Konditorn Nils Lindgren, Maj Markström och bibliotekarien Erik Yngström. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Konditoriet blev tidigt ett slags samlingsplats för Nyhammars ungdomar, ett slags fritidshem. Det fanns inga krav på att man skulle köpa något, så man kunde bara sitta där en stund. Eller också kunde man spela på flipperspel eller biljard. Man kunde också lägga en tjugofemöring i jukeboxen för att bestämma musiken i lokalen. På lördagskvällarna träffades många där för att komma överens om var man skulle tillbringa kvällen.

Arvid Björk vid sitt stambord på konditoriet.

Det var inte bara ungdomar som hade konditoriet som stamställe. Poeten Anders Dackman brukade sitta där liksom gårdfarihandlaren, målaren, diktaren mm., Arvid Björk (Plusken). Många är historierna om denne märklige man. En av dem härstammar från ett tillfälle då Arvid skulle ha försökt sig på politisk agitation. Han ska ha gått upp på kaklet på en fontän och därifrån fört ut sitt budskap. Slutklämmen lär ha varit: "*Dä blir så dä plusker, ända in i Skandinavien*". Därefter tog han i sin iver ett steg bakåt och ramlade raktlång i fontänen. Arvid Björk ägnade sig även åt konstnärssyrket. Vid ett tillfälle hade han målat en tavla, som endast bestod av en svart bakgrund med vita prickar. Den kallade han för "snöfall i Västansjö". Fotbollslagen i Nyhammars IF brukade också samlas på konditoriet för genomgång före avresa till matcher. Som redan nämnts ovan förvärvades fastigheten sedermera av Anders Jansson.

CARINS MODE.

Verksamheten var förlagd till en mindre lokal i västra delen av konditorifastigheten. Från 1921 till 1923 fanns här en frisersalong som drevs av Karl Vilhelm Skoglund, född 1891 i Stora Tuna. Han flyttade senare, efter en Amerikavistelse, tillsammans med hustrun Anna Larsson, född 1896, till ett nybyggt hus vid Folketshusvägen (se Nyströms nedan). Det var för övrigt Skoglund som åren 1920 till 1921 lät uppföra konditorihuset. Lokalen hyrdes efter 1923 av ett företag som hette Carl Qvists efterträdare, vilka även hade lokaler på Kvarnheden (se under Bloms ovan). Rörelsen i huset vid torget sköttes av Lisa Granskog, född 1886 i Saxhyttan. Själv var hon bosatt i ett hus vid Folketshusvägen, som senare blev Karl Hellmans bostad. Butiken i konditorihuset kom allmänt att kallas "Lisa på hörnet". Det var främst sybehör som såldes här. Bloms lade sedermera ner denna filial, och affärslokalen övertogs av en systerdotter till den under konditoriet omnämnda Gerda Lindberg som hette Alice Aronsson, född 1907 i Grangärde. Omkring 1939 tillträdde så Carin Persson, född 1905 i Köping, vilken då låtit skilja sig från sin man som hette Bohman. Hon öppnade nu en modebutik, där försäljningen mest bestod av damhattar. I hennes skyltfönster ut mot vägen fanns förutom ett antal hattar också alltid en banderoll med texten "realisation". Hon slutade verksamheten här någon gång på 1960-talet, men blev kvar i Nyhammar även i fortsättningen. Hon slutade sina dagar 1991, då hon var bosatt på Tallhedsvägen.

Res Erik Persson, Anna Karlsson, Carin Persson och Ingrid Augustsson. Vilken av personerna på bilden som sålde hattar och hade Carins Mode framgår kanske. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Långt senare, nämligen omkring 1994 öppnades här åter en frisersalong, när Maria Sivelind syster till fastighetens ägare Anders Jansson, etablerade sig i lokalen. Efter några år flyttade hon dock verksamheten till Västby i Nyhammar. Från slutet av 2010 drev hon dock en presentbutik i lokalen vid torget.

LILLA KAFÉET.

Låg strax norr om konditoriet och i sydligaste delen av Kvarnheden. Redan under tidigt 1900-tal fanns här ett kafé med övernattningsrum för forkarlar, vilket allmänt gick under namnet Flott-Karis kafé. Jag har inte lyckats utröna vem det var som drev kaféet vid denna tidpunkt. Den första jag hittat i kyrkböckerna är Anna Vilhelmina Karlsson, vilken begåvats med titeln kaféidkerska. Hon var född Dahlgren 1883 i Grangärde, frånskild 1922 och inflyttad till Kvarnheden från Högbacken vid Kyrkbyn den 6/8 1927. Hon gifte om sig 1937 med en Ågren och avled 1949 i Grangärde.

Hon efterträddes av Anders Gustaf Hägg, född 1875 i Värmland, vilken var inflyttad till Kvarnheden från Söderala 1919. Därefter tillträdde Isaks Anna Andersson, född 1902 i Skallberget, och som 1931 gifte sig med Erik Andersson från Västansjö. De synes senare ha flyttat till Hällefors, där Anna Andersson avled 1960. Därefter skall två systrar från Kullen en tid ha drivit kaféet, innan Alrik Eklund tog vid 1944. Han föddes 1882 i Fagersta och hade vid seklets början under en tid arbetet med järnvägsbygget i Nyhammar. Han hade därefter fått anställning som pumpskötare i Fagersta. Efter hustrun Gerdas död 1944 flyttade han till Kvarnheden och tog över driften av Lilla Kaféet. Kaféörelsen lades ner någon gång under 1950-talet. Alrik Eklund slutade sina dagar 1967, då fortfarande bosatt i Nyhammar. Gården kallas än idag för "Eklunds".

MANNE LARSSONS.

Manne Larsson, föddes 1897 i Rifallet och han var son till Per Erik Larsson och Johanna Sabina Larsson, båda födda i Säfsnäs. Familjen var inflyttad från Säfsnäs till Rifallet och därefter till Östanbjörka samt slutligen till Nyhammar den 29 april 1918. År 1923 emigrerade Manne Larsson till Amerika, men återvände därifrån 1927 och slog sig ner i Nyhammar. Här startade han en målarverkstad på Kvarnheden, strax söder om Bloms. Här ägnade han sig åt bland annat billackering och ute vid vägen satte han upp en skylt med texten "DUCO BILLACKERING" med sirliga bokstäver. Själv var han med sin familj bosatt i det så kallade Soll Karl-Eriks hus, men flyttade senare till Braskens, (senare benämnt Virginias, se dito nedan).

Omkring 1935 flyttade Manne Larsson huset från Kvarnheden till torget och det skedde genom att rulla det på stockar. Huset byggdes nu ut och försågs även med en övervåning där bostaden inreddes. I den nedre våningen inrättades bland annat en lokal, där han etablerade sig som färg- och kemikaliehandlare. Manne Larsson var dessutom verksam som yrkesmålare, och på sin fritid var han även konstnär. Hans tavlor visade ofta motiv från trakterna runt Nyhammar, och de blev snart mycket eftertraktade. Ett omtyckt motiv var utsikten från Gasenberget, där Manne Larsson ägde en stuga. På Gasenberget träffade han konstnärskollegor men också författare eftersom även Ivan Oljelund hade en stuga där. Manne har också målat den stora tavlan som pryder fondväggen i Saxhyttans Bystuga och de flesta Nyhammarsbor har givetvis sett hans jättemålning i Nyhammars Folkets hus. Många oroade sig för hur det skulle gå med den när Folkets hus byggdes om på 1960-talet, men den kom åter på plats. Mer om Manne Larsson under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Torget i Nyhammar på vykort från 1965. Manne Larssons Färghandel till höger. Från vänster: Norbergs Sport & TV-affär, Lindahls och Nyhammars Konditori.

E.R. Gumeraus, Otto Blixt, Seved Svensson och Ivan Oljelund. Författaren Ivan Oljelund vistades hela somrarna upp på Gasenberget, där han ofta träffade författarkollegor. Bland vännerna som ofta vistades på Gasenberget fanns bland andra Albert Viksten, Ivar Lo Johannsson och operasångaren Folke Andersson .Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Konstnären Manne Larsson, född 1897. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Så småningom avvecklades butiken och i fortsättningen var Manne Larsson enbart verksam som yrkesmålare och konstnär. Lokalen blev nu för en tid landsfiskalskontor och därefter kom den att hysa en butik som kallades Konsum Special, där man bland annat sålde husgeråd. År 1959 flyttades denna verksamhet till konsumhuset, och i Mannes gamla lokal inrättade nu Sparbanken sitt kontor. När Posten 1972 fick en ny byggnad i södra delen av samhället, flyttade även Sparbanken dit, och lokalen vid torget har sedan dess stått oanvänd. Manne Larsson och hans hustru Anna bodde kvar i bostadsdelen. Han slutade sina dagar 1983 varefter hans änka flyttade till Solgärde i Sunnansjö, där hon avled 1992. Nuvarande ägare av fastigheten är Åke och Inez Holmström, tidigare konsumföreståndare i Nyhammar.

BRASKENS – VIRGINIAS.

Platsen för huset, som ligger ett stycke söder om torget, synes redan tidigt att ha blivit bebyggd. Den karta som upprättades i samband med Laga Skiftet 1866-1876 kan tolkas som att det redan då fanns ett hus här och som ägdes av Nyhammars Bruk. Det är markerat som bostadshus och användes sannolikt som bostad åt någon anställd vid bruket. Vem som då bodde där framgår inte. Vi vet dock att under tidigt 1900-tal bodde Adolf Brask här. Han var född 1862 på Holen vid Kyrkbyn och verksam som smältarsmed vid Nyhammars Smedja. Omkring 1925 blev han dammvakt vid Norrboåns upprinnelse i södra ändan av Frötjärn i Stenberget och senare, troligen 1933, flyttade han med sin familj till Stenberget.

Sedan Brask flyttat därifrån stod huset tomt en kortare tid fram till dess att Manne Larsson köpte det efter att tidigare ha bott på Kvarnheden. Sedan han omkring 1935 flyttat till sitt nyuppförda hus vid torget revs det gamla huset, och ett nytt uppfördes

på samma plats åren 1939-1940. Byggmästare var Axel Bergeskog från Östersaxen, men senare bosatt i Hyttriset.

Från torget i Nyhammar. Till vänster Manne Larssons nyuppförda hus och bakom anslagstavlan skymtar OK-macken OK-macken. Efter ett vykort.

Det var nu, således omkring 1940, som Virginia Nilsson, tillsammans med sin kompanjon Hanna Bergeskog, inköpte den nybyggda fastigheten och där startade en kortvaruaffär. "Korta varor" innebar tyger, tråd, nålar, underkläder, strumpor och liknande. Virginia Nilsson föddes 1892 i Holmsund utanför Umeå och Hanna Bergeskog var född 1899 i Östersaxen. Under tidigt

1950-tal såldes såväl fastigheten som rörelsen till Virginia Nilssons släkting, Gerhard Edvall, varefter hon och Hanna Bergeskog flyttade till Köping.

Målning av flaggstången vid Virginias.

Virginia har fyllt år.

Efter några år gick dock köpet tillbaka och de båda

kompanjonerna återvände till Nyhammar och fortsatte affärsverksamheten i fastigheten. Hanna och Virginia fortsatte att driva affären under lång tid, trots att de båda uppnått en hög ålder. Virginia och Hanna tog emot krigsbarn från Finland och det var ett av dessa som fick ära dem.

Virginia Nilsson och Hanna Bergeskog i sin sybehörsaffär år 1974. Foto Bertil Danielsson.

Som redan omnämnts köpte Gerhard Edvall både fastigheten och rörelsen. Han var född 1917 i Holmsund och till yrket rörmokare. Han var av en imponerande längd, cirka 2 meter, och man undrade allmänt över hur han lyckades ta sig in i sin lilla Volkswagen. Det var hans hustru, Greta Edvall, född 1918, även hon i Holmsund, som skötte rörelsen till dess att Hanna och Virginia återvände från Köping till den då nyrenoverade fastigheten. Edvalls flyttade därefter norrut och Gerhard Edvall avled i Boden 1995, medan Greta Edvall slutade sina dagar 2001, även hon i Boden.

AUGUST KARLSSONS SKOMAKERI.

August Karlsson föddes 1903 i Grangärde Hästberg där han var son till Sturk Karl Erik Karlsson. Han var ofärdig sedan han drabbats av polio, och det var därför lämpligt att han ägnade sig åt ett någorlunda stillasittande yrke. Skomakaryrket föreföll därför passande. Omkring år 1935 lät han uppföra ett tvåvåningshus på västra sidan av torget, strax söder om Lindahls. Huset uppfördes i samma stil som Lindahls, vilket måhända hänger samman med att det var samme byggmästare, nämligen August Larsson från Västby, som byggde båda husen. På den nedre våningen inrättades en postlokal där Erik och Jenny Persson tog hand om expeditionen. De bosatte sig i en lägenhet i husets övervåning. Posten blev kvar här fram till 1945, då den flyttades till ett hus ett stycke längre i söder. (Jämför under Posten ovan). Lokalen kom nu att fungera som skoaffär, se nedan.

August Karlssons skomakeri, Konsum och Lindahls. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Själv inrättade August Karlsson ett skomakeri i en uthuslänga intill huset. Han kom sedan att bli verksam inom sitt yrke under många år, och han var känd för sin yrkesskicklighet. August Karlsson levde fram till 1987. Han hade då varit änklings sedan 1980, då hustrun Anna avled. Hon var jämnårig med sin make och bördig från Laxsjön. Deras dotter Maj-Britt, född 1924 blev gift med Bernhard Norberg, se nedan.

SKOAFFÄREN.

Som redan nämnts flyttade posten bort från August Karlssons fastighet 1945. Med tanke på att han var skomakare föll det sig naturligt att den tomma lokalen skulle vara upplåtas till en skohandlare. Den första skoaffären här kom att innehas av Lennart Danilda, född 1922 i Orsa. Han och hustrun Lena drev rörelsen under några år fram till slutet av 1940-talet. Lennart Danilda flyttade med sin familj till Huddinge, där han avled 1990.

Ny ägare av skoaffären efter Danilda blev Svea Bäckström, född 1911 i Bjurholm, Ångermanland. Hon var tämligen nyskild när hon tillsammans med sonen Roger, född 1941, flyttade till Nyhammar. De hade tidigare varit bosatta i Nordmaling. Bäckströms bodde under några år i lägenheten ovanpå butiken, men flyttade därefter till flera olika platser i Nyhammar.

År 1957 fick Svea Bäckström anställning i en skoaffär i Ludvika, och tillsammans med sonen flyttade hon nu dit. Svea Bäckström avled i Ludvika 1989. Butikslokalen togs över av Bernhard Norberg, se nedan.

Rea i skoaffären 1957. I mitten konditoriet och till höger Manne Larssons. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

NORBERGS SPORT OCH TV-AFFÄR.

Bäckströms blev den sista skoaffären, och den tomma affärslokalen togs nu över av August Karlssons måg Bernhard Norberg, född 1924 i Grangärde Hästberg, vilken år 1958, tillsammans med Erik Karlsson, född 1925 i Hästberget, öppnade en butik där de tillhandahöll bland annat sport- och fiskeutrustning, fotoartiklar, radioservice med mera. Erik Karlsson lämnade senare rörelsen, och kom att ägna sig åt bland annat byggandet av timmerhus. (Se Grangärde-Hus nedan).

F.d. skoaffären som senare blev sportaffär och även radio- och TV-affär. Foto Bertil Danielsson.

När utbyggnaden av TV-nätet tog fart i slutet av 1950-talet och sändaren i Spånsan kom igång, började Bernhard Norberg även sälja TV-apparater. Han ägnade sig dessutom åt TV-reparationer. TV blev så småningom en viktig del i verksamheten. Han fortsatte att driva affären även sedan han blivit

pensionerad. Det var först i mitten av 1990-talet som han sålde både fastigheten och

rörelsen, och tillsammans med hustrun Maj-Britt flyttade upp till hennes fäderneshem i Hästberget. I lokalerna vid torget huserar nu ett företag, T&F Data, där man bland annat säljer datorer och datorutrustning.

MÖBELTAPETSERI.

Rörelsen startades av Gunnar Skoglund född 1921 i Nyhammar och son till barberaren Vilhelm Skoglund. Till en början höll han till i samma fastighet som posten men 1947 flyttade han verksamheten till ett nybyggt hus strax söder om Posten. Han och hustrun Mary gjorde sig kända som duktiga hantverkare. Gunnar Skoglund avled dock redan 1989. Hans änka, Mary Skoglund, född 1925 i Ljusdal, fortsatte med verksamheten under ytterligare några år. Hon blev kvar i Nyhammar under resten av sitt liv och gick bort 2009.

MJÖLKBODEN.

Mjölkkaffären, som drevs av Konsum, var inrymd i en stenbyggnad vid södra sidan av torget. Den uppfördes omkring 1925 av Karl Höök, innehavare av cementfabriken i Nyhammar. Den mjölk som tillhandahölls här var inte paketerad, utan hämtades i mjölkkrukor av kunden. Försäljningen sköttes under 1930-talet av Hanna Lindberg, född 1884 på Stakheden och syster till målarmästaren Oscar Jernfeldt. Hennes efterträdare blev Emma Larsson f. Kejsar i Svärdsjö 1891 och änka efter Knip Per Axel Larsson i Nyhammar vilken avlidit 1933. Hon tillträdde någon gång på 1940-talet. Verksamheten här pågick sedan en bit in på 1950-talet. Emma Larsson avled långt senare, nämligen 1988 i Västby. När mjölk sedan började levereras i flaskor och senare i tetrapack flyttades försäljningen till Konsum. Den gamla mjölkboden blev istället bensinstation när IC tog över. Se vidare nedan.

IC-MACKEN. (OK). NORBERGS BIL & PLÅT.

IC-macken i vinterskrud.

IC-macken var till en början centralt belägen mitt på torget i Nyhammar. IC-föreningen, där IC står för bilägarnas Inköpscentral, bildades 1932 med bland andra taxichaufförerna Fredrik Andersson och Adolf Bredenberg samt bilmekanikern Karl Hellman som drivande krafter. Föreståndare för bensinmacken var under många år Lisa Granskog, född 1886 i Saxhyttan. Hon hade tidigare förestått Bloms filial i konditorihuset, och det var hon som gav upphov till epitetet "Lisa på hörnet".

Till sin hjälp hade Lisa Granskog systersonen Sten Granskog, född 1921 i Saxhyttan, vilken var känd för att vara tekniskt händig och för sitt stora intresse för radioapparater. Han gifte sig senare och flyttade till Sunnansjö, där han avled 1985.

I mitten av 1950-talet flyttades IC-macken till en stenbyggnad ett stycke längre söderut, där det tidigare funnits en mjölkbod (se ovan). Bygganden kompletterades nu med smörj- och tvätthall, och modernare pumpar installerades. Omkring 1959 kom OK in som ägare, förkortningen står för Oljekonsumenterna, en kooperativ organisation som bildades 1945 av KF, IC, HSB med flera. Lisa Granskog efterträddes som föreståndare av Johan Öman, född 1912 i Hörken, som inredde ett bostadsrum åt sig i en del av bygganden. Han blev kvar här under ett antal år innan han flyttade till Kopparberg där han avled ogift 1986. Sedan IC flyttat in i den gamla mjölkbodens lokaler omkring 1955 blev den ovan nämnde Bernhard Norberg, föreståndare, en syssla som han behöll fram till 1958, då han startade Sport- och TV-butiken vid torget.

Samma år tillträdde Karl Hedberg, född 1934 i Sunnansjö, som föreståndare. Han blev sedan kvar vid OK-macken i Grangärde ända fram till dess att den lades ner och verksamheten flyttades till korsningen Gärdsvedsvägen - länsvägen i Grangärde. En av orsakerna till flytten av OK var att man ville komma närmare länsvägen för att kunna locka till sig kunder från genomfartstrafiken. Redan vid mitten av 1960-talet byggdes en ny genomfart som fick sin sträckning väster om centrala Nyhammar. Vid invigningen av den nya bensinstationen i Grangärde vid Lucia 1985 var det meningen att riksdagsmannen och landstingets ordförande Yngve Nyqvist skulle förrätta invigningen, men man nåddes då av budet att denne hastigt avlidit på sitt rum i riksdagshuset.

F.d. OK-macken numera Bengt Norbergs bilverkstad. Foto Bertil Danielsson.

Vad beträffar den gamla OK-macken Nyhammar inköptes byggnaden av Bengt Norberg, född 1964 i Nyhammar, vilken nu startade en plåt- och reparationsverkstad för bilar i fastigheten under namnet Norbergs Bil & Plåt, en verksamhet som pågår än idag (2013). Tilläggas kan att han har låtit renovera de gamla lokalerna.

NYHAMMARS TAXI.

En tidig taxibild där bilen tillhör Grangärde taxi. Familjen Söderholm. Axel Söderholm, f. 1878, och hustrun Signe (Cecilia), f. Andersson 1894. Barnen Karl, f. 1917. Karin, f. 1913, och Göte, f. 1921 får skjuts av chauffören August Jansson. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Enligt uppgift skall rörelsen ha startats av en vid namn W. Hedlund som fått sitt tillstånd redan 1918. Det har inte vart möjligt att få fram några uppgifter om denne. Han överlät senare företaget till Fredrik Andersson, född 1898 i Nyhammar och son till Vidikas Karl Erik Andersson och dennes hustru Emma Sofia Bergkvist. Denne sadlade dock om och blev sedermera rörledningsentreprenör och bosatt i Hyttriset.

Det blev nu Rune Eriksson som 1934 tog över åkeriet. Han föddes 1911 på Västby i Nyhammar där han var son till trädgårdsmästaren Emanuel Eriksson och dennes hustru Ida Johansson. Han hade då under några år hjälpt Fredrik Andersson med körningar.

Rune Eriksson drev sedan taxirörelsen under många år och svarade dessutom för en del av skolskjutsarna. Han hjälpte även till med mattransporter till avlägsna byar, och sedan man öppnat en tvättstuga i Hyttriset, hämtade han och körde ut tvätt till de kunder som var i behov av transporter. Efter giftermålet 1957 var även hans hustru Nelly Eriksson, född 1927 i Anundsjö, Ångermanland, engagerad som chaufför.

I samband med Rune Erikssons pensionering 1976 överläts rörelsen på Ingemar Norberg, född 1956 i Nyhammar, och Anna Forsberg, född 1959, också hon i Nyhammar. De drev sedan åkeriet under namnet Nyhammars Taxi, och de ägnade sig särskilt åt skolskjutsarna.

Rune Eriksson, vilken redan tidigt låtit uppföra en bostad i Västby samt ett garage för två bilar, avled hastigt hemma på sin gård 1977. Nelly Eriksson bodde sedan kvar här fram till sin död 2007. Tilläggas kan att Rune Eriksson var en i bygden välkänd person, utrustad med humor och mycket slagfärdig. Mer om honom under rubriken "Kända Nyhammarsbor" nedan.

LANDSFISKALSKONTORET.

Efter att tidigare ha hållit till i Grangärde flyttade landsfiskalen 1940 till Nyhammar, där ett kontor inrättades i det hus som senare skulle komma att inrymma posten. Tidigare hade lokalen under några år utnyttjats av Virginia Nilsson. Det var Per Daniel Hammar som i egenskap av landsfiskal slog sig ner här. Han föddes 1892 i Stora Tuna där han var son till Daniel Andersson Hammar och Karin Hedenström. Hammar var med sin familj bosatt på åsen i östra delen av Hyttriset. År 1945 flyttades kontoret till Manne Larssons lokal vid torget. Efter pensioneringen slog sig Hammar ner på hustruns, Margareta Larsson – Rydes fädernehem i Täppan. Hon var dotter till patron Larsson på Täppan. P.D. Hammar avled i Täppan redan 1961 medan änkan, som bodde kvar i Täppan, slutade sina dagar 1989.

Efter Hammar tillförordnades Waldemar Andreasson som landsfiskal. I likhet med företrädaren biträdades han av polisman Torsten Carle, född 1898 i Ludvika, vilken sedermera blev bosatt i Leksand, där han avled 1991.

Vid kontoret tjänstgjorde även Birgit Öhman, född 1924 i Nås, dotter till konsumföreståndaren i Nyhammar. Det har inte varit möjligt att få fram några data om Waldemar Andreasson. I mitten av 1950-talet lades kontoret i Nyhammar ner, och verksamheten flyttades till Sunnansjö.

Landsfiskal Waldemar Andreasson och polismannen "Back" Albin Andersson. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

DISTRIKTSSKÖTERSSEMOTTAGNING.

Mottagningen inrättades i övre våningen i Karl Göstas fastighet ett stycke väster om torget. (Mer om honom under rubriken Nyhammars vulk och laddning nedan).

Den första distriktssköterskan (eller dispensärsköterskan som tjänsten då kallades) var Karin Brus, född 1915 i Nås och sedermera gift 1947 med optiker Uno Malmström (se mera under Malmströms).

Första distriktssköterskan Karin Malmström (Brus) i mitten. Till vänster Hanna Sundelin, f. 1901, Albert Dahlgrens i Saxhyttan hushållerska, och till höger Elna Dahlberg, f. 1898, gift med stinsen Ragnar Dahlberg. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Karin efterträddes av Kerstin Röstlund, född 1913 i Norrala, Hälsingland. Under hennes tjänstgöringstid flyttades mottagningen till Grangärde Vårdcentral i Sunnansjö. Karin Malmström avled i Hyttriset 2005, medan Kerstin Röstlund slutade sina dagar redan 1970, då bosatt i Abäckshyttan i Nyhammar.

Distriktssköterskan Kerstin Röstlund tillsammans med Elna Dahlberg samt Anders Nordström från Östanbjörka. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Läkare har aldrig funnits i Nyhammar. Om man var i behov av läkarvård fick man liksom idag åka till Sunnansjö sjukstuga. (Numera Grangärde Vårdcentral). Där träffade man under 1940- och 1950-talet den aktade doktor Magni. Kunde man inte ta sig dit hände det att Magni i stället kunde komma på hembesök.

Mottagningsköterskan Hilma Danielsson, född 1905. Rickard Andersson, född 1895. Distriktsläkaren Gustaf Magni, född 1893. Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

NYHAMMARS VULK OCH LADDNING.

Karl Göstas lät på 1940-talet uppföra ett tvåvåningshus ett stycke väster om torget. Han föddes 1902 i Grangärde Hästberg som son till Göstas Karl Erik Andersson och dennes hustru Anna Maria Andersson. En bror till Karl Göstas var den i bygden kände fotografen Emil Göstas. På 1950-talet startade Karl Göstas en verksamhet i en uthusbyggnad hemma vid gården, där han sedan ägnade sig åt batteriladdning och däckservice. Det rörde sig bland annat om vulkanisering av bildäck, anskaffning av däck och senare även dubbing av däck. Vinterns inträde innebar alltid bråda tider för Karl, och han brukade då få hjälp av brodern Gustaf Göstas i Hästberg. Karl Göstas var dessutom ibland verksam som elmontör. Han avvecklade rörelsen i början av 1970-talet, några år efter det att han gått i pension.

Karl Göstas, som saknade bil, åkte omkring på en motorcykel vilken senare ersattes med ett trehjuligt fordon av märket Messerschmitt. Jag har ett personligt minne av detta fordon från den gången då vi var på väg upp till Grangärde Hästberg för ett elarbete. I stora Hästbergsbacken tappade vi, bokstavligen talat, motorn som blev liggande på vägen. Med hjälp av sina bröder hade dock Karl snart åter motorn på plats, och vi kunde fortsätta färden. Hustrun Elsa Göstas, född Andersson 1903 i Kullen, var dotter till Anders Gustaf Andersson och Carolina Persson. Tilläggas kan att Karl och Elsa var kusiner. Hon tjänstgjorde under många år som baderska i brukets badhus. Hon drabbades av sjukdom och gick bort redan 1967. Karl Göstas levde sedan som änklings fram till sin död 1988. Dottern Gunnel blev gift Israelsson i Borlänge.

Som redan omnämnts ovan hyrdes övervåningen under ett par decennier ut för att fungera som distriktssköterskemottagning. Senare bodde här den pensionerade småskollärarinnan Anna Johansson, född 1888 i Gävle, vilken tidigare varit lärare, först i Saxhyttan och därefter i Västansjö. Hon avled 1969. Hon efterträddes av Tekla Karlsson, f. 1900 i Laxsjön, vilken fungerade som hushållerska åt Karl Göstas. Hon gick bort 1985.

Karl Karlsson Göstas, f. 1902, och blivande hustru Elsa Andersson, f. 1903. Fotot taget vid Edströms villa i Hästberget. Sigfrid Edström var på sin tid direktör vid ASEA-koncernen och även president i Internationella Olympiska Kommittén IOK. Foto Karls broder Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

Karl Karlsson Göstas, f. 1902, och blivande hustru Elsa Andersson, f. 1903. Fotot taget vid Edströms villa i Hästberget. Sigfrid Edström var på sin tid direktör vid ASEA-koncernen och även president i Internationella Olympiska Kommittén IOK. Foto Karls broder Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

HÖÖKS CEMENTVARUFABRIK.

Redan 1908 lät Karl Jansson Höök uppföra en cementvarufabrik strax öster om den plats där Folkets Hus senare skulle komma att ligga. Eftersom den låg på norra sidan av Folketshusvägen räknades fastigheten in under Kvarnheden. Det rör sig här om ett av de äldsta husen i området väster om Nyhammar.

Cementfabrikör Carl Höök, född 1875. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Karl Höök föddes 1875 i Kullen där han var son till Hök Jan Petter Jansson och dennes hustru Johanna Bergström. Hustrun hette Maria Pettersson och hon var född 1880 i Dala-Floda. Tillverkningen i fabriken omfattade till en början endast takpannor av cement.

Efter en utbyggnad 1914 fördubblades fabriken's golvyta, och man började hädanefter fabricera även andra cementvaror såsom brunnsringar, rör och hålstelar. Som mest sysselsattes här 4 personer.

Erik Granskog från Kvarnheden, f. 1898. Emigrerade till Amerika, men återvände Senare till Nyhammar. Foto A. Eriksson-Vadfors.

En av dem som arbetade åt Hööken var Erik Granskog född 1898. En annan var Gösta och Greta Janols far, Karl Wilhelm Pettersson, född 1883. Kännetecknande för "Höök-Wille, som han kallades, var att det alltid såg ut som att han småsprang. En del menade att det berodde på att hans kroppsställning var så

framåtlutande att han som följd av tyngdlagen skulle falla framstupa, om han inte småsprang.

Till en början var rörelsen endast en binäring då Karl Höök samtidigt var flottningsemprenör åt Nyhammars Bruk och han hade själv arbetat i både lantbruk och med kolning. Han skall ha kolat inte mindre än omkring 150 milor. Tillverkningen vid fabriken synes ha upphört under 1950-talet. Omkring 1920 lät han uppföra en stor tegelvilla med långsidan mot Folketshusvägen. Den innehöll tre bostadslägenheter och dessutom affärslokaler. I dessa har under årens lopp huserat bland annat ett konditori och senare mode- och hattaffär samt en möbelaffär, den sistnämnda drevs av Karl Höök själv. Mode- och hattaffären sköttes av Gerda Lindberg och senare hennes systerdotter Alice Aronsson, vilka senare flyttade till konditorihuset. Karl Höök blev änklings redan 1952. Själv uppnådde han en imponerande ålder av 97 år. Han gick nämligen bort så sent som 1973.

NYSTRÖMS FRISERSALONG.

Byggnaden, som ligger på södra sidan av Folketshusvägen (andra huset från öster), uppfördes av frisören Karl Vilhelm Skoglund, född 1891 i Stora Tuna. Han hade tidigare innehaft en frisersalong i konditorihusets västra del. Det var för övrigt han som redan 1921 låtit uppföra detta hus. Efter att ha vistats i Amerika åren 1923 till 1924 återvände han till Nyhammar, där han återupptog sitt yrke i hyrda lokaler intill dess att han inrättade sin frisersalong i det nybyggda huset vid Folketshusvägen, vilket stod klart 1928. Det var inte bara Skoglunds som i början på 1920-talet åkte till Amerika. En hel del familjer reste för att söka lyckan i landet i väster, antagligen på grund av svår arbetslöshet på hemmaplan. Nyhammars bruk hade t.ex. stora problem då. En del av dem blev kvar i Amerika för gott, medan andra efter några år kom tillbaka. Några familjer som kom hem till Nyhammar igen var Wilhelm Skoglund och Manne Larsson med familjer samt Karl Norberg, August Qvist och Erik Lindberg.

Skoglunds hustru hette Anna Larsson, född 1896 i Nyhammar och dotter till smeden Lars Fredrik Larsson och dennes hustru Maria Vilhelmina Kling. Skoglund, som var sjuklig, avled redan 1936, men redan dessförinnan hade familjen flyttat till Räfåla och därefter till Ludvika. Änkan Anna Skoglund gifte senare om sig med en affärsman vid namn Öhgren, och de kom under en kortare tid att äga fastigheten som senare skulle komma att inrymma posten. Vilhelm och Anna Skoglund var föräldrar till Gunnar Skoglund som öppnade ett möbeltapetseri i Nyhammar.

Huset vid Folketshusvägen var ett tvåvåningshus där den nedre våningen bland annat innehöll frisersalongen, medan den övre var inredd till bostadslägenhet. Mot slutet 1930-talet kom Lars och Margit Nyström in i bilden, och de drev både herr- och damfrisering, en verksamhet som skulle komma att pågå under många år. Lars Nyström föddes 1912 i Stora Kopparberg, medan Margit Nyström, född 1914, kom från Ljusnarsberg. Lars Nyström var även en duktig violinist och medlem av Grängesbergs Orkesterförening. Han övergav så småningom frisöryrket för att helt ägna sig åt musiken. Han arbetade bland annat som musiklärare vid skolorna. Lars Nyström avled 1985 och Margit Nyström 1987.

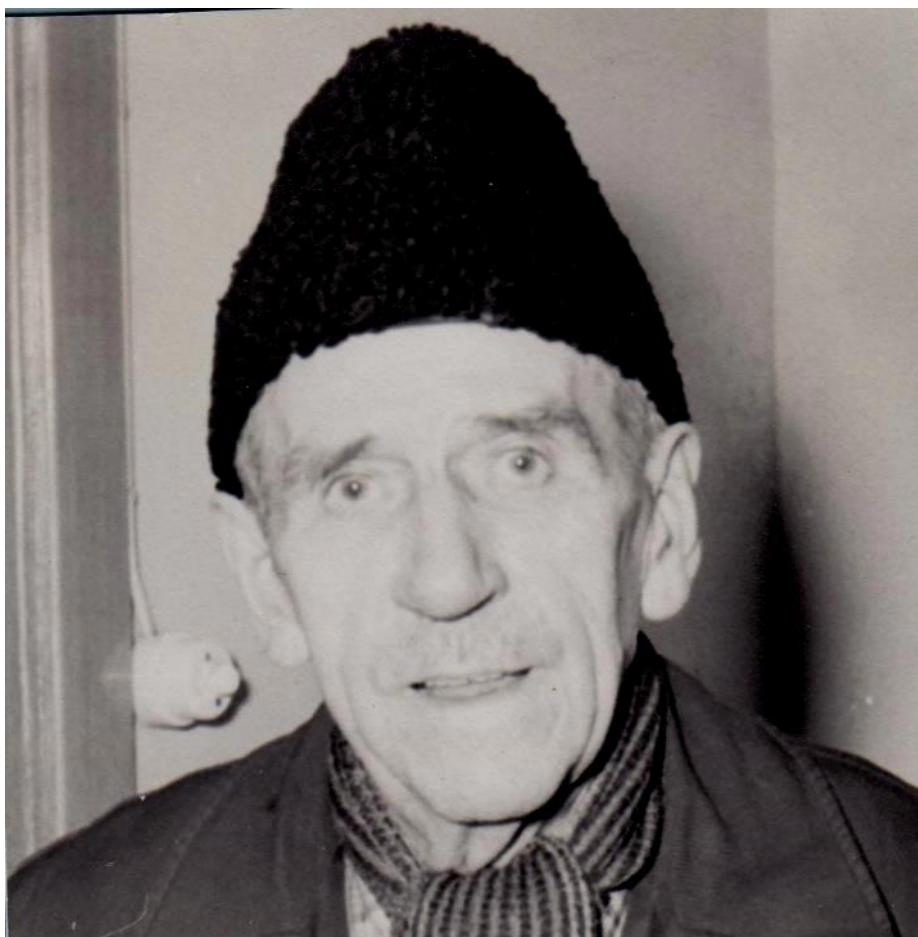

Musiklärare Lars Nyström med ett gäng stråkspelande ungdomar på ett läger på Saxenberg 1959. Sådana musikläger brukade hållas där varje sommar med ungdomar från hela Sverige. Fr.v; cellisterna Anders Forsberg (son till Alice och Åke Forsberg på Mjölmarbacken) och Sten G Johansson, Märthagen (idag kommun- och landstingspolitiker), violin 2 okänd, Ann-Christin Gallegos f. Persson från Sörvik (fortfarande i Grängesbergs orkesterförening), violin 1 Lisbeth Johansson (syster till Sten, bor numera i Göteborg, Gun Skoog Nyhammar (fortfarande i Grängesbergs orkesterförening), okänd. Personen till vänster om Lars Nyström okänd. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

QVARFORDTS BAGERI.

Bageriet startades av Karl Vidar Qvarfordt, född 1880 i Nederluleå, och han tillhörde en gammal vallonsläkt, där förfäderna varit smeder. Vidar Qvarfordt arbetade först i faderns bagerifirma och kom därefter till Holmsund utanför Umeå, där han stannade i tre år. 1906 startade han ett bageri i Nyhammar, men redan 1908 flyttade han till Kolsva i Västmanland. 1917 återvände han till Nyhammar för att driva eget bageri. Till en början höll han till i en byggnad intill bryggargården i södra delen av samhället. Huset ödelades dock vid en våldsam brand 1928, och det var nära att han med sin familj omkommit i lågorna.

Qvarfordt lär nu uppföra ett tvåvåningshus vid Folketshusvägen, strax väster om Nyströms fastighet. I den nedre våningen inrättades bland annat bagerilokalen med en stor bakugn, medan den övre inreddes till bostad. Förutom han själv arbetade hans hustru och en gesäll i bageriet. Distributionen av bageriprodukterna skedde med egen skåpbil, en Opel 1935 med registreringsnumret W65, till affärerna runt om i bygden. Qvarfordt var känd som en vänlig och hjälpsam person.

Bagaren Carl Vidar Qvarfordt, f. 1880. Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

Vidar Qvarfordt var gift två gånger. Första gången med Hilda Johansson, född 1886 i Bornholm (ovanför Nyhammar), vilken dog redan 1913. Hans andra hustru hette Ida Kristina Johansson, född 1886 i Kyrkbyn som avled 1962.

Qvarfordt slutade han sina dagar 1960. Fastigheten förvärvades senare av Inga Kvarnström, född 1925 i Ludvika och änka efter Erling Kvarnström, vilken omkom i samband med en bilolycka.

WESTLINGS SLAKTERI & CHARKUTERIAFFÄR.

Företaget drevs av Martin Westling, född 1885 i Falun och son till skräddaren Johan Westling och Maria Wellström. Tilläggas kan att han var bror till Alfhild Westling, en på sin tid känd artist som främst under 1940 och en bit in på 1950 medverkade i ett antal filmer under namnet "Bullan Weijden". En av hennes sista filmroller var i Hasse Ekmans "Knäpp-upp"-film "Ra-ta-taa". Martin Westling hade lärt sig yrket under en anställning i en charkuterifabrik i Falun. Han kom till Nyhammar omkring 1910, där han först arbetade åt slaktar Gäfvert, som hade en lokal strax söder om skolan. Därefter, närmare bestämt 1920, startade han i egen lokal på Västby. Han sålde sedan marken till bland andra Rune Eriksson och köpte istället på 1930-talet ett hus på annan plats i Västby. Marken hade längre tillbaka tillhört Lars Östlings fastighet. Här uppförde han 1936 en fabrik för tillverkning av charkuterivaror. Företaget hade en mindre affär, men det mesta av produktionen gick till ortens butiker.

Westling hade en hel del slaktare anställda. Några stannade kortare perioder, men en del stannade också längre tid. En var Gösta Nyberg från Sunnansjö, en annan var Konrad Andersson från Kullen. Konrad var gift med småskollärarinnan Karin Persson från Råskänge. Korv, kött och fläsk levererade Martin med bil till affärer, pensionat etc. i grannskapet, men även genom "Korv-Alma" som åkte runt på sin cykel och sålde (se även under Slaggspelets).

Grisslakt. Till vänster Martin Westling och till höger Erik Lindberg. Foto Erik Lindberg..

Martin Westling var gift med Selma Lof, född 1887 i Nyhammar där hon var dotter till smältarsmeden Olof Lof och dennes hustru Vilhelmina Carlsson. Hon gick bort 1962,

medan han levde fram till 1969. Sonen Bengt Westling, född 1928, var medhjälpare till fadern i slakteriet, och efter dennes död fortsatte han verksamheten under ytterligare några år.

Slaktaren Martin Westling i Västby, född 1885, och hustrun Selma, f. Lof 1887. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

GÄFVERTS SLAKTERI.

Slakterirörelsen startades omkring 1910 av Karl Gäfvert, och han var född 1877 i Lindfors, Nyed i Värmland, son till smeden Anders Gäfvert och Anna Brita Hjärpe. Det rör sig här om en gammal smedsläkt med vallonskt ursprung. Karl Fritjof Gäfverts hustru hette Hilma Kristina Nylén, född 1876 i Husby.

Familjen Gäfvert, Västby. Stående: Karl Gäfvert, f. 1887. Hustrun Hilma, f. Nylén 1876. Sittande barnen Artur, f. 1906, Rosa, f. 1901, och Ragnar, f. 1903. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Familjen var inflyttad från Södra Norrbo 1909, där de vistats i tio år. Slakteriet var beläget strax söder om skolan i Nyhammar. Bland de som arbetade vid slakteriet märks den ovan omtalade Martin Westling, vilken senare öppnade eget slakteri. Verksamheten upphörde i och med Gäfverts död 1939. Hans änka flyttade sedermera till Stockholm, där hon avled 1957. Sonen Artur Gäfvert, född 1906 i Södra Norrbo, bosatte sig på äldre dagar i Västby, där han avled 1986.

TRÄDGÅRDMÄSTERIET.

Det var Emanuel Eriksson som etablerade sig som trädgårdsmästare på Västby redan 1910. Han föddes 1876 i Norrbärke socken och han var son till Per Erik Eriksson och dennes hustru Johanna Ersdotter. Redan medan Emanuel var barn flyttade familjen från Norrbärke till Grangärde, där de först slog sig ner i Björnhytan 1878. Här stannade de till 1886 då flytten gick till Sunnansjö. 1897 flyttade de så till Kvarngärde, där de blev kvar till 1906 då flyttlasset gick till Lågnäset. Här blev Emanuels föräldrar kvar under resten av livet. Själv fick han under några år anställning som trädgårdsarbetare åt Grängesbergbolaget, och synes därefter en kortare tid att ha vistats i Norrbärke.

Emanuel Eriksson och hans hustru Ida Sofia Jansson, född 1878 i Norrbärke, flyttade till Grangärde den 19 november 1910, samma år som de ingått äktenskapet. Ida hade varit gift tidigare och hade en dotter med sig in i det nya giftet. I församlingsboken noteras de som boende på Stakheden, och först 1930 skall de ha flyttat till Nyhammar. Här bör dock anmärkas att delar av Västby tidigare räknades in under Stakheden.

Trädgårdsmästaren Emanuel Eriksson, f. 1876, hustru Ida, f. Johansson 1878 och sonen Rune, f. 1911. Västby. Foto Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

Efter ankomsten till Västby anlade Emanuel Eriksson sina växthus öster och söder om bostaden, och han gjorde sig snart känd som en duktig trädgårdsmästare.

Mer om honom under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

NYHAMMARS BRYGGERI OCH BRYGGARGÅRDEN.

Platsen för bryggeriet låg söder om verkstäderna. Backen väster därom, vid gränsen mot Västby, kom senare att benämnas Bryggarbacken. Gården uppfördes redan vid mitten av 1840-talet av Anders Gustaf Noreus, född 1817 i Stenberget, vilken avled 1845 medan arbetet med bygget ännu pågick. Hans änka gifte om sig med Per Andersson Norberg, född 1917 i Stakheden, vilken dog 1884. Änkan Stina Noreus, född Persdotter 1912 i Täppan och hennes son Anders Gustaf Noreus, född 1843 i Stenberget men bosatt i Nyhammar, sålde 1893 till handlanden P. Eriksson från Norrbärke.

Det har visat sig vara svårt att med säkerhet fastställa vem denne var, men det kan ha rört sig om Per Johan Eriksson, född 1853 i Norrbärke, skriven som handlande och bosatt i Gubbo. Han kom nu att driva såväl diversehandel som bryggeri i Nyhammar. Det förefaller dock som om han aldrig var bosatt här, utan att han förblev boende i Norrbärke. Per Eriksson avvecklade bryggerirörelsen i Nyhammar omkring 1920, och sannolikt var det han och några fler som startade Risingsbo Bryggeri. Diversehandeln kom från och med 1910 att drivas av Kooperativa föreningen och blev kvar här fram till 1925 då verksamheten flyttades till det nybygga konsumhuset vid torget.

Per Eriksson sålde 1912 fastigheten till en Axel Johnsson, vilken samma år överlät den till L.E. Karlsson. Denne sålde i sin tur 1913 till Johan Axel Eriksson, född 1872 i Tortuna, Västmanland. Han drev själv bryggerirörelsen men var med sin familj bosatt på Stakheden. Bryggerirörelsen upphörde omkring 1923 då Axel Eriksson med sin familj flyttade till hans hemsocken Tortuna. Rörelsen kom nu att drivas av Axel Erikssons sväger Leonard Eriksson från Norrbärke, vilken kom hit 1924. Denne föddes 1889 och synes ha varit son till Erik Danielsson och Johanna Kristina Jansdotter i Spjutsbo. Han fungerade som återförsäljare och distributör av produkterna från Risingsbo bryggeri. När Leonard distribuerade öl och svagdricka i samhället skedde detta med häst och vagn, på vilken kaggarna stod utåt lutade för att lätt kunna lyftas av. Han brukade kungöra sin ankomst genom att ropa: "Skä hä va`nå buttar (kaggar) idag?" Till saken hör att Leonard var ivrig nykterist.

Leonard Eriksson upphörde med verksamheten 1927 och flyttade sedermera tillbaka till Norrbärke, där han avled 1965. Hustrun Hilda Justina Norström, född 1891 och dotter till Per Erik Norström och Kristina Sofia Persdotter i Österbo, slutade sina dagar 1986. Under första världskriget erhöll man ökad jästtilldelning till bryggeriet tack vare att Nyhammars arbetarkommun och disponent Hjalmar Hammarström stödde detta. Jästen behövdes för att brygga svagdricka, en dryck som arbetarna i hyttan var i stort behov av. Bryggeriet tillverkade även ölsoppa, som var en vanlig och billig basmat för många.

Vad själva gården beträffar sålde Axel Eriksson år 1925 den till Margareta Blomberg, vilken drev textilhandel i butiklokalen fram till år 1931. Därefter fanns här under en kortare tid en skobutik som i sin tur avlöstes av textilhandlare Bergkvist, bördig från Västergötland. Han drev sin rörelse under namnet Boråsboden. Margareta Blomberg sålde sedermera till Ture Torpenberg, född 1897 i Sala, Västergötland, men bosatt i Stockholm.

Ture Torpenberg återupptog bryggerirörelsen, nu i ett hus beläget strax söder om bryggargården. Tillverkningen här synes endast ha omfattat svagdricka. I samma byggnad fanns även ett bageri vilket drevs av Vidar Qvarfordt. Huset brann dock ner redan hösten 1928, varefter all bryggeriverksamhet i Nyhammar upphörde. Qvarfordt uppförde ett nytt bageri i närheten av torget medan Torpenberg förefaller att ha återvänt till Stockholm.

Bryggargården i Bryggjarbacken i början av 2000-talet. Foto Bertil Danielsson.

Sedermera blev den ovan nämnde Axel Eriksson ägare av bryggargården. Han var son till Erik Eriksson och Hedda Ulrika Carlsson i Tortuna. Hustrun hette Johanna

Kristina Norström, född 1885 i Norrbärke och syster till Leonard Erikssons hustru. Axel Eriksson avled redan 1940, och därefter bodde hans änka och sönerna Evert och Anders kvar på gården. Johanna Eriksson dog 1972, och sonen "Bryggjar"- Anders Eriksson kom, efter att ha avlagt civilingenjörsexamen, till Uppsala. Anders var en mycket duktig centerhalv i Nyhammars fotbollslag.

Från Grangärde Fotoklubb. I mitten Bertil Danielsson och till höger "Bryggjar" Evert Eriksson. Foto Per-Erik

Dybecks arkiv.

Kvar på Bryggargården blev "Bryggjar"- Evert Eriksson, född 1920 på Stakheden. Han gjorde sig känd som en duktig fotograf och behärskade även framkallning och

kopiering. Han var också en drivande kraft bakom bygdens fotoklubb. Evert Eriksson var en utpräglad friluftsmänniska och han avled hastigt under en fjällvandring i Norge 1985. Evert Erikssons syster Rut Sundström, född 1918 på Stakheden bodde tillsammans med maken Algot Sundström, född 1910 i Grängesberg, kvar på gården ytterligare några år, innan de flyttade till annan plats i Nyhammar. Hon avled 2002, medan maken gick bort redan 1995.

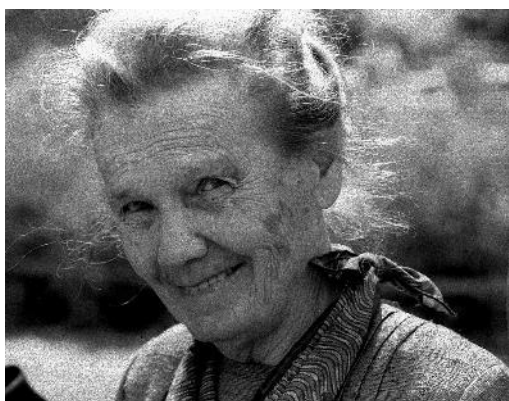
NYHAMMARS BIBLIOTEK.

År 1936 uppfördes en brandstation vid den så kallade Bryggarbacken intill Västby och i övervåningen inrättades ett bibliotek. Detta var till en början öppet ett par dagar i veckan. Biblioteket betjänade på 1940-talet och i början av 1950-talet även omgivande byar genom att skicka ut boklådor. Dessa ersattes senare med en bokbuss som utgick från stadsbiblioteket i Ludvika, en verksamhet som dock upphörde på 1980-talet.

Brandstation med bibliotek, uppförd 1936. Foto Emil Göstas. Grängärde Fotoklubb.

Vid biblioteket tjänstgjorde omväxlande bibliotekarier och assistenter. Den första som betjänade det nyöppnade biblioteket var Ellen Johansson, folkskollärare vid skolan i Nyhammar. Hon föddes 1898 i Övre Ullared i Värmland och var under många år verksam som bibliotekarie. Hon behöll denna syssla ända fram till dess att hon 1950 flyttade från Nyhammar. Hon bosatte sig på äldre dagar i Stockholm, där hon avled 1991 i den höga åldern av 92 år. Ellen Johansson hade som medhjälpare Anna Jernström, född 1906 i Nyhammar, vilken i likhet med Ellen Johansson var ogift. Mer om Ellen Johansson under rubriken "Kända Nyhammarsbor" nedan.

Lärarinnan Ellen Johansson som också var bibliotekets förste bibliotekarie. Bilden från 1982. Foto Bertil Danielsson.

Öppettiden kom senare att utökas till 4 dagar i veckan och flera bibliotekarier respektive assistenter kom att avlösa varandra under de följande åren. Bland de som tjänstgjort här under senare tid kan nämnas Irma Persson, född Karlén 1914, vilken annars var anställd vid Pastorexpeditionen i Grangärde. Hon avlöstes 1970 av Görel Rundberg, född 1941 i Stora Tuna. Hennes efterträdare från och med 1986 blev Sonja Forsberg, född Boström 1939 i Lillheden, och hon blev kvar här ända till 2004. Verksamheten vid biblioteket pågår ännu idag (2013).

KARL JANSSONS SKOMAKERI.

Karl Erik Jansson, född 1856 i Ludvika, etablerade sig redan omkring 1891 som skomakare på Kvarnheden. Han var gift med Anna Maria Persson, född 1857 i Norrbärke. Familjen bodde till en början i Norrbärke, men flyttade till Kvarnheden 1891, närmast från Smedjebacken. Hustrun avled 1930 medan Karl Jansson gick bort 1932.

Skommar Karl Erik Jansson f. 1856, hustrun Anna Maria Persson f. 1857 samt svågern. Taget omkring 1905. Observera den vackra bordduken med Kung Oskar. Foto A. Eriksson–Vadfors.

Redan dessförinnan, närmare bestämt omkring 1912, hade skomakeriet tagits över av sonen Karl Valfrid Jansson, född 1880 i Norrbärke. Han var gift med Johanna Matilda Lundholm, född 1872 i Sunne, Värmland, från vilken han skilde sig 1918. Familjen bodde en kortare tid i Sunne, innan de slog sig ner i Kvarnheden 1912. Karl

Valfrid Jansson avled före fadern, närmare bestämt 1930. Skomakeriet ärvdes av sonen Karl Oskar Jansson, född 1911 i Sunne. Han blev därmed den tredje generationen skomakare på Kvarnheden. Han gifte sig med Rut Larsson, född 1910 i Nyhammar och dotter till byggmästaren August Larsson. Karl Jansson lät uppföra ett nytt hus åt sig och sin familj, även det på Kvarnheden. Han omkom 1973 i samband med en trafikolycka. Rut Jansson bodde sedan kvar på Kvarnheden under många år. Hon gick bort 2003.

SVENSSONS SKÄDDERI.

Karl Fredrik Svensson, född 1870 i Björsäter, Skaraborgs län, var son till Karl Grimborg och Johanna Karlsson. Han var gift med Hulda Sofia Nilsson, född 1866 i Kvena, Kalmar län. Familjen var under de första åren bosatt i Hyttriset, men flyttade den 23 januari 1905 till södra delen av Kvarnheden där Karl Svensson öppnade ett skrädderi. Han förblev sedan verksam inom yrket under många år ända fram på 1940-talet. Han avled 1948, medan hustrun levde fram till 1951. Sonen Noqi Grimborg, född 1905 i Kvarnheden, var en flitig tidningsskribent som ofta medverkade i lokalpressen. Han avled i Ulricehamn 1988.

Skräddarmästaren Carl Fredrik Svenssons i Kvarnheden hustru Hulda, född Nilsson 1866. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

PETTERSSONS SKRÄDDERI.

Rörelsen startades omkring sekelskiftet av Per Reinhold Pettersson, född 1842 i Nås församling. Hustrun hette Maria Persdotter och hon var född 1857 i Säfsnäs. Familjen slog sig ner i Hyttriset. Området kom således att hysa två skrädderier, ett i Hyttriset och ett i Kvarnheden. Skräddar Pettersson avled 1923, och hans änka överlevde honom sedan med fyra år. Rörelsen togs över av sonen Reinhold Edvard Pettersson, född 1892 i Nås. Verksamheten upphörde i och med hans död 1944. Hustrun, som hette Elsa Margareta Samuelsson och som föddes 1897 i Torsång överlevde honom med många år. Hon slutade sina dagar i Solgärde vid Sunnansjö 1981. Sonen Harry Petersson, född 1928 i Hyttriset, blev bosatt i Hyttriset där han var verksam som konstnär. Han gick bort 2004. Dottern Inger-Britt Pettersson, född 1930 i Hyttriset, blev gift med Joel Bergkvist, innehavare av en röffirma i Hyttriset.

AXEL ERIKSSONS SKOMAKERI.

Skomakeriet var inrymt i en uthuslänga intill landsvägen och strax söder om Lundins gård i Hyttriset. Innehavaren av skomakeriet Johan Axel Eriksson föddes 1878 i Sköttänge där han var son till skomakaren Erik Eriksson och Tickols Johanna Andersdotter. Hustrun hette Maria Backlund, född 1875 i Älvdalen. De bodde under ett antal år i Sköttänge innan de 1925 flyttade till Hyttriset. Axel Eriksson synes ha startat verksamheten här samma år, efter att tidigare ha varit verksam som skomakare i sin hemby. Mer om Axel Eriksson under rubriken "kända Nyhammarsbor" nedan.

Familjen Skog på Stakheden. Skomakaren Ernst Vilhelm Skog, f. 1850, och hustrun Sara Lisa Hansdotter, f. 1849. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Det bör i sammanhanget nämnas att det redan längre tillbaka fanns en skomakare inom området, nämligen Ernst Vilhelm Skog, född 1850 i Julita, Sörmland, vilken med sina föräldrar och sin familj flyttade hit 1892. Han var son till trädgårdsmästaren Carl

Vilhelm Skog och dennes hustru Anna Stina Andersdotter, inflyttade till Hyttriset 1886 och därefter till Stakheden 1892. De slog sig ner på den så kallade Gunnars-egendomen i den allra östligaste delen av Stakheden, nära gränsen till Hyttriset. Ernst Skog avled 1927. Hustrun Sara Lisa Hansdotter, född 1849 i Kyrkbyn dog 1922.

JERNFÄLTS FÄRG & KEMIKALIEAFFÄR.

Huset uppfördes omkring 1910 av Carl Erik Jansson, född 1848 på Stakheden och son till Anders Matts Jan Andersson och Stina Tobiasdotter. Huset, som låg inom Västby, nära gränsen till Hyttriset, använde han som målarverkstad. Han var anställd som målare vid Nyhammars Bruk. Erik Jansson var gift två gånger. Första gången med Sara Ersdotter, född 1846, vilken avled redan 1875. Hon hade tidigare sonen Fredrik Sandberg, vilken i sin tur var far till Anton Sandberg som under många år tjänstgjorde som bokhållare vid Nyhammars Bruk. Erik Janssons andra hustru hette Sophia Andersdotter, född 1850 i Hyttriset, dotter till Brun Anders Ersson och Näf Stina Jansdotter. Erik Jansson gick bort 1927 i Stakheden. Hans änka avled 1931 i Nyhammar. Sonen Oscar, född 1879 i Stakheden, tog namnet Jernfält. År 1919 flyttade Oskar Jernfält, till Västby där han slog sig ner på faderns fastighet.

Sittande: Oskar Jernfeldt i den vita rocken på soffan tillsammans med ett antal anställda. Fr.v. på soffan: Henning Andersson, okänd, Oskar Jernfeldt, Carl Grankvist och CB Larsson. Stående Albert Berglund, Johan Ågren och en okänd. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

I likhet med denne var han målare och till en början anställd vid Nyhammars Bruk. Han genomgick därefter målar- och dekoratörskolan i Karlskoga. 1904 lät han uppföra en större byggnad på tomten i Västby som han nu inredde till bostad, målarverkstad och butik för försäljning av färger m.m. Från och med 1922 drev han

färg- tapet- och kemikalieaffär. Som mest sysselsatte han 10 till 12 personer i rörelsen, som även inkluderade målaryrket. Han fick med åren flera uppdrag och var bland annat ledamot av taxeringsnämnden och ledamot i kommunfullmäktige. Han var dessutom medlem i Missionsförsamlingen, och han lät också uppföra ett missionshus på en tomt vid Kvarndammen. Jernfält gjorde sig känd som en skicklig yrkesman. Han avled 1942. Hustrun hette Hanna Karolina Bergdahl och hon föddes 1877 i Järnboås i Västmanland. Sannolikt var det namnet på hennes födelseort som inspirerade Oskar Karlsson, som han ursprungligen hette, att anta namnet Jernfält. Hon bodde som änka kvar i Nyhammar fram till sin död 1958.

Ny ägare av företaget från och med 1942 blev Carl Henry Olsson, född 1905 i Sunne, Värmland, och han var i likhet med Jernfält målare. Han fortsatte även med försäljningen av färger och kemikalier. Olsson hade dessförinnan en tid arbetat som målare i Amerika. Hustrun hette Rut Elisabet Olsson och hon kom från Lycksele, där hon föddes 1905. Efter att ha vistats i Nyhammar ett antal år flyttade familjen till Sunne i Värmland, där Karl Henry Olsson avled 1993. Sonen Janne Olsson, född 1934 i Torsby, flyttade till Addis Abeba i Etiopien, där han under 30 års tid drev en bilserviceverkstad. Janne Olsson bor numera i Strängnäs. När Olsson flyttade från orten tillträdde Tage Tillman, född 1912 i Säfsnäs, som ny ägare. Hustrun hette Edit Tillman, född Persson 1904 i Frösaråsen. Makarna skildes 1950 och Tage Tillman gifte om sig med Anna Margareta Tillman, född 1913 i Kungsholmen. Familjen flyttade dock till Ludvika år 1957 och måleriverksamheten i fastigheten upphörde därmed. Tage Tillman avled i Sunnansjö 2009, medan hustrun gick bort 2002 i Ludvika. Vad beträffar Edit Tillman flyttade hon till gården Ekorrbacken ett par kilometer norr om Nyhammar där hon avled 1980. Jernfälts gamla fastighet kom sedermera att utnyttjas som kafé, frisersalong och pensionatsrörelse. Se nedan.

KONDITORI KVARNDAMMEN.

År 1959 öppnades ett konditori i Jernfälts gamla lokaler. Det var Lennart och Ingrid Andersson, tidigare bosatta i Ludvika, som etablerade sig i Nyhammar. Lennart Andersson föddes 1931 i Ludvika, medan Ingrid Andersson kom från Skåne, närmare bestämt Grevie i Kristinstads län, där hon föddes 1930. En dramatisk händelse inträffade under tidigt 1960-tal då en av deras små pojkar råkade falla i den närbelägna Kvarndammen. Lyckligtvis upptäcktes han av en passagerare i en passerande bil och räddades i sista stund. Den ena sonen, Anders f. i Nyhammar 1962, blev senare allsvensk fotbollsspelare i Trelleborg. Familjen blev kvar här fram till 1965 då de flyttade till Smygehamn i Trelleborgs kommun. De har dock kvar ett fritidshus i Västansjö.

FRISERSALONGEN.

Efter konditorirörelsen kom lokalerna efter 1965 att utnyttjas som frisersalong. Denna drevs av Gunilla Dahlberg, född 1940 i Sundsvall. Hon var gift med Anders Dahlberg, född 1939 i Malmö och son till den näst siste stinsen i Nyhammar, Ragnar Dahlberg. Sedan rörelsen upphört någon gång på 1980-talet användes lokalerna en tid för en pensionatsrörelse. Fastigheten är numera privatbostad.

OLSSONS LANTHANDEL I HYTTRISET.

Sannolikt rör det sig här om den äldsta lanthandeln inom Nyhammarsområdet. Det var omkring 1878 som Erik Olsson, född 1841 i Dala-Floda etablerade sig som handlande i Hyttriset. Han var gift med Anna Göthe, född 1863 i Dala-Järna, vilken gick bort redan 1901.

Handlaren Erik Olsson Hyttriset, f. 1841, med familj. Foto: Erik Lundberg. Grangärde Fotoklubb.

I författaren Dan Anderssons novell Nattvardsbarnen berättas om ett besök hos handlar Olsson i Hattriset. Ornamnet syftar otvivelaktigt på Hyttriset. Jag citerar: *"Handlanden Olsson i Hattriset var en lång, grovt växt gubbe på sjuttio år med blomstrande röda kinder, ett väldigt skägg och ett blårandigt köksförkläde som tydde nästan runt om kroppen. Han var ordförande i Waldenströmska missionsförsamlingen och någorlunda bottenförmögen. I femtio år hade han stått i sin butik och vägt snus och sill och varit butter och tvär och samlat skatter".*

Han sägs även ha varit misstänksam och trodde att folk stal varor ur hans butik. Han hade därför ett litet runt titthål i dörren mellan butiken och kontoret varigenom han kunde hålla ett öga på vad som hände i butiken. Titthålet fanns för övrigt kvar långt efter hans död. Erik Olsson var under senare år sjuklig och delvis förlamad, Sonen Nils Olsson synes ha skött affären under några år, men verksamheten skall ha avvecklats redan under tidigt 1920-tal. Erik Olsson gick bort 1926 och två år senare flyttade Nils Olsson till Kyrkbyn.

I den gamla affärslokalen fanns en tid en reparationsverkstad för cyklar och bilar vilken drevs av Erik Olssons måg Karl Blom, född 1892 i Nyhammar och gift med

Mimmi Kristina Olsson, född 1888 i Hyttriset. Han hade även en kompanjon vid namn Erik August Lundin, född 1898 i Hyttriset. Karl Blom emigrerade dock till Amerika redan 1925, varvid verksamheten upphörde. Hans bror Axel Blom, född 1898, som drev en lanthandel och konfektionsaffär på Kvarnheden förvaltade till en början fastigheten i Hyttriset, men löste sedermera in den. Någon affärsverksamhet har inte bedrivits här sedan många år. Huset finns dock kvar och är numera privatbostad.

JANSSONS BAGERI – RUNOS LIVS.

Fastigheten, som ligger i Hyttriset, skall ha uppförts på 1880-talet, och enligt uppgift bedrevs här redan tidigt bageriverksamhet. Det skall här röra sig om det äldsta bageriet inom Nyhammarsområdet. Tyvärr har det inte varit möjligt att utröna vem som var verksam här, men bageriet skall ha varit igång till fram emot sekelskiftet. Fastigheten förvärvades 1928 av Karl Anton Jansson, född 1887 i Ljusnarsberg, där han var son till Karl Gustaf Jansson och Kristina Leontina Eriksson. Han hade redan vid 12 års ålder börjat praktisera i bageriyrket i Kopparberg. Han lärde sig sedan sitt yrke ibland annat Stockholm. 1922 startade han ett eget bageri i Norrbo, där han sedan stannade kvar fram till dess att han flyttade till Hyttriset. Anton Jansson var driftig och upparbetade firman i hög grad. Rörelsen kom så småningom att innehålla bageri, kylbod, kafélokal samt bostad. Han lät även uppföra en kiosk. I bageriet tillverkades alla slags brödsorter från finare bakverk såsom tårtor och bakelser till grovbröd och spisbröd. Varorna, som levererades till ortens affärer, kördes ut i egen bil. Anton Janssons hustru gick bort redan 1939, medan han själv levde till fram 1943. Tilläggas kan att övervåningen under en tid utnyttjades som skrädderi av Reinhold Pettersson.

Sonen Runo Antonsson, född 1920 i Estuna, Uppland, öppnade livsmedelsaffär i de gamla bagerilokalerna. Han drev sedan rörelsen under firmanamnet Runos Livs i många år. I samband med pensioneringen flyttade han omkring 1983 med sin familj till Partille utanför Göteborg. Här avled Runo Antonsson 1997 medan hustrun Eivor Antonsson, född 1921 i Torp, Medelpad levde till året efter. Ny ägare från och med 1983 blev Torsten och Evelyn Nordén och butiken fick nu namnet Torstens Livs. Torsten Nordén föddes 1945 i Harbo, Västmanland, medan hustrun Evelyn, född Olsen 1945, kom från Sundsvall. De avlöstes i sin tur av Ove Söderblom och Barbro Östergren, den förstnämnde född 1943 i Engelbrekts församling i Stockholm och den senare 1956 i Stora Tuna. De sista ägarna av den anrika affären blev Dick och Ylva Haag, födda 1945 resp. 1948, han bördig från Nyhammar. Butiken lades ner 1990. Makarna Haag bor kvar i fastigheten.

MALMSTRÖMS.

Malmströms fastighet. Till höger godtemplarlokalen Nyhem. Foto Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

Företaget startades redan 1904 av Daniel Malmström, och det var det första i sin bransch i Nyhammar. Han föddes 1886 i Konstbacken, Ljusnarsberg där han var son till Johan August Malmström och dennes hustru Emma Kristina Norgren. De var inflyttade till Hyttriset den 13/10 1895. Daniel Malmströms hustru hette Hilma Charlotta Eriksson, född 1883 i Sköttänge. Rörelsen bedrevs till en början i Daniels föräldrahem, beläget i norra delen av Hyttriset, som även kallades barnmorskegården emedan modern Emma Malmström tjänstgjorde som barnmorska. Verksamheten omfattad optik, urmakeri och guldsmedsvaror.

Daniel Malmström, f. 1886, och hustrun Hilma, f. Eriksson 1883. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

År 1915 flyttade Daniel Malmström till en nybyggd fastighet i södra delen av Hyttriset, och den uppfördes i två våningar. Den övre våningen inreddes med bostadslägenhet medan den nedre våningen fick bli bland annat verkstads- och butikslokal. Maskiner anskaffades nu för tillskärning och slipning av glas för den optiska avdelningen. Han

fortsatte även med försäljning och reparationer av klockor. Daniel Malmström gjorde

sig känd som en duktig optiker och urmakare. Han gick bort 1970 medan hustrun levde fram till 1982.

Urmakaren och optikern Uno Malmström, f. 1918. Det komplicerade uret är hans gesällprov. Foto Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

På 1950-talet togs rörelsen över av Uno Malmström, född 1918 i Hyttriset. Han hade redan tidigare börjat arbeta inom företaget och en tid ägnat sig åt bland annat reparation och försäljning av cyklar, vilket skett från ett mindre hus bakom huvudbygganden. Han var gift med Karin Brus, född 1915 i Gagnef, vilken tidigare tjänstgjort som distriktssköterska i Grangärde. Uno Malmström hade även han en gedigen utbildning bakom sig, till en början i urmakeri där han fått sin utbildning i Borensberg. I sitt gesällprov tillverkade han ett avancerat ur som väckte stor uppmärksamhet. År 1964 erhöll han även legitimation som optiker. Så småningom tonades dock urmakeriverksamheten ner, och Uno Malmström kom under senare år att enbart ägna sig åt optiken, där han gjorde sig känd som en duktig yrkesman. Han avled på Solgärde i Sunnansjö 2009. Hustrun hade dessförinnan gått bort 2005.

Redan dessförinnan hade Uno Malmström överlåtit företaget till sonen Anders Malmström, född 1948 i Hyttriset. Även denne har skaffat sig grundliga kunskaper i optik med utbildning i Stockholm och legitimation 1984. Senare, närmare bestämt 1989, skaffade hans sig även kontaktlinnsbehörighet, och kan numera även utprova och tillhandahålla kontaktlinser. Han har anskaffat en avancerad utrustning för såväl syntester som utprovning av glasögon och kontaktlinser.

Optiker Anders Malmström. Foto Bertil Danielsson.

Tack vare trogna kunder och en företagsidé att hålla på en hög kvalitet på arbete och service samt att anpassa sig till nya tider och tekniker har företaget kunnat hålla verksamheten igång, men efter 102 år avslutades verksamheten vid utgången av år 2011 när Anders pensionerade sig. Anders Malmström och Tia Permats har numera inrättat ett litet optik- och urmakerimuseum i lokalerna.

ENGBERGS PLÅTSLAGERI.

Plåtslageriet drev av August Engberg, född 1880 på Stakheden och son till Anders Matts Johan Jansson och dennes hustru Sara Jansdotter. Han var gift med Augusta Jansson, född 1879 på Högbacken i Kyrkbyn. Han synes ha börjat verksamheten 1913, samma år som familjen flyttade till Västby efter att tidigare ha bott i Stakheden. Plåtslageriet var inrymt i en byggnad öster om skolområdet ned mot Abäcken. I en snickarbod intill hade brodern Johan Jansson, född 1871 i Stakheden, inrett en snickeriverkstad. Denne avled 1949.

Familjen Engberg. Lugnet. Stående: Ivar Enberg, Johan Jansson, Erik Lindberg d.ä. , Albert Berglund och August Engberg. Sittande: Gerda Engberg, Nelly Linell från Göteborg, Augusta Engberg, Ella Johansson från Göteborg och Signe Engberg. Foto Erik Lindberg. Grängärde Fotoklubb.

Engbergs hustru Augusta Engberg drev under en tid matservering för de arbetare som var sysselsatta med att bygga högspänningsledningen mellan Mockfjärd och Grängesberg. Hon gick bort redan 1933. Familjen hade redan dessförinnan, nämligen år 1920 flyttat till Grängesberg. Sedan August Engberg blivit änkling flyttade han tillbaka till Nyhammar, där han sedan framlevde resten av sitt liv. Han avled 1965. Sonen Ivar Engberg, född 1904 i Stakheden, bodde under många år i Nyhammar men flyttade sedermera till Hofors, där han dog 1997.

FREDRIK ANDERSSONS RÖRFIRMA.

Fredrik Andersson, född 1898 i Nyhammar, etablerade sig redan år 1934 som rörmokare och startade senare en egen rörfirma. Han hade tidigare innehaft en taxirörelse i Nyhammar vilken han överlät till Rune Eriksson. Fredrik Andersson kom sedan att ägna sig åt verksamheten i många år, närmare bestämt i 35 år. Han gifte sig med Anny Margareta (Greta) Karlsson, född 1902 i Stakheden. Makarna bosatte sig i en nybyggd villa på Sandbacken i sydligaste delen av Hyttriset. Fredrik Andersson var känd som en humoristisk och slagfärdig person. År 1969 överlät han firman till Joel Bergkvist. Fredrik Andersson drabbades av en svår sjukdom och avled 1972 i en ålder av 73 år. Hans änka överlevde honom med många år och avled först 2005 i den höga åldern av 102 år. Mer om Fredrik Andersson under rubriken "Kända Nyhammarsbor" nedan.

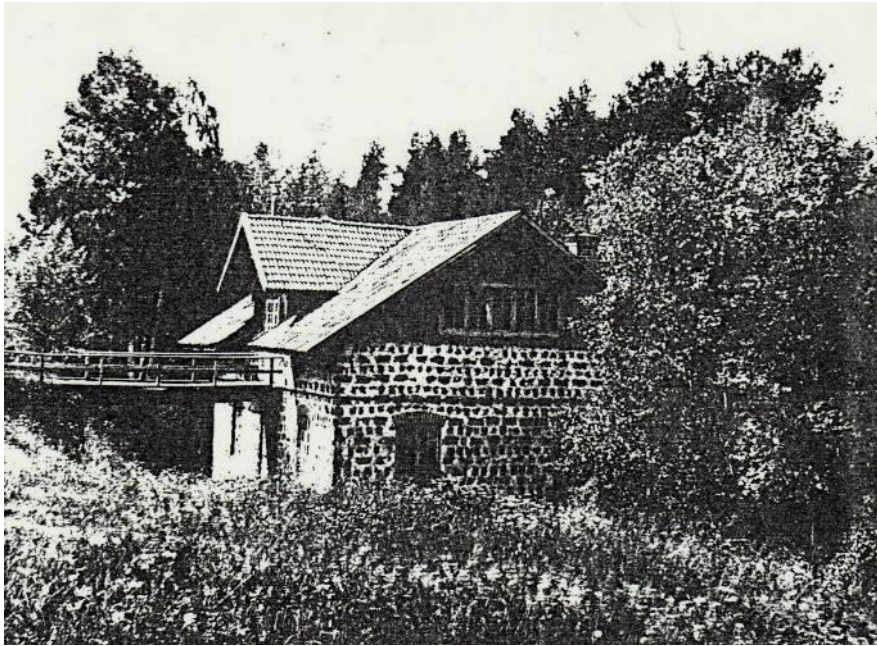
JOEL BERKVISTS RÖRFIRMA.

Som redan framgått förvärvades Fredrik Anderssons firma år 1969 av Joel Bergkvist, född 1926 i Stora Tuna och gift med Inger-Britt Pettersson född 1930 i Hyttriset och dotter till skräddaren Reinhold Pettersson. Joel Bergkvist hade tidigare arbetat som rörmokare, först åt Einar Eriksson och senare åt Fredrik Andersson. Han kom i likhet med företrädaren att vara verksam inom yrket under många år. Joel Bergkvist gjorde sig känd som en skicklig yrkesman. Han bosatte sig med sin familj i sockenbyggmästaren Petrus Anderssons fastighet i Hyttriset, ursprungligen uppförd av byggmästaren Frans Gustaf Bergdahl. Joel Bergkvist gick bort 2012.

NYHAMMARS ANDELSTVÄTTSTUGA – ELCON.

Byggnaden uppfördes vid slutet av 1940-talet av Ludvika Kommun, och den är belägen norr om Lindbergsgården. Området tillhörde en gång Tickolssläkten som har gamla anor i bygden. Här låg för övrigt under förra hälften av 1800-talet socknens fattighemman, vilket tillkom efter en donation från Tickols. I den nyuppförda byggnaden kom nu att bedrivas tvätteriverksamhet i allmänhetens tjänst. I servicen ingick även hämtning av tvätt runt om i byarna, en tjänst som vanligen sköttes av taxiägaren Rune Eriksson. I och med att folk i allt större utsträckning anskaffade egna tvättmaskiner minskade behovet av att utnyttja andelstvättstugan, och verksamheten här upphörde helt under 1970-talet. Fastigheten förvärvades av Nyhammars Bruk vilka utnyttjade lokalerna som ritkontor. Detta hade tidigare varit inrymt i brukskontoret. 1982 etablerade sig elektronikföretaget ELCON i lokalerna, och här tillverkas nu datoriserad mätutrustning.

KVARNEN.

Den gamla kvarnen i Nyhammar. Foto Karl Erik Forslund.

Kvarnen var belägen vid Abäcken, strax väster om den ovan omtalade, men långt senare byggda tvättstugan. Kvarnen uppfördes omkring

1840 och var avsedd att komplettera och senare ersätta de äldre kvarnarna vid Mångdala och Brokvarnen. Dåvarande ägarna av Nyhammars Bruk, Litström & Johansson, var drivande kraft bakom bygget. Nedre delen av kvarnen utgjordes av slaggostar, medan den övre delen var av trä. Samtidigt dämdes Abäcken upp då man här kunde utnyttja den djupa ravinen som bäcken skapat. Därigenom uppkom Kvarndammen.

Bygget av nya bron vid Kvarndammen. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Omkring år 1890 anlades även en liten kraftstation i anslutning till kvarnen och som utnyttjades för belysning i hyttan, smedjan och verkstäderna. Det har sagts att även kraftöverföringen till Illmyra gruvor utgick härifrån, vilket dock är felaktigt. Nämnda kraftöverföring utgick istället från en turbin med generator som placerats i blåsmaskinshuset vid hyttan. Den sista kända malningen vid kvarnen gjordes 1912, och den förefaller att några år senare ha tagits ur bruk. Under 1920-talet användes den gamla kvarnbyggnaden till skolbespisning, där barn från mindre bemedlade familjer kunde äta frukost. Barn från familjer med bättre ekonomi kunde även de få mat serverad, då mot en mindre avgift. Som föreståndare fungerade "Karl Viktors" Rickard Andersson. Senare, under 1930-talet, användes byggnaden även som gymnastiklokal för barnen från den närbelägna skolan.

Under större delen av min tid som elev vid Nyhammars skola fanns alltså den gamla kvarnbyggnaden kvar. Den var nu dock i starkt förfall och vi var strängt förbjudna att försöka ta oss in i byggnaden eller att uppehålla oss i dess närhet. Den utgjorde naturligtvis ett lockande äventyrsmål, åtminstone för skolans pojkar. Den gamla kvarnbyggnaden revs 1947.

HYTTRISPARKEN.

En musikgrupp i Nyhammar innan folkparken kom till. Fr.v: Axel Strand f. 1880, Edvard Köller f. 1875, Ida Moström f. 1886, Lars Eriks Anna Larsson, f. 1896 samt Gustaf Moström f. 1879. Taget omkring 1905.

Hytrisparken var belägen mellan gamla banan och nuvarande länsvägen. Området, som utgjordes av en trädunge, hade upplåtits av Nyhammars Bruk åt ungdomarna till festplats. Det rör sig här om en nöjesplats betydligt äldre än Folkets park. I parken uppfördes tidigt en danspaviljong och ibland anordnades här även

basarer. Logen Enighet var med och arrangerade en del av evenemangen här. Det har gjorts gällande att socialistagitatorn August Palm någon gång på 1890-talet skulle ha hållit föredrag från dansbanan, men detta förefaller osannolikt. Bruket skulle knappast ha tillåtit något sådant. En annan källa uppger att August Palm istället skulle ha hållit talet ifrån en dansbana i Brändhagen öster om Gamla brukets bostadsområde, något som förefaller troligare.

Det fanns även en blåsorkester som tillkommit på initiativ av disponent Hammarström och i vilken ingick bland andra August Larsson, Daniel Malmström, Albert Nykvist och Karl Blom. Från danspaviljongen brukade de med jämna mellanrum bjuda på musikunderhållning. Olika band och spelmän från orten spelade ofta upp till dans. Det talas om att de i bygden välkända Slaggspelarpojkarna brukade medverka här. I och med tillkomsten av Folkets park upphörde så småningom arrangemangen i Hyttrisparken. På 1960-talet förvärvades området av LO-ordföranden Arne Geijer, som här uppförde ett fritidshus av timmer.

PETERSHOV.

Byggnaden, som har en intressant historia, är belägen i norra delen av Hyttriset. Den är i kyrkböckerna ibland införd under Nyhammar, troligen därför att den uppfördes av Nyhammars Bruk som bostad åt mjölnaren vid kvarnen i Abäcken. Den torde vara ungefär av samma ålder som kvarnen, d.v.s. från 1840-talet. Det rörde sig ursprungligen om ett hus i en våning.

Kolkörare på väg genom Hyttriset. Petershov i bakgrunden. Foto: Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Vid genomgång av husförhörlängderna från den aktuella tiden har jag inte påträffat någon mjölnare skriven under Hyttriset eller Nyhammar. De mjölnare som

omnämns är bosatta vid Brokvarnen. Kanske förhåller det sig så att mjölnaren vid nämnda kvarn även skötte kvarnen vid Abäcken, och då utnyttjade bostaden i Hyttriset endast när sistnämnda kvarn var igång. Det var först omkring 1880 som det dyker upp en mjölnare, skriven under Nyhammar. Man kan anta att all verksamhet vid Brokvarnen då hade upphört.

Den ovan nämnde mjölnaren hette Mats Mattsson, och han föddes 1853 i Mockfjärd, och var son till mjölnaren och byggmästaren Mats Larsson och hans hustru Kerstin Larsdotter, båda bördiga från Mockfjärd, men inflyttade till Brokvarnen 1875. Mats Mattssons hustru hette Stina Märta Christophersdotter, och hon var född 1853 i Borgsjö, Medelpad. Av allt att döma var Mats Mattson den siste mjölnaren som tjänstgjorde vid kvarnen. Han gick bort 1915 sedan han varit änkling i två år. Makarna hade sannolikt fått lämna bostaden redan omkring 1912.

Huset skall ha genomgått en genomgripande restaurering 1913, varvid det byggdes ut, samtidigt som det försågs med en övervåning. Allt detta skall ha skett inför ett celebret besök av en rysk storfurste med sällskap. De var inbjudna av disponenten Hjalmar Hammarström, som ville utvidga affärsförbindelserna österut.

Storfursten Nicolaus och storfurstinnan Victoria, prinsessa från Montenegro, anlände en augustidag 1913 och åtföljdes av inte mindre än 18 öppna bilar. Något som givetvis väckte stor uppmärksamhet i Nyhammar. Bruksdisponenten Hjalmarsson och hans fru Elsa tog emot på herrgården. På kvällen bjöd de middag, där också en del prominenta gäster, med Clarence von Rosen i spetsen. Disponenten visade sin nya Benz och den stora hästvagnsparken. Blåsorkestern med bl.a. August Larsson, Daniel Malmström, Albert Nykvist och Karl Blom underhöll med musik i lusthuset, vilket låg på västra sidan av dammen. Fursten och hans gemål övernattade på herrgården, medan de övriga i sällskapet skall ha bott på Saxenborg och Turisthotellet. Det är ovisst om någon eller några i sällskapet verkligen bodde i huset på Hyttriset. Det skall i alla fall ha varit en av ryssarna som på skämt gav huset namnet Petershov, ett namn som sedan varit i bruk ända fram till våra dagar.

Huset kom sedermera att användas som tjänstemannamäss och bostad för tjänstemän från bruket. En tid fanns här även en matservering för tjänstemän utan eget hushåll. Peterhov fortsatte att vara bostad åt tjänstemännen under större delen av 1920-talet. Huset kom sedan att fungera som bostad åt bokhållaren, vilken innehade en av de högsta befattningarna på bruket. Det var bokhållaren Anton Sandberg som tog Petershov i besittning omkring 1930. Han var född 1898 i Nyhammar och son till Fredrik Karlsson Sandberg och Anna Fredrika Schollin. Han hade arbetat på bruket ända sedan 1913, således innan han fyllt 15 år. Han var duglig och noggrann och redan 1922 hade han avancerat till bokhållare. Han efterträdde Lars Erik Hüll, vilken flyttat till Sollentuna 1922.

Anton Sandberg var gift två gånger. Första gången med Magnhild Nilsson, född 1901 i Västerås och dotter till banmästaren i Nyhammar, Magnus Nilsson. Hon avled redan 1924 efter endast två års äktenskap.

Han levde därefter som änklings ända fram till 1946, då han gifte om sig med Rut Persson, född 1903 i Roskänge där hon var dotter till Örås Johan Persson. Makarna blev kvar på Petershov där Rut Sandberg avled 1982. Anton Sandberg kom senare till Solgärde, där han gick bort 1983.

Bokhållaren, disponentens närmaste man, vid Nyhammars Bruk, Anton Sandberg, född 1898.

INGENJÖRSVILLAN.

Villan ligger på östra sidan av Kvarndammen, ungefär mitt emot Peterhov, och hör således till Hyttriset. Den behandlas dock under Västby. Se dito nedan.

BARNMORSKEGÅRDEN.

Gården ligger invid Gamla banan i norra delen av Hyttriset. Johan August Malmström, född 1855 i S:t Ilian, Örebro, anlände hit 1895 och etablerade sig som skomakare. Hans hustru hette Emma Malmström, född Norberg 1859 i Ramnäs, var utbildad barnmorska och kom att tjänstgöra som sådan i Grangärde under många år. Hon efterträddes sedermera av en barnmorska vid namn Ekstam. Vissa dagar fanns här även läkar- och distriktssköterskemottagning. Någon läkare har aldrig funnits i Nyhammar, utan denne var stationerad i Sunnansjö. Beträffande Johan och Emma Malmströms son, Daniel Malmström, se ovan.

MAHOGNYVILLAN.

Även denna gård ligger invid Gamla banan, ett litet stycke nordväst om den ovan nämnda barnmorskegården. Namnet skall ha uppkommit när gården användes som bostad för arbetare som var sysselsatta med ombyggnaden av hyttan. I samband

med att huset renoverades skall man ha använt sig av mahognyskivor som väggbeklädnad. Huset finns kvar än idag.

Mahognyvillan i Hyttriset vilken användes som bostad åt arbetare när hyttan byggdes om. Per Sammils Gustav Perssons familj. Foto: Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

FORSMARKS CAFÉ och TJÄDERS CAFÈ.

I västra delen av Stakheden låg under 1910-talet ett kafé som drevs av en vid namn Forsmark. Sannolikt var det gårdfarihandlaren Karl Oskar Forsmarks, hustru Emma, född Söderström 1883 i Torsåker som ägnade sig åt kaféerörelsen. Familjen var inflyttad till Stakheden omkring 1910. Makarna skildes 1943, och båda flyttade från orten.

Från och med 1916 synes en vid namn Tjäder ha tagit över kaféerörelsen. Troligtvis rör det sig om 2:a hustrun till småskolläraren Carl Tjäder, nämligen Anna Augusta Lundström. Född 1874 i Byske, som drev kaféet. Verksamheten synes ha pågått en bit in på 1920-talet. Ny ägare av fastigheten blev Jägerström, se nedan.

JÄGERSTRÖMS SADELMAKERI.

Sadelmakaren Anders Vilhelm Jägerström föddes 1860 i Kyrkbyn där han var son till Carl August Jägerström, även han sadelmakare till yrket. Gifte sig 1895 med Tekla Elvira Lundholm, född 1869 i Söderbärke. Familjen var inflyttad från Kyrkbyn den 23 november 1929. Han förefaller att ha fortsatt med sitt yrke ända fram till sin död 1940. Hans hustru gick bort samma år. Sedermera förvärvades fastigheten av familjen Knutsson.

Stakheden. Sadelmakaren Anders Vilhelm Jägerström, f. 1860. Här sysselsatt i sin verkstad. Foto Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

GRANGÄRDE-HUS.

Omkring år 1960 etablerade sig Erik Karlsson som tillverkare av timmerhus. Platsen för verksamheten var förlagd till ett område strax väster om länsvägen väster om Nyhammar. Erik Karlsson föddes den 19 april 1925 i Grangärde Hästberg, son till Alfred Karsson och dennes hustru Signe Karlsson, senare bosatta på Västby. Han gjorde sig snart känd som en duktig hantverkare, och timmerhusen blev snart mycket efterfrågade. Erik Karlsson hustru Rut Byrén, född den 5 februari 1925 i Orsa,

tjänstgjorde under många år som lärare vid Nyhammars skola. På 1990-talet upphörde Erik Karlsson med verksamheten vid företaget, och makarna flyttade upp till Grangärde Hästberg. Tilläggas kan att Erik Karlsson under många år var en drivande kraft bakom orienteringssektionen i Nyhammar. Det var under en tävling i Säter som Erik Karlsson helt hastigt och oväntat avled den 19 augusti 2006, när han var 81 år gammal.

Här ses Erik Karlsson i mitten tillsammans med ett par andra orienterare i Nyhammars IF.

PLANTSKOLAN.

Plantskolan anlades 1958 i den västra delen av Stakheden. En dal av området kallades sedan långt tillbaka för Slobergstjappan, som fått sitt namn efter Slobergs Olof Olsson ifrån Norrbo, vilken bosatte sig här under tidigt 1700-tal. Namnet kan härledas till byn Slogberget i Norrbärke varifrån en del av släkten härstammade. År 1750 köpte Norbergs soldatrote i Norrbo in torpet, som därmed förvandlades till ett soldattorp. Torpet var därefter soldattorp ända fram till 1901, då indelningsverket avskaffades och ersattes med allmän värnplikt. Torpet såldes 1905 till grannen August Bredenberg.

År 1958 förvärvades åkermarken av Skogsvårdsstyrelsen och man påbörjade nu verksamheten, som till en början pågick i liten skala, och man ägnade sig där åt odling av tallplantor. I samband med en senare utvidgning revs även det så kallade Slaggspeletorp (se Slaggspelet) och den tillhörande marken införlivades med plantskolans ägor. Så var även fallet med marken där Eklundstorp var beläget. 1970 utvidgade man verksamheten med två fast anställda och 50 till 60 säsongsarbetare, huvudsakligen kvinnor från orten. Åren 1975 till 1979 producerades 4-5 miljoner plant och man hade nu omkring 15 fast anställda. 1986 hade man uppfört inte mindre än 6 växthus, och nu odlades 3 miljoner gran, 0,5 miljoner contortatall och 16,5 miljoner tallplant. Året efter inrättades även ett laboratorium. Från och med 1991 har man även odlat björk, som planterades på åkermark. År 1996 gjordes dessutom ett försök med gurkodling. Anläggandet av plantskolan har medfört många nya jobb i bygden. Verksamheten pågår här ännu idag.

ANDLIG VERKSAMHET.

STATSKYRKAN

När det gällde att få sina andliga behov tillgodosedda var de som bodde i Nyhammar under större delen av 1800-talet hänvisade till sockenkyrkan i Grangärde, cirka 3 kilometer avlägsen. Grangärde Kyrka är av ansevärd ålder då de äldsta delarna kan härledas till 1400-talet. Ett äldre kapell fanns dessförinnan vid Grytänge. Nämda by har av traditionen utpekats som den äldsta i socknen. Detta äldre kapell skall ha tillkommit redan på 1200-talet.

När Nyhammar befolkningsmässigt sköt fart omkring 1820 hette kyrkoherden Samuel Henrik Sjöberg. Han avlöstes redan 1824 av Olof Rosenius, vilken blev kvar här till 1836. Åren 1836 till 1863 tjänstgjorde Karl Johan Söderström som i sin tur efterträddes av Karl Erik Adamsson. Denne blev kvar i Grangärde fram till 1872, och efter honom tog Karl Johan Thunman vid, vilken blev kvar fram till sin död 1876. Efterträdaren Lars Gezelius tjänstgjorde under endast ett år. 1881 förordnades Johan Axel Thim till kyrkoherde.

År 1894 kom Anders Magnevill till Grangärde, vilken därefter skulle komma att tjänstgöra som prost här under många år. Han var född 1849 i Bjursås och bondson. Han gjorde sig känd för sina djuplodande predikningar och kom även att intressera sig för socknens historia. Ett intresse som skulle resultera i Grangärde Församlings

Minnesbok, utgiven 1925. Han var även en hängiven jägare som ibland deltog i Nyhammars jaktlag. Han blev kvar här ända fram till sin död 1929. Han efterträddes som prost av Kefas Brandt (egentligen Erenfrid Kleophas), född 1889 i Vällinge i Skåne. Han var i flera avseenden en omstridd person, känd bland annat för att hålla långa straffpredikningar, när han inte var nöjd med församlingsbornas leverne. Han pensionerades 1956 och flyttade till Uppsala, där han avled 1964. Hans hustru Stina Brandt, född 1897 i Timmele, Älvsborgs län, var en person som många barn från Nyhammar kom i smärtsam kontakt med. Hon var nämligen tandläkare och hade hand om skoltandvården som höll till en lokal i Sunnansjö skola. Hon var känd för både sin nervositet och hårdhänthet. Till hennes försvar skall dock sägas att de amalgamlagningar hon utförde höll både länge och väl. Stina Brandt levde som änka i många år. Hon avled i Uppsala 1989.

Kyrkoherdevalet 1956 blev infekterat och utvecklade sig till en olustig strid mellan Grangärde och Grängesberg. Valet stod mellan tre kandidater, nämligen Artur Hamrin, komminister i Grängesberg, en Sperrings (saknar uppgifter om denne) samt Tore Ståhlberg från Dingtuna. I Grängesberg propagerade man kraftfullt för Hamrin vilket fick folket i kommunens norra del att enas om Ståhlberg. Man satte igång att agera för att slå Grängesbergarna. Det kom att likna en lagkamp mer än ett kyrkoherdeväl. Vid valet visade det sig att av 922 röstande Grängesbergare ville 908 ha Hamrin som kyrkoherde, medan hela 1766 av 1807 röstande inom Nyhammar-Grangärdeområdet ville ha Ståhlberg. Resultatet av det hela blev att Tore Ståhlberg född 1912 i Köping, valdes till ny kyrkoherde. Han var i likhet med företrädaren omstridd. Ståhlberg blev kvar i Grangärde fram till sin pensionering, då han flyttade till Västerås, där han avled 1987. Hustrun Martha Ståhlberg var född 1914 i Jäder i Södermanland. Hon levde som änka fram till sin död 1995.

Sedermera kom Sven Ödman att under ett antal år verka som kyrkoherde i Grangärde. Han var född 1936 i Dala Floda och hade tidigare tjänstgjort i Borlänge. Hustrun hette Reidun Ödman och hon föddes 1930 i Norge. Efter pensioneringen flyttade Ödman till hemorten, där han avled 2009.

Kyrkoherdefamiljen Tore och Marta Ståhlberg. Grangärde. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

MISSIONSFÖRSAMLINGEN OCH NYHAMMARS BÖNHUS.

Mot slutet av 1800-talet började den frikyrkliga rörelsen att växa fram, bland annat som en protest mot statskyrkans dominerande ställning. Redan tidigt etablerade sig missionsförsamlingen i såväl Nyhammar som Grangärde. Den tillkom på initiativ av folkskolläraren vid Enbacken, Bubergs Anders Jansson, född 1833 i Karlsänge, även verksam som predikant. Han låg även bakom uppförandet av missionskyrkan vid Holen i Kyrkbyn. Redan 1871 kallade han till ett möte i Enbackens skola, vilket blev startskottet för en missionsförsamling i bygden. Föreningen anslöt sig till Svenska Missionsförbundet som bildades 1878. Predikanter under årens lopp har bl.a. varit Karl Otto Nilman (far till folkskolläraren Josef Nilman). Församlingens förste ordförande hette Reinhold Fredriksson, skollärare i Laxsjön,

Missionsförsamlingen hade länge varit på jakt efter en lokal i Nyhammar, och 1923 togs ett beslut om inköp av en tomt, som Nyhammars Bruk erbjudit församlingen. Av allt att döma rörde det sig om den tomt vid Kvarndammen, där Oscar Jernfält senare uppförde ett bönhus. När bönhuset invigdes var Petter Pettersson, född 1854 och bosatt på Holen, ordförande i Församlingen. Efter hans död 1931 var det Oscar Jernfält, född 1879 på Stakheden, och från och med 1939 var det Sigfrid Andersson, född 1900 i Ställberget, som ledde församlingen. Hans efterträdare blev Einar Hummel, född 1901 i Stora Tuna, men boende vid Björkhaga i Nyhammar, vilken tillträdde 1945.

Familjen Jernfeldt. Oskar Jernfeldt, f. 1879, dottern Margit, f. 1906, sonen Henry, f. 1904, sonen Erik, f. 1902, Hustrun Hanna, f. Bergdahl 1877. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Under 1940-talet lånades bönhuset ut till Nyhammars skola, där man hade lokalbrist. På söndagarna hölls dock söndagsskola i lokalen i missionsförsamlingens

regi. Verksamheten upphörde så småningom och bönhuset har sedermera blivit bostadshus, samtidigt som det renoverats och byggts om.

FRÄLSNINGSSOLDATER.

Verksamheten startade redan 1892, och man höll då till i ett ombyggt hus i Västby. 1902 inköptes en tomt på Stakheden inom ett område i den allra östligaste delen i byn och som längre tillbaka tillhört den så kallade Gunnarssläkten. En byggnad anskaffades i Lindesnäs och flyttades till tomten på Stakheden.

Den nya lokalen kunde invigas 1905 och kom sedan att under många år flitigt utnyttjas. Från 1920-talet och framåt var Hanna Bergskog en drivande kraft. Verksamheten dog i praktiken ut med Hanna. Efter henne fanns ingen kraftfull eldsjäl kvar.

Axel Bergeskog, f. 1897, och hans syster Hanna Bergeskog, f. 1899. Foto Erik Lindberg. Grangårde Fotoklubb.

Bland de frälsningssoldater som under årens lopp tjänstgjort inom kåren i Nyhammar fanns den riksbekanta Lapp-Lisa, som egentligen hette Anna-Lisa Öst och som levde åren 1889 till 1974. Hon gjorde sig känd som en folkkär vissångerska. Hennes mest kända insjungning torde vara Einar Westlings "Barnatro".

Från Frälsningsarméns lokal på Stakheden. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

En annan välkänd gestalt var Brynbergs Fredrik Jansson, född 1867 i Brynberget. Han tjänstgjorde bland annat som vaktmästare och vandrade ofta den milslånga

vägen från Brynberget till Stakheden. Verksamheten upphörde så småningom, och byggnaden, som ännu finns kvar, är numera i privat ägo.

Från Frälsningsarmén. Andra från vänster Anna-Lisa Öst (Lapp-Lisa), född 1889.

FILADELFIA.

Även en Filadelfiaförsamling har funnits i Nyhammar. Den hade på 1950-talet sina lokaler i ett hus beläget nedanför Brygggarbacken, där verkmästaren Johnsson tidigare hade bott. Huset skall enligt traditionen vara Nyhammars äldsta.

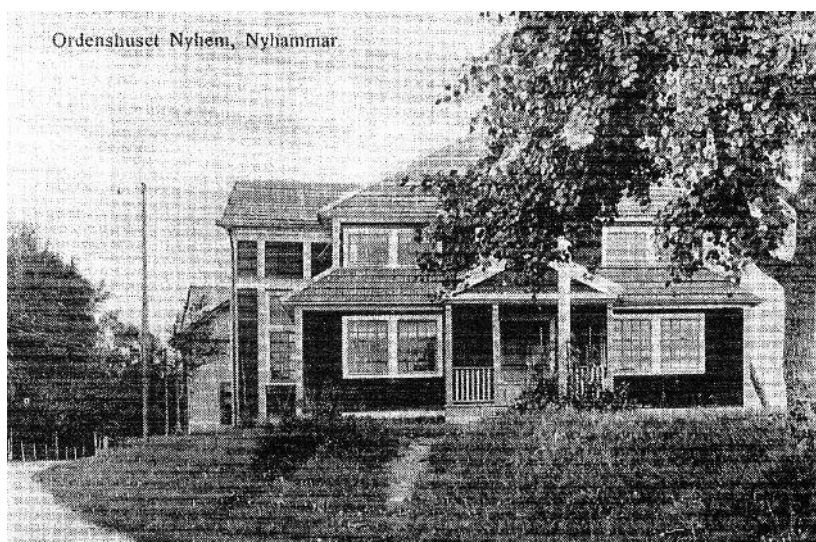

Filadelfia-huset vid Kvarndammsvägen, en tid verkmästarbostad. Foto: Dybecks arkiv.

NYKTERHETSRÖRELSEN OCH NYHEM.

Under 1800-talet utgjorde fylleriet ett stort samhällsproblem. Man kan i kyrkböckerna ofta läsa om personer som avlidit till följd av spritmissbruk. Även vid många rättegångar figurerade ofta missbrukare när det gällde mål såsom dråp, misshandel m.m. Mot slutet av 1800-talet började man allmänt att starta nykterhetsföreningar för att komma tillrätta med missbruket.

Redan 1883 startades den första nykterhetslogen i Nyhammar av Internationella Godtemplarorden, IOGT. Den nyinrättade föreningen gavs namnet 621 Nyhem. Starten ägde rum i Enbackens skola, varvid 16 personer anslöt sig. Man höll en tid till i en lokal i en av brukskasernerna, vilken upplåtits av Nyhammars Bruk. Något senare tillkom logen Klippan, som bildats av Templarorden TO. Föreningarna gick senare samman och bildade logen 621 Enighet. Efter att en tid åter ha hållit till vid Enbackens skola, flyttade man till en lokal i Hyttriset som man hyrde av Karl Johan Eriksson Lundin.

Ordenshuset Nyhem. Efter ett vykort.

Man beslöt senare att bygga en egen lokal. Denna stod klar 1906 och fick namnet Nyhem och den låg i södra delen av Hyttriset. Huset byggdes i huvudsak av virke som Nyhammars bruk hade skänkt. Ett förbehåll fanns att Nyhem inte fick användas för politiska och fackliga möten. Utöver samlingslokal inreddes även en bostadsdel avsedd för vaktmästaren. Nyhem kom att användas även av andra föreningar, och här anordnades också danstillställningar. Lokalen blev populär som festsal och utnyttjades ofta vid t.ex. bröllopfester.

NOV:s gökotta i Gasenberget 1916 eller 1917. Stående: Lisa Qvist, Hanna Persson, Selma Pettersson, 2 okända, Anna Berglund, okänd, Johan Granlund, okänd, Karl

Larsson, okänd, Albin Skog, Johan Karlsson. Främre raden: Rickard Persson, Erik Lindberg, Arvid Eriksson, Albert Persson, Mina och Arvid Schollin, Hulda Linberg samt en okänd. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Under 1920- och 1930-talet tillhörde trädgårdsmästaren Emanuel Eriksson och bryggaren Leonard Eriksson de drivande krafterna bakom föreningen. En annan namnkunnig person var Arne Geijer, sedermera LO-chef. Under senare år engagerade sig bl.a. Rune Eriksson och Verner Spännare inom IOGT. Verksamheten inom logen 621 pågick under många år, men minskade under tidigt 1950-tal, bland annat på grund av konkurens från nykterhetsföreningarna NOV och NTO. Även om den förde en tynande tillvaro under några decennier upphörde den aldrig helt. Numera är det IOGT/NTO som driver verksamheten i Nyhem.

t
Från NOV. Bland andra Oskar Sjöström, Arvid Eriksson, Hilma Andersson/Becker, Hjalmar Blom, Johan Sporrang, Karl Hellman, Manne Larsson och Eskil Gylling. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Saxenborgs styrelseordförande Thore Frost med hustrun Margareta. Landshövding Gösta Elfving samt NTO:s ordenschef Hilding Friman. Från invigningen av Saxenborg. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Under första delen av 1950-talet var nykterhetsorganisationen Verdandi, NOV, verksam i Nyhammar. Organisationen var nära knuten till arbetarrörelsen. År 1956 förvärvades vilohemmet Saxenborg av Nationaltemplarorden, NTO. Samma år bildades NTO-föreningen 468 Grangärde genom sammanslagning av de sedan länge vilande föreningarna "Förgät mig ej" i Saxhyttan och "Hoppets stjärna" som hörde hemman i Östanbjörka. Verksamheten var starkt knuten till Saxenborg, där de flesta mötena hölls. NTO-föreningen blev snabbt populär och samlade många medlemmar från Nyhammar och Grangärde med omkringliggande byar. Som mest hade man omkring 200 medlemmar. I samarbete med NTO-föreningen i Sörvik anordnades på 1960-talet de stora folkfesterna i Nyhammars Folkets Park med föreståndaren på Saxenborg, Stig Kroon som drivande kraft. Mer om dessa fester finns att läsa i ett avsnitt rörande Folkets Hus ovan.

Nyhem 100 år efter att huset byggdes. Foto Bertil Danielsson.

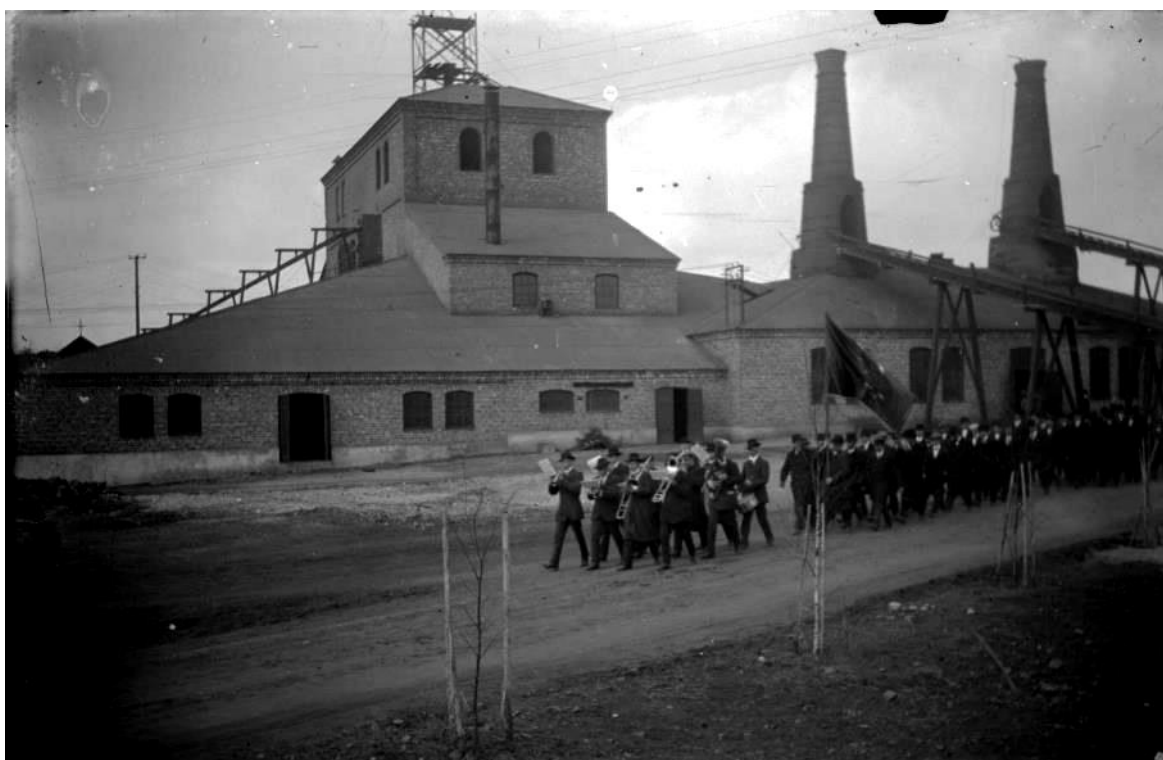
Mot slutet av 1970-talet togs på riksplanet ett beslut om sammanslagning av IOGT och NTO och nu bildades IOGT/NTO där även ungdomsföreningarna ingår under namnet UNF. Hädanefter kom verksamheten att åter koncentreras till Nyhem, där den alltjämt pågår.

NYHAMMARS ARBETARKOMMUN.

Verksamheten startade 1909, närmare bestämt den 14 april då 13 personer beslutade att bilda Nyhammars arbetarkommun. Det var tider med hög arbetslöshet och samma år inträffade även den så kallade storstrejken. Bland de viktiga frågor som arbetarkommunen skulle komma att kämpa för under de kommande åren var främst frågan om allmän rösträtt och den höga arbetslösheten. Arbetarkommunens första medlemmar var Albin Berglund, Albert Nykvist, P.J. Karlsson, Axel Larsson, P.A. Ågren, A. Bergström, K.J. Eriksson, Vilhelm Danielsson, Karl Larsson, Albin Karlsson, Elis Danielsson, Verner Karlsson och Karl Kvist. Vid det första mötet tjänstgjorde Albin Berglund som ordförande och Albert Nykvist som sekreterare.

Styrelsen för fackföreningen Järn och Metall 1918. De var även arbetarkommunens första medlemmar. Fr.v: Arvid Schollin, Albin Berglund, Elis Danielsson, Karl Larsson och Erik Lindberg d.ä. Foto Erik Lindberg.

Förstamajdemonstration förbi hyttan. 1917. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb. Inga kvinnor i leden på den tiden.

Redan under de första åren lyckades man få in medlemmar i kommunala nämnder och styrelser. Första kandidaterna till kommunalfullmäktige var bl.a. Albin Berglund, K.J. Hagberg, P.G. Pettersson, Elis Danielsson och Arvid Schollin. Albert Nykvist invaldes i skolstyrelsen redan 1911 och senare tog P.J. Karlsson plats i landstinget. Organisatoriskt anslöt man arbetarkommunen till Daladistriktet redan vid årsskiftet 1909-1910, och när Västerbergslagskretsen bildades i Ludvika år 1923 var arbetarkommunen representerad. En kvinnoklubb aktualiserades 1919 då frågan togs upp, dock utan resultat. En livaktig kvinnoklubb bildades först 1950. En ungdomsklubb tillkom redan 1920, vilken var verksam fram till mitten av 1940-talet.

Partipressen, och då främst Dala-Demokraten, omfattades med stort intresse. Vid distriktskongressen 1913 beslöt man att utröna möjligheterna att starta en tidning och samma år behandlades planerna av Nyhammars arbetarkommun. Världskriget kom dock emellan och först 1918 kunde planerna förverkligas. I december 1918 beslutade arbetarkommunen att göra en framställan att få tidningen expedierad så att alla prenumeranter kunde få den samma dag den utkom. Per Gustaf Persson blev ortsombud redan från tidningens första utgivningsår 1918, en syssla som han sedan behöll ända fram till sin pensionering 1951.

Kollektivanslutning från fackföreningsrörelsen inleddes år 1917 varvid Svenska metallindustriarbetarförbundets avdelning 182 anslöts kollektivt till Nyhammars arbetarkommun. Skogs- och flottningsarbetarförbundets avdelningar i Östanbjörka och Laxsjön anslöts kollektivt 1943. Vid 50-årsjubileet 1959 hade Nyhammars arbetarkommun 240 medlemmar.

Förstamajdemonstration. Kvarndammsbron. 1921 eller 1922. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb. Vid den här tiden demonstrerade man säkert för kvinnlig rösträtt.

Birgit Nyquist på ett möte med arbetarkommunen tillsammans med ett antal herrar. Fr.v: Carl Hellman, född 1906, Yngve Nyquist, född 1922, Birgit Nyquist, född 1919 och Arne Geijer, född 1910. Foto Per-Erik Dybecks arkiv. Birgit var ordförande i kvinnoklubben i ett halvt sekel.

År 1944 blev ett märkesår då arbetarkommunen anskaffade en egen fana. Bland dem som under de första decennierna fungerat som ordförande märks Albin Berglund, P.J. Karlsson, Arvid Eriksson, Arvid Schollin och Emanuel Eriksson. Här skall också nämnas två medlemmar som gjort sig förtjänta av särskilda omnämmanden, nämligen Arne Geijer och Yngve Nykvist. Arne Geijer kom till arbetarkommunen genom ungdomsklubben 1932 och han blev två år senare dess ordförande. Yngve Nykvist blev medlem 1944 och utsågs till ordförande 1947, en post som han sedan kom att behålla under många år. Arne Geijer blev som bekant LO:s ordförande, medan Yngve Nykvist avancerade till landstingets ordförande och riksdagsman. Mer om de två sistnämnda under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

IDROTTSRÖRELSEN OCH ÅVALLEN.

Redan tidigt bildades en idrottsförening som fick namnet Nyhammars IF. Den startades den 29 maj 1918 och den drivande kraften var disponenten vid bruket, Hjalmar Hammarström. Man hade sedan en tid tillbaka ägnat sig åt fotboll på en plats väster om Folkets Hus, ungefär där Erik Karlsson senare skulle komma att tillverka timmerhus. Nyhammars Bruk anvisade så föreningen till en plats på Kvarnheden där långt senare bostadsområdet Kobrovägen skulle komma att uppföras. Det rörde sig här om en sandig och dammig grusplan som övergavs redan 1930.

Åvallen i vinterskrud.
Foto Bengt Östberg.

Redan 1928 hade idrottsföreningen fått ett arrendekontrakt av bruket på ett område invid Norrboån och sydväst om Västby. Närheten till ån gav upphov

till namnet Åvallen, och fotboll var här den dominerande sporten. Redan tidigt hade Nyhammars IF både ett A-lag och ett B-lag, bestående av spelare från både Nyhammar och Grangärde med omgivningarna.

NIF:s herrlag på 1940-talet med bl.a. Per Söderman (nr 2 fr.v. i bakre raden) och Knut Söderman (nr 2 fr.h. i främre raden). Längst till höger i främre raden en ung Gustav "Fido" Norberg.

Ökande krav medförde att man gjorde en omfattande upprustning av Åvallen åren 1953 till 1954. Invigningen skedde 1954 med invigningstal av Yngve Lindvall, som då var ordförande i Dalarnas Idrottsförbund. I den match som då spelades mot Nusnäs återfanns följande spelare från Nyhammar: Bengt Hedlund, Åke Norberg, Nils Forsberg, Sven-Gunnar Karlsson, "Bryggjar" Anders Eriksson, Åke Bornström, Anders Grönberg, Gustav "Fido" Norberg, Lars Vikman, Gösta Lundgren samt Olle Haag.

Gustav "Fido" Norberg uppvaktas av "Bryggjar" Evert Eriksson.

"Fido" Norberg, född 1922, var nog den mest namnkunnige fotbollsspelaren i Nyhammar, och även den yngre brodern Åke Norberg, född 1935, gjorde sig känd som en duktig spelare. Andra framstående spelare genom åren har bl.a. Anders Grönberg, Stig Danielsson och Lars Gunnar Berglund varit. De mest namnkunniga på damsidan har de dominerande varit systrarna Forsberg, Gabrielle Bodinger och systrarna Nilsson. Monika Nilsson (Berlin) var bl.a. senare med om att vinna SM för Gideonsberg 1992. Gabrielle kom senare att satsa mest på handboll, där hon spelade för Borlänge HK. Hon spelade även några landskamper i handboll. Nyhammars herrlag har för det mesta spelat i division fyra och fem, medan damerna hållit till i division tre och fyra.

Nyhammars damlag 1972. Stående fr.v: Nils Forsberg (tränare), Anna Forsberg, Sigrid Bartsch, Annika Larsson, Ina-Lill Karlsson, Gabrielle Bodinger, Lisa Johansson, Ann-Sofi Nilsson, Dick Haag (lagledare). Knästående fr.v: Barbro Forsberg (lagkapten), Ingvor Karlsson, Eva Dahlin, Monika Nilsson, Kathrine Grönberg och Annelie Brask.

Även om Åvallen huvudsakligen användes som fotbollsplan förekom där också andra aktiviteter såsom friidrottstävlingar sedan löparbanor anlagts runt gräsplanen. Intresset för friidrott ökade under 1950-talet, främst genom Hans Persson, född 1936 och son till skogvaktaren Evald Persson i Nyhammar. Senare anlades även ett elljusspår i anslutning till Åvallen. Det förbättrades och förlängdes år 1993. Samtidigt invigdes också klubbens klubbstuga i timmer vid Åvallen.

Med hjälp av bidrag från kommunen, Nyhammars Bruk och Riksidrottsförbundet kunde man 1958 bygga en ishockeybana öster om skolan i Nyhammar. Intresset var från början stort och föreningen kom att spela i seriesammanhang mellan 1958 och 1965.

Nyhammars IF hade dessutom en framstående orienteringssektion där de drivande krafterna var Lennart Blom, född 1921 och från Kvarnheden, Yngve Andersson, född 1931 i Västansjö, Ingvar Pettersson från Kullen samt Olle Jakobsson, född 1931, även han i Västansjö. Den sistnämnde blev bosatt i Östersund där han arbetade som tandläkare. Tilläggas kan att hans son var den på sin tid berömde slalomåkaren Torsten Jakobsson som tävlade tillsammans med Ingemar Stenmark. Sektionen var med och arrangerade flera stortävlingar som försiggick i skogarna runt Nyhammar. Från 1972 bröt sig orienterarna loss från NIF och bildade Grangärde OK. Även skidtävlingar anordnades, ofta med start vid Folkets Hus. Här skall särskilt framhållas den årligen återkommande tävlingen Gasenbergsrännet som samlade många deltagare. En framstående skidåkare var Knut Söderman, född 1919 i Nyhammar, vilken var en trägen Vasaloppsåkare som hann med att göra inte mindre än 49 lopp. Tilläggas kan att brodern Pelle Söderman,

till yrket elektriker, var en duktig fotbollsspelare och skidåkare men fram för allt var han duktig i friidrott.

Per Söderman vid målet efter att ha genomfört Gasenbergsrännan.

SCOUTSTUGAN VID MÅNGDALA.

Nyhammars scoutkår bildades 1951 och initiativtagare var bland andra chaufför Tord Blomkvist, folkskollärare Harald Milton, stationsmästare Gunnar Danielsson samt köpman John Henriksson, den sistnämnde affärsinnehavare på Ställberget. Kåren hade länge varit på jakt efter en egen lokal, och 1965 kunde drömmen förverkligas. Man kunde då inviga en rejält tilltagen byggnad, belägen vid det gamla smedje- och kvarnstället Mångdala väster om Nyhammar, och som låg invid Norrboån.

Det var framför allt tre eldsjälur i föräldraföreningen som låg bakom tillblivelsen av scoutstugan, nämligen de ovan nämnda instiftarna av scoutkåren. På kvinnosidan var det i första hand Ingrid Östling, Brita Henriksson och Hildegard Danielsson som ställde upp och stöttade.

Scoutledare. Folkskolläraren Harald Milton, handelsföreståndaren Per Östling, Birgit Gustafsson, köpmannen John Henriksson från Ställberget, stinsen Gunnar Danielsson samt Martin Hedblom. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

En föräldraförening bildades 1954 och dess förste ordförande, rättsaren Sören Engdahl från Grangärde, var den som först gav idén till scoutstugan. Man fick tips om en större byggnad i Norra Gensberget, benämnd Pellasgården, som 1957 inköptes av föreningen. Säljare var Billerud, som då ägde stora skogsområden med egendomar i bygden. Huset monterades ner och fraktades till Mångdala för att där återuppbyggas. Timret tippade av invid den tilltänkta byggnadsplatsen. Harald Milton, som greps av lätt förtvivlan när han såg timmerbråten, yttrade *"hur i all världen skall vi få ordning på den här röran, det liknar ju mest plockepinn"*. Någon nämnde därvid två duktiga och erfarna timmermän, nämligen August Karlsson i Saxhyttan och Oskar Karlsson i Karlsänge. De fick nu i uppdrag att reda upp det hela, och efter en hel del besvär hade de fått ordning i oredan, och kunde påbörja upptimringen.

Pellasgården var väl tilltagen, nämligen 10 x 12 meter i storlek, och man kunde nu skryta med den största scoutstugan i Dalarna. Föreningen fick god hjälp av Nyhammars Bruk och Billerudsbolaget. Dessutom ställde många frivilliga krafter upp. Den 10 oktober 1965 skedde den högtidliga invigningen i närvaro av chefen för Svenska Scoutförbundet Sten Kyhle. Nyhammars Scoutkår kom därefter att bedriva ungdomsverksamhet året runt i Mångdala. Vidare anordnade Dalarnas Scoutdistrikt årligen kurser för ungdomar mellan 12 och 15 år. Bland de arrangemang som anordnas av scoutkåren kan nämnas den sedan 1959 årligen återkommande midsommarfesten som samlade många besökare. En likaledes välbesökt julfest har anordnats ända sedan 1952. Mångårig ledare för verksamheten har varit Bernt "Malle" Mattsson.

Scoutstugan under uppförande. Till höger syns Harald Milton och i mitten John Henriksson.
Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Den färdiga Scoutgården vid Mångdala. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Havstjärnsbadet.

Havstjärn, belägen ett stycke norr om Nyhammar, har sedan gammalt utgjort en omtyckt badplats för ortens folk. Större delen av den södra sidan utgörs av en fin sandstrand och sjön är dessutom här långgrund.

På 1950-talet moderniserades badplatsen och försågs med bland annat badbrygga och omklädningshytter. Sommartid drev Evert och Anna Larsson en kiosk på platsen där man kunde köpa glass och andra förfriskningar. Här fanns även en livligt frekventerad parkering för bilar och husvagnar. Badplatsen var flitigt utnyttjad under flera decennier, men har tyvärr sedan fått förfalla.

En del tonåringar tyckte att badet vid Havstjärn var för långgrunt och att det inte gick att dyka där, så de använde i stället en del av kanalen, söder om Kobron. Platsen där ungdomarna själva byggt en trampolin kallades för "Savatall".

Från Havstjärnsbadet, efter ett vykort. Bernt Mattssons arkiv.

VÄGARNA.

Landsvägen genom bygden har mycket gamla anor. Det har till och med sagts att det var den mytomspunne Bröt-Anund som 800-talet anlade vägen från Mälardalen upp genom landet, och att den redan då skall ha haft sin sträckning genom den bygd som senare blev känd som Gränge d.v.s. Grangärde. Det har också gjorts gällande att de så kallade Pilgrimsleden till Nidaros (Trondheim) skall ha passerat genom Grangärde. Som indicier härför har bland annat anförts den gamla träskulpturen i Grangärde Kyrka som sägs föreställa Olav den Helige.

På kartan från 1654 har landsvägen sin sträckning på västra sidan av Väsman från Ludvika via Gonäs och Sunnansjö fram till näset mellan Bysjön och Björken. Samma sträckning återfinns på den mer detaljerade kartan från 1689, ritad av Samuel Frigelius. På denna karta finns även en väg markerad på östra sidan av Väsman som via Sörvik, Norrvik och Stensbo vid Finsviken ansluter till den ovan nämnda vägen, och som sedan fortsätter genom Kyrkbyn och Abäckshyttan förbi Nyhammars Smedja vid Frötjärn och vidare mot nordväst. Sträckningen uppe på sandåsen genom sjön Malingarna har säkerligen funnits under lång tid.

Den på 1689 års karta markerade vägsträckningen sammanfaller mycket väl med länsvägens nutida läge. Vad Nyhammar anbelangar passerade dock den ursprungliga vägen på framsidan av herrgården fram till hyttplatsen. Här förgrenade den sig, dels mot öster till Gamla Bruket, dels mot norr genom sågverksområdet fram till nuvarande torget. Den passerade vidare genom Kvarnheden fram till Stenberget. Norr om sistnämnda by vek den av tvärt mot väster över en timmerränna och över ån för att sedan åter vika av mot norr längs foten av Smedberget (på 1689 års karta benämnt Torskiälleberget) genom Frötjärnsbergs fåbodar och vidare mot Malingarna. Från och med 1930-talet fick vägen sin nuvarande sträckning på västra sidan av Frötjärn. Tilläggas kan att en helt ny genomfart byggdes vid mitten av 1960-talet, och den är förlagd ett stycke väster om Nyhammars centrum och Kvarnheden.

Pigrimsstigen, senare även kallad fåbodstigen, har sin sträckning över Stakhedens västra del utefter sandåsen och passerar Mångdala och Brokvarn och fortsätter sedan längs Smedbergets östsluttning vidare mot norr och Malingarna. Namnet antyder att den för länge sedan utnyttjades av pilgrimer på väg till Trondheim. Vägen användes senare av delägare i Frötjärnsbergs fåbodar, av vilka många bodde på Stakheden.

Gamla byvägen genom Stakheden omkring 1920. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Stakhedsvägen, som från Hyttriset viker av mot väster och som passerar genom Stakheden fram till Norrbo, är också den av gammalt datum. Den finns markerad på såväl kartan från 1811 som på Laga Skifteskartan från 1866. Den hade vid nämnda tidpunkter i stort sett samma sträckning som den nuvarande vägen, men blev ombyggd 1960. Norrbovägen, som passerar förbi brandstationen igenom Västby och vidare strax norr om Åvallen, har tillkommit relativt sent. Bron över Norrboån invid Åvallen har ett utsatt läge och har vid flera tillfällen skadats i samband med höga vattenflöden i ån.

Ställbergsvägen är även den av senare datum. Ännu vid slutet av 1800-talet utgjordes förbindelsen mellan Ställberget och Nyhammar av en enkel kärrväg. Det var först i samband med att järnvägen byggdes och biltrafiken ökade, som en riktig landsväg anlades. Den kan således dateras till tidigt 1900-tal. Den kilometerlånga och spikraka vägsträckan från järnvägen upp till högsta krönet har av folkhumorn begåvats med namnet "Långsyna".

Översiktsbild från 1954 som visar delar av bruket, Västby, Hyttriset och vägarna inom området. Till vänster om mitten syns den gamla hyttbyggnaden Uppe till höger ser man brandstationen med biblioteket.
Foto: Bertil Danielsson.

NÅGRA KÄNDA NYHAMMARSBOR. LEVNADSTECKNINGAR.

ÖSTLINGS.

Lars Östling föddes den 26 april 1843 i Nås socken. Fadern hette Lars Klinga och han var soldat. Familjen var bosatt på ett tämligen avsides beläget soldattorp. Sonen

fick namnet Lars Larsson Klinga, och hans barndom får nog betecknas som tämligen besvärlig. Fadern Lars Klinga hade nämligen alkoholproblem, och han var känd för att vara elak mot hustrun och barnen varje gång han var berusad. Som barn blev Lars många gånger utkörd i kalla höst- och vinterkvällar för att vid krogen i Kyrkbyn hämta brännvin åt fadern. Han berättade senare hur rädd han var för bland annat vargar, när han skulle vandra genom skogen. Fadern avled redan tidigt, före 40 års ålder, och dödsorsaken sades vara håll och stygn (lunginflammation). Vid 12 års ålder fick Lars Larsson Klinga börja arbeta vid järnverket i Lindesnäs, där han sedan blev kvar under några år. Han antog senare namnet Lars Östling. Han kom sedermera till Grangärde, där han träffade den jämnåriga Sofia Karolina Andersdotter, född 1843 i Kvarngärde vid Sunnansjö, med vilken han gifte sig 1864. Hon var dotter till hemmansägaren och bergsmannen Anders Persson och hans hustru Greta Jansdotter.

Hela familjen Östling på Västby. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Makarna flyttade nu till Norrbärke, där han arbetade vid olika järnverk. De blev sedan kvar här fram till omkring 1872 då flytten gick till Holt i Norge där sonen Knut Östling föddes 1876. (Mera om honom nedan). Samma år flyttade familjen till Nyhammar där Lars Östling fick anställning som smältarsmed. Han gjorde sig här känd som en duktig yrkesman. Familjen bodde till en början i en lägenhet vid Gamla Bruket, men eftersom makarna drömde om ett eget ställe att bo på inköpte de sedermera ett markområde i Västby.

Lars och Karolina köpte även mark mellan Sandbacken och Bysjön samt skog vid Kvarnheden och Bartjärn, och utöver arbetet i smältarsmedjan var han nu även sysselsatt med det tunga arbetet att röja undan skog, bryta stubbar och göra marken

odlingsbar så att de skulle få möjlighet att bedriva ett litet jordbruk. De lät uppföra ett bostadshus samt ladugård och uthus. Den nya gården på Västby stod klar för inflyttning vid mitten av 1880-talet. Allt eftersom Lars Östling blev äldre fick han allt svårare att sköta det tunga arbetet i smedjan, och jordbruket blev nu en viktig inkomstkälla för familjen.

Ett stycke in på 1900-talet sålde Östlings ett markområde intill gården till en benämnd "Nås Olsson" vilken det dock inte varit möjligt att identifiera. Denne lät uppföra en ny gård på tomten, vilket han dock efter några år nödgades sälja tillbaka till Östlings. Dessa flyttade nu in i den nya gården medan sonen Rickard Östling flyttade in i den gamla. Han blev kvar här intill dess han flyttade till lägenheten i Nyhammars Handel, där han blivit föreståndare. Lars och Karolina Östling flyttade nu tillbaka till det gamla huset, där de sedan blev kvar under resten av livet. Lars Östling slutade sina dagar den 1 augusti 1925 när han var 82 år. Hustrun Karolina överlevde maken med drygt ett halvår. Hon gick bort den 11 februari 1926, även hon 82 år gammal.

Nya huset vid Östlingsgården. Från vänster: Två kolkörare från Gagnef som hyrde här, troligen Bäsing-Per och Bo-Jan, Lars och Sofia Karolinas dotterdotter Vivan med de gamlas sonson Sven Östling, Sofia-Karolina och Lars Östling och mellan dem sonsonen Per Östling (Per och Sven var söner till Rickard Östling). Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Lars och Karolina Östling fick 10 barn. Flera av dem redovisas nedan. Dottern Hilma Charlotta Östling, född den 14/7 1883, blev gift med Karl Johan Larsson, född den 18/2 1881 i Nyhammar. De fick i sin tur sonen Ingvar Larsson, född den 18/6 1916 i Nyhammar, vilken på äldre dagar blev bosatt på Kvarnheden. Han lade ner ett imponerande forskningsarbete rörande Nyhammar. Många av uppgifterna rörande Östlings är hämtade från hans efterlämnade samlingar. Ingvar Larsson gick bort den 8 september 2008.

Efter föräldrarnas död fortsatte Lars Östlings barn att driva hemmanet som sterbhus, vilket avregistrerades först år 1968. Redan på 1940-talet flyttade sonen Knut Östling och hans hustru in i det gamla huset, efter att tidigare ha bott i skolhuset på Ställberget där han tjänstgjort som lärare. Makarna blev sedan kvar här under resten av livet. Knut Östling avled 1965 och hustrun 1958. Gården inköptes 1968 av Alfred och Signe Karlsson, tidigare bosatta i Hästberget. De kom sedermera till Solgärde och sonen Erik Karlsson blev ny ägare. År 2002 sålde han fastigheten till nuvarande ägarna, Ellert och Ulla Jansson. Fastigheten är belägen vid nuvarande Möbergs väg. Nya huset hyrdes under ett antal år ut till olika familjer, bland annat till kolkörare från Gagnef. År 1936 såldes gården till Martin Westling som bedrev slakteriverksamhet på platsen. Efter dennes död 1969 blev sonen Bengt Westling ny ägare, vilken under ett antal år fortsatte med verksamheten vid slakteriet. Han avled 2007. Fastigheten är belägen vid nuvarande Möbergs väg.

RICKARD OCH PER ÖSTLING.

Som redan omnämnts kom Lars och Karolina Östlings näst yngste son Rickard Östling att bebo det gamla huset medan hans föräldrar bodde i det nya. Han föddes den 6 juni 1886 i Västby och gifte sig 1910 med Hilda Sofia Samuelsson Hult, född den 1 februari 1884 i Möcklemark, Hässleby socken i Småland, där hon var dotter till Frans Oskar Samuelsson och Johanna Sofia Johansdotter. Hon var före sitt giftermål verksam som frälsningskapten vid Frälsningsarmén i Nyhammar. Makarna flyttade efter några år till lägenheten ovanpå affärslokalen i Nyhammars Handelsförening där Rickard Östling blivit föreståndare. Han kom sedan att upprätthålla denna tjänst under många år och blev en i Nyhammar välkänd person. Han gick bort den 8 september 1959 i en ålder av 73 år. Han hade då varit änklings i 6 år sedan hustrun Hilda Östling avled den 10 juni 1953 när hon var 69 år. Makarna ägde tre barn.

Sonen Per Östling, född den 3 oktober 1911 i Västby, gifte sig 1941 med Ingrid Göransson, född den 29 april 1915 i Sunnansjö och dotter till handelsföreståndaren Erik Algot Göransson och Ester Magdalena Lindkvist. Per Östling tog vid som ny föreståndare vid Nyhammars Handel efter fadern år 1951. Han blev sedan kvar här fram till 1971 då han tog över Lindahls Pappershandel där han sedan blev kvar fram till sin pensionering 1976. Han kom slutligen till Solgärde där han avled den 5 mars 1999 när han var 87 år. Hans hustru Ingrid Östling hade gått bort 20 år tidigare, närmare bestämt den 26 juni 1979 i en ålder av 64 år. Makarna ägde två barn.

HJALMAR ÖSTLING.

Lars och Karolina Östlings yngste son Hjalmar Östling var född den 26 april 1888 i Västby. Han gifte sig 1909 med Helfrid Bergkvist, född den 26 april 1890 i Nyhammar där hon var dotter till Johan Alfred Bergkvist och Anna Lovisa Jakobsson.

Hjalmar Östlings gård, byggd 1914. Lars och Karolina Östling vid början av allén med lärkträd som ledde fram till gamla huset (ej med på bilden). Till vänster Nya huset. Foto E.W. Pettersson, Norrbo.

År 1914 lät makarna uppföra en villa på mark som avstyckats från föräldrarnas hemman och som var belägen öster om de äldre fastigheterna. Makarna blev kvar här fram till 1923 då de emigrerade till Amerika. Gården hyrdes därefter under många år ut till läraren vid Nyhammars folkskola, Ellen Johansson. Hon tjänstgjorde dessutom vid det närbelägna biblioteket i brandstationen strax öster om gården. Ellen Johansson blev kvar här ända fram till 1946 då hon flyttade till en lärarbostad i skolbyggnaden. Gården i Västby togs nu i anspråk av Hjalmar Östling och hans hustru vilka nu återvänt till Sverige efter vistelsen i Amerika. Makarna var barnlösa med ägde en fosterdotter. De flyttade från Västby någon gång på 1960-talet, närmast till Saxdalen där Hjalmar Östling avled den 24 april 1969 när han var 81 år. Hans änka Helfrid Östling kom senare till Solgärde där hon slutade sina dagar den 7 september 1980 i en ålder av 90 år.

Fastigheten i Västby avyttrades på 1960-talet till Ingvar och Ingrid Augustsson. År 1976 trädde de sistnämnda in som efterträdare till Per Östling vid Lindahls. Hon behöll denna syssla fram till omkring 1990. Ingrid Augustsson avled 2004 och maken året efter. Gården har numera adressen Biblioteksvägen 4. När sterbhuset efter Östlings avvecklades 1968 köpte familjen Nystedt ett stycke mark litet längre i söder, där de lät uppföra en villa. John Nystedt var verksam som chaufför medan hustrun Siv Nystedt tjänstgjorde som lärare vid Nyhammars skola. De flyttade sedermera till Tallhedvägen i Nyhammar där John Nystedt avled 1988 och hustrun 1990. Fastigheten förvärvades på 1980-talet av Åke och Benny Parmby. Gården har numera adressen Biblioteksvägen 2.

Hjalmar Östling, f. 1888, i arbete vid svarven.

KNUT ÖSTLING.

En av de mer kända personerna i bygden var Knut Östling. Han föddes den 22 april 1876 i Holt, Norge. Föräldrarna var lancashiresmeden Lars Östling och dennes hustru Sofia Karolina Ersdotter, samma år inflyttade från Norge till Nyhammar. Mer om dem finns att läsa ovan.

Knut råkade som barn ut för en allvarlig olycka. I samband med ett besök hos fadern i hammarsmedjan råkade han fastna med båda armarna i en maskin, vilket fick ödesdigra följder. Han miste nämligen bägge armarna. Detta hindrade dock honom inte att som vuxen fullgöra en lång lärargärning, men så var han också känd för sin okuvliga energi. Efter småskollärarexamen fick han först anställning vid Nyhammars småskola år 1899, där han stannade under en termin. Under åren 1900 till 1904 tjänstgjorde han vid Saxhyttans småskola.

Under de kommande åren vidareutbildade han sig till folkskollärare och åren 1908 till 1910 återfinns man honom som lärare vid Västansjö folkskola. Den 27/10 1910 tillträdde han tjänsten som lärare vid Ställbergets folkskola, där han sedan blev kvar ända fram till sin pensionering 1938. Han kom således att fullgöra sin lärargärning här under 28 år.

Hilma Östling f. 1883, Knut Östling f. 1876 och Fredrik Lars Karl Larsson f. 1881. Bilden tagen vid Karlsängsdammen omkring 1904. Foto: A. Eriksson- Vadfors. Gramgårde Fotoklubb.

Knut Östling gjorde sig känd som en duktig lärare trots sitt svåra handikapp. För att t.ex. hantera kritan när han skulle visa något på svarta tavlan brukade han på något sätt klämma fast den i rockärmen. En metod som tycks ha fungerat utmärkt. Samma knep användes för att hantera rottingen varje gång han nödgades bestraffa någon bråkig elev. Det bör här tilläggas att aga vid denna tid var allmänt förekommande och ofta användes i uppfostringssyfte. Skolagan förbjöds först 1958, medan agan i hemmen fanns kvar ända fram till 1979 då den blev helt förbjuden. Som redan nämnts klarade Knut Östling, trots avsaknaden av armar, många olika arbetsuppgifter. På gamla dagar berättade han för mig, inte utan en viss stolthet, om den gången när han och brodern Rickard hade bestämt sig för att bestiga Åreskutan. Rickard tvingades avbryta färderna, medan Knut lyckades ta sig ända till toppen 1420 meter över havet.

Efter pensioneringen 1938 flyttade Knut Östling och hustrun till fädernehemmat på Västby, där de sedan blev kvar under återstoden av livet. Knut Östling slutade sina dagar den 22 januari 1965 när han var 88 år. Hustrun hette Elin Maria Andersson och hon föddes den 25 maj 1878 i Kopparberg. Äktenskapet ingicks 1910, och hon födde 2 söner och en dotter. Elin Östling gick bort 7 år före maken, närmare bestämt den 6 december 1958 i en ålder av 80 år. Sonen Lars Östling, född 1911 i Ställberget, blev kyrkoherde i Gagnef.

STINSEN PALMÉ.

Johan August Karlsson Palmé föddes den 7 september 1859 i Askeryd, Jönköpings län och han gifte sig 1883 med Maja Stina Johansson, född den 25 juli 1859 i Udenäs, Skaraborgs län. Familjen flyttade till Nyhammar den 1 november 1902 efter att tidigare ha varit bosatt i Enköping och Örebro. De installerade sig nu i den nyligen uppförda stationsbyggnaden där Palmé blev den förste stationsinspektorn. Han kom dessutom att fungera som föreståndare för den poststation som samtidigt inrättades i järnvägsstationen. Palmé var en driftig person, men han var samtidigt fruktad av allmänheten på grund av sitt barska sätt.

Stinsen Johan August Palmé, född 1859. Nyhammars förste stins, inflyttad 1/11 1902. Foto A. Eriksson – Vadfors.

Omkring 1915 lät Palmé bygga ett vitrappat hus invid korsningen Ställbergsvägen – järnvägen, och han kom nu att bosätta sig där tillsammans med hustrun. Makarnas tre döttrar var vid det här laget utflugna. År 1918 lät Palmé uppföra ytterligare ett hus strax intill det ovan nämnda, och det kom att benämnas Björkhaga. Mågen Karl Nord och hustrun Anny Palmé flyttade in i det vitrappade huset, medan svärföräldrarna bosatte sig i Björkhaga. I en uthuslänga lät Palmé inrätta en ny postexpedition som sedan blev kvar här fram till omkring 1936. Mer om Björkhaga och Nords längre fram. August Palmé pensionerades omkring år 1921 och efterträddes som stins av Axel Karlsson. Mer om denne nedan. Det vitrappade huset kom att benämnas "Nords", och det är sedan ett antal år rivet. August Palmé blev kvar i Nyhammar under återstoden av sitt liv. Han slutade sina dagar den 4 augusti 1933 i en ålder av 73 år. Hustrun Maja Stina Palmé levde sedan som änka till den 14 april 1934. Hon var vid sin bortgång 74 år.

STINS KARLSSON.

Axel Karlsson (AK) torde vara en av de färgstarkaste och mest omtalade personerna som bott i Nyhammar. Axel Edvard Karlsson föddes den 1 januari 1883 i Karlskoga där han var son till Karl Ludvig Larsson och dennes hustru Johanna Larsdotter. Han gifte sig 1911 med Elin Kristina Berglund, född den 16 april 1876 i Tvetå, Södermanland. Makarna, som synes ha varit barnlösa, flyttade till Nyhammar den 16 februari 1921, närmast från Husby i Uppland. Axel Karlsson kom nu att tillträda tjänsten som stins efter den ovan nämnde August Palmé.

Han var till sättet vresig och bister, och han hade dessutom en förkärlek till starka drycker. Han ogillade nykterister, vika han gärna drev med. En av ortens kända nykterister, trädgårdsmästaren Emanuel Eriksson, hade vid ett tillfälle anlitats för att ansa häckarna vid Nyhammars station. En person kom till stationen för att hämta ut ett spritpaket. Emedan det inte var expeditionstid nekade först Karlsson, men sade sedan att han kunde ställa upp och utföra tjänsten under förutsättning att kunden gick med på att gå bort och bjuda Eriksson på en sup, vilket vederbörande ställde upp på. Var och en kan föreställa sig Emanuel Erikssons reaktion.

Axel Karlsson gillade dock att få svar på tal, vilket min far fick erfara när han vid ett tillfälle kom till stationen för att lösa ut gods. Karlsson påpekade att han inte hade någon som kunde följa med till godsmagasinet som låg ett stycke bort. Min far påpekade då att han cyklat de tre kilometrarna från Karlsänge med oförrättat ärende, varvid Karlsson vresigt yttrade: "det struntar jag i, jag kan inte ha folk hängande på väggarna". Min far genmälte: "men då vore ni i alla fall inte ohängda". Karlsson ändrade sig snabbt och följde själv med ut till godsmagasinet.

Vid ett tillfälle hade Axel Karlsson erhållit en elräkning från strömleverantören, som då var Nyhammars Bruk. Han ringde nu upp kontoret och frågade vilket belopp räkningen var på. "Jamen det står ju på räkningen" blev svaret från kontoret, vartill Karlsson genmälte: "det är helt omöjligt att se eftersom den dåliga ström ni levererar ger för svagt lyse".

Vid ett tillfälle skulle en person lösa ut gods, och han betalade då med en masa småmynt. Axel Karlsson, som tvingades sitta och räkna pengar under en god stund, yttrade ilsket; "Nästa gång får ni komma med reda pengar". Vid nästa tillfälle, när personen ifråga skulle lösa ut gods, lämnade han över en tusenlapp med orden "Är inte detta reda pengar". Det visade sig att Karlsson inte kunde växla sedeln, men den här gången kom han inte med någon kommentar.

Vid pensioneringen på 1940-talet lämnade Axel Karlsson Nyhammar, ett samhälle om vilket han för övrigt inte hade några positiva tankar. När han tillfrågades om han tänkte bosätta sig i Nyhammar svarade han: "*nej fy fan, sätt en dynamitladdning under hela byn*". Någon tid efter det att han lämnat tjänsten och flyttat från orten fick han en inbjudan till en personalfest i Nyhammar. Inbjudan kom dock tillbaka, försedd med Karlssons prydliga notering "adressaten avliden". Många är de anekdoter som denne färgstarke person efterlämnat, och de ovan relaterade utgör endast ett litet axplock. Axel Karlsson slutade sina dagar i Tranås den 24 oktober 1970 när han var 87 år. Hustrun hade gått bort redan den 4 augusti 1962, 86 år gammal.

Karl Viktors Rickard.

Rickard Andersson föddes den 6 maj 1870 i Hyttriset där han var son till Näv Karl Viktor Andersson och Augusta Olivia Gäfvert. Sedermera bosatta i Nyhammar. Karl Viktor var känd för sin slagfärdighet. Det berättas att Karl Viktor och Frans Köhler, kallad "Toje", satt och samtalade på en bänk i Nyhammar. "Toje" säger då: "Ser du flugorna som går omkring på kyrktaket" (tre kilometer bort), vartill Karl Viktor svarade: "Nej, jag har glömt glasögonen hemma, men jag hör hur dom stampar omkring". Rickard Andersson gifte sig 1917 och fick anställning som gjutmästare vid Nyhammars Bruk. Han var dessutom politiskt verksam och under många år ledamot av kommunfullmäktige i dåtida Grangärde Kommun. Han slutade sina dagar den 5 maj 1965 och bodde då i Gubbo, Norrbärke. Han var då 70 år gammal. Hustrun hette Augusta Kristina Andersson, och hon föddes den 29 maj 1886 i Långmyra där hon var dotter till Skjul Anders Fredrik Jansson och Sara Stina Jansdotter. Hon var 31 år när hon gifte sig, och hon födde två söner. Augusta Andersson dog 7 år före maken, närmare bestämt den 20 mars 1958 i Nyhammar när hon var 71 år.

Karl Viktors Rickard, även känd som Näv Rickard Andersson, född 1895.

FREDRIK ANDERSSON.

Fredrik Andersson tillhörde en skara av de humoristiska och slagfärdiga personer som bott i Nyhammar. Han föddes den 18 juli 1898 i Nyhammar där han var son till hammarsmeden Vidikas Carl Erik Andersson och hans hustru Emma Sofia Bergkvist. Fredrik Andersson växte upp i Nyhammar och år 1929 gifte han sig med Anny Margareta (Greta) Karlsson född den 24 augusti 1902 på Stakheden.

Vidikas Karl Anderssons familj. Sittande: Emma Andersson, f. Bergkvist 1859, Karl Andersson, f. 1863. Stående: Erik, f. 1902, Fredrik, f. 1898, Gustav, f. 1892, (tog namnet Öström). Anna, f. 1889, (gift Fagerström). Karl, f. 1894, samt Axel, f. 1895, (tog namnet Vidigsson). Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Fredrik Andersson var driftig och initiativrik. Redan tidigt tog han över en taxirörelse efter en vid namn W. Hedlund. 1934 överlät han dock rörelsen till Rune Eriksson. Han var även med om att bilda IC-föreningen i Nyhammar som redan 1932 anlade en bensinmack på torget. Fredrik Andersson kom från och med 1934 att ägna sig åt rörmokeriyrket för att senare etablera sig som rörledningsentreprenör med

egen firma. Han lät även uppföra en tvåvåningsvilla åt sig och hustrun i södra delen av Hyttriset på den så kallade Sandbacken.

Fredrik var, som redan nämnts, en gladlynt och humoristisk person. Han hade några specialuttryck såsom t.ex. *"det är inte så noga bara det blir precis"* eller *"det blir nog varmt"*. Han blev sällan svarslös. Vid ett tillfälle hade han installerat 14 värmeelement åt en kund varvid denne anmärkte att 7 av dem läckte vatten. Fredriks svar blev då: *"men det är ju bara hälften av dem som läcker"*. Kunden yttrade då att *"de kallar dig ju för dropp-Fredrik"*. Fredriks svar kom ögonblickligen *"ja, tänk vad folk här i Grangärde är humoristiska"*. Vid ett tillfälle deltog han i en bussutflykt, varvid han gick och satte sig bredvid en person, som han visste var fågelintresserad. Fredrik yttrade då *"nu i morse såg jag en skägges"*. Den något undrande ornitologen sade *"var såg du den"* vartill Fredrik genmälte *"jag såg den när jag tittade mig i spegeln"*. Det finns en uppsjö av anekdoter om Fredrik Andersson, som det skulle föra alldeles för långt att här återge.

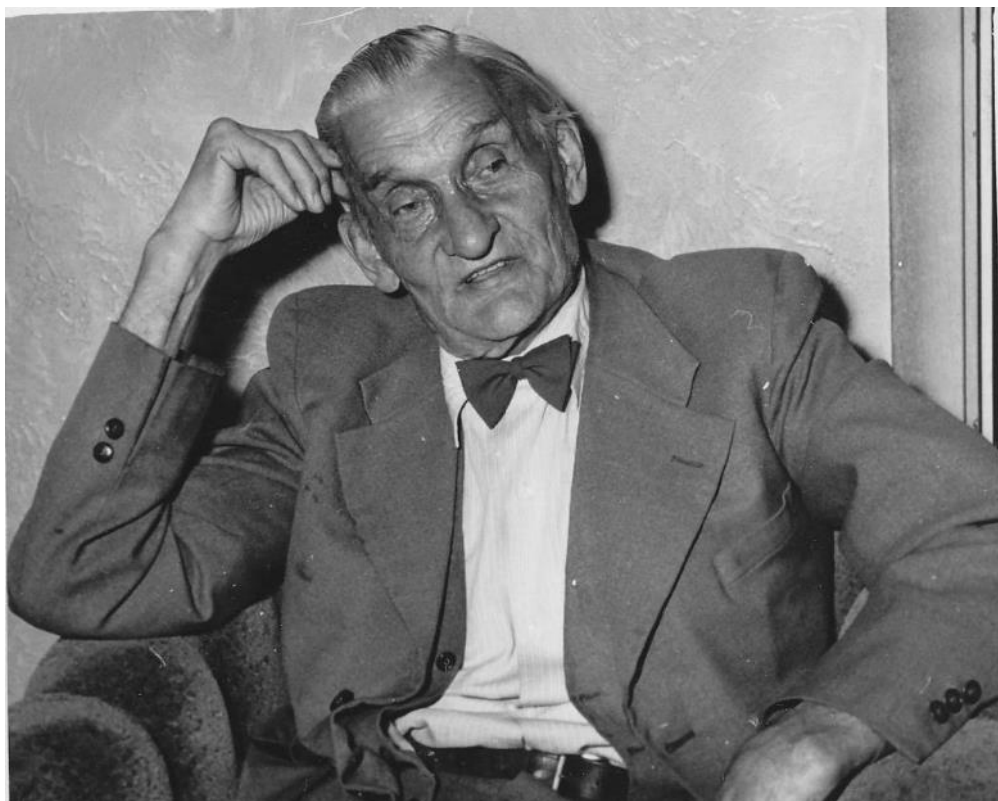
Fredrik Andersson överlät 1969 rörelsen till Joel Bergkvist, vilken tidigare arbetat i firman. Redan något år senare drabbades Fredrik av en svår sjukdom, vilken ändade hans liv den 20 juni 1972. Han var vid sin bortgång 73 år. Hustrun Greta Andersson var dotter till Anders Mats Carl Olof Karlsson och dennes hustru Anny Brattström på Stakheden. Greta var för övrigt släkt med Oskar Jernfeldt vilken bland annat drev en färg- och kemikalieaffär i Västby. Hon var kyrkligt engagerad och medlem i Grangärde kyrkkör. Greta Andersson överlevde maken med hela 32 år. Hon dog den 10 mars 2005 i Sunnansjö och hade då uppnått den aktningsvärda åldern av 102 och 1/2 år.

SKOMMAR AXEL.

Johan Axel Eriksson föddes den 6 februari 1878 i Sköttänge, och han var son till hemmansägaren och skomakaren Erik Eriksson och dennes hustru Tickols Johanna Andersdotter, den senare bördig från Hyttriset. Axel tillhörde en gammal släkt i Sköttänge, där anfäderna varit skomakare ända sedan tidigt 1700-tal. Det föll sig därför naturligt att även Axel skulle utbilda sig i samma yrke. Även hans bror, Erik Eriksson, blev skomakare och kvar i föräldrahemmet.

Axel Eriksson gifte sig 1914 med Maria Backlund, född den 4 maj 1875 i Älvdalen. Familjen bodde under 10 års tid kvar i Sköttänge, där Axel arbetade tillsammans med brodern i deras gemensamma skomakeri. Båda gjorde sig kända som duktiga schackspelare. De brukade även dikta om aktuella händelser, ofta med en humoristisk underton. Som exempel kan anföras när de fick veta att Karl Otto Nilman, vilken varit verksam som predikant, öppnat en lanthandel. Man kunde då läsa följande dikt, uppsatt på en anslagstavla:

Herr Nilman har nu slutat med sin Kristi vandel
och öppnat en diversehandel.

Skomakaren Axel Eriksson, f. 1878. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

År 1925 flyttade Axel och Maria till Hyttriset, där han nu startade skomakeri i en uthuslänga på Lundins gård mitt emot Malmströms urmakeri och optik. Tilläggas kan att Axel Erikssons syster Hilma var gift med Daniel Malmström. Axel gjorde sig känd som en skicklig och omsorgsfull skomakare som flitigt anlätades av bygdens folk. Han ägnade sig även i viss utsträckning åt försäljning av skor. Hustrun Maria gick bort redan den 23 mars 1949, 73 år gammal. I början av 1950-talet gjorde Axel Eriksson en kryssning med besök på Madeira och Kanarieöarna, någonting som blev mycket uppmärksammat. Kryssningar var vid denna tidpunkt ingenting för "vanligt folk" utan var för det mesta förbehållen välbärgade människor. Utlandsresor var över huvud taget ovanliga och Axel intervjuades i ortens tidningar om sin resa och fick även berätta om sina upplevelser vid en föreläsning i Nyhem. Axel Eriksson, som till läggningen var utåtriktad och allmänt omtyckt, blev kvar i Hyttriset där han fortsatte med sysslan som skomakare långt upp i åren. Han gick bort den 14 april 1960 när han var 82 år gammal. Makarna var barnlösa men hade antagit en fosterdotter, Astrid Margareta Eriksson, född 1918 i Leksand.

HILMA MALMSTRÖM.

Hilma Malmström var en i bygden välkänd person. Hon föddes den 12 oktober 1883 i Sköttänge där hon var dotter till hemmansägaren och skomakaren Erik Ersson och dennes hustru Tickols Johanna Andersdotter, den senare bördig från Hyttriset. Hilmas bror var den likaledes välkände skomakaren Axel Eriksson i Hyttriset, vilken skildras under rubriken "Skommar Axel" här ovan. Hon ingick äktenskap 1917 med urmakaren Daniel Malmström och flyttade i samband med giftermålet till Hyttriset.

Hilma Malmström gjorde sig känd som en humoristisk och slagfärdig person. Det berättas att hon vid ett tillfälle begett sig till Runos Livs för att handla. Runo hade just då fått in ett större parti hund- och kattmat. Hilma ställde sig framför den välfyllda hyllan, vände sig till Runo och utbrast: "Ja, inte vet jag, om jag skall ge Daniel hundmat eller kattmat". Vad Runo Antonsson svarade på detta förmåler inte historien. Hilma Malmström var pigg och vital långt upp i åren och höll noga reda på vad som hände både inom landet och i utlandet. Hon blev änka 1970 och levde sedan ända fram till den 7 december 1982. Hon uppnådde således den imponerande åldern av 99 år.

BRYNBERGS FREDRIK.

Fredrik Jansson var född den 24 oktober 1867 i Brynberget där han var son till Jan Erik Carlsson och Johanna Vidiksdotter, den senare bördig från Hyttriset och för övrigt släkt med Fredrik Andersson ovan. Han var under hela sitt liv bosatt i Brynberget, där han var hjälpte till med jordbruket. Fredrik gjorde sig känd som en vänlig och omtyckt person, något som även gällde hans syskon. Han blev en trogen trotjänare vid Frälsningsarmén på Stakheden, där han bland annat tjänstgjorde som vaktmästare. För att komma dit fick han först vandra den milslånga sträckan från Brynberget till Karlsänge, där han förvarade sin cykel hos brodern Karl Erik Jansson. Han kunde sedan använda detta fortskaffningsmedel för den återstående sträckan till lokalen på Stakheden.

Timmerkörning. Brynbergs Fredrik Jansson, född 1867.

Det berättas att Fredrik under sina otaliga vandringar från Brynberget till Karlsänge brukade stanna till vid den av Karl Erik Forslund fridlysta tallen i närheten av Tanstjärn och där läsa dikten som fanns anslagen på tallen och som författats av

Forslund. Emedan dikten inte finns återgiven i något av Forslunds efterlämnade verk återger jag den här nedan

Höga pelare i skogens tempelhall
vackra åldring, skogens jättetall
må mot skyn du växa länge än
och må skogens alla vandringsmän
lyss till suset i din stolta krona
och din gyllenbruna bark förskona

Fredrik blev god vän med den sedermera rikskända frälsningssoldaten Lapp-Lisa, som egentligen hette Anna-Lisa Öst och som var född 1889 i Vilhelmina (död 1977 i Hedemora). Hon blev känd genom sina insjungningar av populära sånger, bl.a. "barnatro", och medverkade vid flera tillfällen i TV såsom t.ex. i Hylands hörna. För att återgå till Fredrik skall han vid ett tillfälle ha erbjudit henne en cykel under förutsättning att hon klarade av att trampa uppför de branta Hästbergsbackarna, en stigning på 110 meter. För Anna-Lisa, som var van med backarna i Lappland, var detta ingen större bedrift. Fredrik höll sitt löfte, och det berättas att han t.o.m. bar cykeln den närmare tre mil långa vägen till Mockfjärd, där Anna-Lisa för tillfället vistades.

Brynbergs Fredrik, som var ogift, blev Frälsningsarmén trogen under resten av sitt liv. Han avled helt hastigt och oväntat den 16 augusti 1936 hemma i Brynberget, 68 år gammal. När det äntligen byggdes en väg från Nyhammar till Brynberget, vilket skedde 1938, var således Fredrik redan död. Även brodern August Jansson, född 1878 förblev ogift. Två likaledes ogifta systrar, Sophia Jansson, född 1865, och Anna Lisa Jansson, född 1871, blev under senare år ensamma kvar i Brynberget. De flyttade 1945 till en stuga på Stakheden där de framlevde resten av livet. Den förra dog 1948 och den senare 1946. Brodern Karl Erik Jansson, född 1860, var den ende av syskonen som blev gift. Han bosatte sig i Karlsänge, där han avled 1943. Dennes son Karl Karlsson, känd som Brynbo-Kalle, bosatte sig i Nyhammar och var under många år sågställare vid Nyhammarssågen.

TRÄDGÅRDSMÄSTARE ERIKSSON.

Erik Emanuel Eriksson föddes den 16 februari 1876 i Norrbärke, där han var son till Per Erik Eriksson och Johanna Ersdotter. Redan som barn flyttade Emanuel tillsammans med föräldrarna och sina fem syskon till Grangärde, där de till en början slog sig ner i Björnhyttan för att därefter flytta till Sunnansjö. Senare bodde de i Kvarngärde och slutligen i Lågnäset. Vad Emanuel beträffar utbildade han sig tidigt i trädgårdsmästaryrket och han vistades först en kortare tid i Norrbärke innan han fick anställning vid Grängesbergbolaget med uppgift att sköta bolagets trädgårdar.

Emanuel Eriksson gifte sig 1910 med Ida Sofia Johansson, född den 26 januari 1878 i Norrbärke. Hon var dotter till Jan Fredrik Andersson och hans hustru Johanna Sofia Andersdotter i Lernbo. Samma år som äktenskapet ingicks, närmare bestämt den 19 november 1910, flyttade familjen, enligt församlingsboken, till Stakheden. Av allt att döma rörde det sig redan då om Västby som vid den tiden delvis räknades in under Stakheden.

I mitten Trädgårdsmästaren Emanuel Eriksson i Västby, född 1876, och hustrun Ida, född Johansson 1878. Till höger August Barkström från Östanbjörka född 1871. August blev frälsningssoldat i den nybildade kåren i Nyhammar 1892. Han blev också blind i 30-årsåldern. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Emanuel etablerade sig nu som trädgårdsmästare och han uppförde växthus öster och söder om bostaden. Han gjorde sig snart känd som en duktig yrkesman, och han kom att fungera som trädgårdsmästare under många år framöver. Emanuel Eriksson hade en dotter vid namn Svea Charlotta, född redan 1902 i Norrbärke, och som härrörde från ett tidigare äktenskap. Hon flyttade tidigt till Ludvika och blev senare gift Kempe och avled den 22/4 1987 i Bromma. I äktenskapet med Ida föddes sonen Rune 1911. Mer om honom nedan. Emanuel Eriksson var nykterist och en av de drivande krafterna i IOGT-logen 621 Enighet som bedrev sin verksamhet i Nyhem.

Emanuel Eriksson råkade ut för en förväxlingshistoria som inte saknar poänger. Det förhöll sig så att han blivit litet krasslig och läkaren hade skrivit ut en lämplig medicin åt honom. Samtidigt hade Erik Erikssons häst i Karlsänge blivit sjuk och tillkallad veterinär skrivit ut ett preparat. Emanuel hade ju även förnamnet Erik och receptet råkade bli utskrivet på Erik Eriksson. Nu inträffade det att Erik Eriksson i Karlsänge mottog en liten pillerburk med ordination ett piller tre gånger dagligen. Samtidigt fick Emanuel Eriksson i Västby en påse på 5 kilo med ett pulver som skulle röras ut i 20 liter vatten och drickas. Man kan lätt föreställa sig den förvirring som uppstod såväl i Karlsänge som på Västby. Efter diverse telefonkontakter med apoteket kunde det hela så småningom redas ut, utan att någondera parten kom till skada.

Emanuel Eriksson fortsatte med trädgårdsmästaryrket långt över 80-årsåldern och blev kvar på gården i Västby under resten av sitt liv. Han slutade sina dagar den 10 december 1967 i den höga åldern av 91 år. Han hade då varit änkling i 6 år. Hustrun Ida avled den 26 augusti 1961 när hon var 83 år gammal.

RUNE ERIKSSON.

Erik Rune Eriksson föddes den 16 december 1911 och var son till de ovan nämnda Emanuel Eriksson och hans hustru Ida. Han visade redan tidigt ett livligt intresse för bilar. Körkortet erövrade han 1930 när han var 19 år, och han kompletterade sedan

med ett trafik kort. Till en början hjälpte han till i Fredrik Anderssons taxirörelse, som han sedan tog över 1934. Rune Eriksson skulle sedan komma att ägna sig åt denna verksamhet i inte mindre än 42 år. Han uppförde även en bostad och garage strax intill föräldrarnas gård.

Rune Eriksson, f. 1911, och systemen Svea, f. 1902.
Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Sin första körning med eget tillstånd gjorde Rune den första oktober 1934. När han firade sitt 40-årsjubileum tog han tårta och blommor med sig i sin "mersa" och åkte till Lisa Andersson på Solgärdet i Sunnansjö. Lisa var nämligen hans först passagerare 1934. Han skjutsade henne då till Falu lasarett där hon skulle ta bort halsmandlarna. Lisa tyckte det var tråkigt att åka just den dagen eftersom det var marknad i Nyhammar. Det var ju som en helgdag i brukssamhället. För att trösta henne hade Rune köpt päron på torget i Falun. Resan kostade 20 kronor och en liter bensin kostade 27 öre litern (40 år senare skulle den resan kostat 175 kronor).

När Rune kom hem efter Faluresan fick han en hel del marknadskörningar, så det blev en bra första dag som egen företagare. Under åren lopp blev det många körningar till och från höstmarknaden i Nyhammar. Rune anlätades även för att köra julottebesökare till Grangärde Kyrka, tillställningar i Folketshus m.m.

Under världskriget uppstod brist på bensin, vilket medförde att bilarna måste köras på gengas. Rune upplevde också gengastiden och menade att det kol som han använde under den perioden omräknat i bensin skulle ha medfört en kostnad på 75 öre litern. Flera chaufförer råkade ut för kolmonoxidförgiftning, så även Rune Eriksson som en tid var sjukskriven. Skolskjutsarna och andra uppgifter fick under tiden skötas av Per Jans Erik Gustafsson, Harald Björk och Myst Erik Jakobsson. Så snart Rune tillfrisknat någorlunda var han åter tillbaka i verksamheten.

Redan tidigt engagerades Rune Eriksson till att svara för många av skolskjutsarna till och från Nyhammars skola. Dessutom anlätades han under ett antal år för att sköta transporter av tvätt vid Andelstvättstugan i Nyhammar samt att för Konsums räkning köra ut matvaror till kunder i byarna runt om i bygden. Det säger sig självt att

det under alla de år han var verksam blev åtskilliga mil som avverkades. Den längsta resa Rune gjorde under sina 40 år som droskägare var 1936, då han fick en resa från Grangärde Turisthotell till Båstad. Ett par år före pensioneringen räknade Rune ut att han tillryggalagt en sträcka motsvarande 60 varv runt jorden. Han hade under tiden förbrukat 17 trafikbilar. Tilläggas kan att han lyckades köra prickfritt under alla åren.

Rune Eriksson gifte sig 1957 med Nelly Nilsson, född den 30 april 1927 i Långsele by i Anundsjö socken. Hädanefter kom även hon att ingå i taxirörelsen där hon ofta tjänstgjorde som chaufför. Även Nelly Eriksson gjorde sig känd som en duktig och säker bilförare. Båda makarna var engagerade inom nykterhetsrörelsen, verksamma inom IOGT. De fick dottern Gun Eriksson, född 1958, och även hon kom sedermera att engagera sig inom nykterhetsrörelsen.

Rune Eriksson var till sin läggning humoristisk och slagfärdig. Han var ett begrepp i Grangärdebygden. Han var en stor personlighet som alltid hade något att berätta, en del tryckbart – en del inte. Han fanns ofta med i sketcherna i Nyhammarsrevyn t.ex. ett replikskifte mellan Gunnar Haraldsson och Sven-Erik Lindberg: *"Du skä int` svära, gössä. Hä finns en söm vet allt!" "Jasså menä du Rune Eriksson!?"* Andra exempel som kan nämnas den gången när Anders Hans Johan Andersson i Saxhyttan skämtade med Rune. Till saken hör att Johan var sysselsatt med gödselspridning på sin åker. Runes svar kom följaktligen blixtnabbt: *"nu Johan har du allt fått ett redskap som passar dig bra"*. Vid ett tillfälle hade min far beställt blomjord av Runes far Emanuel. När Rune överlämnade påsen med jord yttrade han: *"nu skall jag be att få lämna denna jorden"*. Min far, som även han var snabb i repliken, svarade: *"far i frid"*. Den gången blev Rune svarslös.

Rune blev själv många gånger utsatt för så kallade practical jokes. Vid ett tillfälle hade han haft taxibilen inne för reparation hos en likaledes skämtsam bilreparatör på Ställberget. Rune skulle nu hämta några personer som anlant med tåg till Nyhammars station. Efter en stund uppstod en förskräcklig odör i taxin, och Rune fick leta en god stund innan han upptäckte varifrån den härrörde. När han slutligen öppnade motorhuven upptäckte han att det låg en surströmning på motorn.

På 1940-talet köpte Rune en Dodge av en amerikan på besök, vilken väckte viss uppmärksamhet i bygden. Den var enligt honom själv utrustad med många finesser. Den hade bl.a. en amerikansk hastighetsmätare som mätte i miles i timmen och det utnyttjade Rune när någon passagerare var ängslig. När han körde i hundra visade mätaren bara sextio. Han påstod dessutom att när hastigheten närmade sig 110 km/tim började den spela *"närmare Gud till dig"*. För oss skolbarn var det högtidsstund de gånger när taxibilen var på reparation och Rune måste använda sin Dodge när han skulle köra skolskjutsen.

Rune Eriksson kunde även vara omtänksam. Vid ett tillfälle när jag som barn skulle besöka sjukstugan i Sunnansjö och Rune fått i uppdrag att ombesörja skjutsen dit, gjorde han sig besväret att på hemvägen stanna till invid Bysjön, så att jag fick tillfälle att titta på flygplanen som höll till på sjöns is. Flygskolan i Ljungbyhed hade under ett antal år flygläger i Grangärde, och Rune kände till att jag var intresserad av flyg.

Längst till höger droskbilsägaren Rune Eriksson, f. 1911. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Rune Eriksson gav sig gärna iväg på fisketurer upp till norra Dalarna tillsammans med några goda vänner, och det berättas många dråpliga episoder från dessa resor. Vid ett tillfälle hade han varit uppe i norra Dalarna på en fisketur tillsammans med en granne. När de återvänt till hembygden upptäckte grannen att det låg en gammal rostig termosflaska i hans ryggsäck och han drog genast slutsatsen att det var Rune som lagt dit den. Några dagar senare skulle Rune demonstrera ett nyinköpt kylskåp för några andra grannar. Det skall ha uppstått en viss munterhet när han öppnade dörren till kylskåpet och där återfann nämnda termos, som grannen i ett obehagligt ögonblick smuglat in.

År 1972 sålde Rune Eriksson taxirörelsen till Ingemar Norberg, men han fortsatte även hädanefter att köra ut matvaror till byarna. Det var strax efter en sådan resa som han helt hastigt och oväntat avled hemma i sin trädgård den 24 maj 1977, endast 65 år gammal. Sedan taxirörelsen blivit såld arbetade Nelly Eriksson en tid på Saxenborg. Hon bodde som änka kvar i hemmet på Västby under många år, men flyttade slutligen till Ytteråker i Dala-Järna, där hon gick bort den 14 juni 2007 i en ålder av 80 år.

RES ERIK OCH JENNY PERSON.

Makarna var välkända personer i Nyhammar efter många års tjänst vid posten på orten, där Jenny Persson var föreståndare. De kom till Nyhammar 1936 och fick där anställning i den nyöppnade postexpeditionen strax söder om torget. De blev snart omtyckta såsom hjälpsamma och vänliga. Familjen gick allmänt under namnet "Post-Perssons".

Res Erik Persson, f. 1902 i Björbo. Anställd vid posten i Nyhammar. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Res Erik Oskar Persson föddes den 10 maj 1902 i Björbo där han var son till handlanden Res Per Persson och dennes hustru Anna Ersdotter, bosatta på Gåsholmen vid Björbo. Han gifte sig 1937 med Jenny Dybeck och makarna blev sedan kvar i Nyhammar under resten av livet. Utöver tjänsten vid posten var Erik Persson även verksam som ordsredaktör, först för Dala-Demokraten och senare för Ludvika Tidning där han skrev under signaturen "REO" vilket står för Res Erik Oskar. Under årens lopp hann det bli många reportage från bygden, och som flitig fotograf har han efterlämnat ett stort antal fotografier som numera förvaras hos sonen Per-Erik Dybeck i Stockholm.

Erik Persson hade dessutom flera olika uppdrag såsom roteombud och ledamot av taxeringsnämnden. I samband med Nyhammars Arbetarkommuns 50-årsfirande 1959 författade han en innehållsrik jubileumsskrift. Erik Persson avled hastigt i hemmet den 22 november 1971 i en ålder av 69 år.

Jenny Dybeck-Persson, postföreståndare i Nyhammar 1935-72. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Jenny Maria Dybeck föddes den 6 maj 1907 i Nås församling, och hon var dotter till skogvaktaren Karl Oskar Dybeck och dennes hustru Maria Zetterquist. Även Karl Oskars fader, Gustaf Dybeck var skogvaktare, bördig från Grangärde och en tid bosatt på Lindesnäs går i södra delen av Nås socken. Släktskap föreligger till den kände forn- och folklivsforskaren Richard Dybeck från Odensvi i Västmanland. Denne upptecknade ett stort antal folkmelodier och har bland annat skrivit texten till Sveriges

Nationalsång *"Du gamla du fria"* år 1844 och även *"Mandom mod och morske män"*.

Jenny Persson upprätthöll tjänsten som föreståndare vid postexpeditionen ända fram till sin pensionering 1972, då posten flyttade till en ny lokal i södra delen av Nyhammar. Hon bodde sedan kvar i det gamla posthuset under många år, men flyttade senare till Kolbottenvägen i Ludvika där hon avled de 2 november 2001 i den höga åldern av 94 år. Hon hade då varit änka i nära 30 år. Sonen Per-Erik Dybeck blev bosatt i Stockholm där han fick tjänst som avdelningsdirektör vid Statistiska Centralbyrån SCB. Han har författat en trevlig skrift om Nyhammar under 1950-talet, betitlad *"Negrorna i Nyhammar"*.

CARL HELLMAN.

Carl Axel Hellman föddes den 1 augusti 1906 i Hyttriset där han var son till Emma Vilhelmina Norberg från Nyhammar. Hon gifte sig sedermera med Anders Gustaf Hellman från Ludvika. Efter makens död 1821 gifte hon året därefter om sig med Johan August Ludvigsson från Dalkarsberg, och familjen flyttade 1926 från Hyttriset till Stenberget.

Själv ingick Carl Hellman äktenskap 1929 med Teresia Elisabet Holm, född den 19 maj 1904 i Osby, Skåne. Familjen bosatte sig på Kvarnheden och flyttade senare till Granskogs villa vid Folketshusvägen, där Carl Hellman sedan blev kvar under resten av sitt liv. Han kom att bli känd som en verklig motorveteran i Nyhammar. I en tidningsartikel i Ludvika Tidning från 1983 skildrar Bertil Danielsson hans karriär som chaufför, och jag återger här nedan en del av innehållet i artikeln.

Carl Hellman som ordförande i Folkets husföreningen.

Carl Hellman tog körkort 1926 men hade redan tre år tidigare tidvis tjänstgjort som chaufför åt landsfiskalen på orten. Det gick så till att Morelius ringde upp honom och frågade om han ville ställa upp och köra honom och hans kamrater när det var fest, vartill Hellman svarade att han inte hade något körkort. Morelius genmålte att *"visst kan du köra bil. Jag har väl sett det många gånger"*. Landsfiskalen skrev därefter ut ett specialtillstånd åt honom.

Under årens lopp hann Carl Hellman slita ut 17–18 bilar, många i yrkesmässig trafik, och han körde ofta uppemot 17 tusen mil om året. Tvåhundra tusen miles prickfri körning ledde till att han fick flera diplom och utmärkelser. På äldre dagar blev det inte lika mycket bilkörning, och vid tillfället för intervjun körde han en mindre japansk bil, som enligt hans egen utsago var så lättstartad att han måste smyga sig in i garaget för att den inte skulle starta och sticka iväg på eget bevåg. Så långt Bertil Danielssons artikel.

Yttrandet ovan vittnar om att Carl Hellman var utrustad med humor. Det berättas även att han var road av så kallade practical jokes. Detta ledde i sin tur till att han själv ibland blev utsatt för sådana skämt av likasinnade personer. Således skall en bekant till honom vid ett tillfälle, och i skydd av nattmörkret, smugit sig fram till hans bil och där installerade ett extra signalhorn, som han kopplade till körriktningsvisaren. Man kan lätt föreställa sig Hellmans reaktion på det skämtet.

Carl Hellman var under många år engagerad inom folketshusföreningen i Nyhammar där han en tid också var ordförande. Han blev änklings den 13 juli 1977 när hustrun gick bort. Självt slutade han sina dagar den 13 april 1989 när han var 82 år gammal. Dottern Siv Hellman, född 1930, medverkade under tidigt 1950-tal i flera av de revyer som anordnades av folketshusföreningen. Hon blev sedermera gift Liljekvist och bosatt i Ludvika.

ALGOT RUBIN.

Gustaf Algot Rubin föddes den 23 februari 1878 i Filipstad, Värmland, där han var son till lokföraren Johan Gustaf Rubin och dennes hustru Augusta Karolina Blank, senare bosatta i Strömsnäs, Avesta. År 1900 återfinns Algot Rubin i Västerås där han

var anställd som elektricitetsarbetare vid Elektriska Aktiebolaget. Det var också här som han träffade sin blivande hustru Signe Lovisa Johansson, född 1879 i Västerås och dotter till Erik Alfred Johansson och Lovisa Eriksson. Äktenskapet ingicks 1903 och familjen flyttade nu till Ludvika, där de blev kvar fram till den 7 september 1917 då flytten gick till Nyhammar. Här fick Algot Rubin anställning som verkmästare vid elektriska verkstaden, en tjänst som han sedan upprätthöll under lång tid, närmare bestämt i 40 år. Han gjorde sig känd som en skicklig yrkesman och fick flera utmärkelser.

Verkmästaren Algot Rubin, född 1878, och Verner Pettersson, född 1919, sedermera verkmästare. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Familjen bodde till en början vid Nords invid järnvägen, men flyttade senare in på gården Strömsro vid Kvarndammsvägen i Västby. Algot Rubins fritidsintressen bestod bland annat av skytte och jakt. Dessutom var han mycket musikintresserad och han var en av grundarna till Ludvika Privata Musikkår, där han själv spelade trummor. Algot Rubin blev änklings den 25 oktober 1956 när hustrun gick bort, 77 år gammal. Han levde sedan som änklings i 16 år fram till sin död den 1 november 1972. Han var vid sin bortgång hela 94 år gammal. Makarna ägde två barn, nämligen dottern Karin Rubin, född 1905 i Ludvika och sonen Nils Rubin, född 1913, även han i Ludvika. Karin Rubin, som hade ett fördelaktigt utseende, var på sin tid mycket uppvaktad av pojkarna i Nyhammar, Det blev slutligen folkskolläraren Josef Nilman som lyckades få henne till hustru. Nils Rubin var, i likhet med fadern, mycket musikintresserad och spelade även han trummor. Han var också en duktig målvakt i Nyhammars fotbollslag. Längre fram bosatte han sig i Ludvika.

HERMAN WÅHLSTRAND.

Anders Herman Wåhlstrand föddes den 5 september 1899 i Härnösand, son till handlanden Anders Wåhlstrand och dennes hustru Thyra Cecilia Petré. Herman utbildade sig till ingenjör och 1936 gifte han sig med Amalia Löfvendahl, född den 14 februari 1899, även hon i Härnösand där hon var dotter till smeden Karl Johan Löfvendahl, vilken sedan några år tillbaka var änklings. Namnet på Amalias mor är obekant.

Herman Wåhlstrand, född 1899 nummer tre fr.v. tillsammans med Hjalmar Kling, född 1892. Karl Jansson, född 1894 och längst till höger Evald Persson, född 1907. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Omkring 1940 kom familjen till Nyhammar där Herman Wåhlstrand blev chef för brukets försäljningsavdelning. Makarna bosatt sig i en av villorna på västra sidan av kanalen och i närheten av Gamla bruket. De var barnlösa och tog sig istället an ett krigsbarn från Finland. Herman Wåhlstrand var känd som en stillsam och humoristisk person. Makarna blev kvar i Nyhammar under resten av livet. Herman Wåhlstrand gick bort ungefär vid tiden för sin pensionering, närmare bestämt den 28 juli 1966 när han var 66 år gammal. Hustrun Amalia Wåhlstrand överlevde maken med 11 år och slutade sina dagar den 28 augusti 1977 i en ålder av 78 år.

ARNE GEIJER.

Den ojämförligt mest kände personen från Nyhammarsområdet är Arne Geijer. Han föddes den 7 maj 1910 i Söderala, Hälsingland, och hans föräldrar var Karl *Henrik* Geijer och dennes hustru Anna *Matilda* (Tilda) Vidiksson, den sistnämnda bördig från Stakheden. Arne tillbringade de tidiga barnaåren i Ljusne, men flyttade tillsammans med sina föräldrar till Grangärde den 31/12 1915. Familjen slog sig ner på hustruns fädernegård i Stakheden. Arne var således endast 5 år gammal vid flytten till

Grangärde, och han blev vid 7 års ålder elev vid Nyhammars skola. År 1938 gifte han sig med Gunborg Pettersson, född en 19 januari 1913 i Nyhammar.

LO-ordföranden Arne Geijer, född 1910, tillsammans med fadern Henrik Geijer, Stakheden, född 1884. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Arne Geijer arbetade till en början vid Nyhammars Bruks verkstäder, och han var en tid även kassör i Nyhammars Folketshusförening. Han kom redan tidigt att engagera sig fackligt, och sedan familjen flyttat till Stockholm blev han ordförande i Metall. År 1956 valdes han till ordförande i LO, en post som han innehade ända fram till 1973. Åren 1957 till 1965 var han dessutom president i Fria Fackföreningsinternationalen, och han blev nu även internationellt känd. Han gjorde sig känd som en skicklig förhandlare och respekterades även av motståndarsidan, d.v.s. SAF, Svenska Arbetsgivareföreningen. Arne Geijer var dessutom socialdemokratisk riksdagsman under åren 1955 till 1976, det vill säga i över 20 år. Han skall också vid ett tillfälle ha varit erbjuden en post i den socialdemokratiska regeringen, vilket han dock avböjde. Under senare år var han ordförande i PRO, Pensionärernas Riksorganisation. Även om Arne Geijer med sin familj var bosatt i Stockholm vistades han ofta, när tiden det tillät, i Nyhammar. Han lät uppföra ett timmerhus i den gamla Hyttrisparken och ägde dessutom, tillsammans med brodern Alvar, en fåbodstuga på Gasenberget. Semestrarna tillbringade han gärna i fritidshuset på Hyttriset.

Tjänsten som president i Fackföreningsinternationalen innebar mycket resande. Det berättas att en granne träffade på honom hemma i Hyttriset, varvid grannen utbrast: *"Hur i all världen kan du vara här, jag såg dig ju i TV igår, och då var du i Amerika"* varpå Arne replikerade: *"Javisst, men det var ju igår det"*. På 1960-talet genomgick

Folkets Hus en genomgripande reparation och ombyggnad, och vid återinvigningen, som gick av stapeln den 7 mars 1965, var Arne Geijer den självklare högtidstalaren. Han berättade en hel del gamla minnen från den tid när han själv var bosatt på orten. Bland annat nämnde han en lustig episod från den tiden när han var kassör i Folketshusföreningen. Flera oväntade utgifter hade medfört ebb i kassan, varigenom föreningen nästan helt saknade kontanta medel. En person som ägnade sig åt bilkörning inne på parkområdet råkade skada en björk, och man kunde nu kräva skadestånd av den vårdslöse bilisten. Därigenom fick man ett välbehövligt tillskott till kassan.

Arne Geijer var till sin läggning en lugn och stillsam person och allmänt respekterad. Även hans föräldrar tog hans berömmelse med ro. När han fått titeln president konstaterade modern Tilda att *"nu får Arne ännu mer att göra och kan väl inte hälsa på oss så ofta"*. Arne Geijer avled helt hastigt och oväntat den 27 januari 1979 i Bromma, och han var vid sin bortgång 68 år. Hustrun Gunborg Geijer föddes som redan nämnts 1913 i Nyhammar och hon var dotter till Karl Johan Pettersson och dennes hustru Albertina Persson. Fadern var bördig från Grytnäs och modern från Norrbärke. Familjen hade tidigare bott i Malingsbo och därefter i Norrbärke innan de 1910 flyttade till Nyhammar, där Karl Johan Pettersson fick anställning som smältare vid smedjan. Gunborg kom därmed att växa upp i Nyhammar och fick även sin skolgång här. Gunborg berättade vid ett tillfälle om ett egendomligt sammanträffande då hon upptäckte att hon i sin lägenhet i Stockholm bodde granne med sin gamla lärarinna från Nyhammar, Ellen Johansson. Denna var nu närmare 90 år, men fortfarande mycket vital. Sedan hon blivit änka vistades Gunborg Geijer en stor del av somrarna i huset på Hyttriset. Hon överlevde maken med 14 år och slutade sina dagar den 28 juni 1993 i Stockholm. Hon var vid sin bortgång 80 år gammal.

YNGVE NYQUIST.

En annan känd person med rötter i Nyhammarsområdet är Yngve Nyquist. Han

föddes den 28 april 1922 i Hyttriset. Hans föräldrar var Karl *Albert* Nyquist och dennes hustru *Hilda* Maria Bergström, den förre bördig från Stakheden och den senare från Norsån. Tilläggas kan att Yngve Nyquist var släkt med Arne Geijer i fjärde led.

Henrik Geijer och Albert Nykvist, båda från Stakheden. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Trädgårdsmästaren Sven Ramkvist, Grangärde, född 1891.
Svärfar till Yngve Nyquist. Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

Yngve gifte sig 1952 med *Birgit* Helena Kristina Ramkvist, född den 18 juli 1919 i Kyrkbyn, dotter till trädgårdsmästaren Sven Ramkvist och dennes hustru Anna Hellman, vilka under en kortare tid var bosatta i Nyhammar innan de flyttade till Kyrkbyn. Före giftermålet var hon anställd på kommunalkontoret i Grangärde Kyrkby. (Grangärde var då ännu en egen kommun).

Familjen bosatte sig i Kyrkbyn, men flyttade sedermera till ett nybyggt villaområde vid Snickarns väg i Lillheden. Yngve Nykvist fick anställning vid ASEA (nuvarande ABB) i Ludvika. Redan tidigt blev han politiskt engagerad och medlem i Socialdemokratiska partiet. Han var verksam inom såväl kommun som landsting och avancerade så småningom till ordförande i Kopparbergs Läns Landsting (senare omdöpt till Dalarnas Landsting). Han blev även ledamot av Riksdagen.

Stakheden. Familjen Nykvist. Hilda Nykvist, f. Bergström 1880. Karl, f. 1909. Tea, f. 1902. Yngve, f. 1922, Henry, f. 1906, Albert Nykvist, f. 1880. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Riksdagsmannen och landstingets ordförande Yngve Nyquist, född 1922 på Stakheden.
Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

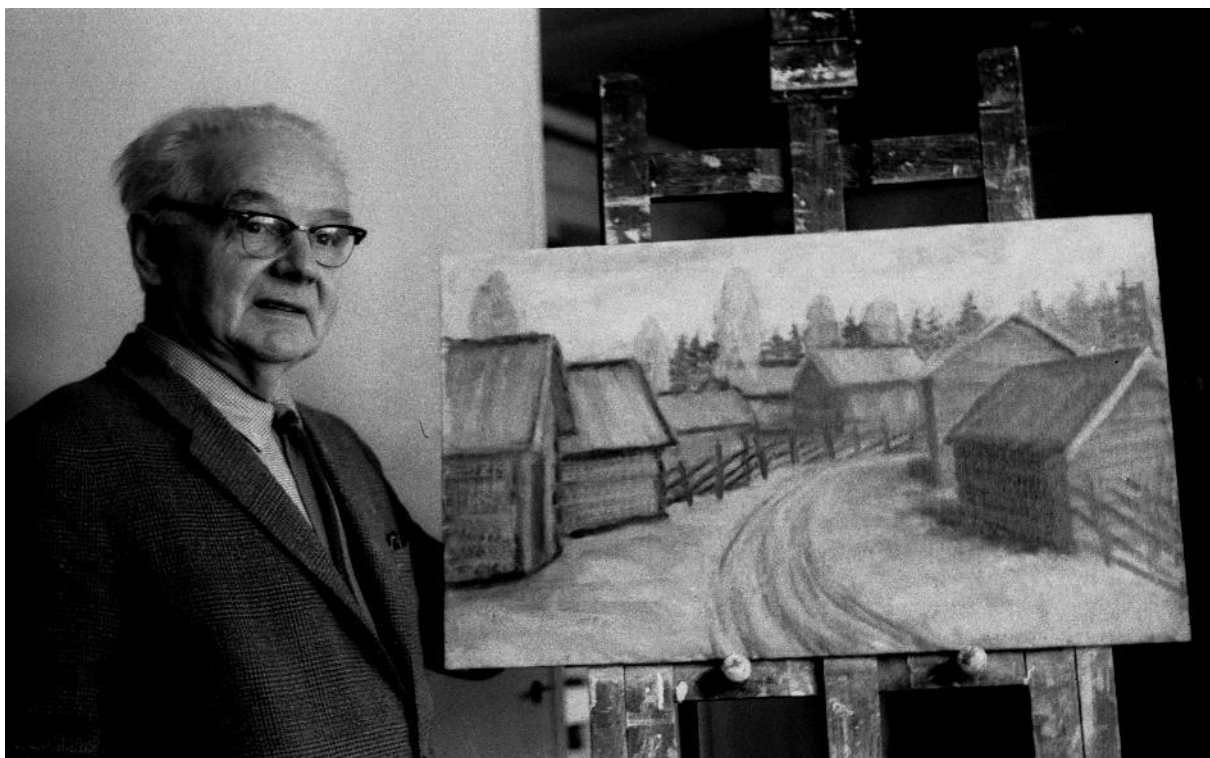
Yngve Nyquist avled hastigt på sitt tjänsterum i Riksdagshuset den 11 december 1985, endast 63 år gammal. Hustrun Birgit Nyquist bodde som änka kvar i huset på Lillheden under 22 år fram till sin död den 4 september 2008. Hon var vid sin bortgång 89 år gammal. Sonen Hugo Nyquist tog över morfaderns trädgårdsrörelse i Kyrkbyn och driver nu tillsammans med hustrun Gunilla blomsterhandeln i byn. De är även ombud för begravningsbyrån Fonus.

MANNE LARSSON.

Manne Larsson, ursprungligen döpt till Olof Emanuel, föddes den 24 februari 1897 i Rifallet där han var son till Per Erik Larsson och dennes hustru Johanna Sabina Larsson vilka båda var bördiga från Säfsnäs. De var till en början bosatta i Säfsnäs innan de flyttade till Rifallet. Därefter gick flytten till Östanbjörka och slutligen till Nyhammar.

Konstnären Manne Larsson, f. 1897, och fotografen Erik Lindberg, f. 1896. Fotot taget i Göteborg. Grangärde Fotoklubb.

Två verk av Manne Larsson. Den övre torget i Nyhammar och den nedre från en fäbod. Foto Bertil Danielsson.

Manne Larsson ingick 1923 äktenskap med Anna Matilda Grönberg, född den 12 juni 1898 i Stora Tuna. Samma år flyttade de till Amerika där de sedan blev kvar till 1927 då de återvände till Nyhammar. Här etablerade sig nu Manne Larsson som målare och konstnär. Till en början höll han till i en fastighet på Kvarnheden där han bland annat ägnade sig åt billackering. Vid mitten av 1930-talet flyttade han huset till östra sidan av torget. Här inrättade han en butik där han bland annat sålde färger, tapeter och kemikalier. Han var även verksam som yrkesmålare.

Som redan nämnts var han även sysselsatt som konstnär. Hans tavlor hade ofta naturmotiv och var mycket populära. Många av hans alster återfinns i många hem runtom i byarna. Manne Larsson var en i bygden välkänd person. Han tillbringade mycken tid i sin stuga uppe på Gasenberget, där han hittade vackra motiv till sina tavlor. Han umgicks ofta med författaren Ivan Oljelund, vilken brukade hålla till på Gasenberget under hela sommaren.

Manne Larsson slutade sina dagar den 20 februari 1983, nära 86 år gammal. Efter hans död flyttade änkan Anna Larsson till Solgärde där hon sedan blev kvar fram till sin död den 10 januari 1992. Hon var vid sin bortgång hela 93 år gammal. Dottern Helen Larsson, född 1925 i New York, blev gift med Bo Danielsson och bosatt i Klenshyttan. Deras båda söner Tommy Danielsson och Ulf Danielsson doktorerade och har numera professorstjänster. Ulf Danielsson syns ofta i TV när det gäller att förklara komplicerade saker inom modern teoretisk fysik.

CARIN PERSSON (CARINS MODE).

En på sin tid känd person i Nyhammar var *Carin* Elisabet Persson som föddes den 4 april 1905 i Köping. Hon hade varit gift med en Bohman från vilken hon lät skilja sig 1939. Efter skilsmässan återtog hon sitt flicknamn och flyttade till Nyhammar där hon etablerade sig som modist i en lokal inrymd i konditorihuset vid torget. Orsaken till att hon slog sig ner i bygden skall ha varit att hon här hade släktingarna Evald och Rudolf Persson av vilka Evald var bosatt i Nyhammar och Rudolf i Grangärde, båda skogvaktare.

Carin Persson "Carins Mode" till höger, tillsammans med "Älgtorps" Maj Persson från Kullen. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Carin Persson tog

över lokalen efter Alice Aronsson och butiken fick nu namnet Carins mode, där hon företrädesvis sålde damhattar. Den var belägen i den västra delen av huset d.v.s. mot genomfartsvägen. Hon kom sedan att driva rörelsen under många ända fram till slutet av 1970-talet. Carin Persson tyckte om att resa och hon berättade vid ett tillfälle om en ovanlig resa hon gjort. Hon fick nämligen tillstånd att följa med på loket till ett malmtåg mellan Kiruna och Narvik, och hon gav en livfull skildring av den hisnande färden efter järnvägen på den norska sidan. På äldre dagar flyttade Carin Persson till en lägenhet vid Tallhedsvägen i Nyhammar, där hon avled den 21 mars 1991, närmare 86 år gammal.

BRASKENS.

Släkten har funnits i Grangärde sedan 1862 och i Nyhammar sedan mitten av 1870-talet. Den först anlände hette Erik Andersson Brask, född den 31 juli 1831 i Ludvika. Hustrun Sara Stina Ersdotter föddes den 14 december 1840, även hon i Ludvika. Familjen bodde till en början i Holen vid Grangärde Kyrkby, därefter vid Elvkarnoret (noret mellan Björken och Saxen) innan de slutligen flyttade till Abäckshyttan. Erik Brask var till yrket hyttarbetare. Han avled den 26 oktober 1880 endast 49 år gammal, enligt dödboken av lunginflammation. Hans änka överlevde honom med inte mindre än 36 år. Hon slutade sina dagar den 1 mars 1917 när hon var 76 år gammal.

Familjen Brask: Adolf, Elsa, modern Kristina Maria f.1962, Edit, fadern Erik Adolf f. 1862, Hanna, Georg samt Eugen. Foto: A. Eriksson – Vadfors. Taget omkring 1904.

Sonen Erik Adolf Brask föddes den 2 december 1862 i Holen och han blev en i Nyhammar välkänd person. Han gifte sig 1884 med Kristina Maria Borgström, född den 23 augusti 1862 i Alfta, Hälsingland, men vid tiden för giftermålet piga i Nyhammar. Enligt vigselboken hette fadern Anders Borgström, verksam som smed vid Korså Bruk i Sundborn. (Det förekommer även uppgifter att Kristina Marias flicknamn skulle ha varit Bergström). Makarna fick inte mindre än 13 barn.

Adolf Brask var till yrket hammarsmed, närmare bestämt så kallad hopslagare. Dennes uppgift var att i smälthammaren slå ihop den omkring 100 kg tunga smältan som sedan högs upp i mindre stycken. År 1916 upphörde man med smidet och lancashiresmedjan slog igen. Efter det tunga arbetet som smed fick nu Adolf Brask anställning som dammvakt, och han fick nu ansvaret för dammarna vid Stenberget och Frötjärn. Hans uppgift var bl.a. att reglera vattenflödet till kraftstationen. I början av 1930-talet flyttade han och hustrun samt en ogift son till Stenberget, och han fick därmed närmare till sin arbetsplats.

Familjen var tidigare bosatt i en stuga söder om nuvarande torget och som ägdes av Nyhammars Bruk. Efter det att Braskens hade flyttat till Stenberget fanns huset kvar fram till 1939 då Hanna Bergeskog och Virginia Nilsson inköpte det. Dessa lät nu riva den gamla så kallade Braskstugan och lät därefter uppföra en affärslokal på tomten. Adolf Brask var en av de gamla kämparna och idealisterna i Nyhammar. Han var nykterist och som sådan med om bildandet av IOGT-logen Enighet. Han var dessutom med i styrelsen för Nyhammars Handelsförening. Adolf Brask slutade sina dagar den 17 oktober 1952 i en ålder av närmare 90 år. Hustrun Maria Brask gick bort två år tidigare, närmare bestämt den 21 juli 1950, nära 88 år gammal.

Av barnen märks dottern Edit Brask, född 1888, vilken blev gift med Kilås August Larsson och bosatt på Ställberget. Sonen Georg Brask, född 1893, som flyttade till Amerika, dottern Elsa Brask, född 1902, fick sonen Bengt Forslin, född 1921, vilken växte upp hos fastern Edit på Ställberget och som sedermera blev bosatt på gården Björkhaga i Nyhammar.

Sonen Ivar Brask föddes den 21 november 1904 i Nyhammar och han gifte sig 1927 med Gerda Maria Persson, född den 14 september 1906 i Ludvika. Familjen bosatte sig i ett hus väster om Lindahls fastighet. Ivar Brask var till yrket verkstadsarbetare. Varje sommar under ett antal år fungerade han även som glassförsäljare. Denna verksamhet skedde från en kiosk placerad framför Lindahls. I och med att hushållen i allt större utsträckning anskaffade egna frysboxar samt ortens affärer allmänt började tillhandahålla glass, upphörde Ivar Brask med denna sysselsättning. Han gick bort den 16 mars 1979, och han var då 75 år gammal. Hustrun Gerda Brask överlevde mannen med 10 år. Hon avled den 13 september 1989 när hon var 83 år gammal. Dottern Elvy Brask, född 1931, gifte sig med John Erik (Jonte) Haag i Nyhammar.

Sonen Hans Ivar Brask, född den 18 juni 1929 i Nyhammar och sedan 1955 gift med Anja Maria Brask, född den 9 september 1933 i Finland, blev kvar i Nyhammar. Hans Brask avled den 5 september 2005 i en ålder av 76 år. Hustrun överlevde mannen med 5 år. Hon gick bort den 17 januari 2010 när hon var 76 år.

LISA GRANSKOG.

Även Lisa Granskog bör nämnas tillsammans med andra kända Nyhammarsbor. Hon var född den 17 mars 1886 i Saxhyttan under dopnamnet Anna *Elisabet*. Hennes föräldrar var Jan Petter Granskog och dennes hustru Anna Matilda Pettersson. Familjen var först bosatt på den så kallade Stentäppan i västra delen av Saxhyttan, men flyttade 1902 till Kvarnheden och det hus på Folketshusvägen, som senare kom att bebos av Karl Hellman.

Från och med 1923 och några år framåt förestod Lisa Granskog hörnbutiken i konditorihusets västra del. Rörelsen ägdes då av Carl Qvists efterträdare, d.v.s. Axel och Hildur Blom. Affären, som allmänt gick under namnet "Lisa på hörnet", sålde främst sybehör. Tilläggas kan att senare startade Carin Persson (Carins mode) sin verksamhet i samma lokal.

Lisa Granskog kom senare att betjäna IC-macken på torget, en syssla som hon sedan skötte under många år. Under tjänstetiden utgjordes bostaden av ett litet rum i den anspråkslösa byggnaden som hörde till bensinmacken. Hon hade annars sin rätta bostad i den ovan nämnda fastigheten på Folketshusvägen och som hon delade med systemen Rut Granskog, född 1895 i Saxhyttan, och hennes son Sten Granskog, född 1921 i Nyhammar. Den sistnämnde hjälpte ibland Lisa med skötseln av macken.

Under de många år som Lisa betjänade macken kan nog arbetsförhållandena betecknas som obekväma. Någon ordnad arbetstid var det inte tal om, och hon fick många gånger stiga upp mitt i natten för att förse kunder med bensin. Arbetsmiljön var ohälsosam då hon fick hantera blyhaltig bensin och även andra hälsovådliga kemikalier. Det provisoriska övernattningsrummet utgjorde säkerligen inte heller någon hälsosam miljö. Allt detta satte sina spår och kan ha bidragit till att hon senare drabbades av svåra hjärtbesvär. Lisa Granskog avled hastigt den 26 mars 1946 i en ålder av endast 60 år. Hon förblev under hela sitt liv ogift.

I sammanhanget skall även några ord sägas om systersonen Sten Granskog. Han var född den 23 juli 1921 i Nyhammar och tekniskt händig. Han var speciellt intresserad av radioapparater, som han både sålde och reparerade. Han flyttade sedermera till Sunnansjö och var en tid gift. Vid sin död den 23 oktober 1985 var han dock frånskild. Sten Granskog var vid sitt frånfälle 64 år.

ALBIN ERIKSSON.

Karl Albin Eriksson föddes den 7 november 1896 i Saxhyttan och han var son till Anders Ers Gustaf Adolf Eriksson från Karlsänge och Hol-Jans Emma Eriksson från Saxhyttan. Han gifte sig 1921 med Hilda Kristina Pettersson, född den 15 september 1902 i Norr Västansjö där hon var dotter till Erik Jons Per Erik Pettersson och dennes hustru Kristina Vilhelmina Eriksson. Familjen var till en början bosatt på Hol-Jansgården i Saxhyttan men flyttade 1929 till Skogsbo i Nyhammar. De flyttade senare till en nybyggd villa på Tallhedsvägen. Albin Eriksson var till yrket lastbilschaufför med anställning vid Nyhammars Bruk. Dessutom tjänstgjorde han ibland som privatchaufför åt disponenten Anton Ohlson.

Märtha Vadfors, f. 1925. Albin Eriksson, f. 1896. Albins hustru, f. Pettersson 1902, Hilda Vadfors, f. 1900 samt Bertil Eriksson, f. 1921. Taget omkring 1932. Foto August Vadfors.

Albin Eriksson, f. 1896. Även verksam som chaufför vid bruket. Foto Per- Erik Dybecks arkiv.

Albin var till sättet gladlynt och humoristisk. Han gjorde sig känd som en duktig musiker där dragspelet var huvudinstrumentet. Tillsammans med Rickard Fleur från Saxhyttan, vilken trakterade fiol, spelade han på många dansbanor runt om i bygden och naturligtvis även vid danstillställningar i Folkets Park. Albin och Rickard brukade även under stumfilmens dagar spela på biografen i Nyhammars Folkets Hus, och ibland även på biograferna i Ludvika. Tilläggs kan att Albin även var mycket fiskeintresserad och han tillbringade ofta mycket av sin lediga tid vid diverse sjöar runt om i bygden.

Albin Eriksson avled helt hastigt i sitt hem juldagen 1976. Det hade snöat ymnigt hela dagen och han hade därför ägnat sig åt en ansträngande snöskotning. Han var vid sin bortgång 80 år gammal. Sedan hon blivit änka bodde Hilda Eriksson kvar i villan i Nyhammar under ett antal år, för att slutligen flytta till Solgärdet där hon slutade sina dagar den 14 september 1992 sedan hon varit änka i över 15 år. Hon var då 90 år gammal så när som på en dag.

BERTIL ERIKSSON.

Karl Bertil Eriksson var son till Albin och Hilda Eriksson ovan. Han föddes den 30 november 1921 i Saxhyttan och flyttade som 9-åring med sina föräldrar till Skogsbo och sedermera till villan på Tallhedvägen. Han gifte sig 1944 med Eva Inga-Britt Andersson, född den 28 december 1924 i Söderbärke församling. Hon var dotter till Rickard Andersson och dennes hustru Eva Viktoria Pettersson, vilka en tid varit bosatta i Snöån i Norrbärke innan de flyttade till Söderbärke. Därefter gick flytten till Stensbo i Grangärde och slutligen till Nyhammar, dit de anlände den 28/9 1939. Här fick Rickard Andersson anställning som rättare vid brukets jordbruksegendom.

Bertil Eriksson fick anställning som lindare vid brukets elektriska verkstad. När så tillvekningen av elmotorer upphörde blev han sysselsatt vid tillverkningen av skakbord till gruvindustrin. Familjen kunde 1947 flytta in i en nybyggd villa på Vinkelvägen i Nyhammar. Bertil var i likhet med fadern en skicklig dragspelare. Redan omkring 1940 bildade han tillsammans med tre andra spelmän en kvartett som fick namnet Hyttpojarna. De blev snabbt populära och spelade ofta på dansrotundan i Folkets Park liksom även vid många andra evenemang såsom bröllop, julfester och nyårsvakor. Hyttpojarna fortsatte att vara verksamma under ett par decennier, och det var först omkring 1960 som kvartetten upplöstes.

Här ses Bertil Eriksson längst till höger tillsammans med Uno Malmström och Carl Hellman. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Bertil Eriksson tjänstgjorde under många år som biografmaskinist vid Nyhammars Folkets Hus. Hans läromästare var den tidigare maskinisten Håk Alfred Eriksson, och Bertil synes ha övertagit tjänsten redan omkring 1940. Det var en syssla som krävde

stor noggrannhet, och det visade sig att han var väl lämpad för sin uppgift. Även hustrun Inga-Britt utbildade sig till maskinist och senare även sonen Bengt Eriksson, född den 30 oktober 1944 i Nyhammar. Redan vid 18 års ålder kunde han börja jobba som maskinist. Han kom sedan att upprätthålla tjänsten så länge som biografverksamheten i Nyhammar pågick.

Bertil Eriksson drabbades av en svår sjukdom som ändade hans liv redan den 13 januari 1985. Han var vid sin bortgång endast 63 år gammal. Hustrun Inga-Britt Eriksson bodde kvar i villan på Vinkelvägen under många år, men flyttade sedermera till en hyreslägenhet på Tallhedvägen. Sonen Bengt Eriksson är sedan 1988 bosatt i Hälsingborg.

LILLY JANSSON.

En annan välkänd person i Nyhammar var Lilly Jansson, född Berglund den 29 november 1912 i Nyhammar. Hon var dotter till Albin Berglund och dennes hustru Maria Kristina Persson. Hon gifte sig 1933 med Baltzar Jansson, född 1909 i Ramnäs men senare inflyttad till Kvarnheden tillsammans med föräldrarna. Makarna skilde sig redan 1946 efter 13 års äktenskap.

Lilly Jansson efterträdde Lisa Granskog som föreståndare för IC-macken där hon sedan blev kvar under några år. Hon kom senare att tjänstgöra som affärsbiträde under större delen av sitt liv. Hon arbetade bland annat på Nyhammars Konditori, Nyhammars Handel och Konsum. En kortare period under 1940-talet tjänstgjorde hon även vid den så kallade Kristidsnämnden i Grangärde, som förestods av Rickard Eriksson, även han från Nyhammar. Nämndens uppgift var bland annat att sköta hanteringen av ransoneringskort under andra världskriget.

Som pensionär flyttade Lilly Berglund till Kyrkbyn där hon avled den 11 februari 1988. Hon var då 75 år gammal. Ende sonen Bertil Jansson, född den 25 januari 1933 i Nyhammar, överlevde modern med endast 2 ½ år. Han dog ogift den 9 september 1990. Lilly Janssons fränskilde make Baltzar Jansson gifte om sig och flyttade från orten. 1970 var han bosatt i Kolsva, och han avled i Uppsala 1989.

FREDRIK LARS.

Flera kända personer i Nyhammar härstammar från denna släkt. Lars Fredrik Larsson föddes den 9 juni 1844 i Hedbyn (en numera övergiven by som låg strax öster och sydost om Enbacken). Han var son till Lars Ersson och Johanna Ersdotter vilka sedermera flyttade till Bergsbo och slutligen till Östanbjörka. Bland Fredriks syskon kan nämnas Jan Erik Larsson, som blev gift till Karlsänge, och Abraham Larsson, vilken blev gift till Kilåsen. Fredrik Larsson gifte sig 1869 med Sophia Magnusdotter från Gärdsbodarna, där hon var dotter till Magnus Jansson och Lisa Isaksdotter.

Fredrik Larsson var till yrket snickare och familjen bodde till en början i Östanbjörka, därefter under en kortare tid i Nyhammar och sedan vid Grangärde Prostgård. År 1900 gick så flytten till Stenberget och två år senare till Västby. Här slog de sig ner i en stuga i södra delen av nuvarande Västbyvägen strax väster om

den gård, som sonen August Larsson senare lät uppföra. Fredrik Larsson blev sedan kvar här under resten av livet. Han gick bort den 4 mars 1914 i en ålder av 69 år. Dödsorsaken angavs vara lunginflammation. Hans hustru Sophia Larsson levde sedan som änka i 11 år fram till sin död den 19 september 1925. Hon var vid sin bortgång 81 år. Makarna hade bl.a. sonen Karl Larsson, född 1881 i Nyhammar. Han gifte sig med Hilma Östling från Västby, och familjen bosatte sig på Kvarnheden. Mer om dem finns att läsa under Kvarnheden.

Fredrik och Sophia Larsson framför Henrik Larssons hus i Västby. Till höger skymtar August Larssons hus. Foto: Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

HENRIK LARSSON.

Samma år som Fredrik Larsson avled, d.v.s. 1914, delades egendomen på så sätt att August Larsson erhöll den norra tomten och brodern Henrik Larsson den södra. Redan samma år lät Henrik Larsson uppföra en bostad åt sig och sin familj. Han föddes den 15 december 1885 vid Prostgården och gifte sig 1907 med Jenny Augusta Karlsson, född den 18 september 1882 i Grangärde Hästberg där hon var dotter till Slogsved Karl Jansson och Johanna Persdotter. Henrik Larsson, som till yrket var smed och anställd vid Nyhammars Bruk, hade tidigare med sin familj varit bosatt i Nyhammar innan flyttlasset gick till Västby. Henrik Larsson avled den 14 september 1950 i en ålder av 65 år. Hans änka dog den 11 december 1956 när hon var 71 år. Dottern Karin Larsson, född den 21 maj 1916 i Västby, gifte sig 1952 med Assar Tegnestål, född den 28 maj 1904 i Multrå, Ångermanland. Han var anställd vid Nyhammars Bruk som förman på elverkstaden. Han avled den 27 april 1976 i en ålder av 71 år. Hans hustru Karin Tegnestål levde därefter som änka i 15 år fram till sin död den 24 februari 1994. Hon var vid sin bortgång 75 år. Fastigheten ägs numera av dottern Ann-Mari Tegnestål.

Henrik Larsson, f. 1885, med modern Sophia Larsson, f 1843, och dottern Nanny, f. 1908. Västby. Foto: Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

AUGUST LARSSON.

En på sin tid mycket känd Nyhammarsbo var August Larsson. Han föddes den 25 september 1877 i Östanbjörka och hans föräldrar var Lars *Fredrik* Larsson och dennes hustru Sophia Magnusdotter. (Se ovan). August Larsson gifte sig 1901 med *Anna* Fredrika Larsson, född den 31 maj 1875 i Söderbärke församling. Hon var dotter till folkskolläraren Erik Larsson och dennes hustru Eva Katarina Pettersson. Anna tillbringade de tre första åren i Söderbärke, men omkring 1878 flyttade familjen till Gensen i Grangärde, där de stannade till 1891 då de flyttade till Västansjö. Slutligen kom de att slå sig ner i Morberget, vilket skedde 1896. Efter det att modern blivit änka synes hon ha flyttat till dottern och svärsonen i Nyhammar, där hon avled 1939.

August Larsson etablerade sig som snickare och blev sedermera byggmästare. Han fick så småningom även uppdrag inom kommunen och byggnadsnämnden. Han lät år 1921 uppföra ett tvåvåningshus åt sig och sin familj strax norr om broderns, Henrik Larssons fastighet på Västby efter gamla vägen till skolan.

August Larsson var mycket intresserad av teater och 1915 lät han, tillsammans med Carl Qvist, uppföra en lokal väster om samhället och som fick namnet Skogshallen. Lokalen såldes 1919 till Folketshusföreningen och döptes nu om till Nyhammars Folkets Hus. August Larsson var även i fortsättningen mycket verksam, nu inom Folketshusföreningen, och under många år framöver medverkade han till att man kunde visa högklassiga föreställningar här. Nyhammar kunde flera gånger till och med glädjas åt besök av Riksteatern.

Byggmästaren August Larsson i Västby, f. 1877. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

August Larsson förblev under hela sitt vuxna liv boende i Nyhammar. Under senare år drabbades han av kraftigt försämrad syn. Han berättade själv för mig om en dramatisk händelse när en radioapparat i hans sovrum fattade eld och så när hade förorsakat en större brand. Själv var han hjälplös på grund av sin dåliga syn, men hans hushållerska uppfattade brandlukten och skyndade till för att släcka elden innan den hunnit sprida sig.

Hans hustru Anna gick bort ett par år före honom, närmare bestämt den 24 mars 1956, 80 år gammal. Själv avled August Larsson den 26 september 1958 i en ålder av 81 år. Av de tre barnen kan här nämnas dottern Rut Larsson, född den 12 mars 1910, vilken blev gift med Skommar Karl Jansson på Kvarnheden. Hon gick bort den 12 april 2003 när hon var 93 år gammal.

FOLKSKOLLÄRAREN KARL LARSSON.

Karl Alfred Larsson kom att tjänstgöra som folkskollärare vid Nyhammars skola under många år. Han föddes den 15 september 1879 i Hoghem som ligger i Tanums socken i Bohuslän. År 1902 avlade han folkskollärarexamen i Göteborg och 1905 tillträdde han tjänsten i Nyhammar. Han står då som inflyttad från hemsocknen Tanum. Redan året därefter gifte han sig med *Lully* Judit, f. Larsson den 12 september 1880 i Gävle. Vid tiden för giftermålet var hon inflyttad från Älvkarleby. Familjen bodde till en början i övervåningen i Hööks villa vid Folketshusvägen, men flyttade senare in i lärarbostaden vid skolan.

Karl Larsson blev snart känd som en mycket duktig pedagog, men han tillhörde den så kallade gamla skolan och utövade hård disciplin. Han var mycket allmänbildad och det berättas om hans intressanta lektioner där eleverna fick mer kunskap än vad som egentligen krävdes. Han hade även hand om skolans träslöjd. Genom sin allmänna duglighet blev han så småningom även tillsyningslärare och lärarrepresentant i folkskolestyrelsen.

Karl Larsson var även musikintresserad och redan 1905 kunde han avlägga sin organistexamen i Västerås. När den ordinarie organisten i Grangärde kyrka behövde vara ledig fick Karl Larsson rycka in som organist. Vidare berättas att han hade god lokalkännedom och under ett antal år var han lokalredaktör för Ludvika Tidning. Han skall en tid även ha varit meteorologisk rapportör. Karl Larsson gick i pension 1940, och kunde då se tillbaka på en 35 år lång lärargärning.

Karl Larsson slutade sina dagar den 29 juli 1946 när han var 67 år gammal. Hustrun *Lully* Larsson blev kvar i Nyhammar, och hon överlevde maken med 16 år. Hon avled den 19 april 1962 och var vid sin bortgång 81 år. Makarna fick två söner, nämligen Karl Erik och Olle. De tog namnet Hogeman, vilket syftade på faderns hemort Hoghem. Olle Hogeman, född 1908 i Nyhammar, utbildade sig till läkare och blev så småningom en känd överläkare med tjänstgöring vid Falu Lasarett.

ELLEN JOHANSSON.

En folkskollärare som kunde se tillbaka på en lång lärargärning i Nyhammars skola var *Ellen* Adelia Johansson. Hon föddes den 20 november 1898 i Övre Ullerud, Värmland och avlade sin folkskollärarexamen 1919 i Falun. Hon tillträdde tjänsten i Nyhammar redan 1921 och kom då närmast från Skinnskatteberg. I Nyhammar upprätthöll hon undervisningen i klasserna 5 och 6.

Ellen Johansson hade under många år sin bostad i ett hus på Västby, vilket uppförts av Hjalmar Östling, (som för övrigt var bror till den kände folkskolläraren Knut Östling). Hon gjorde sig känd som en duktig pedagog, men hon var samtidigt en sträng lärare som ibland tog till åga, när hon ansåg att det behövdes. Hon var även utrustad med en viss humor och kunde ibland skratta åt sig själv när något gick snett. Som exempel kan anföras den gången när hon hade möblerat om i klassrummet varvid plattformen med katedern hamnat framför en av de djupa fönsternischerna. Ellen Johansson hade för vana att luta stolen bakåt, och en dag inträffade en malör på så sätt att bakbenen på stolen råkade hamna utanför kanten med resultatet både

hon och stolen ramlade ned i nischen. Ingen av eleverna vågade skratta, men när hon själv började skratta åt det hela, brast jublet i klassen loss. Under frukostrasten kom hon släpande på en stor plywoodskiva som hon placerade framför nischen, samtidigt som hon yttrade: ”nu är det slut med det roliga”.

Ellen Johansson hade egenheten att hon alltid småsprang när hon skulle gå någonstans. Hon var idrottsintresserad och själv mycket spänstig, varför det förekom en hel del gymnastik och idrott på schemat, och hon anordnade också en del utflykter. Jag hade själv tillfälle att en gång delta i en vandring upp till Gasenbergets fäbodrar under hennes ledning. Hon var dessutom under många år föreståndare för Nyhammars bibliotek och såg gärna att hennes elever läste böcker.

Ellen Johansson behöll lärartjänsten i Nyhammar ända fram till år 1950, således i närmare 30 år. Vid flytten från Nyhammar var hon 51 år gammal, och hon tillträdde nu en tjänst i Örebro. Efter pensioneringen flyttade hon till Stockholm, där hon sedan blev kvar under resten av sitt liv. Även under ålderdomen var hon mycket vital, och vid flera tillfällen, när hon hälsade på gamla vänner i Nyhammar, passade hon på att bege upp på Gasenberget, en nog så ansträngande vandring. Ellen Johansson, som under hela sitt liv förblev ogift, slutade sina dagar den 26 januari 1991 i Stockholm och hade då uppnått den aktningsvärda åldern av 92 år.

JOSEF NILMAN.

En annan på sin tid känd folkskollärare i Nyhammar var *Josef Patrik Nilman*, vilken föddes den 16 april 1892 i Svärdsjö socken. Han var son till Karl Otto Nilman och dennes hustru Johanna Pettersson, den sistnämnda bördig från Hundfallet vid Norrbo. Familjen flyttade från Svärdsjö till Kyrkbyn i Grangärde omkring år 1894 och därefter till hustruns föräldrahem i Hundfallet. Flytten till Grangärde skedde således redan medan Josef var barn.

Josef Nilman avlade sin folkskollärarexamen i Karlstad år 1916 och två år senare, d.v.s. 1918 tillträdde han tjänsten vid Nyhammars skola. Under några år, nämligen 1935 till 1939 tjänstgjorde han dock vid Sunnansjö skola. Han skall även vid något tillfälle ha vikarierat som lärare vid folkskolan på Ställberget. Under senare år kom han att undervisa i klass 7 i Nyhammar. Han hade dessutom under många år hand om träslöjden vid skolan och som var förlagd till en lokal på övre våningen i småskolan. Som lärare var han känd som en duktig pedagog, men i likhet med sin kollega Ellen Johansson var han även sträng, och eleverna hade stor respekt för honom. Josef Nilman var till en början bosatt på föräldrarnas gård i Hundfallet men flyttade i samband med giftermålet 1925 till Nyhammar och flyttade sedermera in i lärarbostaden vid skolan. Hustrun hette *Karin* Elisabet Rubin, född den 19 juli 1905 i Ludvika och dotter till verkmästaren Gustaf Rubin och dennes hustru i Nyhammar. Makarna fick två döttrar, Gudrun och Margot.

Folkskollärare Josef Nilman, f. 1892.
Foto Erik Lindberg. Grangärde
Fotoklubb.

Josef Nilman var också en duktig organist och brukade ibland vikariera som organist i Grangärde Kyrka. Det var högtidsstunder när han satte sig bakom orgeln i klassrummet. Han var en ivrig patriot, och vid sångstunderna fick barnen

ofta sjunga fosterländska och högstämda sånger. Sommaren 1945 drabbades han av en svår sjukdom som den 3 september samma år ändade hans liv. Han var vid sin bortgång endast 53 år gammal. Hustrun Karin Nilman flyttade efter makens bortgång till Ludvika. Hon överlevde mannen med inte mindre än 46 år. Karin Nilman gick bort den 19 november 1991 i en ålder av 86 år.

TORA ANDERSSON.

Det rör sig här om en lärare som under många år kom att tjänstgöra i Nyhammar. Augusta Viktoria Andersson föddes den 16 juli 1883 i Nora och avlade sin lärarexamen i vid seminariet i Örebro 1902. Hon anlände till Nyhammar redan den 12/9 1908 efter att tidigare ha tjänstgjort i Järnboås. I Nyhammar kom hon att ha hand om undervisningen i klasserna 3 och 4. Tora Andersson gjorde sig känd som en duktig lärare men var samtidigt mycket sträng och fordrande. Hon krävde alltid att man skulle kunna psalmverserna utantill och morgonbönen var alltid viktig för henne. Vid ett tillfälle hade en okynnig elev lagt knallpulver under orgeltramporna, vilket naturligtvis ledde till en viss kalabalik. När den skyldige slutligen erkände tilltaget, vankades ordentligt med stryk. Tora Andersson blev kvar i Nyhammar ända fram till sin pensionering 1944. Hon kunde då se tillbaka på en tjänstgöringstid av hela 36 år i Nyhammar. Hon förblev ogift under hela sitt liv. Efter pensioneringen flyttade hon till Borlänge, där hon avled den 10 maj 1977 i en ålder av 93 år.

HILMA MAGNUSSON.

Även här kan man notera en lärare med mycket lång tjänstgöringstid i Nyhammar. Hilma Cecilia Magnusson föddes den 22 november 1883 i Kristinehamn. Hon avlade småskolläraryxamen i Åmål 1903. När hon anlände till Nyhammar den 22/8 1908 hade hon tidigare tjänstgjort i Stensbo. I Nyhammar hade hon hand om klasserna 1 och 2. Hon var en duktig lärare men nervös och lättörd. När det var någonting som inte fungerade gick hon ofta omkring och vred sina händer. Hon var känd som en snäll lärare som hade svårt för att utöva aga. När hon ansåg att det verkligen

behövdes brukade hon anlita någon av sina kolleger, vanligen Tora Andersson, att utöva ägan. Hilma Magnusson var en av de få lärarna i Nyhammar som ägde en bil, en äldre Renault av större modell. Hon tjänstgjorde i Nyhammar ända fram till pensioneringen 1945, men även i fortsättningen fortsatte hon undervisningen när det behövdes en vikarie. Hon flyttade sedermera till Visnums-Kil i Värmland, där hon avled den 3 augusti 1954. Hon var vid sin bortgång 70 år. Hilma Magnusson förblev ogift under hela sitt liv.

Klasserna 1 och 2 vid Nyhammars skola, vårterminen 1943. Lärare: Hilma Magnusson.
Foto: Kjell Vadfors arkiv.

HANNA BERGESKOG OCH VIRGINIA NILSSON.

Hanna Bergeskog på auktion på Frälsningsarmén.

Hanna Matilda Bergeskog föddes den 2 mars 1899 i Östersaxen där hon var dotter till Berg (eller Plåt) Gustaf Persson och dennes hustru Ris Johanna Ersdotter. Det kan här tilläggas att Berg Gustaf Perssons far kom från Hyttriset. Släktnamnet Plåt härrör från den kända smedsläkten Plåt vid Stenberget. Två bröder till Hanna blev bosatta i Hyttriset, nämligen Alrik

Gustafsson och Axel Bergeskog. Mot slutet av 1930-talet ingick Hanna Bergeskog kompanjonskap med Virginia Nilsson, född 1892 i Holmsund utanför Umeå. De inköpte 1939 en tomt söder om torget där den så kallad Braskstugan tidigare stått. Ett nytt hus uppfördes nu här, vilket stod inflyttningsklart 1940. De lät nu inreda en affärslokal där de bland annat sålde tyger och sybehör.

Hanna och Virginia kom sedan att driva rörelsen under många år. De var båda två stöttepelare i Frälsningsarmén, och de försummade sällan ett möte i lokalen på Stakheden. Hanna Bergeskog var en pratsam person, därtill frågvis och nyfiken, och kunder som besökte butiken fick vara inställda på att besöket kunde bli tämligen långvarigt. Virginia Nilsson var däremot mer tystlåten men vänlig till sättet. Hanna Bergeskog gick bort den 26 april 1984 i en ålder av 85 år. Virginia Nilsson överlevde henne med endast ett år. Hon avled den 12 juni 1985, närmare 90 år gammal.

Hanna Bergeskog, f. 1899 har samlat ett gäng Nyhammarsdamer. Fr.v: Signe Söderholm, f. 1894. Ragnhild Larsson, f. 1911. Elin Berglund, f. 1903. Anna Lundgren, f. 1904. Greta Gustafsson, f. 1897. Augusta Blixt, f. 1887, och Elsa Hammarström f. 1893. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

SLAGGSPELARNAS.

Familjen var bosatt på Stakheden där de bodde i en liten stuga om cirka 65 kvadratmeter, bestående av endast ett rum och kök. Huset låg öster om nuvarande plantskolans kontor. De var inflyttade från Norrbo år 1908. Karl Johan Jansson var född den 21 december 1862 i Norrbo, och han gifte sig 1891 med Johanna Matilda Andersson, född den 3 december 1866, även hon i Norrbo. Karl Johan hade bland annat hand om den anordning som spelade upp slaggen från Abäckshyttan till den stora slagghögen i öster. Epitetet "Slaggspelelarnas" hänsyftar givetvis till detta yrke. Han avled den 13 september 1928 i Stakheden, 66 år gammal. Han änka levde sedan fram till den 12 oktober 1934 och hon var vid sin bortgång 68 år. Makarna fick 7 barn, av vilka en dotter dog vid späda ålder.

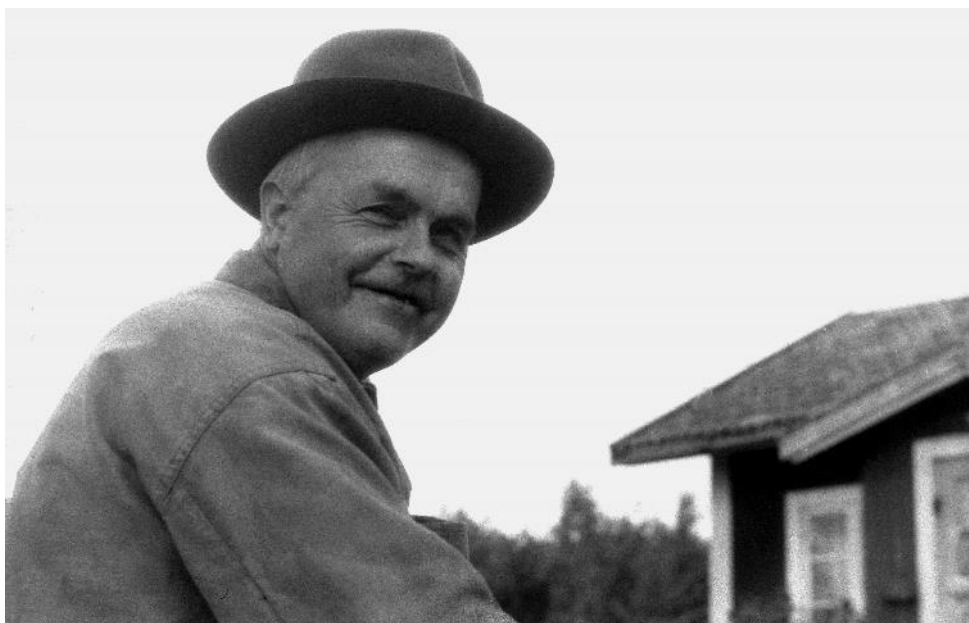
Slaggspelarns stuga som idag är rivn, Foto hos Conny Larsson, Sunnansjö.
Connys mormor var Ida Jansson, gift Ludvigsson. I Connys ägo finns idag Henriks fiol.

Av sönerna skall här särskilt nämnas sönerna Henrik Karlsson, född den 4 november 1891, Johan Jansson, född den 19 juni 1898 och Erik Jansson, född den 15 maj 1900, samt dottern Mina, född den 9 mars 1903, samtliga ogifta. De tre bröderna gjorde sig kända som duktiga spelmän som trakterade fiol, dragspel, gitarr och mandolin. Syskonen anlätades ofta vid olika festtillfällen och spelade även upp till dans i bland annat Hyttrisparken. De efterlämnade även flera egna spelmanslåtar som sedermera blivit nedtecknade, bl.a. "Vals efter Slaggspelar-Henrik". Hemmet var också samlingsplats för andra spelmän som ofta kom dit med sina instrument och tillsammans med Slaggspelargrabbarna drog av ett antal låtar. Ett slags föregångare till nutidens spelmansstämmor.

Speciellt Slaggspelar-Johan kunde komma med kluriga kommentarer. Det berättas att han vid ett tillfälle, när han stod uppe på bron över Norrboån yttrade: "tänk om man hade allt vatten som runnit här i ån hemma på gården". Kommentaren hängde säkerligen samman med att brunnen varifrån de hämtade sitt vatten låg cirka 400 meter bort och att han vid otaliga tillfällen fått släpa på tunga vattenhinkar. Vid ett annat tillfälle stod han och betraktade när Conny Johansson spikade upp ett nytt staket vid brukets fabriksområde. Johans kommentar är klassisk: "*Di här, hördu Conny, blir allt ett galu långt staket. Hä blir å räcka ända hännä ifrån å börti ändan!*" (det här blir allt ett väldigt långt staket då det räcker ända härifrån bort till den andra änden). Johan fick på en högtidsdag en cykel som byborna hade samlat till. Han var mycket stolt över cykeln. När någon sa till Johan att han hade en fin cykel brukade han svara: "Ja, ja ha´ haft an, ända sen ja feck an". Vid ett tillfälle skulle han beskriva en mycket stor lada: "Lada, ho va` så stor, så fast vi lassa hö ända upp tä takä, så vart int` ho full ändå".

”Slaggspekar” Henrik Karlsson, f. 1891, och brodern ”Slaggspekar” Erik Jansson, f. 1900.
Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Från 1963. Slaggspekar-Erik. 1963. Foto Bertil Danielsson.

Från 1963. Slaggspelar-Johan. Foto: Bertil Danielsson

Syskonen, som var snälla och allmänt omtäckta, tvingades lämna sin stuga i Stakheden i samband med att plantskolan anlades, vilket skedde mot slutet av 1950-talet. De blev senare bosatta i ett av de nybyggda hyreshusen Abäckshyttan, och det förefaller som om de hade svårt att finna sig tillrätta i den nya miljön. Henrik var den som hade svårast att ta flyttningen. Han avled den 14 maj 1968 utan att han återfått vare sig spellust eller glatt humör. Då var han 76 år. Johan var den som anpassade sig bäst efter flytten. Han fick mera folk inpå sig och stortrivdes i folklivet kring torget. Han var också något av hustomte på många ställen i Nyhammar, på Frälsningsarmén, hos Rut Olsson, Virginia Nilsson osv., där han kunde hjälpa till med snöskottning, vedhuggning och gräsklippning. Han slutade sina dagar den 30 juli 1974, även han 76 år gammal.

Erik dog den 9 november 1967 i en ålder av 67 år. Mina, som sörjde sina beundrade odlingar kring huset, flyttade till Sunnansjö, där hon avled den 26 februari 1983, 79 år gammal. Yngsta dottern Ida Jansson, född den 6 december 1904, blev gift med Einar Ludvigsson i Nyhammar. De fick i sin tur dottern Ellen, född 1934, som blev gift med skolvaktmästaren Folke Larsson i Sunnansjö. Dottern Alma Karlsson, född 21 februari 1894, var också musikalisk och kunde dra låtar på gitarr, mandolin, dragspel eller cittera. Hon blev dock känd som "Korv-Alma", eftersom hon åkte runt i bygden och sålde korv åt slaktar Westling under kriget. I ur och skur åkte hon omkring till byar som Bredberget, Norrbo och Kullen i en vit rock på en gammal cykel med trälåda. I trälådan förvarades korv och fläsk. Almas försäljning gick bra men stoppades så småningom av hälsovårdsmyndigheten. Även hon var ogift, och hon slutade sina dagar den 6 april 1956 när hon var 62 år.

FRISKPOJKARNA.

Det rör sig här om ett par gamla original som blev vida kända i hembygden och som efterlämnat en hel del historier till eftervärlden. Den äldste av bröderna, nämligen Gustaf Alfred Frisk, föddes den 12 januari 1889 i Stenberget, medan den yngre brodern Johan Oskar Frisk kom till världen den 25 februari 1893 i Nyhammar. De var söner till arbetaren Lars Erik Jansson Frisk och hans hustru Johanna Sofia Norberg. Fadern var bördig från Sandviken vid Sunnansjö, medan modern kom från Stenberget. Makarna ägde sammanlagt 9 barn, av vilka dock två dog vid späda ålder. Familjen flyttade från Stenberget fram till Nyhammar omkring 1892.

Bröderna Frisk kallades även för Kajspojkarna. Namnet kan härledas till den så kallade Kajsgropen i sydligaste delen av Kvarnheden där en släkting till dem vid namn Noreus en tid var bosatt, och där även de aktuella bröderna en tid bodde innan de flyttade till Västby. Bertil Danielsson har i en artikel införd i Ludvika Tidning 1993 skrivit om bröderna, och jag återger nedan en del av innehållet i artikeln.

Bröderna Gustaf *Alfred* Frisk och Johan *Oskar* Frisk, födda 1889 respektive 1893, ogifta och boende på Västby, men födda i Stenberget. Foto Per-Erik Dybecks arkiv.

Brödernas berättarförmåga var omvitnad och speciellt Oskars rimmade ramsor gjorde honom till en legend redan under livstiden. Oskar och Alfred var hängivna fiskare och friluftsmänniskor, och man brukade säga, att det var på sina lediga stunder de ägnade sig åt skogshuggning. Oskar Frisk brukade presentera sig själv och sin bror med följande ramsa:

Bröderna Frisk metar fisk
abborre och gädda så folket blir rädda
det är detsamma hur dom är klädda.

Vid ett tillfälle befann sig Oskar, lätt rund under fötterna, inne i Handelsföreningens butik vid torget och råkade hamna innanför disken där en nyöppnad silltunna riskerade att bli omkullvält under Oskars framfart. Föreståndaren Rickard Östling påpekade för Oskar att det kanske skulle vara läge för att se upp var han satte fötterna. Oskars svar kom prompt och förstås på rim:

Det är ingen risk
att släppa Frisk innanför en disk
han äter inte fisk.

Så långt Bertil Danielssons artikel. Tilläggas kan att Alfred Frisk var mer försynt och tillbakadragen än sin slagfärdige bror. Som redan omnämnts flyttade Oskar och Alfred till Västby, där de sedan kom att tillbringa många år. Båda förblev ogifta och barnlösa.

En ung Kajs Oskar Frisk, f. 1893. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Under senare år kom de till pensionärshemmet i Nyhammar där Oskar Frisk avled den 23 mars 1973 i en ålder av 80 år. Alfred Frisk kom därefter till ålderdomshemmet Tallmogården vid Sunnansjö där han slutade sina dagar den 8 maj 1975 när han var 86 år gammal.

FOTOGRAFEN ERIK LINDBERG

Hyttriset. Fotografen Erik Lindberg, f. 1896.
Grangärde Fotoklubb. Foto från 1917.

Erik Lindberg föddes på Hyttriset 1896. Han arbetade i unga år på gamla Mekaniska verkstaden vid Nyhammars Bruk. Han var också tidigt intresserad av fotografering och skaffade sig 1916 en kasettkamera för glasplåtar. I hans efterlämnade

fotoskatt har man otaliga bevis på att han var en, för den tiden, mycket speciell fotograf. När andra byfotografer ställde upp sina grupper och jubilarer, konfirmationsklasser och skolklasser sköt Lindberg sina bilder "från höften" vilket gav annorlunda levande bilder.

En fotograf (Bertil Danielsson) beskrev en annan fotograf (Erik Lindberg) så här: "En sommardag 1923 gick Erik Lindberg för att ta sista bilden i den ateljé som han fem år tidigare köpt på marknaden i Nyhammar (!) Den affären saknar inte poänger. En annan fotoamatör på bygden, Manne Schollin, hade låtit sätta upp ateljén på Engbergs tomt vid Kvarndammen. Ateljén stod på ofri grund och så kom det sig att markägaren en dag kom och sa till Schollin att han antingen fick flytta eller riva ateljén. Marken behövdes för andra ändamål. Samma dag var det marknad i Nyhammar och Schollin erbjöd Lindberg på stående fot, mitt i marknadsvimlet, att köpa ateljén. Lindberg slog till, skrapade ihop de tolvhundra Schollin ville ha för affären och så var saken klar. Ett problem återstod dock att lösa. Hur skulle Erik få hem ateljén de 3-400 metrarna till Lindbergs? Han gick då helt sonika till Nyhammars Bruk där gubbarna satt ute på backen och åt frukost. När han väl berättat sin historia tog gubbarna helt enkelt vad som stod till buds av plankor, bräder, slakor och annat och gick till Engbergs, baxade upp hela byggnaden och bar den till Lindbergs!"

Den sista bilden i ateljén fem år senare blev Erik Lindbergs eget passfoto. På midsommaraftonen äntrade han och kamraten Johan Blixt tåget på Nyhammars station för att åka till Göteborg och den väntande amerikabåten. Resan tog tolv dygn. I Amerika bosatte han sig först i trakten av Chicago där han skaffade sig arbete på en mekanisk verkstad. Nästa anhalt blev Detroit där han övertog en finmekanisk verkstad. Han skaffade också en bil, en gammal Essexbil av 1924 års modell, med vilken han gjorde många och långa resor.

Lindbergsgården i Hyttriset. Stående: Karin Lindberg, f. 1902. Johan Danielsson, Ida Vinlöf, Erik Lindberg, f. 1896, Maria Gustavsson, Hjalmar Jansson, samt Hulda Lindberg, f. 1894. Sittande: Erik Lindberg d.ä. f. 1864, Anna och Gustav Vinlöf med familj. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Längtan hem till Nyhammar fanns under alla hans år i Amerika. Han kom hem en och annan gång under de åren. Redan 1934 gjorde han den första hemresan för att fira faderns 70-årsdag. Mest minnesvärt för eftervärlden är kanske besöket 1947-48 då han med en fransk filmkamera gjorde sina Grangärdefilmer, "Gamla Grangärde" och "Fäboliv", (numera i Grangärde Hembygdsförenings ägo) och dokumenterade hembygden i övrigt. År 1965 var det dags för det tredje besöket då han också bjöd med sin utresekamrat Johan Blixt. Därefter blev hembesöken tätare och tätare.

Erik blev kvar i Amerika i 51 år innan han definitivt återvände till hembygden där han bosatte sig i en liten stuga på Stakheden. Han fortsatte nu sin dokumentation av hembygden på många olika sätt, bland annat genom att teckna och måla, han skrev limerickar på Grangärdemål och var, inte minst ett levande lexikon i studiecirkeln "Gamla Grangärde". Det Erik inte visste om Grangärdebygden i gamla tider var inte värt att veta.

I början av 1990-talet kom han i kontakt med fotografen Gunne Ramberg som flyttat till Grangärde och hade tidigare erfarenhet av att ta tillvara äldre bilder, bland annat genom att ordna upp Brunnsviks bildarkiv, och det blev ett samarbete som blev intensivt in i det sista. Genom Lindbergs fenomenala minne och Rambergs entusiasm och tekniska skicklighet räddades stora delar av en annars förlorad kulturskatt. Lindbergs dokumentationsteknik framgår klart och tydligt av de bevarade bilderna. Erik Lindberg avled i maj 1992, 96 år ung.

I skriften Gränge har Holger Karlsson återgett vad Erik Lindberg berättat om kolkörarna under sina ungdomsår i Nyhammar: "Kolkörarna", som brukade anlända efter trettondagshelgerna från Gagnef, var inkvarterade hos arbetarfamiljer i Nyhammar. Det kunde vara sju-åtta kolkörare i varje familj. En grupp bodde i mitt barndomshem, Lindbergsgården, ett litet hus på Hyttriset med rum och kök. Vi var sju personer som mest i vår familj. Jag och en syster brukade ligga i en s.k. bordbänk i köket hos kolkörarna. Övriga familjen sov i rummet.

Utöver bordbänken fanns en soffa att sova i. Övriga fick ligga på golvet med halmstoppade jutesäckar som madrasser. Säckarna togs in från stallet på kvällarna och ut på mornarna. Gagnsingarna låg fullt påklädda. Mössa, rock och skor var de enda plagg de tog av sig. Några behöll mössan på och rockarna veks ihop och användes som huvudkuddar.

Dagen började klockan tre på mornarna. Först utfodrades hästarna. Därefter trängdes karlarna kring köksspisen, där var och en skulle laga sin frukost. För det mesta var det stekt fläsk. Fläskflottet späddes med vatten, vilket fick sjuda upp, och i det spadet bröt man i knäckebröd. Så avslutades måltiden med en kopp kaffe. Oftast var det samma meny till kvällsvard, men ibland varierades den med kolbullar.

Köket i Lindbergsgården såg ut som de flesta kök på den tiden. En kokspis installerad i den förr öppna spisen och en stor spiskåpa över de obligatoriska gällstängerna upphängda i taket. Tvärs över gällstängerna hade kolkörarna lagt upp ett par bräder som en slags hylla. På den förvarades stekpannor och mjölpåsar. På spiskåpans hyllkant stod saltpåsar av tyg. På gällstängerna hängde körarna upp sina långa snösockor och andra våta klädesplagg för torkning.

Kolkörare från Gagnef fotograferade på Lindbergsgården i Nyhammar. Anders Andersson håller hästen. Övriga fr.v: Gråns Olof, Anders Östling, Nisses Erik, Erik Dicksson, Erik Gidevall och bakom kolskrindan H.P. Mattson och 20-åriga Mant Anna Olsson. Anna och hennes två systrar Kerstin och Lina skötte tillsammans två gårdar, en i Mockfjärd och en i Gagnef. De skötte både jord- och skogsbruket. De båda småpojken är Arne Geijer och Edvard Synnerholm. I bakgrunden syns villa Peterhof. Foto Erik Lindberg år 1919.

Luften i köket bestod av en svårbeskrivlig "fräschör" av fläskos, fotsvett, torkade kläder, tobaksrök, fotogenos och stallukt. Röken av stekfläsk och tobaksrök samt fotogenoset gav ett svagt blåaktigt dis i skenet från en fotogenlampa i taket. Då och då vändes en byxbak upp, endera för "avlüftung" eller för att repa eld på en svaveltändsticka, att tända tobaken med i rökiporna.

I samband med att körarna besökte stallet och gav hästarna nattfoder, hämtades säckmadrasserna in i köket.. I väntan på att madrasserna skulle bli så pass varma att man kunde "bädda" och gå till nattvila berättades historier och skrönor. De kunde handla om danser, slagsmål, trolldom och om oknyttat ting. Efter hand som säckar och kolkörare kommit i horisontalläge avtog berättandet och snart genljöd köket i en kakafoni av nasala och strupframkallade oartikulerade ljud.

Kolkörarna gick i grova kängor med framslitna spikar i sulorna samt klackjärn. För att inte golvet skulle bli totalt söndertrampat och utslitet lade man in ett brädgolv ovanpå golvtilljorna. På våren, när körarna flyttade hem, togs det kolsvarta brädgolvet ut och skurades bräda för bräda för att vara klart att åter läggas in nästa vinter.

Kolkörarnas inkvartering brukade vara i i sex veckor och för detta betalade de 25 öre per man och vecka. De lämnade också efter sig en spilta med "brandar", ett högvärdigt vedbränsle och dessutom ansågs gödseln efter hästarna mycket värdefull inför vårens åkerbruk.

Kolkörare vid Nyhammars Bruk. Foto: Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

BEBYGGELSEN I CENTRALA NYHAMMAR.

BOENDE RUNT TORGET.

Den bebyggelse som omger torget har redan skildrats i avsnittet rörande affärsrörelser och andra verksamheter. Jag avser här Nyhammars Handel, Konditorihuset, Lilla Kaféet, Konsum, Lindahls, Manne Larssons, Virginias, August Karlssons skomakeri, Skoaffären – Norbergs Sport & Tv, Skoglunds möbelpetseri, OK–Norbergs Plåt & Bilverkstad. Nordost om torget ligger flerfamiljslägenheterna vid Skogsbo. Utrymmet medger inte en redogörelse över vilka som varit bosatta i Skogsbo. Detsamma gäller kasernerna vid "Gamla Bruket".

BEBYGGELSEN VÄSTER OM TORGET.

Boende vid Tallhedsvägen.

Saxhyttan 4:161.

Villan uppfördes av *Karl* August Göstas, född 1902 i Grangärde Hästberg, vilken etablerade sig som verkstadsägare. Han avled 1988. Gift med *Elsa* Ottilia, f. Andersson 1903 i Kullen, död 1967. Se Nyhammars vulk och laddning ovan.

Inneboende Saxhyttan 4:161.

Distriktssköterskan

Karin Valborg Bruus, f. 24/6 1915 i Gagnef, senare gift Malmström.

Inneboende Saxhyttan 4:161. Distriktssköterskan

Kerstin Röstlund, f. 19/5 1913 i Norrala, Hälsingland, död 11/4 1971 i Nyhammar. Ogift.

Inneboende Saxhyttan 4:161.

F.d. småskolläraren, tidigare verksam i Saxhyttan och senare Västansjö
Anna Katarina Johansson, f. 24/2 1888 i Gävle, död 12/9 1969 i Nyhammar, ogift.

Inneboende Saxhyttan 4:161. Hushållerskan

Tekla Vilhelmina Karlsson, f. 28/4 1900 i Laxsjön, död 7/11 1985 i Nyhammar, ogift.

Saxhyttan 4:31.

Villan byggdes av verkstadsarbetaren Ivar Brask, född 1904 i Nyhammar, död 1979, gift med Gerda Maria, f. Persson, 1906 i Ludvika, död 1999. Sonen *Hans* Ivar Brask, född 1929 i Nyhammar och gift med *Anja* Maija Brask, född 1933 i Finland, blev bosatt i en hyreslägenhet i Abäckshyttan.

Saxhyttan 4:33.

Fastigheten uppfördes av röntgensköterskan i Falun Anna Grönberg, född 1888 i Säfsnäs. Hon var, tillsammans med sina syskon och föräldrar inflyttad till Nyhammar (Gamla Bruket) 1897. Efter sin pensionering bosatte hon sig på gården i Nyhammar tillsammans med brodern Johan Grönberg, född 1894 i Säfsnäs. Hon avled ogift 1977.

Saxhyttan 4:33.

Anna Grönbergs fastighet förvärvades av Lars *Göran* Gustafsson, född 1954 i Ludvika, och Märith Bergqvist, född 1958 i Hyttriset, dotter till Joel och Inger-Britt Bergqvist.

Saxhyttan 4:32.

Villan uppfördes på 1930-talet av arbetaren och chauffören *Albin* Eriksson, född 1896 i Saxhyttan gift 1921 med *Hilda* Pettersson född 1902 i Västansjö. Makarna hade tidigare varit bosatta i Skogsbo och dessförinnan i Saxhyttan. Mer om makarna finns att läsa under rubriken "Kända Nyhammarsbor". Sonen Bertil Eriksson blev bosatt på Vinkelvägen, se dito nedan. Nuvarande ägare av Saxhyttan 4:32 är Björn Forsberg.

Saxhyttan 4:188.,

Villan uppfördes 1947 av lastaren Edvin Pettersson, 1908 i Västansjö och gift 1940 med *Mårta* Tångring född 1916 i Nås. Tilläggas kan att Edvin Pettersson var bror till den ovan nämnda Hilda Eriksson på Saxhyttan 4:32. Han avled hastigt 1974, sedan hans hustru gått bort redan 1965. Fastigheten ärvdes av dottern Lena Pettersson, född 1949 i Nyhammar och hennes son Mats Pettersson, född 1967 i Nyhammar.

Boende vid Vinkelvägen.

Saxhyttan 4:34. Vinkelvägen 9.

Verkstadsarbetaren Bertil Eriksson, född 1921 i Saxhyttan och son till Albin Eriksson på Tallhedsvägen ovan, lät uppföra villan på 1940-talet. Han gifte sig 1944, med Inga-Britt, f. Andersson 1924 i Söderbärke. Mer att läsa om makarna finns under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

En del av Vinkelvägen ligger i Kvarnheden, och flera av dessa fastigheter redovisas under nämnda samhälle.

Boende vid Folketshusvägen.

Här nedan redovisas endast boende på södra sidan av vägen. Norra sidan ligger under Kvarnheden och upptas därför under detta samhälle.

Folketshusvägen 1.

Gården sannolikt uppförd på 1920-talet av arbetaren, Skarp Daniel Andersson som var blind och född 1877 i Tjärnsveden, Sunnansjö. Han gifte sig 1898 med Sara Stina Persson, född 1874 i Norr Västansjö. Han avled 1935. Hans hustru hade dött långt dessförinnan, nämligen redan 1909. Gården ärvdes av mågen, träullsfabrikören Artur Pettersson, född 1903 Norrbärke, och gift 1932 med Anna Danielsson född 1901 i Norhyttan. Artur Pettersson gick bort 1968 och hans hustru flyttade senare till Abäckshyttan där hon avled 1987. Sonen Tage Pettersson, född 1933, flyttade senare till Sunnansjö, där han avled 2004. Gården i Nyhammar togs över av Artur Petterssons svåger, verkstadsarbetaren Konrad Danielsson, född 1903 i Norhyttan, gift 1937 med Ada Elisabet Larsson, född 1912 i Olsjön. Han avled 1992 i Nyhammar medan hustrun dog 1977. Hon var då skriven i Avesta.

Folketshusvägen 3, Saxhyttan 4:28.

Frisörsparet *Lars Nyström*, född 1912 i Stora Kopparberg och hans hustru *Margit Nyström*, född 1914 i Ljusnarberg, blev bosatta på fastigheten. Mer om dem finns att läsa under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter". Makarna hade döttrarna *Birgitta Margareta Kristina*, född 1942, och *Barbro Linnéa*, född 1945.

Folketshusvägen 5. Saxhyttan 4:29.

Gården uppfördes 1928 av bageriägaren *Vidar Qvarfordt*, född 1880 i Nederluleå, gift 1906 med *Hilda Johansson*, född 1886 i Bornholm 1923, och andra gången 1923 med *Ida Kristina Johansson*, född 1886 i Kyrkbyn. Qvarfordt var en bygden välkänd person. Se vidare under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter". Fastigheten förvärvades sedermera av *Inga Kvarnström*.

Saxhyttan 4:216.

Per Söderman, född 1922 i Nyhammar och son till *Erik Söderman* vid Nyhammars Station, lät på 1940 talet uppföra en villa vid Folketshusvägen, Han gifte sig 1943 med *Karin Söderman* född 1920 i Mockfjärd. *Per Söderman* var under många år anställd som elektriker vid Elbyrån i Ludvika. Han var under yngre år även aktiv inom idrottslivet i Nyhammar. *Per Söderman* avled 2008. Makarna hade barnen *Karin Marianne*, född 1944, och *Erik Tommy*, född 1948.

Saxhyttan 4:239.

Villan beboddes 1970 liksom även 1980 av *Mary Ingegerd Ångkvist*, född *Karlsson* 1931 i Sköttänge och dotter till *Kok Karl Vilhelm Karlsson* och hans hustru *Emma Matilda Berg*. På gården finns även noterade sonen *Dan Tommy*, född 1955, och dottern *Maj Marie*, född 1959.

Bosättningar i södra delen av Nyhammar.

Qvistgården.

Sågaren *Carl Johan Qvist*, född 1846 i Ölme Härad, Värmland, var sedan 1873 gift med *Maria Lovisa Jansdotter*, född 1847 i Ljusnarsberg. Han var verksam som sågare vid Nyhammars Bruk, och till en början bosatt vid Gamla Bruket, men lät mot slutet av 1800-talet uppföra en gård i södra delen av Nyhammar. Han synes även ha startat den rörelse som senare utvecklades till *Bloms* på Kvarnheden. Han avled 1931 och även hans hustru gick bort samma år. Sonen *Carl Gustaf Qvist*, född 1890, blev bosatt på Kvarnheden där han bland annat drev *Kafé Kvarntorp*. Se under "affärsrörelser och andra verksamheter".

Saxhyttan 145:1.

En son till den ovan nämnde *Carl Johan Qvist*, nämligen *Karl August Qvist*, gifte sig 1932 med *Elisabet (Lisa) Andersson*, f. 1897 i Örebro. Han var till yrket snickare, och familjen bodde en kortare tid i Avesta innan de flyttade till Nyhammar. *August Qvist* gick bort 1976. Hans änka *Lisa Qvist* levde därefter fram till 1994. Sonen *Nils Qvist*, född 1932 i Nyhammar blev gift med *Eivor Elisabet Qvist*, född 1933 i Hörken. Han avled 2001 i Nyhammar.

Qvistgården med familjen Qvist. Längst bak: Karl Johan Qvist, f. 1846 och hustrun Maria Louisa, f. Jansdotter 1847. Foto Erik Lindberg, 1923.

Nävgårdarna.

Näv-släkten, som har sina rötter i Hyttriset, är vitt förgrenad. Den förste som slog sig ner i Nyhammar var arbetaren Näv Anders Jansson, född 1826 i Hyttriset och gift 1869 med Maja Lena Jansdotter, född 1848 i Säfsnäs. Familjen bodde först i Hyttriset men flyttade omkring 1890 till Nyhammar, där de slog sig ner i södra delen av samhället. Nävgårdarna låg strax söder om nuvarande hyresfastigheterna vid Abäckshyttan. Anders Jansson avled redan 1894, medan hans änka levde ända fram till 1920. Sonen Näv Karl Viktor Andersson, född 1870 i Hyttriset, gifte sig 1895 med Augusta Olivia Jäfvvert, född 1866 i Skattunge. Karl Viktor Andersson var verksam som smältarsmed vid bruket. Han avled 1949 och hans hustru 1951. Sonen Rickard Andersson, född 1895 i Nyhammar, gifte sig 1917 med Augusta Kristina Andersson, född 1886 i Långmyra. Se vidare under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

En annan son till Näv Anders Jansson, nämligen Erik Teodor Andersson, född 1874 i Hyttriset, blev även han bosatt i Nyhammar och verksam som smältarsmed. Han gifte sig 1903 med Johanna Kristina Kling, född 1869 i Nyhammar och dotter till Karl Otto Kling och Lovisa Jansdotter. Erik Teodor Andersson avled 1947 och hans hustru 1945. Dottern Edit Andersson, född 1906, blev gift med den i bygden välkände Kalvars Johan Jansson på Holen i Kyrkbyn.

Knipgården.

Gården låg inom samma område som Qvist- och Nävgårdarna. Gården synes ha blivit anlagd omkring år 1900 av smältaren Knip *Karl* Erik Larsson, född 1872 i Sör Västansjö, och gift 1898 med *Emma* Kristina Johansson, född 1871 i Söderbärke.

Familjen var inflyttad från nyssnämnda socken den 3/11 1900. Karl Larsson dog 1952 och hans hustru 1942, båda i Nyhammar. Tilläggas kan att Knip Karl Larssons bror. Axel Larsson, blev bosatt på Västby.

Sonen Knip Karl Axel Larsson, född 1899 i Söderbärke, antog namnet Ternskog och blev verkmästare vid Nyhammars Bruk. Han gifte sig 1926 med Hanna Emilia Bergkvist, född 1901 i Västansjö. år 1930 flyttade familjen till Nacka. Karl Ternskog avled 1978 och hustrun 1982, båda i Nacka.

Haags.

Saxhyttan 104:15.

Gården uppförd omkring 1935 av lindaren, Erik Haag, född 1908 i Johannes församling, gift 1930 med Astrid Pettersson född 1908 i Katrinedal, Simtuna. Astrid Haag var sysselsatt som sömmerska. Erik Haag avled 1970 och Astrid Haag 1992. Dottern Maud Haag blev gift med Gunnar Berglund i Sunnansjö, och dottern Märith blev gift Stenkvist i Ludvika. Sonen Dick Haag, född 1945 i Nyhammar, gifte sig med Ylva Haag, född 1948 i Sundbyberg. De bodde till en början i Nyhammar, men flyttade sedermera till Hyttriset.

Lastombergs-Johans.

Skogsarbetaren, *Johan* Larsson, född 1901 i Lastomberg, slog sig ner på gården vid mitten av 1930-talet. Han gifte sig 1937 med *Frida* Berg född 1909 i Gunnarskog, Värmland. Han avled 1979 och var då frånskild sedan 1953. Frida Larsson avled 1994 och bodde då hos sonen Harry Larsson i Skogsbo. Denne föddes 1938 i Nyhammar och arbetade vid sågen i Nyhammar. Han avled ogift 2006. Sonen Bengt Larsson, född 1939, utbildade sig till lokförare, och han bor med sin familj i Hyttriset.

Boende vid Abäcksvägen.

Saxhyttan 4:269.

Villan beboddes 1970 och 1980 av *Karl* Henning Mattsson, född 1921 i Harg i Uppland, och dennes hustru *Viola* Ingegerd, f. Sund 1934 i Hörken men senare tillsammans med föräldrarna inflyttad till Gamla Bruket i Nyhammar. Karl Mattsson avled 1983. Viola Mattsson flyttade sedermera till Tallhedsvägen, där hon avled 1996. Av de sex barnen skall här särskilt nämnas Bernt (Malle) Mattsson, född 1953, till yrket polis och bosatt i Hyttriset, under många år verksam inom scoutrörelsen och även välkänd musiker.

Saxhyttan 4:247.

Ären 1970 och 1980 fanns här Erkki Lukkarila, född 1920 i Ryssland och hans hustru Elsa *Marianne* född 1931 i Dala Järna. Båda makarna gick bort 2003 och de var då bosatta på Kobrovägen i Kvarnheden. Dottern Birgitta, född 1950, blev gift med Nils Gunnar Olsson och bosatt i Hyttriset. Dottern Kristina, född 1951, gifte sig med Tommy Lindberg, och de bosatte sig på Kvarnheden. Kristina Lundberg är verksam som lärare vid Nyhammars skola.

Saxhyttan 4:248.

Boende på fastigheten 1970 och 1980. Förr konsumföreståndaren John Öhmans änka, *Linnéa* Margareta Öhman, född 1903 i Norrbärke, änka sedan 1956. Död 2007 i den höga åldern av 103 år. Svärsonen *Gustaf* Ingemar Persson, född 1924 i Linde och dess hustru *Birgit* Margareta Öhman, född 1924 i Norrbärke. Gustaf Persson avled 1996 och står då skriven på adressen Abäcksvägen 9.

Hyresbostäderna.

Lägenheterna som fick namnet Abäckshyttan uppfördes 1956, medan de vid Tallheden tillkom 1967. Pensionärsbostäderna på Tallheden byggdes 1971. Av utrymmesskäl har det tyvärr inte varit möjligt att redovisa boende i dessa lägenheter.

Bryggargården.

Gården har bebotts av Bryggaren Leonard Eriksson, född 1889 i Norrbärke och därefter av bryggaren Axel Eriksson, född 1872 i Tortuna, gift 1915 med Johanna Norström, född 1885 i Norrbärke. Makarna avled 1940 respektive 1972. Sonen Evert Eriksson var aktiv medlem i Grangärde Fotoklubb. Han avled ogift 1985. Gårdens historia skildras utförligare under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter".

SAMHÄLLEN I NYHAMMARS UTKANTER.

VÄSTBY. KORT HISTORIK.

Samhället är beläget sydväst om centrala Nyhammar och huvudsakligen på västra sidan av nuvarande länsvägen. Just gränsen mot det centrala Nyhammar orsakar idag definitionsmässigt en del bekymmer. I äldre tider utgjordes gränsen av nedre delen av nuvarande Abäcksvägen respektive Kvarnhedsvägen varigenom exempelvis Qvistgårdarna liksom även Näv-Olles räknades in under Västby. Vid mitten av 1960-talet byggdes en ny länsväg Ludvika-Björbo, och den har sedan kommit att utgöra gräns mellan Västby och centrala Nyhammar. Eftersom centrala Nyhammar redan på 1950-talet kommit att växa samman med nämnda område, har jag här valt att föra denna del av Västby till Nyhammar.

I öster utgör Abäcken gräns och i sydost gränsar Västby mot Hyttriset, och här utgör Kvarndammen gräns. I söder gränsar samhället mot Stakheden. Den västligaste delen av Västby har för övrigt i äldre tider räknats in under Stakheden. I norr återfinns bebyggelsen vid Möbergs väg och Bartjärnsvägen samt hedarna längre i norr.

Västbys äldsta byggnad, och sannolikt Nyhammars äldsta bostadshus skall enligt uppgift vara ett finntorp som vid slutet av 1600-talet flyttades hit från Flen i Dala-Floda. Vilka som bodde här i äldre tid är okänt, men vid Laga Skiftet, som inleddes 1866, står Gustaf Noreus som ägare av gården. Den kom senare i brukets ägo och blev då bostad åt verkmästarna vid Nyhammars Bruk. Huset, som är beläget på västra sidan av Abäcken, kom i senare tid att hysa Filadelfiaförsamlingen men är

numera privatbostad. Vid samma tidpunkt återfinns även Carl Olof Mjöberg, född 1828 i Nås socken, som ägare av en större egendom nordväst om Noreus gård. Han synes ha kommit hit redan omkring 1855. Det är givetvis denne som gett upphov till gatunamnet Möbergs väg. Sedermera har flera avstyckningar från denna egendom gjorts, bland annat det område där Östlingsgårdarna uppfördes.

Bebyggelsen i Västby är i övrigt av relativt sent datum då det mesta av den tillkommit vid slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Smeden Lars Östling var en av de tidigare nybyggarna som slog sig ner i Västby, när han på 1880-talet flyttade hit från Gamla Bruket. På föräldrarnas mark lät Hjalmar Östling 1914 uppföra en villa. Han vistades åren 1923 till 1946 i Amerika och under tiden bodde folkskolläraren Ellen Johansson här. Gården inköptes senare av Ingvar och Ingrid Augustsson. Även Westlings slakteri är uppfört på mark som tillhört Östlingsegendomen. Lars Östlings gamla gård bebos numera av Ellert och Ulla Jansson. John och Siv Nystedt inköpte en tomt inom samma område där de lät uppföra en villa.

En skola uppfördes redan 1880 i den sydligaste delen av Västby, och år 1907 togs en större skolbyggnad inom samma område i bruk. Dessa skolhus ersattes 1962 av modernare byggnader som kom att inrymma låg- och mellanstadieklasser. Senare inrättades en förskola där verksamheten startade 1969 i den lokal som sedermera kom att utnyttjas som träslöjdslokal. År 1977 flyttade förskolan in i nya lokaler. Året efter startades fritidsverksamhet i ett hus som tidigare fungerat som personalbostad. Jämför under rubriken "Nyhammars Skola". Tilläggas kan att det som senare kom att utgöra skolområdet redan 1866 var bebyggt och då ägdes av en Jacob Björklund, född 1823 i Orsa. Litteranumret var då Saxhyttan R nr 17:1, Stakheden.

Vid mitten av 1840-talet lät Nyhammars Bruk uppföra en kvarn i Abäcken på gränsen mellan Hyttriset och Västby. Samtidigt dämdes bäcken upp till den kvarndamm som än idag finns kvar. 50 år senare anlades även en liten kraftstation på platsen. Det skulle dock dröja ytterligare en tid innan någon bostadsbebyggelse uppkom längs den väg som numera benämns Kvarndammsvägen. Det var först under de första decennierna av 1900-talet som området började bebyggas.

Åren 1906 till 1908 lät Nyhammars Bruk uppföra fem hyresbostäder, belägna längs Västbyvägen vilken tidigare var tillfartsväg till skolområdet. Dessa hyreshus övergick i privat ägo på 1960-talet. Några år senare, närmare bestämt 1913 etablerade sig Emanuel Eriksson som trädgårdsmästare i ett område nordväst om skolan, och på 1930-talet startade sonen Rune Eriksson en taxirörelse. Westlings första charkuterifabrik låg ett stycke längre i söder men flyttades 1939 till en ny fabrik väster om brandstationen. I öster, invid Abäcken, drev Engberg ett plåtslageri samtidigt som brodern Johan Jansson inrättade en snickerifabrik. Strax intill, litet längre i söder, och längst ner på Kvarndammsvägen ligger Strömsro som byggdes 1908 av bruket och som var avsedd att tjäna som bostad åt de tre maskinisterna vid kraftstationen invid kvarnen. Namnet Strömsro har sin egen historia. En av de första maskinisterna här hette Lars Gustaf Strömberg, tidigare bosatt vid Gamla Bruket och verksam som smältare. Dennes hustru, som hette Lotta Strömberg och var född 1862 i Gustaf Adolfs församling i Värmland, fann det nya stället som lugnt och rofyllt. Eftersom man härifrån även skötte strömtillförseln till samhället kom hon på det passande namnet Strömsro. Gårdsnamnet uppfattades av dåvarande bokhållaren vid

bruket, Anton Sandberg, som fyndigt och han såg till att det blev gårdens officiella namn. Nuvarande ägare av Strömsro är f.d. verkmästaren vid Nyhammars Bruk, Verner Pettersson.

I början av 1900-talet bodde kolar Sara Pettersson i en jordkoja, inbyggd i slänten ned mot Kvarndammen. Väster om Kvarndammen drev Oskar Jernfeldt åren 1910 till 1939 en målerirörelse med butik. Strax norr om Filadelfiahuset uppförde brukets byggmästare 1910 en fastighet som under många år fungerade som kamrersbostad. Bland dem som tjänstgjorde som kamrer på 1930-talet kan nämnas Karin Haag, född 1901 i Gärdsveden och dotter till skogvaktaren Olov Nyman. Hon var gift med Ruben Haag vilkens syster Rut var gift med disponenten Anton Olsson. Ladugården bakom gården är byggd av slaggsten. Sannolikt har här tidigare funnits en smedja. Fastigheten såldes i slutet av 1960-talet till privatpersoner. Brandstation och bibliotek uppfördes 1937 väster om Bryggarbacken.

Ingenjörsvillan vid Kvarndammen i Hyttriset, byggd omkring 1905. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Ingenjörsvillan eller Olaussons, mittemot Peterhov, uppfördes omkring 1905 på Kvarndammens östra sida och borde således rättigen tillhöra Hyttriset. På grund av dess anknytning till Nyhammars Bruk redovisas den dock här under Västby. Den byggdes ursprungligen som bostad åt chefen för den elektriska verkstaden, och en av de första som bosatte sig här var Gustaf Ljungqvist, vilken bodde här under åren 1917 till 1923. Därefter skall förvaltaren och inspektorn Carl Olof Olausson med sin familj ha varit bosatt här. Anton Olsson bodde här fram till 1928 då han i egenskap av disponent flyttade in Nyhammars Herrgård. Under 1950-talet bodde ritkontorschefen Johan Slatlem med sin familj i villan. Senare flyttade Anton Ohlsons änka, Rut Ohlson in på gården, men flyttade efter några år till en villa längre i öster, belägen invid Kanalen, och sedermera till sonen i Kristinehamn. Efter henne bodde här en tid byggmästaren Erik Karlson (jämför under Grangärde-Hus ovan).

Ingenjörer, kassörer m.m. på brukskontoret. Nr 4 ingenjör Pontus Forsell, f. 1897. Nr 7 ingenjör Anton Ohlson, f. 1886. Nr 8 kassör Oskar Pettersson, f. 1847. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Familjen Nils Haag. Sittande Karolina Haag, f. 1854 och Nils Haag, f. 1858. Stående Ruben Haag, f. 1900. Längst till höger Rut Haag, senare gift med disponent Anton Ohlson. Foto: Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

Fastigheter i Västby. Boende vid Möbergs väg.

Carl Olof Mjöberg, född 1828 i Nås var en av de första nybyggarna i Västby, och han synes ha slagit sig ner här redan vid mitten av 1800-talet. Han gifte sig 1855 med Sara Stina Jansdotter, född 1833 i Dala-Floda. Mjöberg, vilken står skriven som mästernsmed och hemmansägare, avled 1895 när han var 66 år. Hustrun gick bort 1921 i en ålder av 87 år. Dottern Lina Mjöberg, född 1861 i Nyhammar står senare skriven på hemmanet. Hon avled ogift 1919 i en ålder av 58 år.

Från Västby. Anna Andersson, Lina Mjöberg, f. 1861 samt en dotter. Foto: A. Eriksson-Vadfors.

Smeden Lars Östling, född 1843 i Nås, gift 1864 med Sofia Andersdotter, född 1843 i Kvarngärde. Familjen slog sig ner på en avstyckning från Mjöbergs hemman. Östlings skildras ovan under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Saxhyttan 104:17.

Skogsarbetaren Alfred Karlsson, född 1896 i Laxsjön, slog sig ner på en avstyckning från Östlings hemman. Han gifte sig 1924 med Signe Karlsson, född 1900 i Hästberget. Makarna hade tidigare varit bosatta i Hästberget. Makarna kom slutligen till Solgärde där Alfred Karlsson avled 1983. Hustrun gick bort 1984. Sonen, Erik Karlsson född 1925 etablerade sig som byggmästare. Se under "Grangärde-Hus, affärsrörelser och andra verksamheter," ovan.

Saxhyttan 104:17.

Ellert och Ulla Jansson blev boende på den gård där Knut Östling tidigare varit bosatt. Makarna hade tidigare varit bosatt ibland annat Ställberget och Kvarnheden. Ellert Jansson föddes 1939 i Långmyra, medan hustrun Ulla Hermansson föddes 1038 i Storslätten. Sonen Anders Jansson blev ägare av konditorihuset i Nyhammar, medan dottern Maria, gift Sivelind, bland annat driver en frisersalong i Västby.

Saxhyttan 104:5.

John och Siv Nystedt blev även de bosatta på en avstyckning från Östlings hemman, och inflyttningen skedde 1968. John Nystedt var född 1920 i Lycksele, och till yrket chaufför. Han gifte sig 1943 med Siv Ögrim, född 1919 i Engelbrekts församling och verksam som lärare. Han avled 1988, medan hon slutade sina dagar 1990.

Saxhyttan 19:10.

Slaktaren Martin Westling kom även han att bli bosatt på en del av Östlings vidsträckta egendom. Han föddes 1885 i Kopparbergs församling och gifte sig 1910 med Selma Elisabet Löf, född 1887 i Nyhammar. Familjen var inflyttad från Stora Kopparbergs församling 1910. Se vidare under rubriken "Affärsrörelser och andra verksamheter".

Saxhyttan 145:2.

Tore Dahlin, född 1922 i St. Tuna, lät någon gång under 1940-talet uppföra en villa i Västby. Han gifte sig 1943 med Gunhild Sjöström, född 1924 i Nyhammar och dotter till konditorn Johan Sjöström. Tore Sjöström avled 2009 i en ålder av 86 år. Hustrun gick bort 2007 när hon var 82 år.

Saxhyttan 19:11.

Skolvaktmästaren Helge Hjelm, född 1907 i Ludvika, var son till kusken Lars Hjelm, som var inflyttad till Hyttriset. Gifte sig 1931 med Anna Danielsson 1907 i Botberget död 12/4 1986. Helge Hjelm var under många år vaktmästare vid Nyhammars skola medan hans hustru Anna Hjelm arbetade vid skolbespisningen. Han slutade sina dagar 1986 när han var 78 år. Hustrun avled 1994 i en ålder av 86 år. Deras dotter Anne-Marie Hjelm, född 1931, blev gift med Karl Åke Fagerberg.

Saxhyttan 19:12.

Smältaren, Knip Per Axel Larsson, född 1870 i Sör Västansjö blev bosatt i Västby. Han var gift två gånger, första gången 1895 med Johanna Elisabet Andersson, född 1874 i Kyrkbyn, vilken avled 1923. Omgift 1928 med Emma Akvelina Kejsar, född 1891 i Svärdsjö. Axel Larsson avled 1933 när han var 63 år. Hans andra hustru levde ända till 1988, och hon var vid sin bortgång hela 97 år gammal.

Saxhyttan 19:20.

År 1969 flyttade makarna Bertil och Margareta Karlsson till Västby, efter att tidigare ha bott i Kullen. Bertil Karlsson, som varit skogsarbetare, föddes 1914 i Nyed, Värmland och han gifte sig 1954 med Margareta Lundin, född 1910 i Norrköping. Bertil Karlsson dog 1986 i en ålder av 72 år. Hans änka avled 1988 när hon var 78 år.

Saxhyttan 19:22. Täppan.

Hyttarbetaren Gottfrid Olsson och hans hustru var inflyttade från Norra Råda i Värmland 1922. Han var född 1892 i Östmark, Värmland och son till Olof Petter Kristiansson och Amanda Bruhn, vilka under senare år blev bosatta på Kvarnheden. Han gifte sig 1915 med Lovisa Karolina Johansson, vilken föddes 1893 i Malung. Gottfrid Olsson avled 1956 när han var 63 år. Hans änka flyttade senare till Pensionärshemmet i Nyhammar där hon dog 1983 i en ålder av 90 år.

Sonen Sven Göran Olsson, född 1922 i Norra Råda, gifte sig 1943 med Gunborg Viola Olsson, född 1922 i Jakobs församling i Stockholm. Han dog 1983 och hans

hustru år 2000. Båda var vid sin bortgång bosatta på Tallhedvägen. En annan son Stig Åke Olsson, född 1919 i Norra Råda, antog namnet Sivelind, och han var gift med Olga Ingrid Ann-Mari Sivelind, född 1928 i Adolf Fredriks församling. Makarna skildes 1968. Stig Åke Sivelind avled 1999 i Pensionärshemmet. Ytterligare en son, nämligen Knut Börje Olsson antog även han namnet Sivelind, och han gifte sig 1947 med Gertrud Maria Sivelind, född 1927 i Kungsholmen. Börje Sivelind avled 1992. Hustrun levde fram till 2011.

Boende vid Biblioteksvägen.

Saxhyttan 104:10.

År 1925 flyttade f.d. hemmansägaren Per Erik Pettersson och hans hustru från Kullen till Hyttriset. Han var född 1865 i Kullen och son till Per Mattsson och Sophia Persdotter. Gift 1888 med Sofia Pettersson, född 1859 i Botåker. Han avled i Bredberget 1945. Han hade då varit änkling sedan 1931. Gården i Västby ärvdes av sonen *Karl* Erik Persson, f. 1892 i Kullen gift 1917 med Anna *Vilhelmina* Karlsson, född 1895 i Kullen. Karl Persson, som var skogsarbetare, gick bort 1978. Hans änka dog 1986 i en ålder av 91 år. Sonen Erik Åke Parmby föddes 1928 i Västby och han gifte sig 1950 med Rut *Bennie* Jönsson, född 1927 i Näsrum, Kristianstad. Makarna drev en tid en servering vid Norrbovägen i Västby. Åke Parmby avled 2008, och han var då 79 år.

Karl Persson, f. 1892 (Åke Parmbys far), Anna Persson, f. 1899. Arvid Persson, f. 1897.

Foto: Emil Göstas, Grangärde Fotoklubb.

Saxhyttan 104:18.

Gården uppfördes av järnarbetaren Hjalmar Östling född 1888 i Västby och gift med Helfrid Lovisa Bergkvist född 1890 i Nyhammar. Mer finns att läsa under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Saxhyttan 104:18.

Folkskolläraren *Ellen* Adelia Johansson, född 1898 i Övre Ullared, Värmland, var under många år bosatt på Hjalmar Östlings gård. Hon dog ogift 1991 i Stockholm. Mer att läsa om henne finns under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Saxhyttan 104:18.

Hjalmar Östling bodde efter återkomsten från Amerika på sin gamla gård fram till sin död. Sedermera flyttade Ingvar Augustsson, född 1925 i Norrbo in här. Han var sedan 1953 gift med *Ingrid* Gunborg Kristina Augustsson, född 1930 i Ludvika. Hon förestod under en tid Lindahls pappershandel. Ingvar Augustsson avled 2005. Ingrid Augustsson slutade sina dagar 2004.

Saxhyttan 145:3.

Gården beboddes av Karl *Ivar* Karlsson, född 1907 i Hällefors, gift 1937, med *Nanny* Valborg Karlsson, född 1916 i Säfsnäs. Ivar Karlsson dog 1982 och hans änka flyttade sedan till Tallhedsvägen där hon avled 1997 när hon var 81 år.

Boende vid Västbyvägen.

Bruksbostäderna.

I en av lägenheterna bodde sågställaren och faktorn Gustaf Linus Modin, född 1880 i Hosjö och sedan 1921 gift med Ida Lovisa Lund, född 1885 i Angered, Älvsborgs län. Gustaf Modin död 1946. Hans änka levde fram till 1954.

Bruksbostäderna.

Jordarbetaren Karl *Edvard* Karlsson, 1889 i Östanmyra och gift 1910 med *Anna* Kristina Nordahl i Gravendal, Säfsnäs, var en tid boende här. Familjen var närmast inflyttad från Hyttriset till brukets hyreshus i Västby 1925. De flyttade till Grängesberg 1929 där han avled 1976 och hon 1864. Anna Nordahl tillhörde samma släkt som de kända fotbollsbröderna Nordahl.

Bruksbostäderna.

Elinstallatören Erik *Axel* Söderholm, född 1878 i Silvberg och gift 1920 med Cecilia Andersson, född 1894 i Stakheden, var bosatt i en av lägenheterna. Familjen flyttade senare till en nybyggd villa på Biblioteksvägen, Saxhyttan 104:3, där han dog 1964. Hans änka levde sedan fram till 1982. Bland barnen märks sonen folkskolläraren Gösta Söderholm född 1921 i Västby, gift 1945 med Gudrun Eliasson, född 1922 i Stora, även hon folkskollärare och en tid verksam vid Nyhammars skola, innan familjen flyttade till Grängesberg. Vidare skall nämnas sonen Göte Söderholm, född 1924 i Västby, som under många år var anställd vid Nyhammars handel och som senare drev Norrbo Handel. Han var gift med Inga Märta, f. Malmström 14/12 1923 i Höör. De blev senare bosatta i Abäckshyttans hyreshus. Göte Söderholm var även känd som en duktig fotograf. Han avled 2008 i en ålder av 84 år. Hans hustru dog i Ludvika 2005 när hon var 81 år.

Bruksbostäderna.

Vägmästaren Rickard Leonard Moberg, född 1885 i Falun Kristine, gifte sig 1918 med Alice Vilhelmina Boman, född 1895 i Klara, Stockholm. Familjen senare utflyttad till Ludvika där han dog 1947. Änkan flyttade till Spånga där hon avled 1979.

Bruksbostäderna.

Elmontören Carl Bernhard Larsson, född 1871 i Stora Tuna, gift 1901 med Anna Kristina Andersson, född 1874 i Bjursås. Han avled 1950. Han hade då varit änklings sedan 1926. Hans hustru var vid sin borgång endast 51 år. Sonen Karl Georg Larsson, född 1911 i Bjursås, blev bosatt i Skogsbo, där han avled 1987 i en ålder av 76 år. Han var ogift och barnlös.

Bruksbostäderna.

Järnarbetaren Gustaf Albert Spännare, född 1871 i Enviken, gift 1897 med Stina Greta Svedin, född 1872 i Enånger. Familjen inflyttad från Norrbärke 1915. Han dog 1944 i en ålder av 73 år, och hans hustru året efter då hon var 73 år. Sonen, verkstadsarbetaren Knut Albert Spännare, född 1899 i Njutånger, gifte sig 1920 med Anna Kristina Lundin, född 1899 i Hyttriset. Familjen flyttade senare till Falun. Ytterligare en son, nämligen Gustaf Verner Spännare, född 1911 i Grytnäs gifte sig 1939 med Rut Ålund, född 1916 i Norr Västansjö. Verner Spännare avled i Nyhammar 1992 när han var 81 år. Hans änka, Rut Spännare slutade sina dagar i Hyttriset 2006 i en ålder av 90 år.

Familjen Berglund, Västby. Fr.v. Gunnar, f. 1902, Maria Berglund, f. 1877, i hennes knä Lilly, f. 1912, Helge, f. 1901, Valter, f. 1909, Albin Berglund, f. 1874, i hans knä Anders, f. 1911, Vera, f. 1904. Foto omkring 1913. Emil Göstas, Grangärde Fotoklubb.

Bruksbostäderna.

Karl Albin Berglund, född 1874 i Hed, Västmanland, gift första gången 1900 med Tekla Augusta Sjudin, född 1881 i Söderfors, död 1908, endast 26 år gammal. Gift andra gången 1909 med Maria Kristina Persson, född 1877 i Roskänge, dotter till Annick Per Erik Olsson och Stina Andersdotter. Albin Berglund var först verksam som smältarsmed, senare som vägarbetare. Han avled 1942. Hustrun Maria Berglund dog 1949. med Anna Linnéa Persson, född 1904 i Mockfjärd, bodde först i Dottern Lilly Berglund, f. 1912, gifte sig med Baltsar Jansson, född 1909 i Kvarnheden, och makarna blev bosatta på sistnämnda ort.

Västbyvägen. Saxhyttan 12.

Lars Fredrik Larsson, f. 1844 i Hedbyn, gift 1869 med Sophia Magnusdotter, flyttade till Västby, där de sedan blev kvar under resten av livet. Se vidare under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Västbyvägen. Saxhyttan 12:2.

Villan uppförd av smeden Henrik Larsson, född 1885 i Prostgården och son till Lars Fredrik Larsson ovan. Gift 1907 med Jenny Augusta Karlsson från Hästberget. Familjen inflyttad till Västby från Nyhammar den 23/9 1912. Gården ärvdes av svärsonen Assar Tegnestål och Karin Larsson. Nuvarande ägare deras dotter Ann-Mari Tegnestål. Se vidare under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Västbyvägen. Saxhyttan 12:6.

Byggmästaren August Larsson, född 1877 i Östanbjörka och son till Lars Fredrik Larsson ovan. Gift 1901 med Anna Fredrika Larsson, född 1875 i Söderbärke, död Familjen inflyttad till Västby från Nyhammar den 23/9 1912. Se vidare under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

Västbyvägen. Saxhyttan 12:6.

Stationsbiträde Erik Herbert Lifh, född 1916 i Tåsjö, Ångermanland, gift 1945 med Greta Viola Lifh född 1925 i Engelbrekts församling. Familjen blev bosatt på August Larssons gård. De flyttade Grängesberg omkring 1964. Erik Lifh död i Östersund den 25/12 1999.

Västbyvägen. Saxhyttan 12:6.

Ny ägare av August Larssons gamla fastighet blev Sven Erik Valdemar Johansson, f. 1937 i Olaus Petri församling, gift med Märtha Elvira Johansson, född 1930 i Grängesberg. Sven Erik Johansson utflyttad till Dala-Järna och Märtha Johansson till Grängesberg. Fastigheten inköpt av Jan och Sigrid Sandberg nedan.

Västbyvägen. Saxhyttan 12:6.

Jan Rune Sandberg, född 1948 i Kyrkbyn, gift med Sigrid Sandberg, född 1950, var inflyttade från Kyrkbyn julen 1974. De flyttade sedermera till Gärdsveden.

Västbyvägen. Saxhyttan 12:20.

Erik August Norberg, född 1918 i Kvarnheden, gift 1966, med Karin Viola Norberg, född 1920 i Släp, Halland. Han avled 1992 medan hans änka levde fram till 2008. Sonen Bernt Nils Erik (Nicke) Norberg, född 1941, arbetade först som elektriker men blev sedermera lastbilschaufför.

Västbyvägen. Saxhyttan 12:38.

Erik Vilhelm Karlsson, född 1949 i Älvsbyn, gift med Gunhild Margareta Karlsson född 1950 i Grangärde.

Skolområdet.

En av de första som bodde inom området var mästaren Jacob Björklund, född 1823 i Orsa, gift 1845, död 1906 i Nyhammar. Hustrun hette Kristina Ståhl, född 1818 i Leksand, död 1893 i Nyhammar. Jacob Björklund var något av ett original, och han finns omnämnd under historiken rörande Nyhammars Bruk ovan.

Föreståndaren vid kristidsnämnden *Rickard* Emanuel Eriksson, föddes 1899 i Norhyttan och han var sedan 1924 gift med *Elsa* Teresia Lundin, född 1903 i Ockelbo, Gästrikland. Han avled 1954. Familjen var inflyttad från Saxhyttan 1945, och de bosatte sig i ett hus strax söder om skolan. Efter makens död flyttade Elsa Eriksson till Ludvika där hon avled 1965.

Beträffande de lärarfamiljer som varit bosatta vid skolan, se under rubriken "Lärfamiljer" ovan.

Boende vid Norrbovägen.

Saxhyttan 12:7.

Trädgårdsmästaren Erik *Emanuel* Eriksson, född 1876 i Norrbärke, gift andra gången 1910 med *Ida* Sofia Johansson, född 1878 i Norrbärke som avled 1961. Emanuel Eriksson gick bort 1967. Han finns omnämnd under rubriken "Kända Nyhammarsbor" samt "affärsrörelser" ovan. Beträffande sonen Rune Eriksson, se nedan.

Saxhyttan 12:28.

Droskbilsägaren Rune Eriksson, föddes 1911 i Västby och gifte sig 1957 med *Nelly* Niolinda f. Nilsson 1927 i Anundsjö, Ångermanland. Han avled 1977 i Västby medan hans änka Nelly Eriksson levde fram till 2007. Dottern Gun Elisabet Eriksson, född 1958, och hennes sambo Göran Ingemar Boström, född 1949 i Lilleheden, flyttad in i Emanuel Erikssons gård. Beträffande Rune Eriksson, se under "affärsrörelser" samt under Kända "Nyhammarsbor" ovan.

Norrbovägen.

Chauffören *Harald* Ferdinand Björk, född 1901 i Grängesberg och gift 1940, *Judit* Linnéa Björk, född 1902 i Nås församling, var bosatta i en gård strax norr om Rune Erikssons fastighet. Harald Björk avled 1973 och hans hustru 1995. Hon var då bosatt hos sonen, Bernt Harald Björk, född 1941 i Västby, och bosatt i Hyttriset. Denne avled 2009.

Saxhyttan 12:9.

Beboddes av *Alvar* Sixten Fredriksson, född 1921 i Kestina, gift 1959 med *Margit* Linnéa Fredriksson, född 1934 i Ludvika. Familjen utflyttad till Säfsnäs. Alvar Fredriksson var bror till den kände Ragnar Fredriksson i Kestina. "Gubben i stugan".

Saxhyttan 104:8. Norrbovägen 32.

Gården beboddes av f.d. sjömannen *Nils Evert Erland Wahlström* född 1915 i Ringarum, Östergötland, gift sedan 1948 med *Elsa Valborg*, född Vikström 1907 i Norrbo. Familjen hade tidigare varit bosatt i Saxhyttan. *Nils Wahlström* avled 1990 och hans hustru 1981. Båda i Västby.

Saxhyttan 104:23.

Lars *Håkan* Grönberg, född 1944 i Nyhammar och son till *Nils Grönberg* och *Märta Linnéa Grönberg* i Skogsbo. Gift med *Laina Sisko*, född Orvokki 1949. *Håkan Grönberg* är bror till *Anders Grönberg*, född 1936, och på sin tid aktiv idrottare.

Saxhyttan 104:25. Norrbovägen 3.

Erik Harald Andersson, född 1923 i Täppan, gift 1950 med *Lilly Ingegerd Andersson*, född 1929 i Mockfjärd. Han avled 1990 och hans hustru 2001.

Boende vid Håkvägen.

Järnarbetaren och radioreparatören, *Håk Johan Alfred Eriksson*, född 1893 i Nyhammar, död 1976. Hushållerskan *Augusta Matilda Johansson*, född 1884 i Stora Tuna, död redan 1934. *Håk Alfred Eriksson* var en duktig radioreparatör. Han väckte viss uppmärksamhet genom att han åkte omkring på en eldriven cykel.

Saxhyttan 8:3.

Charles Valdemar Lindblom, född 1912 i Jukkasiärvi, gift 1943, död 1993 Västby. Hustrun hette *Anna Christina Lindblom*, född 1919 i Nås, och hon flyttade efter makens död till Ludvika, där hon avled 2001. Makarna inflyttade till Västby på 1970-talet.

Boende vid Bartjärnsvägen.

Slaktaren *Karl Fritiof Gäfvert*, född 1887 i Nyed, Värmland, gift 1899, död 1939. Hustrun hette *Hilma Kristina*, f. *Nylén* 1876 i Husby, död 1957 i Stockholm. Beträffande sonen *Artur Gäfvert*, se nedan. Jämför även under affärsrörelser ovan.

Saxhyttan 7:7. Bartjärnsvägen 4.

Knut Artur Gäfvert, född 1906 i Södra Norrbo, gift 1983 med *Margareta*, född Cassel-Frisk 1920 i Orsa. *Artur Gäfvert* avled 1986 och hans hustru året efter.

Saxhyttan 7:7. Bartjärnsvägen 4.

Gunbritt Elisabet Eriksson, född 1943 i Ludvika, dotter till *Sigfrid Eriksson* och hans hustru *Anna Ludvigsson*, sedermera inflyttade till Östersaxen. *Gunbritt Eriksson* avled 2007 i Västby.

Saxhyttan 12:27.

Villan uppfördes av snickaren *Martin Augustsson*, född 1918 i Norrbo, gift 1945, med *Rut Helena*, född Nilsson 1920 i Skjebug, Norge. *Martin Augustsson*, som var anställd vid Norrbo Snickeri, avled 2008. Dottern *Marit Helena Augustsson*, född 1946 och sonen *Ulf Öivind Augustsson*, född 1947, blev båda bosatta i Nyhammar, hon i Tallheden och han i Abäckshyttan.

Saxhyttan 12:10.

Gården uppfördes av byggnadsarbetaren, Post *Karl August Persson*, född 1889 i Stakheden, gift 1912 med *Ida Vilhelmina Andersson*, född 1886 i Norrbo. Post Karl Persson avled redan 1948. Änkan flyttade senare till Ludvika, där hon avled 1968.

Post Karl Persson, f. 1889, hustrun Ida, f. Andersson 1886, med sonen Olle, f. 1911.
Foto: Emil Göstas, Grangärde Fotoklubb, Taget omkring 1912.

Saxhyttan 19:13.

Bror *Einar Alfred Leijström*, född 1901 i Stora Skedvi, son till Karl August Leijström och hans hustru Edit Charlotta Nassenius, inflyttade från Stora Skedvi till Långmyra i Grangärde. Gift 1934 med Elsa Arvida Leijström, född 1909 i Matteus församling, Einar Leijström avled 1976 och hans änka året efter.

Boende vid Kvarndammsvägen.

Järnarbetaren Anders Gustaf Noreus, född 1843 i Stenberget, var sannolikt den förste som var bosatt vid Kvarndammsvägen. Han gifte sig första gången 1870 med Johanna Berglund, född 1846 i Norsån och död 1886. Gift andra gången 1888 med Matilda Nord, född 1864 i Botnäs. Noreus dog 1920 och hans senare hustru redan 1892. Sonen Johan August Noreus, född 1875, gifte sig 1900 med Kerstin Persson, född 1882 i Dala Floda. Familjen flyttade till södra delen av Kvarnheden 1912. Gården blev senare verkmästarebostad. Se nedan

Filadelfiahuset = verkmästarebostad.

Verkmästare Otto Hjalmar Ekström, född 1878 i Husby, Älvsborgs län, gift 1905 med Anna Josefina Gustafsson, född 1881 i Tranemo. Ekström död 1933 och hustrun 1968 i Oxelösund. Familjen inflyttad från Trollhättan den 10/9 1914.

Verkmästare Gustaf Algot Rubin, f. 1878 i Philipstad, gift 1903 med Signe Lovisa Johansson, född 1879 i Västerås. Algot Rubin avliden 1972 och hustrun redan 1956. Familjen inflyttad från Ludvika den 7/9 1917. Jämför under rubriken "Kända Nyhammarsbor" ovan.

Verkmästare *Karl Axel* Ternskog, född 1899 i Söderbärke, gift 1926 med *Hanna* Emilia Bergkvist, född 1901 i Sör Västansjö. Karl Ternskog var son till Knip Karl Larsson i Nyhammar. Familjen utflyttad till Nacka den 26/8 1930. Mannen död 1978 och hustrun 1982, båda i Nacka.

Verkmästare Bror *Einar* Jonsson, född 1896 i Växsjö, gift 1918 med *Ida* Matilda Färm, född 1895 i Nöbbele, Småland. Einar Jonsson död i Ludvika 1976 och hans änka 1981 i Leksand.

Jernfeldts.

Fastigheten bebyggdes av målaren, Anders Matts Carl Erik Jansson, född 1848 på Stakheden. Gift första gången 1869 med Sara Ersdotter, f. 1846 i Laxsjön som dog 1875. Gift andra gången 1877 med Sophia Andersdotter, född 1850 i Hyttriset. Carl Erik Jansson flyttade senare till Stakheden där han avled 1927. Hans andra hustru dog 1931. Styvsonen Fredrik, född 1869 i Långmyra, tog namnet Sandberg. Bokhållaren Anton Sandberg är dennes son. Sonen från andra giftet Oskar Karlsson tog namnet Jernfeldt och etablerade sig som målare och färghandlare i Västby.

Fastigheten inköptes 1942 av Carl Henry Olsson, född 1905 i Sunne, Värmland, gift 1941 med Rut Elisabet Olsson, född 1905 i Lycksele. Denne efterträddes av Tage Tillman. Fastigheten kom senare att fungera som konditori och därefter som frisörsalong. Se vidare Jernfeldts, Konditori Kvarndammen och Frisörsalong Kvarndammen under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter".

Engbergs.

Plåtslagaren Johan *August* Engberg, född 1880 i Stakheden, gift 1903 med Augusta Jansson, född 1879 i Högbacken, Kyrkbyn. Familjen inflyttad från Stakheden till Västby den 18/12 1913. Augusta Engberg avled redan 1933 i Grängesberg, medan August Engberg, vilken flyttade tillbaka till Västby, levde fram till 1965. Se under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter".

Övriga boende vid Kvarndammsvägen.

Träarbetaren *Klas* Erik Morén, född 1891 i Kallhaga, Sunnansjö, gift 1924 med *Milda* Sofia Pettersson, född 1901 i Stakheden. Klas Morén död 1954 och hustrun 1958.

Skräddarmästaren Ivar Oluf Slatlem, född 1891 i Kvarnes, Norge, gift 1914 med Emma Kristina Maria Svensson, född 1879 i Söderala. Familjen inflyttad 15/1 1927. Slatlem död 1927 och hustrun 1930. Beträffande sonen John Slatlem, se nedan.

Saxhyttan 4:280.

Ritkontorschefen John Olav Slatlem, född 1914 i Ijusdal, gift 1939 med Greta Elisabet Pettersson, född 1915 i Norr Västansjö. Makarna sedermera utflyttade till Hammars Väg 3 i Hyttriset. John Slatlem död 1992. Hustruns dödsår ej återfunnet i Sveriges dödbok.

Handelsbiträdet Erik *Ruben* Haag, född 1900 i Nyhammar, son till smältarsmeden Nils Haag och hans hustru Karolina Andersson. gift 1926 med *Karin* Viktoria Nyman född 1901 i Gärdsveden. Karin Haag tjänstgjorde som kassör vid Nyhammars Bruk. Ruben Haag avliden 1961 och hustrun 1953. Sonen Nils Haag, född 1927, blev bosatt i Nyhammar, så även sonen John Erik (Jonte) Haag, född 1928. Jonte Haag var en i bygden välkänd person. Han flyttade senare till Kvarnheden och slutligen till en hyreslägenhet på Kobrovägen. Jonte Haag avled 2023.

Strömsro. Kvarndammsvägen.

Gården fungerade som bostad åt maskinisterna vid kraftstationen. Den förste här var maskinisten Erik Aronsson Spjut, född 1874 i Norra Räfåla, gift 1900, med Anna Maria Nordmark, född 1874 i Dala Floda. Familjen inflyttad från Mockfjärd den 12/1 1912. Återvände dit den 9/1 1916. Mannen död 1943 i Sandviken och hustrun den 1933 i Högbo.

Maskinisten Ludvig Natanael Berggren, född 1886 i Tuna, Medelpad, gift 1914 med Anna Cecilia Öberg, f. 29/4 1889 i Älvkarleby. Familjen inflyttad från Tuna i Medelpad den 17/6 1915. Återflytt dit den 19/7 1917.

Maskinisten Karl Verner Hedström, född 1889 i Hedemora landsförsamling, gift 1911 med Emma Elisabet Frisk född 1892 i Nyhammar. Familjen inflyttad från Stora Tuna 26/7 1918. Återflytt dit den 18/11 1919. Mannen död 1959 och hustrun 1946, båda i Tuna.

Maskinisten Lars Gustaf Strömberg, född 1870 i Fryksände, Värmland, gift 1891 med Charlotta Stålberg, född 1862 i Gustaf Adolfs förs. Värmland. Familjen inflyttad från Hosjö till Nyhammar den 4/12 1899. Strömberg tillträdde som maskinist och bosatte sig på Strömsro. Makarna flyttade sedermera till en villa på Hyttriset där Lars Gustaf Strömberg avled den 13/12 1940. Hustrun Lotta levde ända fram till den 24 januari 1952 då hon var nära 90 år.

Maskinisten Karl Karlsson, född 1895 i Kvarnheden, gift 1927 med *Elsa* Johansson, född 1902 i Hjulsjö, Örebro län. Gustaf Karlsson död 1949 och hustrun Elsa Karlsson år 1974. Familjen inflyttad från Kvarnheden år 1927. Utflyttad till Hyttriset. Konstnären Bruno Karlsson, f. 1927 i Kvarnheden är son till makarna ovan.

Strömsro.

Verkmästaren *Algot* Rubin, född 1878 i Filipstad, gift 1903 med *Signe* Johansson, född 1879 i Västerås. Makarna tidigare bosatt vid Nords och i Filadelfiahuset. *Algot* Rubin avled i Ludvika 1972 i Ludvika och hustrun 1956 i Nyhammar.

Verkmästaren *John Verner* Pettersson, född 1919 i Nyhammar, gift 1942 med *Birgit* Linnéa Petersson, född 1922 i Dala-Järna. Makarna skilda. *Verner* Petterson flyttade från Skogsbo till Strömsro 1964. Han inköpte därefter fastigheten 1974 och är nuvarande ägare.

Området öster om centrala Nyhammar.

Järnvägsstationen.

Fastigheten uppfördes strax innan det att järnvägen Ludvika-Björbo togs i drift, närmare bestämt 1902. På den nedre våningen inrättades en väntsal och expedition samt en bostadslägenhet. Den övre våningen innehöll en lågenhet. Samtidigt byggdes en fastighet i två våningar med bostäder för personal vid järnvägen. Vidare uppfördes en banvaktsstuga. Dessutom tillkom godsmagasin och ett vattentorn, det sistnämnda ett stycke norr om stationen, vilket skulle förse ångloken med vatten. Persontrafiken är sedan 1963 nedlagd, medan stationen, personalbostaden samt banvaktsstugan finns kvar än idag. Numera i privat ägo. Mer finns att läsa om stationen under rubriken "Järnvägen och stationen" ovan.

Nords.

Den byggnad som senare kom att benämnas Nords uppfördes omkring 1915 av stinsen *August Palmé*. Syftet var att skaffa sig en bostad efter det att han gått i pension. Det vitrappade huset byggdes på västra sidan av järnvägen intill nuvarande Ställbergsvägen, och *Palmé* blev nu bosatt här en kortare tid innan han flyttade in i granngården Björkhaga, som han låtit uppföra strax väster om den första gården. *Mågen* Karl Nord med hustrun *Anny* flyttade nu in här, och det är givetvis de som gett namn åt gården.

Karl Teodor Nord föddes 1891 i Hjulsjö socken i Västmanland, son till *Anders* Gustaf Nord och *Anna* Matilda Johannisdotter. Han gifte sig 1917 med *Anny* Linnéa Palmé, född 1894 i Örebro. *Karl* Nord var anställd som bokhållare vid Nyhammars Verkstäder, en tjänst som han innehaft sedan 1914. Han avled redan den 21 april 1946, endast 55 år gammal. Efter *Karl* Nords död bodde hans änka, *Anny* Nord, kvar här under några år, men flyttade senare till Björkhaga och slutligen fram till centrala Nyhammar där hon slutade sina dagar den 13 mars 1971 när hon var 77 år gammal. Sonen *Karl Erik* Nord blev bosatt i Hägersten.

Gården, som bestod av ett par lägenheter, var därefter uthyrt till flera olika familjer. Bland de familjer som bott här kan nämnas verkmästaren *Algot* Rubin, som senare flyttade till gården Strömsro i Västby. Vidare *Per* Gustaf Lundgren och hans hustru, vilka därefter flyttade till en hyreslägenhet i Abäckshyttan. Åren 1954 till 1962 var en av lägenheterna uthyrd till *Karl* Brandeby och hans familj. Även Heimörths

Karlsson, bördig från Kvarnheden bodde en tid med sin familj här, innan flytten gick till Byske i Västerbotten. Också Claes-Åke Eriksson och hans hustru Catharina Tallberg var en tid bosatta vid Nord's, innan de flyttade in i Einar Erikssons gård på andra sidan järnvägen. Gården revs för ett tiotal år sedan.

Anny Nord, f. Palmé 1894. Dotter till stinsen Palmé och gift med bokhållaren Karl Nord vid Nyhammars Bruk. Foto Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

Björkhaga.

Gården uppfördes omkring 1918 av den ovan nämnde stinsen Palmé, och han flyttade nu in i den nybyggda fastigheten. Han inrättade även ett postkontor i en uthuslänga på gården. Här tjänstgjorde bland andra Gerda Enberg och Ruth Haag. Den senare blev så småningom gift med disponenten Anton Ohlson. Från och med 1927 sköttes postkontoret av Dagny Häggbom. Kontoret blev kvar här fram till omkring 1936, då verksamheten flyttades till centrala Nyhammar. August Palmé hade redan dessförinnan avlidit, närmare bestämt den 4 augusti 1933 i en ålder av 73 år. Hustrun Maja Stina Palmé dog den 14 april 1934 när hon var 74 år. Jämför även under rubriken "Kända Nyhammarsbor" ovan.

Efter Palmés död ärvdes Björkhaga av mågen och dottern, Karl och Anny Nord. De valde att hyra ut gården, som under ett antal år beboddes av en ingenjör vid namn Einar Hummel och hans familj. Han var född 1901 i Stora Tuna, medan hustrun Majken kom från Torshälla där hon föddes 1909. Makarna gifte sig 1935 och synes ha flyttat in på Björkhaga samma år. De blev sedan kvar här fram till slutet av 1940-talet, då de flyttade till Borlänge. Einar Hummel utsattes för ett skämt i samband med ett besök hos en skojfrisk bilreparatör. Han råkade nämna att han skulle hämta sin svärmor vid Nyhammars station. Bilreparatören, vilken hade ett antal bioaffischer i sin ägo, passade på att i ett oövertygat ögonblick förse bilen med en affisch med det passande namnet "Svärmor kommer". Einar åkte till stationen ovetande om nämnda affisch, vilket vid hans ankomst dit väckte stor munterhet.

Efter det att Hummel flyttat från Björkhaga bosatte sig ägaren, Anny Nord, på gården. Hon blev dock kvar här endast under några år, då hon i början av 1950-talet bosatte sig i centrala Nyhammar. (Se under Nords ovan). Anny Nord sålde nu fastigheten till Gustaf Persson, vilken tidigare tjänstgjort som linjevakt vid transformatorstationen vid den så kallade Tippen. Han gick därför vanligen under namnet "Tipp-Gustaf".

Per Gustaf Persson föddes 1883 i Broby vid Sunnansjö där han var son till fjärdingsmannen Petter Jansson och Carolina Persdotter. Han gifte sig 1904 med Hanna Sofia Danielsson, född 1884, även hon i Sunnansjö, närmare bestämt i Lågnäset. Hon var dotter till Daniel Andersson och Stina Maja Persdotter. Makarna blev kvar på Björkhaga under resten av livet. Hustrun Hanna Persson avled redan den 7 december 1952, 68 år gammal, medan maken Gustaf Persson levde fram till den 26 februari 1960. Han var vid sin bortgång 77 år. Av barnen skall här särskilt nämnas Ola Persson, född 1910, som blev folkskollärare och som var den siste läraren vid folkskolan i Ställberget.

Nya ägare av Björkhaga blev mågen och dottern, Bengt och Evy Forslin. Bengt Forslin var född 1921 i Nyhammar där han var son till Elsa Brask. Han gifte sig 1944 med Evy Persson, född 1924 i Nyhammar. Bengt Forslin avled den 14 mars 1988 i en ålder av 66 år. Evy Forslin arbetade under många år som affärsbiträde ibland annat Nyhammars Handel och i affären på Ställberget. På äldre dar flyttade hon till en hyreslägenhet i Nyhammar, där hon avled den 6 oktober 2010 när hon var 85 år. Dotterdottern Maria Hodges blev ny ägare av Björkhaga, och hon blev kvar här till 1998 då hon inköpte Nyhammars Herrgård och flyttade dit.

Brännbergsbron.

Området är beläget öster om järnvägen och på södra sidan av Ställbergsvägen fram till vägen mot Illmyra. På den karta som upprättades i samband med Storskiftet åren 1811- 814 är platsen helt obebyggd, men vid Laga Skiftet 1866–76 finns här en gård markerad som då benämns Brännmossbron. Den var belägen på västra sidan av vägen mot Illmyra och ägdes då av Nyhammars Bruk. Gården beboddes av anställda vid bruket, med det har inte varit möjligt att fastställa namnet på de som bodde här. Ännu på Generalstabens karta från 1912 finns ett hus markerat på platsen och som sannolikt revs kort därefter.

Sedermera lät Tappgårds Erik Jansson, bördig från Saxhyttan, uppföra en gård åt sig och sin familj på ungefär samma ställe där det äldre huset legat. Familjen flyttade in här 1939, och Erik Jansson blev sedan kvar här under resten av sitt liv. Sonen Jan Jansson lät sedermera uppföra ett hus ett stycke längre i norr intill vägen mot Ställberget. Erik Janssons gamla gård togs över av sonen till Jan Jansson, nämligen Jesper Jansson, vilken numera driver en bilverkstad här.

År 1934 tillkom ytterligare en gård inom området, denna gång strax öster om järnvägen och söder om Ställbergsvägen. Det var Brynbergs Karl Karlsson, bördig från Karlsänge, som här lät uppföra en villa åt sig och hustrun. Han var under många år sågställare vid Nyhammarssågen, och med undantag för en kortare tid mot slutet av sin levnad, blev han kvar på gården under resten av livet. Efter hans död 1978 förvärvades gården av Ingemar Tallberg, vilken lät renovera huset. Gården ägs

numera av dennes måg och dotter Claes-Åke och Catharina Eriksson. Ett stycke längre i söder lät Einar Eriksson, bördig från Hola by i Björbo, år 1945 uppföra ett större tvåvåningshus. Han var under många år verksam som rörledningsentreprenör. Efter Einar Erikssons död 1965 gifte hans änka Elsa Eriksson om sig med Uno Björklund, bördig från Kvillinge i Östergötland. De flyttade dock till Västerås, och ny ägare av fastigheten blev Einar och Elsa Erikssons fosterson Claes-Åke Eriksson. Nuvarande ägare är dennes son Stefan Eriksson.

Till vänster rörledningsentreprenören Einar Eriksson. Foto: Per Erik Dybecks arkiv.

Tippen.

Området är beläget längst i söder och på järnvägens östra sida. I samband med järnvägsbygget 1902-1903 uppkom mängder av sprängsten och schaktmassor som tippades här, härav namnet Tippen. I början av 1900-talet byggdes en högspänningsledning från Lillstupets kraftstation i Mockfjärd till Grängesberg Tilläggas kan att Nyhammars Bruk fick i uppdrag att tillverka stolparna, stora nitade konstruktioner av vinkeljärn.

Vid Tippen anlades nu en transformator- och fördelningsstation med frånskiljare. Härifrån utgick nämligen även en högspänningslinje till Tuna Hästberg för att bland annat förse gruvorna där och i Idkerberget med elkraft. Anläggningen togs i bruk 1908 och som linjevakt och tillsyningsman anställdes Gustaf Persson, bördig från Broby vid Sunnansjö. Han gick allmänt under namnet "Tipp-Gustaf" och blev kvar här under många år.

Bland annat genom ökad högspänning från 55 kV till 110 kV och kompensation för överföringsförluster genom förbättrad teknik upphörde behovet av transformator-

stationen, även om högspänningslinjerna till Grängesberg och Tuna Hästberg än idag finns kvar. Vad beträffar lokalerna i den gamla transformatorstationen kom de att under en kortare tid härbärgera träullsfabriken som tidigare låg inom sågverksområdet men som eldhärjats. Som redan nämnt under gården Björkhaga ovan förvärvade Tipp Gustaf Persson vid slutet av 1940-talet gården, där han sedan kom att tillbringa rester av livet.

ILLMYRA GÅRD.

Gruvdriften skulle komma att under lång tid dominera Illmyra, och det skulle dröja länge innan det uppkom någon fast bostadsbebyggelse. Av allt att döma var den ursprunglige ägaren av marken i Illmyra bosatt i Kyrkbyn. En domboksnotis från 1710 ger följande upplysning: *Änget Illmyran som länge legat under fåfot med en gammal nedfallen lada pantsatt åt Per Larsson på Heden dem 26 maj 1706 utav Olof Persson i Kyrkobyn, uppbjöds nu första gången.* År 1726 tvistades angående återlösen av ett änge eller så kallat oppgårdsländ uti Illmyra, och det framgår tydligt, att tvisten rörde den ovan nämnda pantsättningen. Av allt att döma var det därigenom som marken i Illmyra kom att tillhöra Hyttriset. Per Larsson var nämligen bosatt i nämnda by.

Vid Storskiftet 1811-1814 tillhörde dock ägorna vid Illmyra befallningsmannen Johan Moreus i Lillheden, medan gruvorna huvudsakligen ägdes av Nyhammars Bruk. Vid Laga Skiftet 1866-1876 tillhörde all mark här Nyhammars Bruk. Det bostadshus som uppfördes här omkring 1860 var troligen avsett som bostad åt brukets anställda. De som sedan blev bosatta i Illmyra hade till en början alltid anknytning till Hyttriset.

Den förste som slog sig ner i Illmyra synes ha varit Tickols Jan Jansson, född 1813 i Hyttriset. Sannolikt flyttade familjen hit omkring år 1860, emedan de återfinns här i husförhörslängderna åren 1852-1862. Jan Jansson hade det ansvarsfulla yrket som masmästare vid Abäckshyttan. Han framlevde resten av sitt liv i Illmyra, där han dog 1874, enligt dödboken av lungsot, 61 år gammal. Hans hustru hette Stina Persdotter, och hon föddes 1802 i Råfvåla, gifte sig när hon var 32 år och födde 8 söner och en dotter. Efter makens död flyttade hon till Perlby omkring 1880, där hon avled 1883 i en ålder av 81 år.

Senare blev Karl Johan Lundgren, född 1872 i Hyttriset, bosatt i Illmyra. Han var till yrket järnarbetare och gift med Sofia Matilda Andersson, född 1876 på Holen. De synes ha flyttat hit omkring 1895 och blev sedan kvar här ända fram till 1928, då de flyttade till Norbergstorpet i Hyttriset. Bland de som under senare tid bott här kan nämnas Konrad Gamnis, född 1914 i Stora Tuna, och hans hustru Signe Gamnis, född 1917 i Karlsänge. Familjen bodde här från 1939 till 1948, då de flyttade till Lillheden. Senare beboddes Illmyra gård av "Prins" Ernfrid Andersson, född 1901 i Hyttriset och hans hustru Anna Matilda Naucleur, född 1899 i Rossa. Efter makens död 1949 bodde änkan kvar här under ett antal år. År 1968 flyttade Rune Larsson, f. 1931 i Gärdsveden, och hustrun Lilly Jonsson, född 1932 i Flen, Dala-Floda, till Illmyra gård. De drev till en början ett lastbilsåkeri, men sadlade sedermera om och ägnade sig åt grisuppfödning. Båda drabbades av sjukdom och avled tidigt, han 1995 och hon året efter. Några år senare brann den stora ladugårdsbyggnaden ner. Illmyra gård är än idag bebodd.

KVARNHEDEN.

Historik.

Byn ligger omedelbart norr om centrala Nyhammar och har sin sträckning från Folketshusvägen norrut dryga kilometern fram till vägskälet vid nuvarande länsvägen mot Björbo. Området avgränsas i väster av Norrboån och i öster Hafstjärn och kanalen. I öster finns även Nedre och Övre Skalltjärnarna. Strax ovanför den Övre Skalltjärnen låg den gamla gården Skalltjärnsbacken, vilken ursprungligen räknades in under Stenheden, men som sedermera kom att tillhöra Kvarnheden. Gården redovisas under egen rubrik längre fram.

Kvarnheden ligger inom ett barrskogsområde på grus och sandåsar. Bynamnet kan härledas till den så kallade Brokvarnen, numera sedan länge riven, och som var belägen vid Norrboån strax väster om övre delen av Kvarnheden. Tilläggs kan att det äldre namnet på byn är Brokvarnheden. Ännu vid Laga Skiftet 1866 – 1876 var området helt öde och överväxt med barrskog, företrädesvis tall. Markägarna här hörde hemma i Stakheden, och det var först under 1880-talet som delar av Kvarnheden kom att bebyggas, då genom köp från bönder i Stakheden.

Den förste nybyggaren synes ha varit Carl Gustaf Barkström, vilken år 1879 inköpte ett markområde på Brokvarnheden från Jan Erik Larsson och dennes hustru Ulrika Hedström i Nyhammar, vilka i sin tur inköpt marken från Hans Erik Bredenberg i Stakheden 1877. Makarna Larsson bosatte sig aldrig i Kvarnheden, utan det förefaller ha varit Barkström som påbörjat uppodlingen och anlagt ett torp här. Han flyttade dock inte hit utan blev istället bosatt i Morgärde. Barkström sålde år 1887 torpet till Löf Erik Samuelsson, född 1856 i Råfvåla, men med sina föräldrar inflyttad till Hyttriset 1862. Man kan således konstatera att denne Löf Erik Samuelsson blev den förste bofaste invånaren i Kvarnheden. Fastigheten fick beteckningen Saxhyttan 18:1, vilken sedermera kom att styckas upp i flera fastigheter.

Nästa inflyttning till Kvarnheden skedde 1894 då Anders Hans Jan Andersson, född 1831 i Stakheden, inköpte ett markområde från Isak Andersson på Stakheden vilken redan 1865 fått lagfart på en skogstrakt i Kvarnheden. Denne Isak Andersson hade i sin tur ha kommit över marken genom arv. Den berörda fastigheten fick senare beteckningen Saxhyttan 93:2.

Under 1900-talets första decennium skedde en kraftig inflyttning till Kvarnheden, bland annat därigenom att antalet anställda vid Nyhammars Bruk ökade, varigenom även behovet av bostäder ökade. Kvarnheden befanns vara ett lämpligt område för expansion. Under perioden 1900 – 1914 kan man notera inte mindre än ett 20-tal familjer, varav dock en del endast bodde här under en kortare tid. Perioden 1914 till 1925 hade antalet familjer ökat till cirka 30, medan man för tiden 1925 – 1930 kan notera omkring 40 familjer. Församlingsböckerna för tiden efter 1930 är tyvärr inte tillgängliga, detta på grund av sekretessregeln. Sveriges Släktforskarförbund har gett ut en CD-romskiva som innehåller Sveriges befolkning 1970, och här finns noterade 17 hushåll i Kvarnheden. Även för 1980 har en CD-skiva blivit utgiven, och denna omfattar 15 hushåll i Kvarnheden.

Flera olika verksamheter har förekommit inom Kvarnheden. Redan tidigt etablerades en lanthandel, som senare utvidgades med försäljning av konfektionsvaror, och här bedrevs en tid även kaféerörelse (Bloms). Redan 1918 anlades längst bort i sydväst Skogshallen (som senare blev Folkets Hus), och i grannskapet startades också ett cementgjuteri (Hööks). Vidare fanns på Kvarnheden både skomakeri och skrädderi. Idag är det endast Bloms konfektionsbutik som finns kvar. Ovan nämnda verksamheter beskrivs mer ingående under Nyhammar.

På 1970-talet byggdes ett bostadsområde med hyreslägenheter på Kobrovägen öster om Kvarnhedsvägen. Ännu idag (2010) kan Kvarnheden betecknas som en tämligen stor by, även om en del fastigheter numera endast används som fritidshus.

Gårdar och släkter.

Den sedan 2008 bortgångne Ingvar Larsson på Kvarnheden lade ner ett omfattande arbete rörande byns historia, då han bl.a. intervjuade ett stort antal personer i samhället och även genomsökte lagfarterna för många fastigheter. Tack vare hans förnämliga insats har det varit möjligt att i stor utsträckning redogöra för gårdarnas historia. Lennart Blom har dessutom bidragit med kompletterande uppgifter. Jag har själv tillfogat uppgifter ur kyrkoböckerna samt släktforskarförbundets CD-romskivor.

Redogörelsen tar sin början i södra delen av samhället och omfattar bebyggelsen längs Kvarnhedsvägen, Folketshusvägen (norra sidan), Vinkelvägen (den del som ligger norr om Folketshusvägen), samt Kobrovägen. Av Generalstabens karta, upprättad åren 1907–1908, framgår att Kvarnheden då ännu var tämligen glest bebyggd. Man kan totalt notera 16 gårdar, och av dessa låg två vid nuvarande Folketshusvägens östligaste del. Tilläggas kan att nämnda väg anlades först ett tiotal år senare. Det som idag utgör centrala Nyhammar varit det närmaste obebyggt. Här fanns endast Nyhammars Handel och den så kallade Braskstugan. Den nordligaste gården på Kvarnheden låg ungefär mitt för Skalltjärnen.

Fastigheterna avsöndrade från Saxhyttan 20:1,

Stamhemmanet Littera V 20 eller Saxhyttan 20:1 tillhörde vid Laga Skiftet 1866 – 76 Bergströms Jan Ersson på Stakheden, vilken utöver hemägorna i Stakheden även ägde 39 tunnland skog och myr i Kvarnheden. Därutöver ingick ett markområde invid gamla smedjan om 56 tunnland. Ägorna på Kvarnheden omfattade hela södra delen, bland annat hela den norra sidan av Folketshusvägen från korsningen vid Kvarnhedsvägen till området bortom Folketshus samt del av Vinkelvägen och södra delen av Kvarnhedsvägen, Från denna stamfastighet har sedan skett avstyckningar varigenom det uppkommit ett antal mindre fastigheter.

Saxhyttan 20:2.

Lilla Kaféet – Eklunds.

Gården ligger nära korsningen Folketshusvägen - Kvarnhedsvägen. Hemmanet är avstyckat från stamhemmanet 20:1 någon gång under tidigt 1900-tal. Gården kom under 1920-talet och flera decennier framåt att inhysa det så kallade Lilla Kaféet. Bland dem som varit verksamma här som kaféinnehavare kan nämnas Anna Vilhelmina Dahlgren, Anders Gustaf Hägg och Isaks Anna Andersson.

Omkring 1944 kom Alrik Eklund hit och etablerade sig som kaféägare. Han föddes 1882 i Fagersta och var sedan 1903 gift med Gerda Maria Jakobsson, född 1882 i Skattlösberg. Hon avled 1944, således ungefär samtidigt med flytten till Kvarnheden. Alrik Eklund hade varit med om att bygga järnvägen förbi Nyhammar i seklets början och anställdes därefter som pumpsötare vid SJ i Fagersta. Arbetet gick främst ut på att förse ångloken med vatten. Alrik Eklund blev sedan kvar i Kvarnheden under resten av sitt liv. Han gick bort 1967. Tilläggas kan att kaféörelsen hade upphört redan någon gång på 1950-talet. Fastigheten har sedan Alrik Eklunds bortgång haft flera olika ägare och mestadels fungerat som fritidsbostad.

Kvarnheden nr 2.

Noreus.

Vem eller vilka som först var bosatta på gården är okänt. Från och med 1912 beboddes fastigheten av Johan August Noreus, f. 1875 i Nyhammar, och hans hustru Kristin Persson, född 1882 i Dala-Floda. Makarna hade tidigare varit bosatta i Nyhammar och ägde tre små söner och ett par tvillingflickor, halvåret gamla. Familjen drabbades av en tragedi som började med att Johan August helt oväntat avled den 2 februari 1913. Samma dag som Kristin varit på makens begravning var tvillingflickorna Signe och Ester svårt sjuka och avled kort därefter, närmare bestämt den 9 februari. Kristin Noreus levde ensam med de överlevande 3 sönerna fram till år 1916 då hon gifte om sig med Axel Jakobsson, född 1882 i Södra Norrbo men med sina föräldrar inflyttad till Mystgården i Kullen. Axel Jakobsson var vid denna tidpunkt anställd vid Hööks cementgjuteri. Makarna fick tvillingpojkar Erik och Gunnar, födda 1916. Efter en tid flyttade familjen till skogsarbetartorpet Ekorrbacken några kilometer längre i norr. Stugan i Kvarnheden hyrdes ut fram till dess att de flyttade tillbaka till Kvarnheden, vilket skedde 1932. Axel Jakobsson avled 1943, medan hans änka levde fram till 1956.

Sittande Myst Axel Jakobsson, f. 1882, gift med Noreus änka Kerstin, f. Persson 1882. Mellan dem barnen från hennes förra gifte Gunnar och Erik Jakobsson, tvillingar f. 1916. Stående Karl Noreus, f. 1905, och Bernhard Noreus, f. 1909, Kvarnheden. Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Enligt uppgift skall en vid namn Noreus ha varit bosatt i den så kallade Kajsgropen i den sydligaste delen av Kvarnheden och strax norr om Ställbergsvägen. Det har inte varit möjligt att utröna om det var den ovan nämnde Johan August Noreus som en tid var bosatt vid eller i gropen. De i Nyhammar välkända Kajspojkarna skall ha varit släkt med Noreus, och de skall ha erhållit namnet emedan de en tid bodde vid Kajsgropen. Gropen är numera lekplats.

Sonen Myst Erik Jakobsson, född 1916 i Kvarnheden, blev sambo med Greta Höök, född 1916 i Ljusne, vilken var änka efter Algot Höök, bördig från Kvarnheden. I detta tidigare äktenskap hade Greta Höök två söner. Anders Höök är engagerad i Grangärde Fiskevårdsförening och har även bedrivit fiskodling. Hans hustru Ingegerd förestår akvariet i Ludvika. De bosatta i Anders farfars, Karl Hööks, fastighet vid Folketshusvägen. Erik Jakobsson och Greta Höök blev bosatta på en gård norr om Hööks fastighet i Kvarnheden fram till mitten av 1970-talet, då de avyttrade den. Erik Jakobsson flyttade nu till Kyrkbyn, där han avled 1987. Greta Höök flyttade först till Ludvika, med sedermera till Sunnansjö, där hon gick bort 2004. Även den gamla gården på Kvarnheden såldes.

Saxhyttan 20:6.

Granskogs – Hellmans.

Gården, som är belägen på norra sidan av Folketshusvägen, uppfördes 1902 av Jan Petter Granskog, född 1852 i Östanbjörka, och hans hustru Anna Matilda Pettersson, född 1855 i Saxhyttan. Familjen hade tidigare varit bosatt på den så kallade Stentäppan i sistnämnda by. Makarna ägde 7 barn, samtliga födda i Saxhyttan. Jan Petter Granskog var till yrket körkarl, och han blev kvar i Kvarnheden under resten av sitt liv och avled här 1932. Hustrun Matilda hade gått bort året före. Gården ärvdes av svärsonen Albin Jansson, född 1878 i Munktorp, gift med Alma Matilda Granskog, född 1877 i Saxhyttan. Deras son Baltzar Jansson bodde en tid i Nyhammar. Albin Jansson slutade sina dagar 1962. Hustrun Alma hade avlidit redan 1945.

Alma Granskog, f. 1877, med barnen Ester, f. 1907, och Baltzar, f. 1909.

Foto A. Eriksson-Vadfors.

Albin Jansson, f. 1878, och hustrun Alma, f. Granskog 1877, med dottern Alfhild, f. 1903. Kvarnheden. Foto A. Eriksson-Vadfors.

Gården beboddes även av Jan Petter Granskogs döttrar, Lisa och Rut Granskog. Lisa Granskog, född 1886, förestod en tid modistbutiken inrymd i konditorihuset vid torget, och blev senare föreståndare för IC macken vid torget. Även Rut Granskogs son, Sten Granskog, var en tid bosatt på gården. En son till Jan Petter Granskog vid namn Erik Granskog, född 1898, emigrerade till Amerika 1922, men återvände på äldre dagar till Kvarnheden där han bodde i en liten stuga i närheten av Folkets hus. Erik Granskog dog 1967 och står då skriven på Kvarnheden, Saxhyttan 20:17.

Fastigheten Saxhyttan 20:6 förvärvades sedermera av Carl Hellman, född 1906 i Hyttriset, och hans hustru Teresia Elisabet Holm, född 1904 i Osby. Han var under många år verksam som chaufför och en i Nyhammar välkänd person. Carl Hellman blev änklings 1977 och själv gick han bort 1989. Läs mer om honom under rubriken "Kända Nyhammarsbor" ovan.

Saxhyttan 20:7 och 20:25.

Hööks.

Fastigheten gränsar i väster mot Folketshus. Tomten bebyggdes redan 1908 av Karl August Jansson Höök, född 1875 i Kullen och Johanna Bergström. Han gifte sig 1902 med Maria Pettersson, född 1880 i Dala Floda. Familjen bodde till en början i Kullen, där Karl Höök var verksam som kolare, men flyttade 1918 till Nyhammar. Flera lägenheter i den stora tegelbyggnaden var tidvis uthyrda. Bland hyresgästerna märks bl.a. folkskolläraren Karl Larsson, vilken med sin familj var bodde här innan han flyttade fram till skolan. På 1940-talet beboddes en lägenhet av Jan Erik och Anna Santman, med dottern Liskulla. De flyttade senare till Ludvika, där han etablerade sig som fabrikör. Beträffande Karl Höök, se vidare under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter" ovan.

Sonen Per Algot Höök föddes 1905 i Kullen men han blev inte bosatt på orten utan flyttade till Ljusne i Hälsingland. Han gifte sig 1943 med Ebba Birgitta Margareta Höök, född 1916 i Ljusne. Familjen flyttade omkring 1946 till Sorsele i Lappland och därifrån till Hällefors där Algot Höök avled redan 1953. Makarna ägde tre söner. Greta Höök flyttade till Nyhammar där hon blev sambo med Myst Erik Jakobsson, född 1916 på Kvarnheden (se under Kvarnheden 2). De flyttade nu in i en stuga belägen ett stycke norr om Karl Hööks gård. Erik Jakobsson flyttade på 1970-talet till Kyrkbyn, där han avled 1987. Greta Höök kom så småningom till Sunnansjö där hon gick bort 2004. Sonen Per Anders Höök, född 1944 i Ljusne, gifte sig med Ingegerd Mayni Elisabet Olsson, född 1950 i Ludvika. Sedan Karl Hööks gamla fabriksbyggnad byggts om till bostad flyttade de in här. Anders Höök är en eldsjäl inom Grangärde Fiskevårdsförening och har även ägnat sig åt fiskodling. Ingegerd Höök förestår akvariet i Ludvika.

Saxhyttan 20:8.

Gamla Schollins.

Kalvars Sophia Andersson köpte och fick lagfart den 14/10 1908 på ett markområde avstyckat från Saxhyttan 20:1. Hon var född i Holen 1857 och dotter till Kalvars Erik Jansson och Stina Gustava Lundin. Sophia Andersson hade varit gift med Karl Nils Anders Andersson från Lillheden vilken redan 1889 utvandrat till Amerika. Makarna hade varit bosatta i Lillheden. Sophia Andersson gick bort 1927.

Gården inköptes 1931 av Elis Schollin, född 1898 i Nyhammar, vilken upplät den till sina gamla föräldrar Per Gustaf Schollin, född 1853, och Lovisa Eriksson, född 1867, tidigare bosatta i Nyhammar. Fadern avled 1936 medan modern levda ända fram till 1955. Gården var uthyrd under ett antal år, men inköptes senare av Erik Holmberg, född 1909 i Kungsholmen, och hans hustru Sara, född 1909 och dotter till Næv Karl Vilhelm Andersson och Augusta Elisabet Andersson i Nyhammar. Erik Holmberg avled 1981 och hans änka flyttade sedermera till Enköping där hon avled 1999. Gården förvärvades av Margit Carlgren, född 1918 i Torsång, vilken tidigare hade varit gift med Holger Staffas på Stakheden. Hon flyttade senare till Kyrkbyn, där hon avled 2001.

Saxhyttan 20:9.

Arvid Schollins.

Fastigheten är belägen på norra sidan av Folketshusvägen och skall enligt uppgift vara avstyckad från Karl Hööks fastighet. Arvid Schollin, född 1891 i Nyhammar, flyttade in här någon gång på 1940-talet efter att tidigare ha varit bosatt i Skogsbo. Han gifte sig 1912 med Vilhelmina Sundblad, född 1889 i Broby. Arvid Schollin, vilken till yrket var verkstadsarbetare, blev kvar i Kvarnheden under resten av livet. Han gick bort 1962 och hans änka året efter. Gården beboddes därefter under en tid av Arvid Schollins svåger, Karl Johan Sundblad, f.1892 i Broby, vilken var änkring sedan 1946. Makarna var vid tiden för hennes död bosatt i Lågnäset. Karl Johan Sundblad dog 1966.

Arvid Schollin, f. 1891, och hustrun Vilhelmina (Mina), f. Sundblad 1889.

En son till Arvid Schollin, nämligen Arne Schollin, född 1920 i Skogsbo, tillträdde som konsumföreståndare i Nyhammar 1956 och blev då med sin familj bosatt på övervåningen av butiken. Han blev kvar här fram till 1961 för att senare bli ägare av ICA-butiken i Grangärde. Efter morbroderns, Karl Johan Sundblads död flyttade han in i gården på Kvarnheden. Han var sedan 1946 gift med Astrid Schollin, född 1916 i Lerbäck, Örebro län. Arne Schollin drabbades under senare år av sjukdom och han slutade sina dagar 1990.

Saxhyttan 20:10.

Emil Karlssons.

Fastigheten är avstyckad från Saxhyttan 20:1. Den förste som slog sig ner här och bebyggde tomten synes ha varit Emil Karlsson, född 1853 i Rossa, och till yrket kolugns- och hyttarbetare. Han gifte sig 1879 med Augusta Svärd, född 1855 i Gräfve, Örebro län. Enligt kyrkoboken flyttade de till Kvarnheden den 30 november 1901. Med på flytten var även de sex barnen. Makarna blev sedan kvar här under resten av livet. Båda gick bort år 1931.

Äldste sonen Verner Karlsson, född 1880 i Morgärde, gifte sig 1901 med Johanna Vilhelmina Isaksson, född 1880 i Östanbjörka, vilken gick bort redan 1904. Verner Karlsson levde sedan som änklings fram till 1908, då han gifte om sig med Elna Karlsson, född 1888 i Lövfallsberget. Han gjorde sig känd som en hängiven agitator för kommunisterna, men övergick senare till socialdemokraterna. Familjen flyttade till Lövfallsberget 1912. Beträffande sonen Hjalmar Karlsson, se Saxhyttan 93:6. Näst äldste sonen till Emil Karlsson, nämligen Artur Karlsson, född 1887 i Rossa, blev kvar i Kvarnheden och han var till yrket verkstadsarbetare. Även Artur Karlsson var politiskt aktiv, och han engagerade sig i synnerhet inom Folketshusföreningen och

arbetade också med iordningsställandet av folkparken. Han gifte sig 1926 med Kerstin Trogen, född 1894 i Gagnef. Artur Karlsson avled redan 1927, varefter hans änka flyttade till Gagnef, där hon avled i byn Gröntuv 1975. Efter Emil Karlssons bortgång 1931 har fastigheten haft ett flertal ägare. I nutid (1998) ägs den av Lotta Sjögren och Mikael Myllykangas.

Saxhyttan 20:11.

Magnus Nilssons – Hjalmar Klings.

Fastigheten, som ligger vid Vinkelvägen, är avsöndrad från stamfastigheten 20:1 den 11/5 1911. Tomten bebyggdes av banmästaren Magnus Nilsson, född 1855 i Sunne, Värmland, och inflyttad till Nyhammars station 1902. Han var sedan 1877 gifte med Anna Maria Bergkvist, född 1856 i Folkärna. Det är samme Magnus Nilsson som startade den pappershandel som senare blev känd som Lindahls. Avsikten med bygget på Kvarnheden var att skaffa sig och sin maka en bostad sedan han blivit pensionerad. Han blev kvar här under resten av sitt liv, som ändade 1931. Hustrun levde därefter fram till 1937.

Fastigheten övergick sedermera i Hjalmar Klings ägo, vilken var måg åt Magnus Nilsson och som sedan 1917 var vigd vid Alma Nilsson, född 1892 i Ramnäs. Vad beträffar Hjalmar Kling var han född 1892 Nyhammar och till yrket verkstadsarbetare. Han och hustrun blev sedan kvar på gården under resten av livet. Hjalmar Kling avled 1967 medan hans hustru överlevde honom med 13 år. Hon slutade sina dagar 1980.

Banmästare Magnus Nilsson, född 1855. Foto A. Eriksson – Vadfors.

Alma Kling, född 1892. Jenny Persson, född 1907. Hjalmar Kling, född 1902. Ingrid Östling, född 1915. Greta Janols, född 1921. Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

Ny ägare av Magnus Nilssons respektive Hjalmar Klings fastighet blev Hugo Nordin, född 1922 i Bäckberg, Grangärde församling, och sedan 1979 gift med Lola Nordin, född 1920 i Polen. Makarna hade tidigare varit bosatt på Stakheden. De flyttade senare till Blötberget där Hugo Nordin avled 1994. Hans änka flyttade till Ludvika, där hon gick bort 1999.

Saxhyttan 20:15.

Alexander Karlssons.

Fastigheten, som är belägen vid Vinkelvägens norra sida, är avsöndrad från stamfastigheten 20:1 enligt köpebrev av den 18/7 1932, utfärdat på Alexander Karlsson. Han föddes 1900 i Malung och gifte sig 1943 med Karin Dorotea Kristina Kristiansson, född 1903 i Ekshärad, Värmland. Hennes föräldrar, Olof Kristiansson, född 1866 i Södertälje, och Amanda Bruhn, född 1874, på okänd ort, var med på flytten till Kvarnheden. Olof Kristiansson avled 1943 och hans änka kom sedermera till ålderdomshemmet Tallmogården där hon avled 1965. Alexander Karlsson och hans hustru blev kvar här under resten av livet. Han avled 1943 medan hans änka överlevde honom sedan med 16 år. Hon slutade sina dagar 1960. Fastigheten är kvar i slakten på en sidogren.

Saxhyttan 20:16.

Fastigheten är belägen på Vinkelvägens norra sida och avstyckad den 24/3 1939 från stamfastigheten. Platsen skall dock ha varit bebyggd redan från tidigt 1920-tal. Avstyckningen skedde för en P.J. Jansson, möjligen identisk med en Per Johan Jansson, född 1862 i Säfsnäs. Senare skall en K.G. Forsberg ha blivit ägare av

fastigheten och sedermera dennes dödsbo. Från 1959 står Nils Wahlström, född 1915 i Ringarum, och hans hustru Valborg Wikström, född 1907 i Norrbo, skrivna på gården. De flyttade senare till Norrbovägen i Västby. Nya ägare blev nu Sveinung Smedbakken, född 1916 i Stordal, Norge, och hans hustru Gertrud Göstas, född 1922 i Hästberget. Tilläggas kan att hon var dotter till den kände fotografen Emil Göstas. Makarna flyttade sedermera till Grängesberg, där han avled 2003 och hon 2004. Från och med 1989 är Anette Grönberg ägare av fastigheten.

Saxhyttan 20:17.

Kjell Karlssons.

Fastigheten är belägen på västra sidan av länsvägen, mitt emot Folkets park. Gården uppfördes på 1930-talet av Kjell Karl Agaton Karlsson, född 25/2 1919 i Hagfors, sedan 1940 gift med Elsa Johanna Lavinia Olsson, född 1914 i Ekshärad, Värmland. Kjell Karlsson och hustrun Elsa blev kvar i Nyhammar under resten av livet. Han avled 2009 medan hon gick bort 11 år tidigare, d.v.s. 1998.

Saxhyttan 20:22.

Det är osäkert vem som först byggde här, men det kan ha varit Bergströms Petter Andersson. Dennes hustru hade nämligen anknytning till de ursprungliga ägarna av stamhemmanet. Petter Andersson var född 1844 i Hoberget, men kom närmast från Skallberget. Han var gift med Bergströms Johanna Jansdotter, född 1851 på Stakheden. Familjen flyttade till Kvarnheden 1905, och Petter Andersson avled här 1910. Hans änka levde sedan ända till 1931.

Saxhyttan 20:27.

Skommar-Kalles.

Fastigheten är belägen vid Kvarnhedsvägen i dess södra del och utgör en av de många avstyckningarna från stamfastigheten Saxhyttan 20:1 på Stakheden. Den förste som slog sig ner här synes ha varit skomakaren Karl Erik Jansson, född 1856 i Ludvika, inflyttad till Nyhammar redan 1885, då närmast från Smedjebacken. År 1900 gick så flytten till Kvarnheden, där han etablerade ett skomakeri. Hustrun hette Anna Maria Persson, född 1857 i Norrbärke. Karl-Erik Jansson var för övrigt med om att starta den första kooperativa föreningen på orten år 1902. Han och hustrun blev kvar på Kvarnheden under resten av livet. Han gick bort 1932 och hon 1930.

Fastigheten ärvdes av sonen Karl Valfrid Jansson, född 1880 i Norrbärke, sedan 1910 gift med Johanna Matilda Lundholm, född 1872 i Sunne, Värmland. I likhet med fadern var Valfrid Jansson skomakare. Familjen bodde en kortare tid i Sunne, innan de 1911 flyttade till Kvarnheden. Makarna skildes 1918 och Valfrid Jansson levde sedan fram till 1930 medan hans före detta hustru levde till 1947. Hon var då bosatt på adressen Järnvägen i Hagfors, Värmland. Gården på Kvarnheden övertogs av sonen Karl Oskar Jansson, född 1911 i Sunne, vilken 1933 gifte sig med Rut Larsson, född 1910 på Västby där hon var dotter till byggmästaren August Larsson. Även Karl Jansson var verksam som skomakare. Han omkom genom en trafikolycka 1973 och hans änka Rut Jansson bodde sedan kvar på gården under många år. Mot slutet av sin levnad kom hon dock till Sunnansjö, där hon slutade sina dagar 2003 i den höga åldern av 93 år. Sonen Sven Hugo Jansson blev bosatt i Farsta, avliden där 2013, medan Anita Jansson flyttade till Amerika. Gården på Kvarnheden är numera såld.

Saxhyttan 20:28. Skräddar Svenssons.

Fastigheten är belägen strax söder om Skommar-Kalles gård ovan, och båda dessa fastigheter förefaller att ha uppkommit genom en gemensam avstyckning. Tomten bebyggdes redan omkring år 1900 av skräddaren Carl Fredrik Svensson, född 1870 i Björsäter, Skaraborgs län. Han gifte sig 1894 med Hulda Sofia Nilsson, född 1866 i Kvena, Kalmar län. Familjen var då bosatt i Hyttriset. Skräddar Svensson upplät från 1902 och några år framåt en lokal belägen på fastigheten till den då nystartade kooperativa föreningen Ymer. Själv flyttade C.F. Svensson med sin familj till gården på Kvarnheden år 1905. Han och hustrun blev sedan kvar här under resten av livet. Skräddar Svensson gick bort 1948 och hans änka levde sedan fram till 1951. Bland de tre barnen skall här särskilt nämnas sonen Nogi Svensson, som senare antog namnet Grimborg. Han gjorde sig under årens lopp känd som en flitig skribent i bland annat ortspressen, där han ofta skildrade äldre tider i Grangärdebygden. Nogi Grimborg gick bort 1988, och han var då bosatt i Ulricehamn.

Sedermera blev Anders Gösta Forstrand ägare av fastigheten Saxhyttan 20:28. Han föddes 1916 i Dala-Floda och gifte sig 1940 med Greta Matilda Norberg, född 1916 i Nyhammar, dotter till Karl Norberg, senare bosatt på Kvarnheden. Hon hade tidigare under en kortare tid varit gift med Erik Gunnar Eriksson från Bredberget. Gösta Forsstrand avled hastigt i hemmet 1994. Hustrun Greta Forsstrand hade gått bort redan dessförinnan, nämligen 1991. Dottern Margareta Forsstrand, född 1941, blev gift med Kenneth Borg. Makarna skildes 1972 och Kenneth Borg flyttade till Norrbo, där han avled 2004. Margareta Borg gick bort 2006, och hon var då bosatt i Ludvika.

Saxhyttan 20:4 och 20:29.

Bloms.

Fastigheten, som ligger vid Kvarnhedsvägen, bebyggdes omkring 1910 av Carl Johan Kvist, född 1846 i Ölme härad i Värmland, och som bosatte sig på den så kallade Kvistgården i södra delen av Nyhammar. Han slog sig aldrig ner på Kvarnheden men öppnade här Kafé Kvarntorp samt dessutom en livsmedelsbutik i samma byggnad och som sonen Karl Gustaf Kvist kom att förestå. Rörelsen skildras utförligare under rubriken "Affärsverksamheter".

Saxhyttan 9:2.

Ida Säfströms.

Vid Laga Skiftet 1866-1876 tillhörde stamfastigheten 9:1 Erik Jons Erik Jansson på Stakheden. Han ägde då utöver hemskiftet i byn ett skifte i Frötjärnsberg samt ett skifte på Kvarnheden om 12 tunnland skog. Från stamfastigheten skedde senare en avstyckning som fick fastighetsbeteckningen Saxhyttan 9:2. Den 18/12 1913 flyttade Ida Kristina Säfström, född 1876 på Stakheden, in här. Med på flytten var även modern, Jan Fredrik Säfströms änka Sara Stina Jansdotter, född 1849 på Stakheden och som blivit änka 1913. Hon avled på Kvarnheden 1925. Ida Säfström blev kvar här under resten av sitt liv och förblev ogift. Hon slutade sina dagar 1975. Hennes son Ernst Säfström, född 1912 på Stakheden, bodde kvar på Kvarnheden, men flyttade på äldre dagar till Säfsnäs.

Saxhyttan 9:4.

Platsen bebyggdes 1973 av Ellert Jansson, född 1939 i Långmyra, och hans hustru Ulla Jansson, född 1938 i Storslätten. Marken inköptes från Fihl Karl Johansson på Stakheden. Familjen flyttade sedermera till Ställberget och därefter till Västby. Ägare från och med 1993 är konstnären Bruna Karlsson, född 1927 i Kvarnheden. Se under Hyttriset, Strömsro.

Saxhyttan 93:2.

Anders Hans.

Isak Andersson på Stakheden var vid Laga Skiftet 1866-1876 ägare av hemmanet 93:1 på Stakheden, vilket utöver hemägorna i byn även omfattade en skogsteg på Kvarnheden innehållande 8 tunnland. Han fick lagfart på nämnda hemman 1865. Isak Andersson var aldrig bosatt på Kvarnheden, men synes ha påbörjat en röjning och uppodling av området.

År 1894 sålde Isak Andersson en byggnadstomt på Kvarnheden, vilken nu tilldelades litteranumret Saxhyttan 93:2. Köpare var Anders Hans Jan Andersson, född 1831 på Stakheden och son till Anders Hans Anders Andersson och Lisa Olsdotter, sedermera utflyttade till Hedbyn. Jan Anderssons hustru hette Anna Larsdotter och hon var född 1829 i Östersaxen, dotter till Lars Larsson och Maria Andersdotter. Familjen hade tidigare bott i Östersaxen och senare en tid varit arrendatorer på brukets gård Skalltjärnsbacken. Genom det omkring 1895 anlagda nybygget på Kvarnheden blev familjen de näst första som slog sig ner i den blivande byn. De blev sedan kvar här under resten av livet. Jan Andersson avled 1901 medan hans änka, Anna Larsdotter, överlevde honom med 16 år. Hon gick bort 1917. År 1902 fick dottern Anna Lovisa Jansson, född 1863, lagfart 1/14 av hemmanet. Hon blev kvar på sin andel under hela sitt liv och avled ogift 1940. Hennes stuga övertogs efter hennes död av Hedda Almlöf, född Eriksson 1888, vilken varit bosatt i Hedemora och sedan 1951 änka. Hon slutade sina dagar 1972, Jämför under Saxhyttan 93:3 nedan. Sonen Anders Hans Johan Andersson, f. 1860 i Östersaxen, gifte sig 1889 med Sara Stina Stenkvist, född 1863 i Stenberget. De bodde till en början i Kvarnheden, men flyttade senare till Stenberget. Därifrån flyttade de till Stakheden och slutligen till Hyttriset, där Johan Jansson avled 1918, medan hans änka levde fram till 1931.

Saxhyttan 93:3.

En dotter till Anders Hans Jan Andersson, nämligen Sara Jansdotter, född 1865 i Östersaxen, fick 1888 en dotter vid namn Hedda Kristina Eriksson. Fadern hette Jan Erik Eriksson, för tillfället boende i Nyhammar. År 1900 gifte sig Sara Jansdotter med arbetaren Karl Johan Viktor Karlsson, född 1875 i Norrbärke. År 1910 tog de ut lagfart på en från Saxhyttan 93:2 avstyckad tomt som fick numret 93:3, och de lät nu där uppföra ett mindre hus. Sara Stina hade en dotter före äktenskapet vid namn Hedvig (Hedda) Eriksson, född 1881, vilken år 1917 gifte sig med Viktor Almlöf, född 1894 i Hedemora, dit makarna nu flyttade. Hon blev änka 1951 och efter sin pensionering återvände hon till Kvarnheden där hon flyttade in i Anna Lovisa Janssons stuga. (Jämför under 83:2 ovan). Karl och Sara Karlsson vistades under några få år i Nyhammar, men återvände redan 1905 till Kvarnheden, där de sedan blev kvar under resten av livet. Sara Karlsson gick bort redan 1935 medan maken överlevde henne med 20 år. Han slutade sina dagar 1956. Sonen Axel Karlsson,

som föddes 1901 på Kvarnheden, emigrerade till Amerika 1923 men återvände efter cirka 6 år till hembygden. Han drabbades av lungsot och avled 1934 ogift. Karl och Saras dotter Anna Karlsson, född 1904 i Kvarnheden blev kvar i föräldrarnas hus och avled så sent som 1992.

Saxhyttan 93:6.

Öströms.

Tomten bebyggdes omkring 1921 av Karl Hjalmar Karlsson, född 1890 i Rossa och sedan 1914 gift med Anna Alfrida Lindahl, född 1892 i Hyttriset där hon var dotter till Karl Johan Lindahl och Maja Kristina Samuelsson. Den sistnämnda var i sin tur dotter till Löv Samuel Jansson (se Saxhyttan 18:2 och 18:3). Hjalmar Karlsson var verksam som cementgjutare vid Hööks fabrik. Makarna hade en tid vistats i Chicago, där de också vigdes. De var återinflyttade till Sverige 1921. Familjen flyttade sedermera till Håksberg där Hjalmar Karlsson avled 1962 och hustrun året efter. Beträffande Hjalmar Karlssons föräldrar, se Saxhyttan 20:10.

Ny ägare blev Karl Gustaf Öström, född 1892 i Nyhammar och son till Vidikas Karl Erik Andersson och Emma Sofia Bergkvist, Gustaf Öströms hustru hette Anna Sofia Jansson, född 1889 i Norra Norrbo och dotter till Täpp Jan Erik Olsson och Sara Stina Persdotter. Gustaf Öström som arbetade vid sågen i Nyhammar, var till en början bosatt i Nyhammar, men flyttade med sin familj till Kvarnheden på 1960-talet. Han avled 1982 i en ålder av 90 år. Han hade då varit änkling sedan 1965 då hustrun gick bort. Gården ärvdes av mågen och dotter, Karl Einar Larsson och Ragnhild Sofia Öström, han född 1908 i Nyhammar och son till Svartjärns Lars Fredrik Larsson och Maria Vilhelmina Kling. Hon född 1911 i Nyhammar. Einar Larsson gick bort 1984 och hans änka överlevde honom sedan med 20 år. Ragnhild Öström avled 2004 i Kvarnheden.

Einar Larsson, f. 1908, gift med Ragnhild, f. Öström 1911, dotter till Gustaf och Anna Öström ovan. Fot: Per-Erik Dybecks arkiv.

Saxhyttan 93:9. Berglunds.

Fastigheten beboddes av Sigurd Mathias Berglund, född 1899 i Broby och son till Anders Gustaf Berglund, bördig från Hyttriset (Vidikas). Han gifte sig 1924 med Elin Elisabet Schollin, född 1903 i Nyhammar, dotter till Per Gustaf Schollin. Familjen vistades en tid i Amerika, innan de slog sig ner på Kvarnheden, Sigurd Berglund arbetade som gjutare vid Nyhammars Bruk. Båda makarna kom på äldre dagar till Solgärde där Elin Berglund avled 1981 och Sigurd Berglund 1985. Sonen Melvin Berglund, född 1926 i Chicago gifte sig med Brita Gunvor Persson, född 1926 i Björbo, och familjen flyttade senare till Falun. Den andre sonen Milton Berglund, född 1928 i Nyhammar, blev gift med Anna Berglund, och de flyttade till Spånga.

Fyra generationer Berglund: Melvin Berglund f. 1926, Anders Gustaf Berglund f. 1861, Rolf Berglund f. 1950, Sigurd Berglund f. 1899. Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

Saxhyttan 16:6.

Fastigheten synes ha blivit bebyggd omkring 1925. Detta år flyttade nämligen Karl Johan Larsson med sin familj från Nyhammar till Kvarnheden. Karl Larsson föddes år 1881 i Nyhammar och han var son till Lars Fredrik Larsson och Sophia Magnusdotter. Han var bror till August Larsson och Henrik Larsson i Västby. Karl Larsson gifte sig 1904 med Hilma Charlotta Östling, född 1883 i Nyhammar där hon var dotter till smeden Lars Östling och Sofia Karolina Andersdotter, vilka sedermera flyttade till Västby. Han var till yrket verkstadsarbetare, anställd vid Nyhammars Bruk, och blev kvar på Kvarnheden under resten av livet. Karl Larsson gick bort redan 1935 endast 54 år gammal. Hans änka Hilma Larsson-Östling överlevde honom med 27 år. Hon slutade sina dagar 1963 när hon var 79 år.

Sonen Johan Ingvar Larsson, född 1916 i Nyhammar, arbetade till en början som biträde i Nyhammars handel där hans morbror Rickard Östling var föreståndare. På 1940-talet flyttade han med sin familj till Linköping där han sedan blev kvar under många år. Ingvar Larsson gifte sig 1941 med Inga Elisabet Karlsson, född 1910 i Kyrkbyn, och hon var dotter till Nelly Ramkvist. Efter Ingvar Larssons pensionering flyttade makarna omkring 1982 till Kvarnheden. Han kom här att lägga ner ett betydande arbete med att kartlägga byns historia, då han bland annat gick igenom ett antal lagfarter. Han efterlämnade anteckningar har varit till stor hjälp vid den senare forskningen rörande Kvarnheden. Inga Larsson dog 1996 i en ålder av närmare 85 år. Ingvar Larsson överlevde henne med nära 12 år. Han slutade sina dagar 2008 och står då skriven på Sunnansjö. Han var vid sin bortgång 92 år gammal.

Familjen Fredrik Larsson. Sittande Sophia Larsson, f. Magnusdotter 1843, och Fredrik Larsson, f. 1844. Stående i mitten: August Larsson, f. 1877, Karl Larsson f. 1881 och Henrik Larsson, f. 1885. Övriga är barnbarn till Fredrik Larsson. Foto Erik Lindberg. Garngårde Fotoklubb.

Saxhyttan 16:7.

Löv-Sammils Jakobs.

I likhet med så många andra hemman på Kvarnheden kan även i detta fall stamhemmanet härledas till Stakheden. Vid Laga Skiftet 1866-1876 tillhörde Saxhyttan 16:1 en vid namn Petter Persson Hjort i Norrbo, vilken då står upptagen under Stakheden. Utöver hemskiftet på Stakheden ägde han skiften i Frötjärnsberg och Kvarnheden. Stamhemmanet har därefter varit föremål för ett flertal klyvningar.

Vid en hemmansklyvning som skedde den 12/9 1906 köpte Löv Jakob Samuelsson, allmänt känd som "Löv-Sammils Jakob", delen Saxhyttan 16:7. Jakob flyttade dock

inte genast till 16:7 efter köpet utan arrenderad en egendom under Nyhammars Bruk. Det förefaller dock som han själv eller någon annan låtit bebygga tomten. Enligt uppgift skall Carl Adolf Larssons stuga på 16:8 och stugan på 16:7 båda blivit byggda vid samma tillfälle av virke från en på annat håll riven större bostadsfastighet.

Fastigheten 16:7 beboddes en tid av snickaren Carl Herman Arne Palmkvist, född 1868 i Skagerhult, Örebro län. Han var sedan 1899 gift med Anna Kristina Nilsson, född 1879 i Hjulsjö, Örebro län. Familjen var inflyttad från Ludvika den 21/11 1908 och ägde då 6 barn. Arne Palmkvist lät uppföra en snickeriverkstad på granntomten 16:18 (för vilken tomt Jakob Samuelsson senare sökte lagfart den 10/4 1919). År 1914 eller 1915 utbröt en eldsvåda i verkstaden som brann ner till grunden. Elden spred sig även till skogen mellan verkstaden och Ingvar Larssons föräldrahem. Folk från sistnämnda gård lyckades släcka skogselden.

Verkstadsbranden var ett hårt slag för Arne Palmkvist och sannolikt orsaken till att han med hela sin familj flyttade till Frustuna i Södermanland den 17/6 1916. Fastighetsägaren, d.v.s. Löv Jakob Samuelsson, flyttade sedermera in i gården. Han var född 1864 i Hyttriset och sedan 1898 gifte med Augusta Lundström, född 1867 i Nås. Inflyttningen till fastigheten skedde 1925 efter att han tidigare arbetat som kolare på den ovan nämnda arrendegården. Från och med ankomsten till gården tituleras Löv Sammils Jakob som hemmansägare. Vid ankomsten till Kvarnheden lät han uppföra den präktiga ladugårds- och stallbyggnad som finns på tomten än idag. I byggnaden inrymdes även en gedigen vagnsbod och loge. Logen blåste senare omkull under en våldsam höststorm. Jakob Samuelsson avled 1932 och hans änka levde sedan fram till 1940.

År 1941 förvärvade Axel Ferdinand Jansson och hans hustru Edit Maria Eriksson fastigheten på Kvarnheden och flyttade dit. De hade tidigare varit bosatta på en gård invid slaggvarpet i Saxhyttan åren 1936 till 1941. Axel Jansson var född 1889 i Själevad i Ångermanland och var till yrket stenhuggare. Hustrun Edit Jansson föddes 1892 vid Övre Lövtjärn i Grangärde socken. Makarna var barnlösa. Axel Jansson avled redan 1945 varefter Edit Jansson bodde kvar på gården fram till 1972. Hon kom nu till Solgärde vid Sunnansjö där hon avled 1992 i den mycket höga åldern av 100 år.

Gården förvärvades av grannen Tommy Lindberg (se Saxhyttan 16:24 nedan). Edit Janssons gamla gård beboddes en tid av hans syster Barbro Lindberg. Nuvarande ägare är Tommy Lindbergs son Mats Lindberg.

Saxhyttan 16:8.

Gården beboddes av Karl Adolf Larsson, född 1865 i Skattlösberg, och hans hustru Johanna Matilda Karlsson, född 1856 i Rossa. Makarna var gifta sedan 1890 och står antecknade som inflyttade till Kvarnheden den 19/11 1902. Karl Adolf Larsson var till en början mejeriarbetare, men blev senare hyttarbetare vid Abäckshyttans masugn. Han avled 1933 efter att ha varit änkling sedan 1921.

Saxhyttan 16:9 och 16:21.

Säfströms.

Ur fastighetsregistret kan noteras att Albert Säfström enligt köpebrev av den 1/11 1909 förvärvade en byggnadstomt som avstyckades från Saxhyttan 16:9. Denna nya fastighet fick beteckningen Saxhyttan 16:21. Albert Säfström, som var född 1884 på Stakheden och anställd som järnarbetare vid Nyhammars Bruk, lät nu bygga ett bostadshus åt sig och sin familj. Hustrun hette Vilhelmina Norberg, född 1886 i Nyhammar och syster till Karl Norberg, även han bosatt på Kvarnheden. År 1913 stod huset klart för inflyttning. Tilläggas kan att även Albert Säfströms syster och mor samtidigt flyttade till Kvarnheden. Se Saxhyttan 9:2 ovan. Säfströmssläkten tillhör en gammal smedsläkt, inflyttad från Smedjebacken till Stakheden, där den var ingift i den så kallade Gunnarssläkten, inflyttad redan på 1730-talet, även den från Norrbärke.

Den omfattande arbetslösheten inom industrin i Nyhammar under 1920-talet ledde till att många utvandrade till Amerika. Så var även fallet med Albert Säfström samt sonen Karl. Den förre utvandrade 1923 och den senare 1925. Dessförinnan arbetade Karl Säfström vid bruket, huvudsakligen vid sågen och hyvleriet. Han var dessutom aktiv inom den socialdemokratiska ungdomsklubben och utmärkte sig även som en duktig fotbollsspelare. Albert Säfström, återvände till Sverige i början av 1930-talet. Hela familjen flyttade senare till Eskilstuna. Här avled Albert Säfström 1954 och hustrun Anna fyra år senare.

Dottern Karin Vilhelmina Säfström, född 1911 på Kvarnheden, gifte sig 1935 med Karl Elis Johansson, född 1906 på Stakheden (han var bror till Post Per Johansson). De flyttade till Stockholm något år senare, men behöll gården på Kvarnheden. Elis Johansson avled 1983 medan hans änka Karin levde ända till 2006. Hon slutade sina dagar i Sollentuna. Fastigheten på Kvarnheden hade hon dessförinnan försålt till Matts Lindberg (se Saxhyttan 16:24 nedan).

Saxhyttan 16:17. (Senare 16:25).

Norbergs.

Fastigheten bebyggdes av Karl August Norberg omkring 1915 efter det att han med sin familj under en kortare tid varit bosatt i Stenberget. Karl Norberg föddes 1882 i Gamla Prästhyttan där han var son till Petter Persson Norberg och Vilhelmina Larsdotter vilka 1886 flyttade till Prästgården där Petter Persson avled 1890. Änkan gifte om sig 1896 med Per Erik Karlsson från Rossa, och flytten gick nu till Stenberget, där Per Erik Karlsson tjänstgjorde som dammvakt. Tilläggas kan att Karl Norbergs syster Vilhelmina Norberg blev gift med Albert Säfström på Kvarnheden, se Saxhyttan 16:9 och 16:21 ovan.

Karl Norberg från Kvarnheden, född 1882. Omkring 1905. Foto A. Eriksson – Vadfors.

Karl Norberg gifte sig 1912 med Beda Matilda Karlsson, född 1892 i Norrbo där hon var dotter till Skommar Karl Johan Pettersson och Matilda Andersson i Påkbo. Han var till yrket verkstadsarbetare och anställd vid Nyhammars Bruk. Karl Norberg blev kvar på Kvarnheden under resten av livet, och han avled 1945 när han var 63 år. Hans änka Beda Norberg överlevde honom med 23 år. Hon gick bort 1969 i en ålder av 77 år. Makarna ägde 8 barn, av vilka flera blev kvar på hemorten. Greta Norberg, född 1916, blev gift med Gösta Forsstrand och bosatt på Kvarnheden. Erik Norberg, född 1918, bosatte sig i Västby. Gustaf (Fido) Norberg, född 1922, gjorde sig känd som en duktig fotbollsspelare och blev bosatt i Skogsbo. Olle Norberg, född 1925, blev gift till Östanbjörka och dennes son Ingemar Norberg ägde en tid Nyhammars Taxi (efter Rune Eriksson) medan en annan son, Bengt Norberg, driver en bilverkstad i den gamla OK-mackens lokaler vid torget. Karl och Beda Norbergs yngste son, Åke Norberg, född 1935, bodde en tid med sin familj på Kvarnheden, även han en duktig fotbollsspelare och en tid ägare av Lindahls pappershandel. Han flyttade senare till Vansbro, där han drev en bensinstation.

Saxhyttan 16:24.

Jakobssons - Lindbergs.

Gården uppfördes omkring 1929 av Karl Erik Jakobsson, född 1892 i Jänsberget där han var son till Ris Karl Erik Jakobsson och Emma Ås. Han gifte sig 1919 med Hilma Matilda Eriksson, född 1896 i Östersaxen, dotter till Lassas (Kåbergs) Erik Andersson och Matilda Sofia Andersson. Familjen bodde i Östersaxen fram till den 25/11 1929 då de flyttade till Kvarnheden. Erik Jakobsson var verksam som skogsarbetare och familjen blev kvar på Kvarnheden fram till omkring 1967 då de flyttade till Falun, där

dottern sedan tidigare var gift och bosatt. Erik Jakobsson avled i Falun 1980, medan hustrun Tilda överlevde honom med 8 år. Dottern Dagny Jakobsson, född 1919 i Östersaxen, blev gift Wåhlstedt.

Gården inköptes av Bo *Tommy* Lindberg, född 1948 i Karlsänge, son till Einar och Asta Lindberg. Han var för övrigt släkt med förre ägarens hustru Tilda Jakobsson. Han flyttade till Kvarnheden 1968 och gifte sig med *Kristina* Elvira Lukkarila, född 1951 i Grangärde och dotter till Erkki och Marianne Lukkarila, senare inflyttade till Nyhammar. Tommy Lindberg är anställd inom telebranschen och Kristina Lindberg verksam som lärare i Nyhammar.

Saxhyttan 18:2 och 18:3. Löv-Sammils Eriks.

Fastigheterna gränsar till Säfströms ovan och kom senare att benämnas Löv-Sammils. Den norra gården uppfördes sannolikt av en Jan Erik Larsson och den södra gården av Löv Erik Samuelsson. Tilläggas kan att enligt Gustaf Öström utgjorde den norra gården vid Löv-Sammils under hans barndom den nordligaste gården på Kvarnheden. Öström var född 1892 (se Saxhyttan 93:6 ovan).

Som ägare av stamfastigheten Saxhyttan 18:1 vid Laga skiftet 1866-1876 återfinns Hans Erik Bredenberg på Stakheden, vilken utöver hemskiftet på Stakheden äger två skiften vid Frötjärnsberg samt ett skifte på Kvarnheden, innehållande Bartjärn, myr och skog om 21 tunnland. Den 21/10 1876 sålde Hans Bredenberg en skogsteg på Brokvarnheden till Jan Erik Larsson och hans hustru Lovisa Ulrika Hedström vid Abäckshyttan. Markområdet omfattade 21.000 kvadratfot vilket motsvarar ungefär 1.850 kvadratmeter, och att det således rörde sig om en byggnadstomt. Jan Erik Larsson var född 1836 i Dala-Floda och hustrun 1834 i Stora Tuna. De synes ha påbörjat en uppodling av marken på Stakheden och även börjat bygga hus här. Det förefaller dock som om de inte kom att bosätta sig här, eftersom hela familjen emigrerade till Amerika redan 1879.

År 1877 försålde Hans Bredenberg ytterligare en skogsteg på Kvarnheden, denna gång till Carl Gustaf Barkström vid komministergården för en köpesumma om 100 kronor. Skogstegen omfattade 5 kvadratrevor och 60 stänger, motsvarande cirka 0,9 tunnland. Det var således endast en mindre del av marken på Kvarnheden som Bredenberg avyttrade. År 1879 lät de ovan nämnda Jan Erik Larsson och hans hustru transportera sin köpehandling från 1876 på Carl Gustaf Barkström, nu boende i Morgärde.

Barkström hade därmed blivit ägare av båda fastigheterna som vid klyvningen tilldelades fastighetsbeteckningarna Saxhyttan 18:2 och 18:3, där den förstnämnda är den äldsta och som utgörs av den nordliga stugan. Barkström blev aldrig bosatt på Kvarnheden utan bodde kvar i Morgärde. Troligtvis hyrdes torpet på Kvarnheden ut till arbetaren Per Ersson, f. 1829 i Ljungåsen och hans hustru Lovisa Jansdotter, född 1829 i Östersaxen. De flyttade från Skallberget till Kvarnheden 1876 och blev sedan kvar här under resten av livet. Han avled 1881 och hon 1885. Makarna kom att bli de första bofasta på Kvarnheden.

År 1887 sålde Carl Gustaf Barkström torplägenheten till Löv Erik Samuelsson från Hyttriset. Den omfattade då 7 kvadratrevor och 70 stänger dels uppodlad, dels ouppodlad mark med därtill hörande åbyggnader för en köpesumma om 450 kronor. Löv Erik Samuelsson föddes 1856 i Råfvåla, och han var son till Löv Samuel Jansson och hans hustru Stina Jansdotter, inflyttade från Råfvåla till Hyttriset 1862. Löv Samuel Jansson avled 1923 hos sonen Löv Jakob Samuelsson (se Saxhyttan 16:7 ovan). Erik Samuelsson hade under en kortare, nämligen från 1884 vistats i Amerika innan han 1887 slog sig ner på Kvarnheden. Han var gift med Sara Stina Ersdotter, född 1852 på Holen och där dotter till Kalvars Erik Jansson och Stina Gustava Lundin. Erik Samuelsson gick bort 1915 sedan han varit änkling från och med 1907. Makarna ägde inga gemensamma barn, men Sara Stina hade dock en dotter före äktenskapet vid namn Carolina Eriksson, född 1878 på Holen. Hon gifte sig 1902 med Anders Gustaf Adolfsson, född 1875 i Norrbärke. Efter Erik Samuelssons död fick hon och maken lagfart på fastigheten. De hade dock flyttat till Solna redan 1908 och kom sedermera till Sundbyberg där han avled 1957 och hon 1974. Gården på Kvarnheden var under den tid Adolfssons var ägare uthyrd till olika familjer.

Saxhyttan 18:4.

Karl Lektorins.

Fastigheten upptar ett stort bostadshus om två våningar, uthus och ett garage. Gården uppfördes av Karl Johan Lektorin i början av 1930-talet. Han var född 1897 i Fryksände, Värmland, son till Lars Johan Jönsson Lektorin och Kerstin Hedström, senare inflyttade till Kvarnheden (se Saxhyttan 14:5) nedan. Karl Lektorin, som var lastbilsägare, gifte sig 1925 med Emma Kristina Hedman, född 1896 i Saxhyttan, dotter till Karl Erik Hedman och Olors Emma Kristina Danielsson. Karl Lektorin avled redan 1945, endast 47 år gammal. Änkan Emma Lektorin bodde kvar i gården under många år, men kom slutligen till Solgärde där hon avled 1994 när hon var 97 år. Dottern Mary Lektorin, född 1926, har behållit fastigheten ända fram till senare tid och utnyttjat gården som fritidshus.

Saxhyttan 14:5.

Johan Lektorins.

Man kan notera att vid Laga Skiftet 1866-1876 tillhörde stamfastigheten Saxhyttan 14:1 Sven Bredenberg på Stakheden, vilken utöver hemskitet på Stakheden ägde skiften i Gasenberg, Frötjärnsberg samt 24 tunnland skog på Kvarnheden. Fastigheten kom sedermera att avstyckas i flera fastigheter.

Lägenheten Brokvarnheden N:o 2 inköptes den 25/3 1913 av Lars Johan Jönsson Lektorin, vilken då med in familj var bosatt i Nyhammar. Säljare av marken av Carl Gustaf Bredenberg i Täppan, vilken var son till den tidigare markägaren Sven Bredenberg på Stakheden. Slakten var, som redan framgått, ägare av betydande skogsarealer på Kvarnheden. Johan Lektorin föddes 1859 i Fryksände, Värmland, och han gifte sig 1888 med Kerstin Hedström, född 1865 i Mockfjärd. Familjen bosatte sig till en början i Mockfjärd, men flyttade den 2/12 1903 till Nyhammar för att slutligen 1913 bli bofasta på Kvarnheden. Huset skall ha fraktats hit från Kerstin Lektorins hemby, Västanbäcken i Mockfjärd. Hennes far för övrigt soldaten Hans Hedström och modern hette Anna Greta Andersdotter. Johan Lektorin hade olika

arbeten vid Nyhammars Bruk, företrädesvis i skogen. Under skogsarbete skadade han ett öga så illa att han förlorade det. Redan på 1920-talet opererades han för grå starr i sitt återstående öga, vilket på den tiden var ett vanskligt ingrepp. Han blev därmed ännu svårare synhandikappad. Han försörjde hädanefter sig och sin familj som fiskhandlare. Johan Lektorin slutade sina dagar 1936 i en ålder av 77 år. Hustrun Kerstin överlevde honom med 10 ½ år. Hon gick bort 1947 när hon var 81 år. Makarna ägde 4 barn. Dottern Anna Erika, född 1891, blev gift med Karl Karlén och bosatt på Kvarnheden, se Saxhyttan 14:10 nedan. Gården övertogs redan 1932 av sonen Karl Johan Lektorin, född 1897 i Mockfjärd men döpt i Grangärde. Han gifte sig 1925 med Emma Kristina Hedman, född 1896 i Saxhyttan. Redan efter något år köpte dock makarna en tomt på annan plats i samma by och flyttade dit. Se Saxhyttan 18:4 ovan. Karl Lektorin behöll den gamla fastigheten även sedan familjen flyttat till det nya stället. År 1947 fick han lagfart på gården, även om han aldrig flyttade tillbaka dit. År 1959 fick John Erik (Jonte) Haag lagfart på fastigheten. Han föddes 1928 i Nyhammar, där han var son till Ruben Haag och Karin Nyman. Han var sedan 1950 gift med Elvy Maria Brask, född 1931 i Nyhammar och dotter till Ivar Brask och Gerda Maria Persson. De flyttade senare till Kobrovägen på Kvarnheden.

Anna Lindahl f. 1892 och Emma Lektorin f. 1896. Taget omkring 1910.
Foto: A. Eriksson – Vadfors.

År 1974 fick fastighetsmäklaren Tage Eriksson i Ludvika lagfart på fastigheten, vilken samma år övergick på Kent Lennart Larsson. Näste ägare blev Lars Sigfrid Larsson, född 1926 i Bodum, Ångermanland, gift med Rauha Raakel Larsson, född 1927. De blev kvar här endast under några år, för redan 1988 tillträdde Sven och Gunhild Berg som nya ägare av fastigheten. De har genomfört en tilltalande och ändamålsenlig utbyggnad och renovering av gården.

Sven Gunnar Berg föddes 1928 på Stakheden där han var son till Valdemar Berg och Hilda Johansson. Släkten Berg, som tillhörde en gammal smedsläkt med rötter i Bro, Västmanland, hade under flera generationer varit bosatta och verksamma i Nyhammar och även på Stakheden. Sven Berg gifte sig 1955 med Gunhild Maria Berg, född 1935 i Engelbreds församling, Stockholm. Familjen var under många år bosatt i Järfälla, men flyttade således till Kvarnheden 1988. Sven Berg gick bort 2004 i en ålder av 76 år. Gunhild Berg bor sedan dess kvar på gården.

Saxhyttan 14:6 och 14:8. Grankvists.

Den 18/10 1913 inköpte Petter Grankvist "lägenheten Brokvarnheden N:o 3 om 12 ar och 54 kvadratmeter avsköndrad från 116/40000 mantal". Säljare var änkan Vilhelmina Ulrika Pettersson, född Bredenberg, Karl Edvard Eriksson, Ester Vilhelmina Eriksson samt Elin Maria Eriksson. Ingen av ovan nämnda säljare var bosatt på Kvarnheden, utan ägde enbart mark där. Petter Grankvist var son till Per Jons Anders Persson och Stina Ersdotter, sedermera inflyttade till Påkbo. Han står skriven som jordarbetare och hade en tid vistats i Amerika innan han 1913 flyttade till den då nyanlagda gården på Kvarnheden. Petter Grankvist var samboende med Hilda Maria Karlsson, född 1888 i Norra Norrbo och dotter till Karl Johan Pettersson och Johanna Maria Andersson. Familjen blev kvar på Kvarnheden fram till den 7/4 1923 då de flyttade till Norrbo, där Petter Grankvist avled 1939. Hilda Maria Karlsson gifte sig med gårdfarihandlaren Karl Johan Söderström, vilken avled 1954. Själv slutade hon sina dagar 1979, då boende i Pensionärshemmet, Nyhammar. Petter Grankvist och Hilda Karlsson ägde två barn.

Fastigheten på Kvarnheden inköptes av Erik Edvard Persson, född 1884 i Morgärde, son till Per Erik Andersson och Kalvars Johanna Ersdotter, senare inflyttade till Hyttriset. Erik Persson gifte sig 1916 med Ester Evelina Persson, född 1888 i Kullen och dotter till Anders Gustaf Andersson och Anna Lisa Ersdotter.

Efter faderns död gifte modern om sig med Vilhelm Pettersson i Norra Norrbo. Ester hade tidigare varit gift med en Axel Hermansson, vilken avlidit 1909. Makarna bodde vid tiden för hans död i Risingsbo, Norrbärke. Erik och Ester Persson blev kvar på Kvarnheden fram till senare delen av 1960-talet, då de flyttade till Pensionärshemmet i Nyhammar. Här avled Erik Persson 1974. Hustrun hade gått bort redan 1967. Gården togs över 1967 av Esters son Paul Holmfrid Persson, född 1911, vilken var bosatt i Smedjebacken. Denne sålde redan året efter till en stockholmsfamilj vilka i sin tur sålde fastigheten till Lars Olov Pettersson från Göteborg.

Saxhyttan 14:10.

Karléns – Gustav Perssons.

Karl Josef Karlén inköpte den 8/4 1916 lägenheten Karlsborg N:o 1 på Kvarnheden. Säljare var Carl Gustaf Bredenberg i Täppan, vilken ägde mark i både på Stakheden och på Kvarnheden. Karl Karlén föddes 188 i Gävle där han var son till Per Erik Karlén och Brita Kristina Svensson. Han var inflyttad från Ludvika till Nyhammar den

22/11 1911 och kom alltså till Kvarnheden 1916. Karl Karlén var anställd vid Nyhammars bruk och till yrket järnsvarvare. Han gifte sig 1912 med Anna Erika Lektorin, född 1891 i Mockfjärd, vilken tillsammans med sina föräldrar Lars Johan Jönsson Lektorin och Kerstin Hedström var inflyttad till Nyhammar 1903 och senare bosatta på Kvarnheden. Se under Saxhyttan 14:5 ovan. Hustrun Anna Karlén avled redan 1944, endast 53 år gammal, och Karl Karlén gifte om sig. Även den nya hustrun hette Anna Erika, och hon var född 1894 i Finland. Makarna skildes dock redan 1951. Anna Erika flyttade från orten och hon avled 1974 i Enskede. Själv blev Karl kvar på Kvarnheden under resten av sitt liv. Han slutade sina dagar 1967 när han var 78 år gammal. Från första giftet fanns två döttrar, medan det senare äktenskapet var barnlöst

Familjen Carlén, Kvarnheden. Hustrun Anna, f. Lektorin 1891. Maken Karl Carlén, f. 1888. Döttrarna Dagny och Irma, f. 1913 resp. 1914 Foto Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

Ny ägare av fastigheten blev mågen Karl Gustaf Persson, född 1914 i Stora Tuna, gift 1938 med Irma Linnéa Karlén, född 1914 på Kvarnheden. Hon var under många år anställd vid pastorsexpeditionen i Grangärde och under senare år tjänstgjorde hon som föreståndare vid Nyhammars bibliotek. Irma Persson avled 1988 när hon var 73 år. Maken Gustaf Persson flyttade till Solgärde där han slutade sina dagar 1990 i en ålder av 76 år. Fastigheten på Kvarnheden såldes av Gustaf och Irma Perssons arvingar till Christer och Monica Vevle.

Saxhyttan 14:11.

Hjalmar Lundgrens.

Tomten bebyggdes första gången i början av 1930-talet av Hjalmar Lundgren. Född 1897 i Illmyra och son till Karl Johan Lundgren och Sofia Matilda Andersson, vilka en tid även varit bosatta i Hyttriset. De tillhörde en jordbrukarsläkt som hade sin huvudsakliga näring genom arbete vid Nyhammars Bruks lantbruk. Hjalmar byggde huset som bostad åt sig och sin familj. Han lät dock försälja gården på 1940-talet, men köpte tio år senare tillbaka den och flyttade åter dit. Hans hustru hette Rosa

Lundberg, född 1899 i Grängesberg och dotter till Karl Erik Lundberg och Sofia Kristina Zetterberg. Tilläggas kan att hon var syster till den på sin tid kände trollkonstnären Selim Lundberg. Hon hade dessutom bridern Georg Lundberg som var bosatt i Östersaxen. På äldre dagar flyttade makarna Lundgren till Tallhedsvägen i Nyhammar där han avled 1986. Rosa Lundgren överlevde mannen med 2 ½ år och slutade sina dagar 1989. Gården på Kvarnheden förvärvades av Göran Nilsson, född 1938 i Ludvika, gift med Marianna Jakobsson, född 1939 i Sandviken vid Sunnansjö, vilka är de nuvarande ägarna.

Saxhyttan 11:4.

Kvarnströms.

Stamfastigheten 11:1 ägdes vid Laga Skiftet 1866-1876 av Post Per Jansson på Stakheden som ägde mark både på Stakheden - Kvarnheden och vid Frötjärnsberg. Fastigheten Saxhyttan 11:4 utgör det nordligaste bostadshuset på Kvarnheden och det uppfördes 1908 av Ludvig Kvarnström. Familjen hade tidigare varit bosatt i ett mindre hus invid verkstadsstaketet och i närheten av Bryggargården i Nyhammar. Huset på Kvarnheden skall Ludvig Kvarnström ha flyttat dit från en plats i Hyttriset invid Gamla Banan. Kvarnströms (i äldre tider stavat Qvarnströms) utgör en gammal smedsläkt som kom till Nyhammar redan på 1820-talet och som var bland de allra första vilka blev bosatta i slaggstensbyggningen vid Gamla Brukat, då benämnt Abäckshyttan. Släkten kom då närmast från Fredshammars bruk i Orsa. Ludvig Kvarnström föddes 1864 i Nyhammar där han var son till mästersmeden Karl Erik Qvarnström och Ulrika Görling. Själv var han till yrket klensmed, och han gifte sig 1886 med Johanna Lovisa Jansdotter, född 1866 i Ludvika. Makarna ägde inte mindre än 13 barn, av vilka flera utvandrade till Amerika. Ludvig och Johanna Kvarnström blev kvar på Kvarnheden under resten av livet. Han slutade sina dagar 1944 i en ålder av 79 år. Hans hustru Johanna Kvarnström gick bort redan 1935 när hon var 68 år.

Karl och Simon Kvarnström, f. 1907 respektive 1895. Foto Erik Lindberg.
Grängärde Fotoklubb.

Ny ägare av fastigheten blev sonen Karl Edvin Kvarnström, född 1907 i Nyhammar. Han gifte sig 1942 med Maria Hjern, född 1910 i Rättvik. Karl Kvarnström var verksam som bland annat rörmokare och arbetade då åt Einar Eriksson. Under senare år arbetade han i Stockholm där han avled redan 1969 när han var 62 år. Hans änka Maria Kvarnström bodde kvar i gården på Kvarnheden ända fram till sin död 1988. Hon var vid sin borgång 78 år och hade då varit änka i närmare 19 år. Från och med 1989 blev sonen Glenn Kvarnström, född 1942, ägare av fastigheten. Han behöll gården under många år, men den har på senare tid fått ny ägare.

HYTTRISET.

En kortfattad historik.

Området där Hyttriset anlades tillhörde ursprungligen den gamla byn Heden, vilken under tidigt 1700-tal kom att styckas upp i byarna Lillheden, Hedbyn, Morgärde, Stakheden och Hyttriset. Tilläggas kan att såväl Stenberget som Nyhammar längre i norr i sin tur uppkom genom utbyggnad från Hyttriset. Bynamnet kan troligen härledas till den hytta som sägs ha legat uppe på åsen i östra delen av byn. Det skall här ha rört sig om en så kallad väderhytta. Emedan vatten att driva blåsbälgarna med saknades, utnyttjade man här istället vinden för att få luft till blästern. Att här en gång för länge sedan legat en hytta stärks av att man på platsen påträffat gamla slaggrester. Denna urgamla hytta bör ha varit i drift någon gång under 1400- eller 1500-talet. Under tidigt 1600-tal anlades norr om Hyttriset en ny hytta, Abäckshyttan, som sedan kom att vara i drift ända in på 1900-talet. Byn kom aldrig att skattläggas under eget mantal utan sorterades under ett flertal mantal i främst Gärdet och Kyrkbyn. Härom vittnar en voteringslängd från 1820 där Hyttriset redovisas under Kyrkbyn och Gärdet. De mantalsnamn som redovisas under Hyttriset har gammalt ursprung då de kan härledas till de bönder som var jordägare i nämnda byar år 1620.

Den förste nybyggaren som slog ner sina bopålar i Hyttriset hette Lars Larsson, vilken med sin familj kom hit omkring år 1685. En domboksnotis från 1687 förmåler: "Lars Larsson, bördig i Kyrkoby, har utbyggt sig på Heden och lät därför sig inskriva. Item bevitnades han ingen vara förnär". Sannolikt skedde denna första nedsättning på den östra sidan av Abäcken, strax söder om nuvarande Kvarndammen. Denna hemmansdel kom sedermera att ägas av Tickolssläkten, som hade anknytning till ovannämnde Lars Larsson. Långt senare kom en del av Tickolshemmanet att avsättas till Fattighemman och lyda under Grangärde församling. Flera av Lars Larssons ättlingar blev bosatta i Hyttriset och synes ha bebyggt området längre i söder emot gränsen till Stakheden. Utöver Tickolssläkten kan här även nämnas Plåtsläkten och Flursläkten, Vidikas, Näfsläkten och Lundins. Efter hand etablerade sig fler släkter i byn, vilka dock inte hade någon anknytning till Lars Larsson. Hit räknas bland annat Anders Ols och Hag Ollas, Täpp Jan Ols och Norlings. Dessa slog sig ner på den så kallade Sandbacken, åsen i sydöstra delen av Hyttriset.

I likhet med vad som hände i så många andra byar i bygden undgick inte heller alla hemmansägarna i Hyttriset ödet att förlora sina gårdar till brukspatronerna. Ett hemman gick förlorat till Ludvika Bruk, medan ett flertal gårdar kom att lyda under Nyhammars Bruk. Ludvika Bruksägare var kända för att vara fullkomligt hänsynslösa, i synnerhet Cedercreutz som var ägare under 1700-talet. De kontrakt som de forna bergsmännen och hemmansägarna tvingades skriva under kan närmast jämföras med slavkontrakt. Här rörde det sig nästan enbart om skyldigheter och inga rättigheter för kolarna och arrendatorerna under bruket. Nyhammars Bruksägare hade å andra sidan ett något bättre rykte, även om också de kunde ha hårda nypor.

Vad befolkningsutvecklingen i Hyttriset beträffar kan man redan under tidigt 1700-tal notera en kraftig ökning av antalet invånare. Redan 1730 kan man räkna in inte mindre än 12 familjer, och 1750 hade antalet familjer ökat till 15. År 1780 kan man notera 20 familjer i byn. Om man uppskattar antalet familjemedlemmar till i genomsnitt 5 personer skulle det innebära att Hyttriset då härbärgerade omkring 100 personer. Som redan nämnts kom flera av byns hemman under senare hälften av 1700-talet att tillhöra Ludvika respektive Nyhammars Bruk, vilket i sin tur ledde till att många familjer vistades en kortare tid i Hyttriset, där mannen var kolare eller arrendator under bruken. Detta medför att det kan vara svårt att exakt uppskatta antalet familjer vid en viss tidpunkt.

Man får istället försöka beräkna antalet familjer under till exempel en tioårsperiod. Under perioden 1806 – 1815 kan man således notera totalt 22 familjer, och för tiden 1830 – 1840 inte mindre än 35 familjer. Perioden 1850 – 1860 fanns här omkring 40 familjer. Denna siffra höll sig sedan tämligen konstant under flera årtionden ända fram till 1890-talet, då folkmängden avtog något. Tiden 1890 – 1900 kan man notera ungefärligen 35 familjer och för tiden 1915 – 1920 omkring 30 familjer.

Hyttriset är ännu idag ett relativt stort samhälle, där den gamla bebyggelsen i stor utsträckning ersatts av nyare villor. Av de ursprungliga släkterna finns dock idag inte så många kvar i byn, utan man kan notera en betydande inflyttning av nya familjer. Hyttriset utgör i dag en del av det större samhället Nyhammar. Jag kommer nedan att redogöra för gårdar och släkter i Hyttriset. Här har funnits bland annat affär, skrädderi och bageri. Alla verksamheter i samhället redovisas under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter" ovan.

Slutligen skall nämnas något om byns gränser. I väster gränsar Hyttriset mot Stakheden och i nordväst utgör Abäcken och Kvarndammen gräns mot Västby. Gränsen i norr, mot Nyhammar, är inte lika klart definierad. Villabebyggelsen uppe i nordost längs Åsvägen och Hammars Väg räknas av många som hörande under Nyhammar. Jag har dock valt att redovisa området under Hyttriset.

NÅGRA SLÄKTER I HYTTRISET.

FLUR – VIDIKAS.

En son till den ovan nämnde nybyggaren Lars Larsson, nämligen Lars Larsson, född 1676 i Kyrkbyn, gifte sig 1699 och blev bosatt på en del av faderns hemman i Hyttriset, där han sedan blev kvar resten av livet. Han avled dock redan 1710 av värk och vattusot, endast 34 år gammal. Hans hustru hette Kerstin Mattsdotter, född 1677 i Gonäs och dotter till Mats Persson och dennes hustru Margareta Mattsdotter. Överlevde mannen med närmare 16 år. År 1729 beklagade sig en bonde i Kyrkbyn över att han inte erhållit någon vedergällning av Lars Larssons änka, Kerstin Mattsdotter, för en 1/5 i Esbjörn Ers 1/4 mantal som hon med honom brukar. Resten beräknades till 18 stigar kol. Hennes son Lars Larsson svarade, att modern en lång tid varit änka, och ingen hjälp och förmåga haft att bruka skogen. Kerstin Mattsdotter dog den 19 mars 1726, 43 år gammal (dödsorsaken ej angiven).

Ny ägare av hemmansdelen efter Lars Larsson och Kerstin Mattsdotter blev mågen Tickols Anders Persson, född 1713 på gården Tickholen (mer om denna lägre fram). Han var son till de ovan nämnda Tickols Per Persson och hans hustru Elisabet Ersdotter. Gifte sig 1736 och var en tid nämndeman. Anders Persson slutade sina dagar 1764 i en ålder av 54 år (dödbok saknas). Hustrun som hette Margareta Larsdotter föddes 1709 i Hyttriset. Hon levde sedan som änka i 20 år och bodde kvar i Hyttriset fram till sin död den 9 juli 1788 sedan hon "levt kristligt i 79 år och 6 månader". Dödsorsaken angavs vara ålderdomsbräckligheter.

Mågen Flur Anders Ersson var född den 25 mars 1740 i Norrbo och son till skräddaren Erik Nilsson Flur och Brita Andersdotter, den förre bördig från Sunnansjö och den senare från Norrbo. Han gifte sig 1763 och blev under resten av sitt liv boende i Hyttriset där han slutade sina dagar 1808 av ålderdomsbräcklighet, 68 år och 14 dagar gammal. Det är osäkert varifrån namnet Flur härstammar. Släkten kan härledas tillbaka till Sunnansjö och den äldsta stavningen av släktnamnet är "Fleur" vilket leder tankarna mot ett vallonskt ursprung, vilket dock inte gått att leda i bevis. Anders Anderssons hustru hette Anna Andersdotter, och hon föddes 1739 i Hyttriset. Hon levde som änka i närmare 4 år fram till sin död 1812. Sades ha levt berömligt i 73 år. Dödsorsaken angavs vara giktvärk. Sonen Erik Andersson, född 1767, blev stamfader för Vidikssläkten i Hyttriset, se nedan.

Sonen Flur Anders Andersson, föddes 1782 i Hyttriset och han gifte sig 1783 med Stina Persdotter, född den 15 mars Saxhyttan där hon var dotter till Täpp Per Larsson och Brita Hansdotter. Makarna bodde under en kortare tid i Hyttriset, där Anders Andersson arrenderade Fattighemmanet. De flyttade därefter till Saxhyttan och sedermera till Brynberget. Här blev de sedan blev bosatta under återstoden av sina liv. Anders Andersson var landbonde i Brynberget och verksam som kolare under Ludvika Bruk. Han avled där den 29 februari 1856 av ålderdomsbräcklighet, då

han sades ha levt "redbart och gott". Stina Persdotter slutade sina dagar i Brynberget samma år som maken, närmare bestämt 6 september 1856, även hon av ålderdomsbräcklighet, 73 år gammal. Uppgavs att ha levt "kristligt och ärbart". Makarna ägde 9 barn. Dottern Flur Anna Andersdotter, född 1807 i Brynberget, gifte sig med Carl Hermansson och de blev bosatta i Brynberget. Sonen Flur Per Andersson, född 1810 i Brynberget, gifte sig med Back Anna Andersdotter, född 1909 i Stakheden, och makarna blev sedermera bosatta i sistnämnda by.

Sonen Flur Anders Andersson, född den 1820 i Brynberget, gifte sig 1848 och var verksam som arbetare. Familjen bodde sannolikt hos hans svärfader, men står en tid även skrivna under Abäckshyttan, strax norr om Hyttriset. Flur Anders Andersson dog redan den 1856 av håll och styng, endast 35 år gammal. Enligt dödboken hade han levt "kristligt och arbetsamt". Hans hustru hette Maria Gustafsdotter Hedman och hon föddes 1821 i Hyttriset, dotter till soldaten Gustaf Jacobsson Hedman. Hon var 26 år när hon gifte sig och hon födde 2 söner. Efter mannens död flyttade hon och barnen till Stenberget 1959, där hon återfinns som inhyses tillsammans med brodern Petter Hedman, född 1816 i Hyttriset. Här hon sedan blev kvar under resten av sitt liv. Hon avled den 1870, enligt dödboken troligen av magkräfta, 48 år gammal. Inget av de två barnen blev kvar i Hyttriset, och denna släktgren försvann därmed från byn.

VIDIKAS.

En del av Flur Anders Erssons hemman kom att tillhöra en son till denne, nämligen Flur Erik Andersson, född den 1767 i Hyttriset, vilken gifte sig 1792. Han var till en början både bergsman och hemmansägare, men hemmanet gick så småningom förlorat till Ludvika Bruk, och han fick nu finna sig i att bli arrendator av sitt forna hemman, som enligt en voteringslängd från 1820 då omfattade 1/16 i Olof Tidiks 1/4 mantal i Kyrkbyn. Sedermera blev han arrendator av halva Fattighemmanet. (Se nedan). Flur Erik Andersson gick bort 1843 i en ålder av 75 år. Han sades ha levt kristligt och gudfruktigt och dödsorsaken angavs vara bröstfeber. Hustrun hette Catharina Christophersdotter och hon föddes den 1773 i Räms Storslätten som dotter till Christopher Hansson och Lisa Mattsdotter. Blev gift vid 19 års ålder och födde inte mindre än 15 barn, men vid hennes bortgång var endast en son och en dotter vid livet. Hon avled den av håll och styng, på 69 året gammal. Hon hade enligt dödboken levt ärbart och hedrande.

Mågen Vidik Andersson, född 1795 i Kyrkbyn, var son till Anders Vidiksson och Stina Persdotter. Det är således han som gett upphov till släktnamnet Vidikas i Hyttriset. Vidik Andersson kom från en betydande och anrik släkt i Kyrkbyn, där flera varit länsmän, gästgivare, kyrkvårdar och bergsmän. En farbror till Vidik vid namn Olof Vidiksson, född 1739 i Kyrkbyn, titulerades brukspatron och utöver att han var ägare av betydande jordegendomar, hade han en tid stora intressen i Nyhammars Bruk. Han och hustrun var dock barnlösa, och genom ett testamente 1814 övergick jordegendomarna till hustruns systerson Olof Olausson medan bruksrörelsen

övertogs av Litström & Johansson. Som redan nämnts hade släkten mycket gamla anor. Tack vare bland annat ett tingsprotokoll från 1696 är det möjligt att redovisa inte mindre än 12 generationer före Vidik Andersson. Följande släktlinje gäller: Mattes Arvidsson, nybyggare i Klenshyttan, född ca 1420 – sonen Rafval Mattsson, nybyggare i Norrvik – sonen Lars Rafvalsson, bergsfogde i Norrvik – sonen Hans Larsson, bergsman i Norrvik – sonen Vidik Hansson, bergsman i Norrvik, född 1548 – sonen Hans Vidiksson, bergsman i Persbo, född ca 1570 – sonen Lars Hansson, bergsman i Holen, född ca 1595 - sonen Vidik Larsson, länsman i Kyrkbyn, född 1628 – sonen Olof Vidiksson, gästgivare i Kyrkbyn, född 1663 – sonen Anders Olsson, gästgivare i Kyrkbyn, född 1699 – sonen Vidik Andersson, kyrkvärd i Kyrkbyn, född 1730 – sonen Anders Vidiksson, bergsman i Kyrkbyn, född 1763 – Vidik Andersson i Hyttriset, född 1795.

Vad beträffar Vidik Andersson gifte han sig första gången 1819, blev änklings 1830 och omgift 1832. Han var från och med första giftermålet bosatt i Hyttriset, och han står noterad som dagkarl. Han avled före sina svärföräldrar, nämligen redan 1837, enligt dödboken av bröstfeber. Han var då endast 41 år och 10 månader gammal. Om honom heter det att han levde ärligt och beskedligt. Hans första hustru hette Anna Ersdotter och hon föddes 1793 i Hyttriset. Hon dog redan den 18 november 1830 av lungsjuka, endast 37 år gammal. Vidik Anderssons andra hustru hette Lisa Ersdotter, född den 1808, även hon i Hyttriset, där hon var dotter till Tickols Erik Persson och Catharina Olsdotter (se under Tickols nedan). Blev änka redan efter 4 års äktenskap och levde sedan som änka i hela 30 år. Dog 1867 av bröstplågor när hon var 58 år gammal. Av barnen märks dottern Johanna Vidiksdotter, född 1835 i Hyttriset, vilken blev gift med Jan Erik Carlsson i Brynberget.

Sonen från Vidik Anderssons andra gifte, Anders Vidiksson, född den 1833, gifte sig 1861 och blev med sin familj bosatt i Hyttriset. Han står skriven som hyttarbetare med anställning i Abäckshyttan. Han dog tidigt, nämligen redan 1866 av lunginflammation, endast 33 år gammal. Hustrun Johanna Ersdotter föddes i Stakheden som dotter till Klack Erik Andersson och Anna Görtdotter. När hon var 29 sedan hon blivit änka bodde hon kvar i Hyttriset i inte mindre än 44 år fram till år 1910 då hon flyttade till Perlby, som då var ålderdomshem. Här blev hon sedan kvar fram till sin död 1916 då hon var 84 år gammal. Sonen Anders Gustaf Andersson, född 1861 i Hyttriset, antog namnet Berglund och gifte sig 1891 med Karin Mattsson, född 1866 i Mockfjärd. Makarna flyttade om hösten samma år till Broby vid Sunnansjö.

Sonen Vidikas Karl Erik Andersson var född den 1863 i Hyttriset och gifte sig 1888. Han bodde till en början i Hyttriset, med flyttade senare till Nyhammar, där han var verksam som smed vid Nyhammars Bruk. Han slutade sina dagar den 19 mars 1926 i en ålder av 62 år. Hustrun hette Emma Sofia Bergqvist och hon föddes 1859 i Norsån, dotter till Per Bergqvist och Johanna Elg. Hon avled 1930 i Nyhammar. Dottern Anna Sofia Andersson, född 1889 i Hyttriset blev gift med smältaren Johan

Axel Fagerström, född 1882 i By församling. Makarna blev bosatta i Nyhammar där de avled, han 1971 och hon 1981. Sonen Karl *Gustaf* Andersson, född 1892 i Nyhammar, tog namnet Öström, gifte sig 1913 Anna Sofia Jansson, född 1889 i Norrbo. Hon var i sin tur dotter till Täpp Jan Erik Jansson, vilken hade sina rötter i Hyttriset. (Se under Täpp Jan Ols nedan). Även de blev bosatta i Nyhammar, där han till yrket var järnarbetare, och han levde fram till 1982, medan hustrun dog 1965. Sonen Karl Axel Andersson, född 1895, tog namnet Vidigsson och gifte sig 1918 med Elin Elisabet Pettersson, född 1898 i Nyhammar. Även de bosatte sig i Nyhammar. Vidikas Axel, som han allmänt kallades, var sysselsatt som verkstadsarbetare, och han levde ända till 1991. Hustrun gick bort redan 1949.

Sonen Karl *Fredrik* Andersson, född 1898 i Nyhammar, gifte sig 1929 Anny Margareta (Greta) Karlsson, född 1902 i Stakheden. Makarna flyttade in i en nybyggd villa i den sydligaste delen av Hyttriset på den så kallade Sandbacken. Villan, med fastighetsbeteckningen Saxhyttan 4:153, förvärvades under senare delen av 1970-talet av Kjell och Gun Pettersson. Mer om Fredrik Andersson finns att läsa under rubriken "Kända Nyhammarsbor".

FATTIGHEMMANET.

Fattighemmanet var beläget i norra delen av Hyttriset, ungefär där en kommunal tvättstuga långt senare uppfördes, och där företaget Elcon numera huserar. Tillkomsten av fattighemmanet gick till på så sätt, att Rådmannen Lars Månsson Nyberg i Hedemora hade blivit ägare till en dal av Tickolshemmanet. Genom testamente av den 11/3 1769 donerade han nämnda hemmansdel till Grangärde Församling under villkor att här skulle uppföras en fattigstuga. Vidare hade Rådmannen Nyström i Hedemora den 16/1 1776 skänkt 2000 daler silvermynt, varav årlig ränta skulle komma socknens fattiga till del. År 1783 togs beslut om uppförandet av fattigstugan. Fattighemmanet kom sedan under lång tid att arrenderas ut till familjer från bygden.

Som redan omnämnts under Vidikas ovan, blev Flur Erik Andersson arrendator av halva Fattighemmanet. Dennes måg, Flur Anders Persson, född 1801 i Hyttriset, tog vid som arrendator efter svärfadern. Han var son till Per Persson och Lisa Ersdotter (se under Näfsläkten nedan), och han gifte sig 1825. Han blev sedan kvar här ända fram till sin död den 8 juli 1867. Dödsorsaken angavs vara bröstsjukdom, och han var vid sin bortgång 65 år och 8 månader gammal. Hustrun Lisa Ersdotter, född 1805 Hyttriset. Efter mannens död bodde hon kvar i Hyttriset fram till år 1886, då hon flyttade till Perlby där hon sedan blev kvar i 11 år fram till sin död 1897. Hon hade då uppnått den höga åldern av 92 år. Ny arrendator blev sonen Flur Petter Andersson, född 1826 i Hyttriset. Han gifte sig 1856 och blev kvar i Hyttriset ända fram till sin död 1887 då han var 60 år och 7 månader gammal. Dödsorsaken var enligt dödboken slag. Man vet inte var i byn han vistades under senare år. Fattighemmanet torde ha upphört omkring 1879, då ett nytt sådant då uppfördes vid Perlby.

Hustrun hette Sara Lisa Persdotter, och hon föddes 1828 i Täppan som dotter till bergsmannen Anders Larsson och Maja Andersdotter. Levde som änka i 3 år och slutade sina dagar 1891 i en ålder av 62 år. Flera av barnen utvandrade till Amerika på 1880-talet, och inget av de övriga barnen blev kvar i hembyn.

En måg till Flur Anders Persson vid namn Johan Pettersson, född omkring 1820 i Ulricehamn, gifte sig 1852 och står skriven som handelsbetjänt. Han drunknade redan 1855 när han var omkring 35 år. Hustrun hette Stina Lisa Andersdotter, född den 29 mars 1829 i Hyttriset, och hon blev gift vid 23 års ålder. Födde 4 barn av vilka 2 emigrerade till Amerika och de två andra dog vid späda ålder. Efter mannens död gifte hon om sig med Anders Persson, född den 1 januari 1817 i Grönahög, Älvsborgs län, även han till yrket handelsbetjänt. Han avled dock redan den 11 januari 1866 av bröstsjukdom, 48 år och 7 månader gammal. Tillsammans med den enda dottern från det senare äktenskapet utvandrade änkan till Amerika den 31/7 1869. Makarna synes ha grundlagt den gård som senare kom att benämnas Lundins.

TICKOLSSLÄKTEN.

Vi har här att göra med en rikt förgrenad släkt som under lång tid funnits i Hyttriset och som haft en dominerande ställning i byn. Släktnamnet kan härledas till den sedan lång ödelagda gården Tickholen, som var belägen mellan Holen och Bysjön, och som troligen var utbyggd under Holen vid Kyrkbyn. Gården lydde under Olof Tidiks 1/4 mantal i Kyrkbyn. Till detta mantal hörde även ett markområde i Hyttriset. Tickholen övergavs redan vid mitten av 1700-talet då invånarna där flyttade upp till Hyttriset. För att redovisa släktens ursprung lämnar jag först en redogörelse för gården Tickholen.

Gården äldsta historia är hölj i dunkel, och man vet inte när den anlades. År 1749 rannsakades om en tvist rörande en hemmandel i Olof Tidiks 1/4 mantal. Ärendet behandlades vidare vid laga ting 1751, 1752 och 1753. Därvid berättas att en Olof Larsson suttit kvar på föräldrarnas fastiget i Tickholen. Denne Olof Larsson var son till Lars Hansson och Barbro Olofsdotter. den sistnämnda var i sin tur dotter till Olof Tidiksson, född omkring 1565 i Kyrkbyn, död 1636, vilken gett upphov till mantalsnamnet Olof Tidiks 1/4. Härav framgår att Olof Tidiksson var ägare av Tickholen och sannolikt även dennes fader Tidik Olsson samt farfar gamle Olof Tidiksson. Det är dock osäkert om någon av dem bodde vid Tickholen, utan sannolikt var de bosatta i Kyrkbyn. Helt klart är dock att de ovan nämnda Lars Hansson och Barbro Olofsdotter bodde vid Tickholen. Denne Lars Hansson föddes omkring 1590 i Persbo medan Barbro Olofsdotter var född 1588 i Kyrkby på det så kallade Korgarehemmanet. Det förefaller troligt att det var de som blev de första nybyggarna på Tickholen. Nybygget bör då vara anlagt på 1620-talet. De avled 1671 respektive 1663.

Ny ägare av hemmanet blev sonen Olof Larsson, född den 28 februari 1630 i Tickholen. Han var för övrigt broder till den kände länsmannen Vidik Larsson, vilken

blev anfader till Vidikssläkten med bl.a. bergsmän, länsmän, gästgivare och en brukspatron, (jämför under Vidikas ovan). Olof Larsson gifte sig 1659 och han avled den 23 maj 1697. Hustrun hette Barbro Eriksdotter och hon föddes den 21 september 1637 i Norr Västansjö. Födde 3 barn och avled den 2 juni 1698. Båda makarna avled således under de svåra nödåren mot slutet av 1600-talet.

Olof Larsson hade dock fått ekonomiska problem och därvid nödgats att avstå sitt hemman till en Lars Olsson i Norrvik. Denne avstod i sin tur Tickholen till Per Nilsson, född de 1648 i Norrvik, detta genom ett jordebyte, vilken därigenom blev ägare av halva Olof Lars 1/4 hemman. Sonen Nils Persson, född 1673 i Norrvik, skall därefter ha mottagit hemmanet, men ej lyckats klara av gälden utan flyttat från orten. Hans bröder Per Persson, född 1685, och Anders Persson, född 1681, skall därefter ha övertagit hemmanet. Det blev sedermera en hel del bråk om Tickholen när Gustaf Gustafsson i Kyrkbyn i egenskap av bördsmän gjorde anspråk på hemmanet. Denna tvist skulle sedan pågå under en längre tid. Slutet på historien blev, att arvingarna till de ovan nämnda bröderna så småningom, vid mitten av 1700-talet, flyttade till Hyttriset, där de kom att bebo marken som låg under Olof Tidiks 1/4 hemman.

Den ovan nämnde Per Nilsson föddes den 4 april 1648 i Norrvik (eller Norrgovik som byn hette vid denna tidpunkt). Han var son till Nils Bengtsson och Karin Hansdotter. Nils Bengtsson tillhörde i sin tur en mycket gammal Norrvikssläkt som det har varit möjligt att följa långt bakåt i tiden tack vare en arvstvist som redovisas i domboken 1696 Jämför under Vidikas ovan). Av ovan nämnda dombok framgår att den förste nybyggaren i Klenshyttan skall ha hetat Mattes Arvidsson, vilken bör ha varit född omkring 1420, och att dennes två söner Arvid Mattsson och Rafval Mattsson, skall ha blivit de första nybyggarna i Norrvik, där de skall ha slagit sig ner på var sin sida av bäcken. Arvid Mattsson fick i sin tur mågen Bengt Larsson, född omkring 1500 på okänd ort, och även han blev bosatt i Norrvik. Denne hade i sin tur sonen Arvid Bengtsson, född cirka 1530 i Norrvik, och han efterträddes av sonen Bengt Arvidsson, född omkring 1560 i Norrvik, vilken blev gift till Persbo. Dennes son Nils Bengtsson, född den 6 januari 1600 i Persbo, flyttade åter till Norrvik, och han är identisk med den ovan omtalade Nils Bengtsson. Arvsrättigheten till Tickholen tycks härröra från Nils Bengtssons hustru Karin Hansdotter, född 1622 i Holen. Med tanke på den stora ålderskillnaden kan det här röra sig om ett andra gifte för Nils Bengtsson, men man vet i så fall ingenting om hans eventuella första hustru. Karin Hansdotter var dotter till Hans Mattsson i Holen, född 1572, vilken förefaller att ha varit dotterson till gamle Olof Tidiksson. Arvsrätten var vid den här tiden obegränsad, även om arvet hade fallit för länge sedan.

Vad beträffar Per Nilsson gifte han sig 1672. Familjen bodde först i Norrvik, därefter en tid i Persbo och sedan i Krabbsjön, innan de slutligen flyttade till Tickholen. Här blev Per Nilsson sedan kvar under resten av sitt liv, och han var här verksam som bergsman och under en längre tid även nämndeman. Han avled i Tickholen den 29 mars 1727 av ålderdom och håll när han var 79 år gammal.

Hustrun hette Karin Andersdotter och hon var född den 8 september 1647 i Persbo, dotter till Anders Persson och Elisabet Nilsson. Den förre bördig från Norberg och den senare från Persbo. Hon gifte sig vid 25 års ålder och födde 4 söner. Dog den 29 april 1728 av ålderdom och sveda, 80 år och 7 månader gammal. Beträffande sonen Per Persson, född 1685 i Norrvik, se under Tickols Erik Pers i Hyttriset nedan.

Sonen Tickols Anders Persson, född den 21 maj 1681 i Krabbsjön, gifte sig 1710, och han blev under resten av sitt liv bosatt i Tickholen. Han figurerar en del i domböckerna i samband med tvisten mot Gustaf Gustafsson angående besittningsrätten till hemmanet i Tickholen. År 1728 ingick Anders Persson dock en förlikning med motparten, och den gick ut på att han skulle överlåta hemmanet till Gustafsson emot 2795 daler kopparmynt, en för den tiden ansenlig summa, dock med förbehåll att han i fortsättningen skulle bruka och bebo hälften av gården. Anders Persson blev allstå kvar i Tickholen alla åren ända fram till sin död, som inträffade den 14 oktober 1739. Dödsorsaken var enligt dödboken blodsoten samt håll och styng. Han var då 58 år och 4 månader gammal. Hustrun Elisabet Larsdotter föddes den 12 januari 1677 i Västansjö, där hon var dotter till Lars Larsson Stadig och Elisabet Hansdotter. Hon blev gift vid 33 års ålder och födde 2 barn. Hon avled ett par månader efter mannen, närmare bestämt den 26 december 1739 även hon av blodsoten, 63 år gammal.

TICKOLS ERIK PERS.

En son till den ovan nämnde Per Nilsson, nämligen Per Persson, var född 1685 i Norrvik, och han blev med sin familj bosatt i Tickholen. Han gifte sig 1712 och var verksam som bergsman. Var under resten av sitt liv bosatt i Tickholen, där han avled 1727 "mycket beskedlige Per Persson på Tickholen, av håll och styng, 42 år och 3 månader gammal". Hans hustru hette Elisabet Eriksdotter föddes 1684 i Norgärde vid Sunnansjö, och hon var dotter till Erik Eriksson och Margareta Mårtensdotter. Efter att ha varit änka i tre år gifte hon 1730 om sig med den 21 år yngre Per Larsson, som var född 1706 i Hyttriset och son till Lars Larsson och Kerstin Mattsdotter (se dito ovan). Han står noterad som nybyggare i Hyttriset, troligen i norra delen av byn. Elisabet Eriksdotter var vid detta andra äktenskaps ingående 45 år gammal och hon fick under detta gifte inga barn. Det är således omkring 1730 som Tickolssläkten gör entré i Hyttriset. Elisabet blev ånyo änka den 23 mars 1741, då Per Larsson avled av brännsjuka och håll, endast 35 år gammal. Hennes dödsdatum har ej stått att återfinna, men hon förefaller att ha dött efter 1751 under den period då dödböcker saknas. Per Perssons och Elisabet Eriksdotters äldste son, Tickols Anders Persson, född 1713 i Tickholen, blev anfader för en gren av Flursläkten som bosatte sig i Hyttriset (se ovan).

Sonen Tickols Erik Persson, född 1719 i Tickholen, gifte sig första gången 1743, blev änklings 1764 och omgift 1767. Han synes ha tagit över styvfaderns nybygge i Hyttriset, och han var i likhet med fadern bergsman. Avled 1792 av hetsig feber, 72

1/3 år gammal. Första hustrun hette Brita Mattsdotter, född den 1717 i Holen och dotter till Mats Larsson och Kerstin Persdotter, senare inflyttade till Hyttriset, varifrån Mats Larsson härstammade (se ovan). Slutade sina dagar den 22 juli 1764 i en ålder av 47 år (dödbok saknas). Efter att ha varit änkling i tre år gifte Erik Persson om sig med Kerstin Eriksdotter, född 1739 i Stakheden, där hon var dotter till Blom Erik Ersson och Karin Hansdotter. Överlevde mannen med 34 år fram till sin död som inträffade 1826. Dödsorsaken var ålderdomsbräcklighet och hon var vid sin borgång 88 år. Sonen Jan Ersson, född 1746 i Hyttriset, blev bosatt i hembyn. Dottern Elisabet Ersdotter, född 1758, gifte sig med Petter Persson, se Näfläkten nedan.

Sonen Tickols Per Ersson föddes 1749 i Hyttriset och han gifte sig 1774. Står noterad som kolare under Bruket. Han var under hela sitt liv bosatt i Hyttriset där han avled 1821 sedan han varit änkling i 6 år. Dödsorsaken angavs vara ålderdomsbräcklighet, och han var vid sin bortgång 72 år. Hustrun hette Brita Ersdotter och hon var född 1749 i Morgärde, dotter till bergsmannen Erik Larsson och Karin Mattsdotter. Blev gift vid 25 års ålder och födde 6 barn. Som redan framgått dog hon före mannen, närmare bestämt 1814, enligt dödboken av hetsig feber, 65 1/3 år gammal. Beträffande sonen Anders Persson, född 1779 se Tickols Anders Pers - Lindbergs nedan. Sonen Petter Persson, född 1785, blev nybyggare i Kilåsen.

Sonen Tickols Erik Persson, född 1775 i Hyttriset, gifte sig 1799 och blev kvar på en del av egendomen som landbonde och kolare under Nyhammars Bruk, sedan denna 1837 av bröstfeber. Sades ha levt ärligt och beskedligt, och han var vid sin bortgång 61 år gammal. Hustrun Karin Olsdotter föddes 1775 i Rönnäset, och hon var dotter till Olof Olsson och Karin Olsdotter. Gifte sig när hon var 24 år och födde 7 barn. Levde som änka i 5 år fram till sin död 1842. Dödsorsaken var ålderdomsbräcklighet och han sades ha levt "ärligt, gudfruktigt och redligt". Hon var vid sin död 67 år gammal. Dottern Stina Ersdotter, född 1803, blev gift med Täpp Olof Jansson i Hyttriset. Dottern Lisa Ersdotter, född 1808, gifte sig med Vidik Andersson, född 1795. Se under Vidikas ovan. Sonen Erik Ersson, född 1811, blev bosatt i Hyttriset. Sonen Anders Ersson, född 1818, blev bosatt i Hyttriset. Dottern Karin Ersdotter, född 1815, gifte sig med Anders Hans Per Andersson i Saxhyttan.

Ytterligare en son till Tickols Erik Persson, nämligen Tickols Per Ersson, född den 21 juli 1806, blev kvar i Hyttriset. Han gifte sig 1834 och var anställd som kolare under Nyhammars Bruk. Han avled den 29 mars 1869 i Hyttriset av bröstsjukdom i en ålder av 62 år och 8 månader. Hustrun hette Karin Andersdotter, och hon föddes den 10 november 1810 i Stakheden där hon var dotter till Klack Anders Andersson och Anna Vidiksdotter. Hon gifte sig när hon var 23 år och födde 5 barn. Avled den 17 mars 1873 av magsjukdom när hon var 62 år och 5 månader gammal. Två av barnen dog vid späda ålder.

Sonen Tickols Jan Petter Persson, född 1839 i Hyttriset, gifte sig 1873 med Anna Lisa Persdotter, född 1853 i Stakheden och dotter till Anders Matts Petter Jansson och Anna Lisa Ersdotter. Familjen bodde i Hyttriset fram till den 9 november 1892, då

de flyttade till Stakheden. Här avled makarna 1919 respektive 1918. Tilläggas kan att den kände hembygdsforskaren Gösta Tickols, född 1912, död 2008, var deras dotterson. Han bosatte sig på Skogs gamla gård (Gunnars) nära gränsen mellan Stakheden och Hyttriset. Han var under många år ledare för studiecirkeln Gamla Grangärde.

Hembygdsforskaren Gösta Tickols, född 1912.
Foto: Per-Erik Dybecks arkiv.

TICKOLS ANDERS PERS – LINDBERGS.

En son till Tickols Per Ersson och Brita Ersdotter ovan, nämligen Tickols Anders Persson, föddes 1779 i Hyttriset. Han gifte sig 1816 och står noterade som kolare under Litström & Johansson. Han var under hela sitt liv bosatt i hembyn, där han även synes ha brukat ett torp under den gamla Tickolsegendomen. Han avled 1851 av bröstinflammation efter att ha varit sjuk endast ett dygn. Han var vid sin bortgång 72 år. Om honom berättar dödboken: "levt redigt och gott. Har gjort sig väl känd för ärlighet och arbetsamhet i sitt kall och hela sin vandel". Hustrun som hette Stina Isaksdotter var född 1794 i Rönnäset och dotter till bergsmannen Stor Isak Jansson och Lisa Olsdotter. Levde som änka i 18 år fram till sin bortgång 1870 då hon var 75 år och 6 månader gammal. Dödsorsaken var ålderdomsbräcklighet.

Sonen Tickols Per Andersson föddes 1823 i Hyttriset. Han gifte sig 1855 och nämns som arbetare och torpägare. Enligt kartan och delningsbeskrivningen från Laga Skiftet 1866 – 1876, var han bosatt intill Fattighemmanet, vilket ju var en avstyckning från det gamla Tickolshemmanet och beläget strax sydost om nuvarande Kvarndammen. Per Andersson förblev under hela sitt liv boende i Hyttriset. Han omkom under dramatiska omständigheter den 4 juni 1887 då han blev ihjälkörd av ett lokomotiv på Nyhammars Bruks järnväg mellan Nyhammar och Bysjön. Han var då 63 år och 11 månader gammal. Hustrun Anna Stina Andersdotter var född 1835 i Kullen, dotter till Hanses Anders Persson och Anna Stina Andersdotter. Efter att ha varit änka i 5 år dog 1892 av obekant sjukdom när hon var 57 år och 8 månader gammal. Fyra av barnen dog vid späda ålder. Dottern Sara Stina Persson, född 1861 i Hyttriset, blev gift med Erik Lindberg nedan.

LINDBERGS.

Tickols Per Anderssons måg, Erik Larsson Lindberg föddes den 6 augusti 1864 i Mockfjärd. Han gifte sig 1888 och blev bosatt på faderns torp i norra delen av Hyttriset. Gården kom hädanefter att benämnas Lindbergsgården. Han var till yrket järnarbetare och anställd vid Nyhammars Bruk. Erik Lindberg var dessutom aktiv inom fackföreningsrörelsen och hade varit med om att bilda föreningen i Nyhammar, vilket inte sågs med blida ögon av hans arbetsgivare. Som exempel kan anföras den gången när några trotjänare vid bruket fick medalj för lång och trogen tjänst. Erik Lindberg blev då utan medalj. Han hade även med om att bilda den kooperativa föreningen i Nyhammar. Utöver arbetet vid bruket drev han även ett litet jordbruk hemma på gården i Hyttriset.

Erik Lindberg var känd för sina dräpande kommentarer. Som exempel kan nämnas när en förening på orten skulle anordna en gökotta och därvid hade anlitat en person att skriva affischen. Denne var känd för sina minst sagt kuriösa formuleringar. Längs ner på affischen kunde man sålunda läsa: "Om regn ute bliver inställes gökottan för vidare befordran".

När Erik Lindberg fick se affischen kom han med följande kommentar: "Jaså, kan dom inte ha gökotta om det inte regnar". Vid ett annat tillfälle var en representant för

Frälsningsarmén ute för att sälja tidningen Stridsropet. Erik Lindbergs kommentar blev "Jag behöver inte köpa tidningen, för här strider vi ändå och ropar hela tiden". Erik Lindberg avled den 8 december 1953 närt han var 89 år gammal. Han hade då varit änkling i hela 36 år. Hans hustru hette Sara Stina Persson, och hon var född den 27 juli 1861 i Hyttriset. Hon gifte sig när hon var 26 år och födde 6 barn. Hon dog före mannen, närmare bestämt den 17 februari 1917 av lunginflammation när hon var 55 år gammal. Dottern Karin Kristina Lindberg, född 1902 i Hyttriset, blev gift med Karl Georg Spännare, se nedan.

Sonen Karl Erik Lindberg, född en 12 januari 1896 i Hyttriset, var en i bygden välkänd person, inte minst som fotograf och filmare. Han in köpte en kamera redan 1916, och fortsatte sedan fotograferandet under hela sitt liv och han efterlämnade ett stort antal negativ. Mer om honom finns att läsa under rubriken kända "Nyhammarsbor" ovan. Många av hans bilder återfinns i denna bok.

Erik Larsson Lindbergs måg Karl Georg Spännare föddes den 23 april 1901 i Grytnäs församling där han var son till Gustaf Albert Spännare och Stina Greta Sundin, senare inflyttade till Nyhammar. Han gifte sig 1931 och blev bosatt i Hyttriset. Dog den 6 november 1951 i en ålder av 50 år. Hustrun Karin Lindberg, föddes den 16 oktober 1902 i Hyttriset, och hon var 29 år när hon gifte sig, och hon hade tidigare barnen Maria Elisabet Lindberg, f. 28/2 1928 i Hyttriset, samt sonen Sven Erik Lindberg, född den 20/10 1930 i Orsa. Den senare blev bosatt på fädernegården i Hyttriset, och har varit verksam som busschaufför. Han har dock sedermera flyttat till den gård i Stakheden som tidigare varit fotografen Erik Lindbergs bostad.

Tröskning vid Lindbergsgården 1920. Till vänster Erik Lindberg och till Höger Axel Gustafsson. Foto: Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

NÄVSLÄKTEN.

Även den i bygden kända Näfsläkten utgör en gren av Tickolssläkten. Epitetet "Näf" kan härledas från den gamla soldatroten Näfve. Släkten gör entré i Hyttriset i och med att Näf Petter Persson, född 1758 i Räfvåla blir ingift i Tickolssläkten. Han var son till Per Olsson från Snöklinten och Elisabet Persdotter, den senare i Olsjön men bördig från Räfvåla. Per Persson står senare antecknad som soldat, sannolikt under Näfveroten. Petter Persson står noterad som född utom äktenskapet. Han gifte sig 1783 och familjen bodde till en början i Norrvik, men flyttade 1795 till Hyttriset, där han står skriven som landbonde. Avled i Hyttriset den 1812 av lungshot sedan han levtt berömligt i 54 år. Hustrun hette Lisa Ersdotter, och hon föddes 1758 i Hyttriset som dotter till Tickols Erik Persson (född 1719) och Brita Mattsdotter. Levde som änka i 24 år fram till sin död den 28 mars 1836. Dödsorsaken var ålderdomsbräcklighet, och hon var då 78 år.

Sonen Näf Jan Persson var född 1797 i Hyttriset. Han gifte sig 1818 och blev bosatt i hembyn där han står noterad som kolare och landbonde under Litström & Johansson. Han avled 1858 av bröstplågor, 60 år gammal. Hustrun Anna Ersdotter föddes 1798 i Saxhyttan där hon var dotter till bergsmannen Täpp Erik Jönsson och Karin Olsdotter. Var änka i 5 år fram till sin död som inträffade 1863. Dödsorsaken angavs vara kräfta och hon var vid sin bortgång 65 år och 3 månader. Dottern Stina Jansdotter. Född 1819 i Hyttriset, blev gift med Brun Anders Ersson, se Brunsläkten nedan. Dottern Anna Jansdotter, född 1824, gifte sig med Carl Erik Lundin, se vidare under Lundins nedan. Tilläggas kan att de flesta av barnen blev bosatta i hembygden, företrädesvis Hyttriset och det i norr angränsande Nyhammar. En son vid namn Näf Erik Olof Jansson blev en tid boende i Hyttriset. Han var född 1839 och gifte sig 1861. På 1870-talet flyttade dock familjen till Nyhammar, där han fick anställning som järnarbetare vid Nyhammars Bruk. Avled 1925 när han var 86 år. Han hade då varit änkling i 18 år. Hustrun som hette Sara Greta Jansdotter föddes 1837 i Norr Västansjö, dotter till pigan Sara Ersdotter. Hon dog redan september i en ålder av 69 år. Sonen Olof August född 1864 i Hyttriset blev kvar i Nyhammar och var ogift. Han är sannolikt identisk med den person som allmänt gick under namnet Näv-Olle.

Sonen Näf Anders Jansson, född den 8 juli 1826, gifte sig 1867 med Maja Lisa Jansdotter, f. den 9 december 1848 i Säfsnäs. Familjen var först bosatt i Hyttriset, men flyttade omkring 1890 till Nyhammar, där de blev bosatta på den så kallade Nävgården vilken beskrivs under rubriken "Bosättningar i södra Nyhammar" ovan.

LUNDINS.

En annan måg till Näf Jan Persson, nämligen Carl Erik Lundin, blev under en tid bosatt i Hyttriset, troligtvis som inhyses hos svärfadern. Med på flytten även hans moder som hette Ulrika Gustava Lundin, vilken står som inhyses i Hyttriset 1830 till 1940. Hon var född Dahlgren år 1796 i Värmland och änka efter faktorn Fredrik Christian Lundin. De bodde först i Saxhyttan och därefter i Perlby, där Lundin avled redan 1829. Deras dotter Stina Gustava Lundin, född 1818 i Saxhyttan, gifte sig med Kalvars Erik Jansson på Holen. Ulrika Gustava Lundin gick en tidig död till mötes under ovanliga omständigheter. Av dödboken framgår att hon led av fallsjuka d.v.s.

epilepsi. Den 24 september 1843 skulle hon hämta vatten ur en bäck och drabbades då av ett anfall, vilket medförde att hon föll i bäcken och drunknade. Hon var då nära 47 år gammal.

Vad beträffar Carl Erik Lundin föddes han 1819 i Saxhyttan och gifte sig 1843. Han noteras i husförhörslängden som kolare och dagkarl. Familjen var under ett tiotal år bosatt i Hyttriset, men flyttade 1855 till Hedbyn och därifrån vidare till Bergsbo, där makarna sedan blev kvar under resten av livet. Carl Erik Lundin avled 1889 på Sunnansjö Sjukstuga när han var 70 år gammal. Han hade då varit änkling i närmare 10 år. Hustrun hette Näf Anna Jansdotter, född 1824 i Hyttriset. Hon var 19 år när hon gifte sig och hon födde 4 söner, tre av dem i Hyttriset och den fjärde i Hedbyn. Avled i Bergsbo den 9 maj 1879, enligt dödboken av kräfta, och hon var då 55 år gammal.

Sonen Carl Fredrik Lundin, född 1844 i Hyttriset, gifte sig första gången 1866, blev så änkling 1869 och omgift 1871. Han blev bosatt i Hedbyn och var till yrket kolare. Avled redan 1872, enligt dödboken av tarmvred och han var då endast 27 år gammal. Hans första hustru hette Maja Lotta Blommengren och hon föddes 1845 i Nya Hyttan där hon var dotter till Carl Robert Blommengren och Anna Persdotter, sedermera inflyttade till Lillheden. . I likhet med maken dog hon tidigt, nämligen den 30 december 1869 av miserere (tarmvred), således samma sjukdom som maken senare skulle drabbas av. Hon var vid sin borgång endast 24 år. Lundins andra hustru hette Maria Gustava Larsdotter och hon var född 1841 i Rifallet. Hon blev som redan framgått änka 1872 efter endast ett års äktenskap. Några barn föddes ej i detta senare gifte.

Sonen Carl Johan Lundin, född 1869 i Hedbyn, inköpte 1875 ett torp i Hyttriset och flyttade dit. Säljare var skogvaktaren Carl August Boström, född 1827 i Linde församling, gift 1829 med Anna Lisa Carlsdotter, född 1825 i Linköpings län. De hade antagit Carl Lundins syster Anna Maria Lundin som fosterdotter. Boström förefaller i sin tur ha övertagit torpet efter handelsbetjänten Anders Pettersson, född 1817 och dennes hustru Stina Lisa Andersdotter, född 1829, den senare dotter till Flur Anders Persson som var arrendator av Fattighemmanet (se ovan). Det var sannolikt de som år 1865 uppförde det hus, som ännu idag finns kvar på platsen. Slaggstensladugård och en välvd stenkällare uppfördes av Carl Lundin 1876 (enligt bokverket Svenska Gods och Gårdar). Carl Lundin var till yrket modellsnickare och anställd vid Nyhammars Bruk. Under hans tid uppfördes magasin, skomakeriverkstad och affärslokal 1930. Här huserade den kände skomakaren Axel Eriksson från Sköttänge. Mer om honom under rubriken "Affärsrörelser och andra verksamheter" ovan.

Carl Lundin, vilken var gift sedan 1898, avled den 29 juni 1950 i en ålder av 81 år. Hustrun hette Albertina Andersson och hon föddes 1875 i Holen där hon var dotter till

Anders August Andersson och Anna Greta Andersdotter. Avled den 22 juli 1962 i en ålder av 87 år.

Äldste sonen Erik August Lundin föddes 1898 i Hyttriset. Han gifte sig 1919 och blev bosatt på faderns gård. Hans yrke var verkstadsarbetare. Avled 1968 i en ålder av 70 år. Hustrun som hette Anna Matilda Eriksson föddes i Kyrkbyn där hon var dotter till Anna Maria Jansson. Hon dog den 2 juli 1981 i Orsa församling i en ålder av nära 83 år. Hon hade då varit änka i 12 år.

Stående fr.v. Gustaf Andersson, Lisa Andersson/Qvist, f. 1897, Elis Lundin, f. 1901, Erik Lundin, f. 1898, Anna Lundin, f. 1899, sittande Helmer Lundin, f. 1907, samt två okända barn. Foto: Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

BRUNSLÄKTEN

En måg till Näf Jan Persson i Hyttriset, nämligen Brun Anders Ersson, blev även han bosatt i Hyttriset. Han föddes 1821 i Kullen där han var son till soldaten Erik Halvarsson Brun och Karin Olsdotter. Han gifte sig 1843 och var verksam som arbetare, och han blev kvar i Hyttriset under resten av sitt liv. Brun Anders Ersson dog redan 1865, enligt dödboken av bröstsjukdom. Han var då endast 43 år gammal.

Hustrun hette Stina Jansdotter, och hon var född 1819 i Hyttriset. Efter makens död bodde hon kvar i byn som änka fram till sin död den 31 mars 1891 i en ålder av 71 år och 7 månader. Hon hade då varit änka i 26 år. Noteras vid sin borgång som sjuklig

och som fattighjon. Beträffande dottern Stina Lisa Andersdotter, född 1845 i Hyttriset, se Bloms nedan.

BLOMS.

En måg till Brun Anders Ersson i Hyttriset som hette Blom Jan Persson, född 1841 i Norr Västansjö, blev bosatt i Hyttriset. Han var son till Blom Per Ersson och Anna Persdotter, den förre utkommen från Norrbo där han tillhörde den gamla Blomsläkten. De flyttade senare från Västansjö till Fröjdberget. Jan Persson gifte sig 1872 och står noterad som arbetare. Han dog redan 1880, endast 33 år gammal, (uppgift om dödsorsak saknas). Hustrun hette Stina Lisa Andersdotter och hon föddes 1845 i Hyttriset. Hon gifte sig när hon var 26 år och födde 3 barn. Hon bodde som änka kvar i Hyttriset men flyttade 1891 tillsammans med barnen till Nyhammar, där hon avled 1901 i en ålder av 55 år. Hon hade då varit änka i nästan 21 år. Sonen Johan August Blom, född 1876 i Hyttriset, blev bosatt i Nyhammar. Styvsonen Karl Johan Blom, född den 3/1 1869 i Hyttriset, gifte sig 1891 och var först med sin familj bosatt i Hyttriset innan han omkring 1892 flyttade till Nyhammar, där han var anställd som smältare vid Nyhammars Bruk. Hustrun hette Johanna Vilhelmina Bergström och hon föddes den 18 februari 1870 i Norsån där hon var dotter till smeden Erik Bergström och Sara Vilhelmina Carlsdotter, vilka sedermera flyttade till Nyhammar. Blev gift vid 21 års ålder och födde 7 barn, av vilka två utvandrade till Amerika. Deras son Axel Blom, född 1898 i Nyhammar, blev bosatt i Kvarnheden där han drev manufaktur – ekiperings och en tid även speceriaffär.

Fr.v. Erik Axel Blom, f. 1898, Karl August Blom, f. 1892 och Johan Ernfrid Blom, f. 1894.
Foto: Bloms arkiv.

SANDBERGS.

Som redan omnämnts under Brunsläkten ovan blev Carl Erik Janssons styvson Fredrik Karlsson Sandberg bosatt i Nyhammar där han var smältare. Han föddes 1869 i Långmyra och gifte sig 1894 med Anna Fredrika Schollin, född 1865 i Laxsjön och son till Jacob Schollin.

Sonen Karl Anton Sandberg var född den 4 november 1898 i Nyhammar och han gifte sig första gången 1922. Blev änklings 1924 och omgift 1946. Han var under många år anställd som bokhållare vid Nyhammars Bruk och han bosatte sig i villan Peterhov i Hyttriset. Mer finns att läsa om Anton Sandberg och Petershov under rubriken "Affärsrörelser och andra verksamheter" ovan.

ANDERS OLS.

Omkring år 1732 flyttade Olof Mattsson upp från Kyrkbyn till Hyttriset där han slog sig ner på Sandbacken, åsen i sydöstra delen av byn. Han var född 1703 i Kyrkbyn och son till Mats Andersson och Elisabet Johansdotter. Olof Mattsson gifte sig 1732 och han blev nu således torpägare i Hyttriset. Han var 1756 indragen i en tvist med klockaren Per Westenius angående en tvist om en egendom i Kyrkbyn. Slutade sina dagar 1787 i en ålder av 84 år. Dödsorsaken sades vara slag. Hans hustru hette Karin Ersdotter, och hon föddes 1707 i Hägnan vid Lillheden där hon var dotter till masmästaren Erik Larsson och Margareta Mattsdotter. Avled året före mannen, närmare bestämt den 7 december 1786 av ålderdomsbräcklighet, 79 år gammal. Dottern Margareta Olsdotter, född 1733 i Hyttriset gifte sig med Snickar Olof Ersson i Saxhyttan, och de blev nu ägare av fastigheten i Hyttriset enligt ett tingsprotokoll av den 25/2 1788.

Bergs- och nämndemannen Olof Ersson och dess hustru Margareta Olsdotter i Saxhyttan begärde fastebrev på all deras far- och svärföräldrars Olof Mattssons och dess hustru Karin Ersdotters i Hyttriset fasta egendom, enligt uppskattningsinstrumentet av år 1785 bestående av bl.a. 1 stuga med dörr, spis och säng, 1 fähus, 1 loglada, 1 stall, 1 avträdesrum, 1 bod, 1 stolpbod, 1 torkbastu, 1 gammal stuga i fäbodarna, 1 fähus därstädes, 1 hölada i dito, 1 dito i övre rönningen, åker i Hyttriset och Storvåla vid Bergsbo, om tillsammans 101 snesland 7 1/2 bandland. Slog vid fäbodarna, östra rönningen samt ett lass slog vid Kilen, tillsammans utgörande 111 snesland, vilket allt Olof Mattsson och dess hustru i Hyttriset till ovannämnde måg Olof Ersson samt dess hustru Margareta Olsdotter upplåtit emot en överenskommen köpesumma 65 Rdr och 16 schillingar, 10 runstenar specie, enligt köpebrevet av den 3/1 1786.

Trots att Olof Ersson och hans hustru nu blivit ägare av fastigheten flyttade de aldrig till Hyttriset, utan de blev kvar i Saxhyttan, men synes ha brukat den tillhörande jorden under fastigheten. Olof Mattssons måg, Mats Elofsson, vilken med sin familj var bosatt på Stakheden uppges enligt en husförhörslängd att även tidvis ha bott i Hyttriset, och man kan förmoda att de då vistades på Olof Mattssons gård. Mats Elofsson var född 1737 i Norrbärke, och han gifte sig första gången 1765, blev

änkling 1768 och omgift 1769. Han avled på Stakheden 1787 av rödsot, endast 49 år gammal. Hans första hustru hette Kerstin Andersdotter och hon föddes 1738 i Hedbyn där hon var dotter till Anders Eriksson och Marit Persdotter. Avled redan 1768, blott 30 år gammal (dödbok saknas). Mats Elofssons andra hustru Catharina Olsdotter var född 1737 i Hyttriset. Efter makens död flyttade hon från Stakheden till Hyttriset, där hon avled 1809 av hetsig feber, sedan hon enligt dödboken levtt berömligt i 71 år och 5 månader. Hon hade då varit änka i 21 års tid.

Snickar Olof Ersson och Margareta Olsdotter var barnlösa och år 1799, efter mannens död, försålde Margareta Olsdotter till systersonen Olof Mattsson all sin egendom i Hyttriset, bestående av hus och jord ävensom fäbodarna i Storvåla för 55 Rdr. År 1807 testamenterade Olsdotter, som nu flyttat till Hyttriset, all lös egendom till Olof Mattsson "såsom ersättning för all omvårdnad om henne".

Ny ägare till hemmanet blev således Olof Mattsson, vilken till en början står skriven som torpägare men senare som hemmansägare. Han var född i Stakheden 1771 och son till de ovan nämnda Mats Elofsson och Catharina Olsdotter. Gifte sig 1804 och blev under resten av sitt liv bosatt i Hyttriset, där han avled 1854 av ålderdomsbräcklighet, 83 år och 6 månader gammal. Hustrun Anna Jansdotter föddes 1774 i Botåker, och hon var dotter Mårtens Jan Persson och Karin Ersdotter. Anna Jansdotter dog den 24 april 1856 av ålderdomsbräcklighet sedan hon enligt dödboken levtt kristligt och ärbart i 82 år.

Sonen Mats Elofs Jan Olsson, född 1806 i Hyttriset, blev ägare av halva egendomen. Den andra halvan ägdes av hans svåger, Anders Olsson i Hedbyn, se nedan. Jan Olsson gifte sig 1829 och blev kvar på Sandbacken under hela sitt liv. Avled 1885 i en ålder av 78 år och 6 månader. Han hade då varit änkling 11 år. Hustrun Karin Andersdotter föddes 1806 i Saxhyttan, och hon var dotter till Anders Hans Anders Andersson och Anna Jansdotter, den senare från Hyttriset och dotter till Plåt Jan Jansson och Anna Persdotter, se dito ovan. Slutade sina dagar den 17 maj 1874 och dödsorsaken angavs vara vattusot. Hon var vid sin bortgång 68 år och 1 månad. Inget av barnen blev kvar i byn och makarnas halva av torpet övertogs av svågern Anders Olsson.

Anders Olsson föddes 1813 i Hedbyn där han var son till Olof Andersson och Plåt Catharina Jansdotter, den senare från Hyttriset (jämför under Plåt ovan). Han gifte sig 1841 och ägde halva hemmanet i Hyttriset. Som redan framgått blev han efter svågerns, Jan Olssons död ensam ägare av Mats Elofs gamla egendom. Det är han som gett upphov till gårdsnamnet Anders Ols. Han bodde till en början i Hedbyn, där han var kolare på Nyhammars Bruks gård i Enbacken. År 1809 gick så flytten till Hyttriset, där han nu etablerade sig som hemmansägare. Han kom att tillbringa resten av sitt liv i Hyttriset. Anders Olsson slutade sina dagar 1889 i en ålder av 75 år och 9 månader. Hustrun hette Stina Olsdotter och hon föddes 1812 i Hyttriset, och hon var alltså dotter till de ovan nämnda Olof Mattsson och Anna Jansdotter. Hon

överlevde mannen med närmare 5 år fram till sin död den 14 juni 1894 då hon var 82 år. Beträffande sonen Anders Ols Erik Andersson, född 1844 i Hedbyn, se nedan.

Sonen Anders Ols Anders Andersson, född 1846 i Hedbyn, gifte sig 1873 och står skriven som torpägare i Hyttriset. Han blev kvar här under resten av sitt liv och avled redan 1879 av lunginflammation, endast 32 år och 10 månader gammal. Hustrun Johanna Sofia Andersson, född den 1849 i Krabbsjön, var dotter till Anders Persson och Anna Cajsa Persdotter. Hon gifte sig när hon var 23 år och fick med Anders Andersson 4 barn. Sedan hon blivit änka födde hon ytterligare 2 barn, nämligen sonen Erik Andersson, född 1883, och dottern Augusta Kristina Andersson, född 1885. Fader till dessa var Anders Anderssons broder Erik Andersson (se nedan). Augusta Andersson blev gift med Erik Lindberg i Karlsänge. År 1892 gifte Johanna Sofia Andersson om sig med Bubergs Anders Gustaf Andersson, född 1841 i Buberget, och familjen bosatte sig nu i Östersaxen. Detta äktenskap blev barnlöst. Hon blev ånyo änka 1906 och levde därefter fram till 1918. Hon var vid sin bortgång 76 år. Sonen från första giftet, Anders Gustaf Andersson, född 1875 i Hyttriset, förblev ogift och bosatt i Östersaxen. Dottern Matilda Sofia Andersson, född 1874 i Hyttriset, gifte sig med Lassas Johan Erik Andersson, född 1870 i Östersaxen, och de blev bosatta i sistnämnda by.

ANDERS OLS ERIK ANDERSSONS.

En son till den ovan nämnde Anders Olsson vid namn Anders Ols Erik Andersson, född 1844 i Hyttriset, gifte sig 1895 och slog sig ner på sin avlidne broders hemman i Hyttriset där han står noterad som hemmansägare. Han blev sedan kvar i hembyn under resten av sitt liv. Dog 1924 i en ålder av 80 år. Han hade då varit änkling i över 18 år. Hustrun som hette Sofia Jansson var född den 8 februari 1849 i Hyttriset och dotter till Jan Jacobsson och Stina Maja Norberg, Hon gifte sig vid 26 års ålder och födde endast en dotter. Avled 1906 i en ålder av 56 år.

Mågen Erik Oskar Eriksson föddes den 29 juni 1880 i Berg i Västmanland. Han gifte sig 1923 och blev bosatt i Hyttriset på svärfaderns egendom och var verksam som jordbruksarbetare. Han dog den 16 april 1960 när han var 79 år gammal. Hustrun Erika Eriksson var född den 28 december 1885 i Hyttriset, och hon blev gift när hon var 38 år. Födde 3 barn. Hon gick allmänt under namnet Anders Ols Erika och var efter mannens död änka i fem år. Avled den 29 november 1965 när hon var 80 år så när som på en månad. Svärsonen Frode Sjöberg lät uppföra en ny villa ett stycke sydväst om gården. Se nedan under rubriken "fastigheter".

Anders Ols Erik Andersson, f. 1844, hushållerskan OX-Tilda, Eriks sonson Georg Eriksson, f. 1904, mågen Oskar Eriksson, f. 1880 och dennes hustru Erika Eriksson, f. 1885.
Foto: Erik Lindberg. Grangärde Fotoklubb.

GRUFMANS

Per Jonsson Grufman född 1787 på det så kallade Grufmans Torpet i Norrbärke där han var son till Jonas Ersson Grufman och Anna Hansdotter. Han gifte sig 1810 och vistades först under en kortare tid i Söderbärke och därefter i hembyn i Gruvberget. Därifrån gick så flytten till Holen i Grangärde, vilket skedde år 1821 och så slutligen till Hyttriset omkring 1840. Han var här verksam som kolare under Litström & Johansson. Efter att ha varit änklings i 17 år avled han som fattighjon i Hyttriset den 15 januari 1868 av ålderdom, 81 år gammal. Hustrun Anna Jonsdotter föddes 1786 i Starbo i Norrbärke, och hon var dotter till bergsmannen Jonas Jansson och Stina Jansdotter. Dog i Hyttriset den 19 september 1850 av tvinsot, när hon var 64 år. Enligt dödboken hade hon levt ärligt och oklandrat.

Sonen Anders Persson Grufman föddes 1822 i Norrbärke. Han gifte sig första gången 1851, blev så änklings 1854 och omgift året efter. Han blev kvar i Hyttriset och han var till yrket kolare. Familjen vistades dock en kortare tid i Gärdsveden. Anders Persson Grufman dog 1905 när han var 82 år. Första hustru hette Anna Jansdotter, född 1823 i Holen, dotter till Jan Jansson och Anna Ersdotter. Hon var för övrigt syster till Anders Jansson, född 1822 och bosatt i Hyttriset, (se under Näfsläkten ovan). Avled redan den 10 oktober 1854 av kolik endast 30 år och 10 månader gammal. Enligt dödboken hade hon levt ärligt. Grufmans andra hustru hette Stina Jansdotter och hon var född 1828 i Hedbyn, dotter till Täpp Jan Jansson och Anna Jansdotter. Efter att ha varit änka i 3 år avled hon den 4 juli 1908 i en ålder av 79 år.

Dottern från Anders Persson Grufmans andra gifte, Sara Stina Grufman, född 1858 i Hyttriset, blev gift med Näf Karl Petter Jansson i Hyttriset (se dito ovan). Dottern Anna Maria Grufman, född 1865, blev gift till Pellbybodarna vid Grangärde Hästberg. Två söner emigrerade till Amerika. Sonen Per August Grufman, född 1871 i Hyttriset, gifte sig 1896 med Johanna Kristina Andersson, född 1874 i Östersaxen. Familjen bodde först i Hyttriset, därefter i Gärdsveden, och flyttade slutligen till Ställberget. August Grufman antog senare namnet Granlund.

Familjen Granlund, Ställberget. Sittande: Johanna Granlund, f. 1874. Rut Granlund, f. 1915. Per August Granlund, f. 1871. Stående: Sven Granlund, f. 1907. Elin Granlund, f. 1903. Elis Granlund, f. 1913. (De två äldsta barnen, Hilma och Alma inte med på bilden) Foto: Emil Göstas. Grangärde Fotoklubb.

LARS NORBERGS – LUNDGRENNS.

Anders Jacobsson, född 1764 i Gåsborn i Värmland, gifte sig andra gången år 1800 och arbetade som dagkarl. Han var till en början bosatt i Holen, men flyttade omkring 1815 till Hyttriset efter att under en kortare tid ha vistats i Säfsnäs socken. Han avled i Hyttriset den 3 april 1845 av ålderdomsbräcklighet. Han hade då varit blind i 19 år och noterades som fattighjon. Enlig dödboken hade han levt kristligt och undergivet, och han var vid sin död 81 år gammal. Hans andra hustru, som hette Karin Jansdotter, var född 1773 i Holen där hon var dotter till bergsmannen Johan Andersson och Brita Jansdotter. Hon hade tidigare varit gift med Per Olsson i Rossa,

vilken dog 1797. När hon ingick giftet med Anders Jacobsson var hon 27 år, och i detta äktenskap föddes 4 barn. Hon dog 8 år före mannen, närmare bestämt den 4 december 1836, enligt dödboken av bröstsjukdom och ålderskrämpor, 63 år gammal. Där noteras även att hon levt ärligt och kristligt. Anders Jacobsson hade strax före sin död antagit Lars Norberg som skötsloman.

Lars Norberg föddes 1786 i Skattlösberget där han var son till Jan Larsson och Karin Persdotter. Han gifte sig 1803 och bodde ett antal år med sin familj i Skattlösberget. Flyttade därefter till Norrbo 1815, där han står skriven som soldat. År 1826 gick så flytten till Rossa och slutligen till Hyttriset på 1840-talet där han, som redan framgått ovan, blev skötsloman åt Anders Jacobsson. Lars Norberg avled här 1847 av bröstvärk, 61 år gammal. Vid sin bortgång benämns han "avskedade soldaten, kyrkovaktaren och pensionären". Om honom anförs vidare: *Tjänstgjorde som soldat i 13 år, var med i krig mot Ryssland och i Tyskland. sedermera år 1833 kyrkovaktare här i församlingen. En beskedlig, men på starka drycker begiven man, ofta full i tjänsten. Hade från sina tjänstgöringar i fält varit förstörd av benvärk och länge varit klen.* Hustrun Lisa Olsdotter, född 1781 i Nitten, var dotter till Olof Olsson och Sara Mattsdotter. Hon dog 5 år före mannen, närmare bestämt 1842, enligt dödboken av bulnad i bröstet. Angavs ha levt ärligt och kristligt. Hon var vid sin borgång 61 år gammal.

Sonen Jacob Larsson Norberg föddes 1816 i Norrbo och han gifte sig första gången 1849 och blev nu bosatt i Roskänge. Änkling redan 1850 och därefter boende i Östanmyra. Omgift 1854 och kom nu till Lillheden, där han med sin familj blev kvar fram till den 18 november 1866, då flytten gick till Hyttriset där han var verksam som arbetare. Här blev han sedan kvar under resten av sitt liv. Avled 1891 när han var 75 år gammal. Hans första hustru hette Lovisa Ersdotter, född 1806 i Älvkarnoret, och hon var änka efter Örås Jan Adolf Jansson, vilken hade avlidit i Roskänge 1848. Hon var 42 år gammal när hon gifte sig med Jacob Larsson Norberg, och i detta äktenskap föddes endast en dotter, vilken avled redan efter en månad. Barnsörden innebar även döden för Lovisa Ersdotter, som dog samma år, endast 43 år gammal.

Jacob Larsson Norbergs andra hustru hette Johanna Andersdotter Nors, född 1821 i Lillheden, där hon var dotter till smeden Anders Nors och Salmons Karin Andersdotter. Hon var änka efter Petter Persson, vilken hade avlidit i Lillheden 1852. Hon var 32 år när hon ingick detta andra gifte, och hon födde sonen Jacob Erik Norberg 1854, se nedan. Sedan hon blivit änka flyttade hon till sonen i Nyhammar, där hon avled på sin 78:e födelsedag, nämligen den 6 november 1899.

Sonen Jacob Erik Norberg föddes 1854 i Lillheden, gifte sig 1882 och bosatte sig först i Nyhammar, senare i Illmyra. (Obs! Han tillhörde inte den Norbergssläkt som etablerade sig på Kvarnheden). Han står skriven som järnarbetare och nattvakt. Jacob Erik Norberg avled i Illmyra 1928 när han var 74 år gammal. Hustrun hette Sara Lisa Jansson, och hon föddes 1848 i Hyttriset där hon var dotter till Täpp Jan

Jansson och Anna Jansdotter. Hon blev gift vid 33 års ålder, och i äktenskapet föddes endast en dotter. Hon hade dock tidigare sonen Karl Johan Lundgren, född 1872 i Hyttriset, se nedan. Sara Lisa Jansson dog 4 år före mannen, närmare bestämt 1923 i Illmyra, och dödsorsaken angavs vara kräfta. Hon var vid sin bortgång 74 år.

Karl Johan Lundgren var född 1872 i Hyttriset och son till Sara Lisa Jansson ovan. Han gifte sig 1895 och flyttade först med sin familj till Illmyra, därefter till Nyhammar omkring 1898 och sedan tillbaka till Illmyra omkring år 1900. Här står han noterad som jordarbetare, senare som järnarbetare. Den 8 juni 1917 gick så flytten till Norrbärke, där han blev kvar till 1925 då han slog sig ner i Lillheden. Härifrån flyttade han slutligen till Hyttriset den 19 november 1928, där han blev arrendator. Karl Johan Lundgren avled 1955 i en ålder av 82 år. Hustrun hette Sofia Matilda Andersson, och hon föddes 1876 i Holen, dotter till Anders Gustaf Andersson och Johanna Vilhelmina Larsson. Avled samma år som maken, nämligen 1955 när hon var 79 år.

Sonen Karl Hjalmar Lundgren föddes 1897 i Illmyra och han gifte sig 1927 med Rosa Charlotta Lundberg, född 1899 i Grängesberg där hon var dotter till Karl Erik Lundberg och Sofia Kristina Zetterberg. Tilläggas kan, att hon var syster till den på sin tid kände trollkonstnären Selim Lundberg i Grängesberg. Hon var också syster till Georg Lundberg i Östersaxen. Familjen bodde en kortare tid i Hyttriset, men flyttade sedan till Illmyra. Hjalmar Lundgren avled 1986 när han var 88 år. Han bodde då på Tallhedsvägen i Nyhammar. Hustrun dog 1989, även hon på Tallhedsvägen. Hon var då 89 år. Sonen Karl Alfred Lundgren, född 1904 i Nyhammar, gifte sig 1930 med Anna Andersson, född 1907 i Uvberget och dotter till Lars Erik Andersson och Johanna Kristina Jansson. De bodde först i Hyttriset, men flyttade senare till Uvberget. Mågen Per Gustaf Bergström, född 1904 i Rossa, var son till Johanna Sofia Bergström. Han gifte sig 1928 med Edit Elisabet Lundgren, född 1902 i Illmyra. Även de bodde en kortare tid i Hyttriset, innan de flyttade till Kyrkbyn.

LÖV-SAMUELS.

Löv Samuel Jansson kom inflyttande från Räfvåla till Hyttriset 1862, och han anlade här ett nybygge. Han föddes 1831 i Räfvåla där han var son till Löv Jan Jansson och Stina Andersdotter. Han gifte sig 1852 och bodde under det första decenniet kvar i hembyn innan han flyttade till Hyttriset. Det är osäkert varifrån epitetet "Löv" kommer. Släkten har funnits i Räfvåla sedan 1720-talet. Den förste som påträffats med släktnamnet är en Löv Per Hansson, född 1687 i Hellsjön i Norrbärke, men senare bosatt i Räfvåla. I Hyttriset står Löv Samuel Jansson noterad som nybyggare, och han var även verksam som kolare. Han avled 1923 i den höga åldern av 92 år. Hustrun hette Stina Jansdotter och hon föddes 1830 i Saxberget och hon var där dotter till Jan Petter Jansson och Lisa Jansdotter. Avled 11 år före mannen, närmare bestämt 1911 när hon var 81 år. Sonen Erik Samuelsson, född 1856 i Räfvåla, blev bosatt på Kvarnheden, medan dottern Johanna Samuelsson, född 1853 i Räfvåla,

gifte sig med Jan Petter Andersson i Nyhammar. Sonen Johan Samuelsson, född 1851 i Rävåla, gifte sig 1872 och var sysselsatt som kolare under Nyhammars Bruk. Han var med sin familj bosatt i Hyttriset fram till 1879 då han flyttade till Stenberget. Här avled han redan den 11 juni 1884, endast 33 år gammal. Någon dödsorsak finns ej angiven. Hustrun som hette Johanna Persdotter var född 1849 i Hyttriset och dotter till Tickols Per Ersson och Karin Andersdotter. Efter makens död utvandrade hon den 18 februari 1893 till Amerika, tillsammans med 4 av barnen. Tilläggas kan att 4 barn dog vid späda ålder.

En broder till Johan Samuelsson som hette Jacob Samuelsson var född 1864 i Hyttriset. Han arbetade som kolare under Nyhammars Bruk och gick allmänt under namnet Lövsammils Jacob. Han gifte sig 1898 med Augusta Lundström, född den 21 november 1867 i Nås socken. Han och hustrun, som förblev barnlösa, var bosatta i hembyn fram till den 10 november 1923, då de flyttade till Ludvika.

Löv Samuel Jansson f. 1831 och hustrun Stina Jansdotter f. 1830. Bosatta i Hyttriset.
Foto A. Eriksson–Vadfors.

Förteckning över fastigheter i Hyttriset.

Fastigheten Saxhyttan 22:5.

Utgjorde ursprungligen en del av Tickolsegendomen i Hyttriset. Erik Larsson Lindberg, född 1864 i Mockfjärd, var måg på gården. Han gifte sig 1888 med Sara Stina Persdotter, född 1861 i Hyttriset. Erik Lindberg, som till yrket var svarvare, avled 1953. Hans hustru avled redan 1917. Mer att läsa om Erik Lindberg finns under rubriken "Lindbergs" ovan. På gården fanns även mågen Karl Georg Spännare, född 1901 i Forsa, Hälsingland, till yrket plåtslagare och gift 1931 med Karin Lindberg, född 1902 i Hyttriset. Han avled redan 1951. Karin Lindberg dog 1985 i en ålder av 82 år, och hon står då skriven under Stakheden. År 1980 står Karin Lindbergs dotter och son, nämligen Maria Lindberg, född 1928, och Sven Erik Lindberg, född 1930,

som boende på gården i Hyttriset. Erik Lindbergs son, Erik Lindberg d.y. född 1896, är identisk med den kände fotografen som presenteras närmare under rubriken "Kända Nyhammarsbor" ovan.

Fastigheten Saxhyttan 23:1.

Gården kallas allmänt för "Lundins" och den ligger strax väster om Hyttrisvägen och ungefär mitt emot Malmströms. Det rör sig här om en av de äldre fastigheterna i Hyttriset. I äldre tider skall det ha funnits ett kafé i fastigheten, Till fastigheten hörde även en lång uthusbyggnad på södra delen av tomten, och som användes som skomakerverkstad av Axel Eriksson. Den siste av släkten Lundin som var bosatt här var Carl Johan Lundin, född 1869 i Hedbyn. Han gifte sig 1898 med Carolina Andersson, född 1875 i Holen. Lundin var en duktig modellsnickare, anställd i snickeriverkstaden vid Nyhammars Bruk. Han bedrev även viss verksamhet i hemmet, bland annat polering, ytbehandling och finsnickerier. Lundin avled 1950. Albertina Lundin levde sedan som änka fram till 1962. Mer om Lundins finns att läsa under avsnittet "Gårdar och släkter ovan".

Fastigheten Saxhyttan 23:1.

Lundins gamla fastighet står 1980 skriven på Gustaf Hammarström, född 1943 i Karlstad och dennes hustru Kerstin Margareta Hammarström, född 1942 i Ludvika. Nuvarande ägare av fastigheten är Stefan Nilsson och Birgitta Lindberg.

Fastigheten Saxhyttan 23:3.

År 1980 står Arne Andreasson, född 1922 i Krokstad, Bohuslän, och Dagmar Augusta Kristersson, född 1910 i Grangärde, skrivna på fastigheten. Dagmar Kristersson avled i Sunnansjö 1994. Hon noteras då som frånskild redan 1932.

Fastigheten Saxhyttan 23:4.

Gården gick under namnet Solhult. Det var Frans Bergdahl som lät uppföra villan omkring år 1926. På gården fanns redan ett äldre, mindre hus vilket ännu finns kvar på platsen. Bergdahl var till yrket byggmästare och han föddes 1872 i Hed, Västmanland. Gifte sig 1902 med Lydia Berg, född 1880 i Malma, Västmanland. Familjen blev kvar här en bit in på 1930-talet då de flyttade till Bromma. Frans Bergdahl avled 1964 och Lydia Bergdahl 1965, båda i Bromma.

Fastigheten Saxhyttan 23:4.

Sedan familjen Bergdahl avflyttat från orten inköptes gården av Petrus Andersson år 1936. Han var född 1893 i Karlsänge, son till byggmästaren Räms Anders Persson och Anders Hans Anna-Lisa Persdotter. Gifte sig 1923 med Anna Hellkvist, född 1890 i Örebro. I likhet med fadern var Petrus Andersson byggmästare och avancerade så småningom till sockenbyggmästare. Makarna blev kvar här fram till 1970. Sonen Bertil Räms bosatte sig på fädernegården i Karlsänge. Petrus och Anna Andersson flyttade till en lägenhet i Nyhammar, där hon avled 1971. Petrus Andersson kom till Solgärde, där han slutade sina dagar 1978.

Vera Hellkvist, Petrus Andersson, Anna Andersson och Bertil Råms. Foto: Råmsgårdens arkiv i Karlsänge.

Fastigheten Saxhyttan 23:4.

Gården förvärvades 1970 av Joel Bergqvist, född 1926 i Stora Tuna, gift med Inger-Britt Pettersson, född 1930 i Hyttriset och dotter till Reinhold och Elsa Pettersson, Saxhyttan 106:2 nedan. Joel Bergqvist drev en rörfirma under många år. (Jämför under affärsrörelser och andra verksamheter ovan). Han gick bort 2012.

Fastigheten Saxhyttan 25:6.

Gården, som ligger i södra delen av Hyttriset, uppfördes av Bertil Högberg, född 1904 i Rättvik, gift 1932 med Anna Margareta Andersson, född 1911 i Nyhammar, dotter till klensmeden Anders Gustaf Andersson och Augusta Leontina Brask. Bertil Högberg var under många år verksam som sjökaptan. Han avled 1982. Hans änka levde fram till 1991.

Fastigheten Saxhyttan 25:4.

Platsen bebyggdes av Daniel Malmström, född 1886 i Ljusnarsberg och gift med Hilma Eriksson, född 1883 i Sköttänge. Gården ärvdes senare av deras son Uno Malmström, född 1918 i Hyttriset, och dennes hustru Karin Brus, född 1915 i Gagnef. Nuvarande ägare är deras son Anders Malmström och Tia Permats. Se vidare under rubriken "affärsrörelser och andra verksamheter".

Fastigheten Saxhyttan 25:7.

Anders Ols Erikas måg Frode Sjöberg, född den 15 januari 1916 i Hed, Västmanland, gifte sig 1944 och bosatte sig i Hyttriset. Här lät han på 1950-talet uppföra en ny bostad åt sig och sin familj ett stycke väster om svärföräldrarnas gård.

Frode Sjöberg var under många år verksam som busschaufför, för att under senare år, tillsammans med hustrun, svara för distributionen av tidningar runt om i bygden. Han avled 1990 Hustrun Ingegerd Eriksson föddes 1923 i Hyttriset.

Fastigheten Saxhyttan 25:9.

Vad beträffar Anders Ols Erikas gård inköptes den av Tord Allan Pettersson, född 1932 i Säfsnäs och gift med Helny Ingegerd Pettersson, född 1928, även hon i Säfsnäs. De genomförde en genomgripande renovering av gården. Allan Pettersson har varit verksam som traktorförare.

Fastigheten Saxhyttan 25:10.

Sonen till Frode Sjöberg ovan, nämligen Olav Sjöberg, byggde en ny villa ett stycke från föräldrarnas gård och är även han verksam som tidningsutkörare. Han föddes 1948 i Hyttriset och är sambo med Judy Maria Eriksson, född 1941 i Ljusnarberg.

Fastigheten Saxhyttan 23:6.

Fastigheten beboddes av Gustaf Danielsson, född 1907 i Nyhammar där han var son till Karl Vilhelm Danielsson och Sara Stina Persson. Han gifte sig 1933 med Ingrid Andersson, född 1809 i Västerås, dotter till banvakten August och Birgitta Andersson, sedermera inflyttade till Nyhammars station. Danielsson, vilken arbetade som plåtslagare, avled redan 1963, endast 56 år gammal. Ingrid Danielsson levde sedan som änka fram till sin död 1996 när hon var 87 år.

Fastigheten Saxhyttan 4:102.

Gården beboddes av skogvaktaren Evald Persson, född 1907 i Ludvika och son till överskogvaktaren Karl Fredrik Persson och Maria Persson. Familjen var inflyttad från Ludvika till Kullen 1918 och därifrån till Nyhammar 1925. Evald Persson gifte sig 1936 med Hanna Karsson, f. 1911 i Södra Norrbo. Han avled 1973. Hans änka flyttade sedermera till Västby, där hon dog 2006, 94 år gammal. Fastigheten i Hyttriset ägs numera av Tommy Eriksson.

Fastigheten Saxhyttan 4:11.

Gården beboddes på 1930 och 1940-talet av Landsfiskalen Per Daniel Hammar, född 1892 i Stora Tuna, där han var son till Daniel Andersson Hammar och Karin Hedenström. Han gifte sig 1933 med Margareta Larsson-Ryde, född 1903 i Täppan och dotter till patron Lars Erik Larsson och Emilia Matilda von Reis. P.D. Hammar upprätthöll tjänsten i Grangärde under många år. Efter pensioneringen flyttade makarna till hustruns hem i Täppan. Här avled han 1961. Hans hustru levde därefter ända till 1989, och hon var vid sin borgång hela 96 år. Fastigheten i Hyttriset inköptes av varuhuskedjan Åhlen & Holm som utnyttjade gården som semesterhem för sina anställda.

Fastigheten Saxhyttan 4:106.

Gården beboddes av Anders Gustaf Godholm, vilken var verksam som förste maskinist. Han föddes 1873 i Färnebo och var sedan 1896 gift med Alfrida Karolina Andersson, f. 1874 i Linde socken. Han dog 1968 i den höga åldern av 95 år. Hans hustru avled 1959 när hon var 85 år.

Fastigheten Saxhyttan 4:106.

Såväl 1970 som 1980 är Johan Gunnar Andersson boende på Godholms gamla gård i Hyttriset. Han föddes 1927 i Norrbo där han var son till Gerda Maria Persson. Gifte sig 1958 med Anna Elisabet Andersson, född 1930 Fokärna. Han avled 1998

Fastigheten Saxhyttan 4:152.

Redan på 1920-talet lät Alrik Gustafsson bygga en villa strax norr om nuvarande Hyttrisvägen. Han föddes 1895 i Östersaxen där han var son till Plåt Gustaf Persson och Ris Johanna Andersdotter. Alrik Gustafsson var byggmästare och han gifte sig 1919 med Nanny Berg, född 1897 i Njutånger. Han avled redan 1953 endast 57 år gammal. Hans änka Nanny Gustafsson bodde kvar på gården under många år, men kom mot slutet av sitt liv till Solgårde, där hon avled 1990 när hon var 93 år. Sonen Rolf Gustafsson blev bosatt i Sollentuna.

Familjen Gustavsson samlad i Hyttriset. Längst till vänster Plåt Gustaf Persson från Östersaxen, född 1859. Foto: Erik Lindberg, Grangärde Fotoklubb.

Fastigheten Saxhyttan 4:157.

Strax söder om Anders Ols lät Axel Bergeskog omkring 1930 uppföra en villa åt sig och sin familj. Han föddes 1897 i Östersaxen och var bror till Hanna Bergeskog och Alrik Gustafsson, den senare även han bosatt i Hyttriset. Axel Bergeskog var sedan 1926 gift med Lovisa (Lova) Westerlund, född 1890 i Vilhelmina. Hon avled 1965. Axel Bergeskog, vilken till yrket var byggnadssnickare, gick bort 1978. Sonen Börje Bergeskog, född 1931, övertog gården.

Fastigheten Saxhyttan 4:198.

Villan uppfördes i slutet av 1940-talet av Valter Ramkvist, född 1904 i Kyrkbyn och son till rättaren Per Fredrik Ramkvist och Erika Jansson, vilka en tid varit bosatta i Hyttriset innan de flyttade till Kyrkbyn. Valter Ramkvist, som arbetade vid sågen i Nyhammar, gifte sig 1930 med Elsa Bergkvist, född 1907 i Nyhammar där hon var dotter till smältarsmeden Axel Bergkvist och Lisa Hedlund. Valter Ramkvist avled 1979 när han var 74 år. Änkan Elsa Ramkvist levde fram till 1988, och hon var vid sin bortgång 81 år. Sonen Hans Ramkvist blev flygkapten. Nuvarande ägare av fastigheten är Roger Lanfjärd.

Fastigheten Saxhytta 4:241.

Villan uppfördes 1959 av Allan Jansson, född 1921 i Nyhammar, son till Karl Johan Jansson och Sigrid Elisabet Bergdahl. Han gifte sig 1947 med Marianne Jansson, född 1924 i Målilla, Småland. Familjen var till en början bosatt i Småland och flyttade därefter till Skogsbo i Nyhammar och slutligen till Hyttriset. Allan Jansson, som arbetade vid Nyhammars Bruk, var under många år fackligt engagerad. Han gick bort 2012 i en ålder av 91 år. Hustrun Marianne Jansson gick bort 2008 när hon var 84 år.

Fastigheten Saxhyttan 4:233.

År 1980 beboddes fastigheten av Toivo Allan Roinien, född 1940, och dennes hustru Ingegerd Anita Roinien, född 1944 i Grängesberg.

Fastigheten Saxhyttan 4:254.

Villan uppfördes ursprungligen av Nyhammars Bruk och var avsedd att tjänstgöra som bostad åt anställda vid bruket. Lars Lesser var en tid från slutet av 1960-talet och en bit in på 1970-talet med sin familj bosatt på gården. Han var anställd som ingenjör vid Nyhammars Bruk. Han var gift med Ulla Lesser, född 1929 i Risinge, Östergötland. Makarna skildes 1976 och Lars Lesser flyttade till Falun, där han avled 1986 i en ålder av 62 år.

Fastigheten Saxhyttan 4:254.

Efter Lars Lesser blev Sten Ove Lindberg med sin familj hyresgäst på gården. Senare inköpte han fastigheten från Nyhammars Bruk. Sten Ove Lindberg föddes 1946 i Karlsänge, son till Einar och Asta Lindberg och han är sambo med Ingvor Karlsson, född 1951 i Norrbo och dotter till Göte och Ellen Karlsson. Sten Ove Lindberg har arbetat vid Nyhammars Bruk, medan Ingvor Karlsson driver en städfirma. De är nuvarande ägare av fastigheten.

Fastigheten Saxhyttan 4:277.

År 1980 beboddes fastigheten av Håkan Lesser, född 1951 i Risinge, Östergötland, och son till Lars Lesser (fastigheten 4:254 ovan). Gift med Margareta Bergqvist, född 1952 i Hyttriset och dotter till Joel och Inger-Britt Bergqvist (fastigheten 23:4 ovan). Den senare verksam som lärare i Nyhammar.

Fastigheten Saxhyttan 4:282.

Villan, som ligger invid kanalen i östra delen av Hyttriset, beboddes av Ingemar Norberg, född 1956 i Östanbjörka där han var son till Olof Norberg och Gunborg Karlsson och bror till Bengt Norberg som driver en bilverkstad vid torrget i Nyhammar.

Ingemar Norberg gifte sig med Anna Forsberg, och makarna drev under ett antal år den taxirörelse de förvärvat efter Rune Eriksson. Ingemar Norberg drabbades av en svår sjukdom och avled 2012 i en ålder av endast 56 år.

Fastigheten Saxhyttan 4:330.

Nyhammars Bruk lät på 1970-talet avstycka ett antal tomter från brukets mark, och tanken var att låta anställda vid bruket bygga sig villor på tomterna. Området är beläget längs Åsvägen i det nordöstra hörnet av Hyttriset och på gränsen mot Nyhammar. Hans Gamnis lät här uppföra en villa åt sig och sin familj. Han föddes 1946 i Illmyra där han var son till Konrad och Signe Gamnis, den sistnämnda född Lindberg i Karlsänge. Hans hustru heter Monica Jansson och hon föddes 1947 i Målilla i Småland, dotter till Allan och Marianne Jansson, senare inflyttade till Hyttriset. (Se Saxhyttan 4:241 ovan).

Fastigheten Saxhyttan 4:343.

År 1974 lät Nils Gunnar Olsson uppföra en villa åt sig och sin familj inom det av bruket upplåtna området vid Åsvägen. Han föddes 1949 i Mockfjärd och var son till Nils Olsson och Elin Olsson, den sistnämnda född Lindberg i Karlsänge. Han är gift med Birgitta Lukkarila, född 1950 i Guldsmedshyttan, dotter till Erkki och Marianne Lukkarila i Nyhammar.

Fastigheten Saxhyttan 104:15.

Villan uppfördes 1948 av sågverksarbetaren Einar Blixt, född 1907 i Nyhammar och son till smeden Karl Vilhelm Blixt och Augusta Pettersson. Han gifte sig 1921 med Maria Spännare, född 1903 i Hälsingtuna och dotter till järn arbetaren Gustaf Albert Spännare och Stina Greta Svedin, sedermera inflyttade till Västby. Maja Blixt drabbades av en svår sjukdom och avled redan 1964, endast 61 år gammal. Einar Blixt levde som änklings fram till sin död 1995 när han var 87 år.

Fastigheten Saxhyttan 106:2.

Villan uppfördes omkring 1925 med Frans Bergdahl som byggmästare, och skräddaren Reinhold Pettersson flyttade nu in här. Han föddes 1892 i Nås och var son till skräddaren Per Pettersson (se Saxhyttan 106:3 nedan). Han gifte sig 1923 med Elsa Samuelsson, född 1897 i Torsång. Han avled redan 1944, endast 52 år gammal. Hans änka levde därefter ända fram till 1981 då hon avled på Solgärdet, 84 år gammal. Mågen Joel Bergqvist blev bosatt på gården Solhult i Hyttriset. (Se Saxhyttan 23:4 ovan). Sonen Harry Pettersson blev bosatt på fädernehemmanet. Han föddes 1928 i Hyttriset och gjorde sig känd som konstnär. Gift 1973 med Solveig Pettersson, född 1931 i Dala Järna. Harry Pettersson avled 2004, 76 år gammal.

Fastigheten Saxhyttan 106:3.

Fastigheten, som redan tidigt var bebyggd, beboddes av skräddaren Per Reinhold Pettersson, född 1842 i Nås, och sedan 1881 gift med Maria Persdotter, född 1857 i Nås. Familjen inflyttad från Nås till Hyttriset 1909. Per Pettersson avled 1923 i en ålder av 80 år. Hans änka levde fram till 1927 och hon var vid sin bortgång 70 år. Sonen Reinhold Pettersson bosatte sig på annan plats i Hyttriset.

Fastigheten Saxhyttan 106:3

Fastigheten, som tidigare bebotts av Per Pettersson ovan, förvärvades 1928 av bagaren Anton Jansson, f. 1887 i Ljusnarsberg, gift 1921 med Karin Jansson, vilken föddes 1898 i Stockholm. Båda makarna dog tidigt. Han 1943 i en ålder av 55 år och hon redan 1939, endast 41 år gammal. Gården ärvdes av sonen Runo Antonsson, född 1920 i Estuna, vilken drev en livsmedelsbutik i lokalerna. Han var gift med Eivor Antonsson, född 1921 i Torp, Medelpad. Makarna flyttade sedermera till Partille, där Runo Antonsson avled 1997, 77 år gammal. Hustrun slutade sina dagar året efter när hon var 76 år. Bageriet och butiken behandlas utförligare under rubriken affärsrörelser ovan.

Fastigheten Saxhyttan 106:5.

Villan uppfördes i slutet av 1940-talet av Gunder Persson, född 1913 i Delsbo, Hälsingland. Han var verksam som byggnadsarbetare och gifte sig 1939 med Margareta Persson, född 1913 i Säfsnäs. Hon gick bort 1994 i en ålder av 81 år. Gunder Persson flyttade till Fredriksberg där sonen Gösta Gundersson etablerat sig som affärsinnehavare. Här avled han 1998 när han var 85 år.

Fastigheten Saxhyttan 106:6.

Villan uppfördes på 1950-talet av Gunnar Haraldsson, född 1925 i Norrbo och son till elektrikern Harald Jansson och hans hustru Hanna Bergman, vilka även de senare flyttade in på gården i Hyttriset. Harald Jansson avled 1979 när han var 81 år. Hans hustru gick bort 1972 i en ålder av 79 år. Även Gunnar Haraldsson var verksam som elektriker. Han gifte sig 1956 med Birgitta Haraldsson, född 1935 i Flen, Södermanland. De flyttade sedermera till Ludvika, där Gunnar Haraldsson avled 2002, 76 år gammal.

BOENDE PÅ KÄLLTORPSVÄGEN 1980.

Nr 1. Bengt Helmer Rik, f. 15/4 1940 i Stora Skedvi
Hustru: Berit Margareta Rik, f. 26/6 1943 i Ludvika

Nr 3. Hans Lennart Lillebror Danielsson, f. 30/4 1944 i Ludvika
Hustru: Gunnel Monica Margareta Danielsson, f. 4/1 1944 i Ludvika

Nr 4 Leif Christer Nystedt, f. 9/4 1952 i Nyhammar
Hustru: Barbro Margareta Nystedt, f. 13/3 1954 i Grangärde

Nr 5. Per Göran Faxö, f. 25/4 1946 i Västerås
Sambo: Ingrid Karina Elisabet Hedman, f. 25/3 1950 i Järnboås, Västmanland

Nr 6. John Erik Rickard Norberg, f. 12/5 1947 i Äppelbio
Sambo: Karin Ingegerd Tvuvander, f. 27/3 1954 i Sala

Nr 7. Ernst Helge Hedblom, f. 19/2 1934 i Norrbärke, gift 2/6 1956,
Hustru: Märta Ingegerd Hedblom, f. 18/3 1933 i Kristein, Falun

Nr. 8. Yngve Kenneth Karlsson, f. 20/1 1951 i Grangärde
Hustru: Lisbet Kristina Karlsson, f. 13/11 1953 i Grangärde

Nr 9. Carl Gustaf Bredenberg, f. 26/10 1956 i Norrbo

Sambo: Lena Maria Parmby, f. 23/7 1952 i Nyhammar

Nr 10. Alf Donald Mattsson, f. 1/2 1943 i Markbygdens kbfd, Norrbotten
Hustru: Margit Henrietta Mattsson, f. 17/10 1942 i Övertorneå

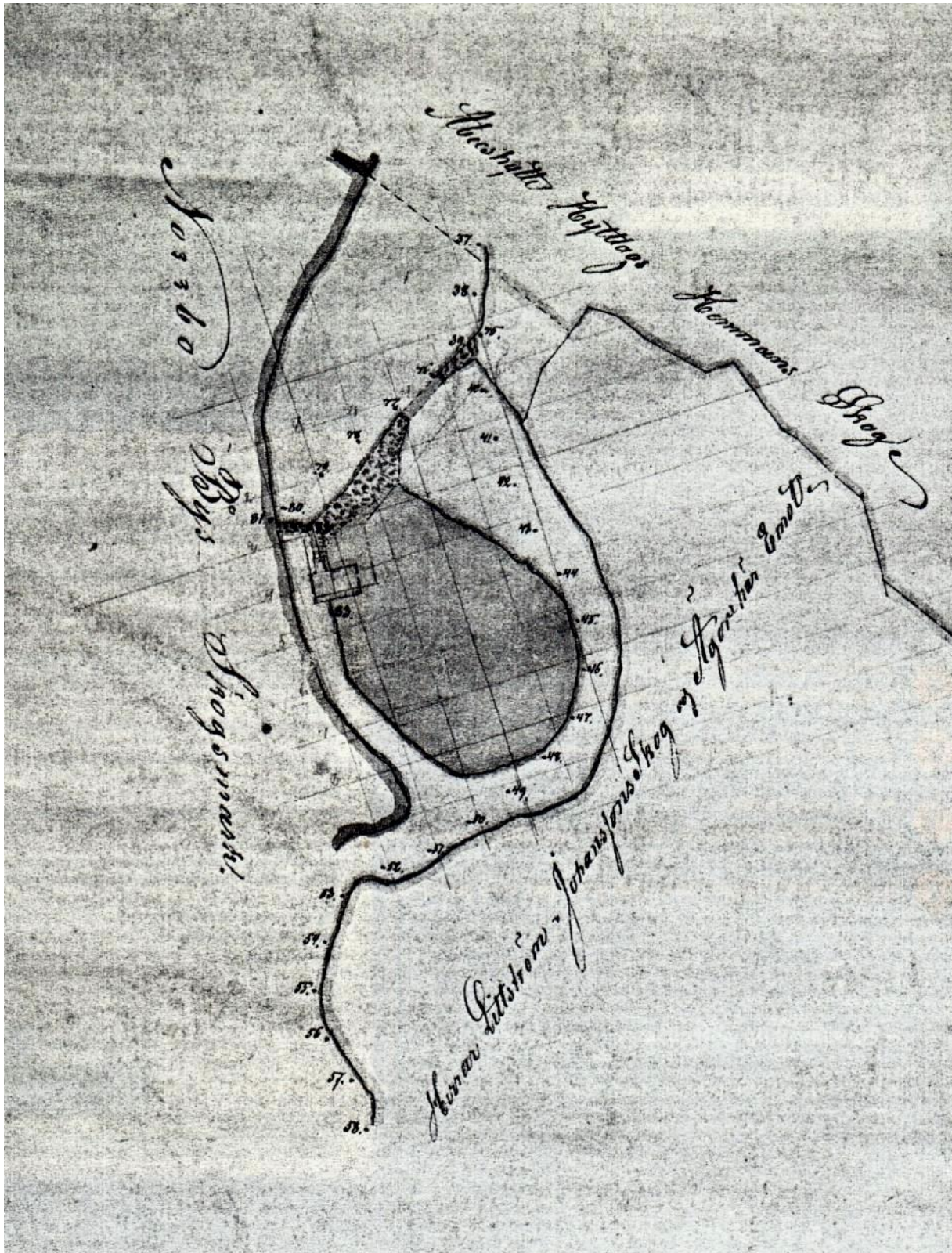
Nr 11. Bengt Anders Eriksson, f. 30/11 1949 i Roskänge
Hustru: Monica Christina, f. Nystedt 11/5 1950 i Essinge, Stockholm

Nr 12. Mats Olof Levin, f. 28/8 1938 i Kristianstad,
Hustru: Kerstin Ingeborg Levin, f. 15/7 1945 i Söderhamn

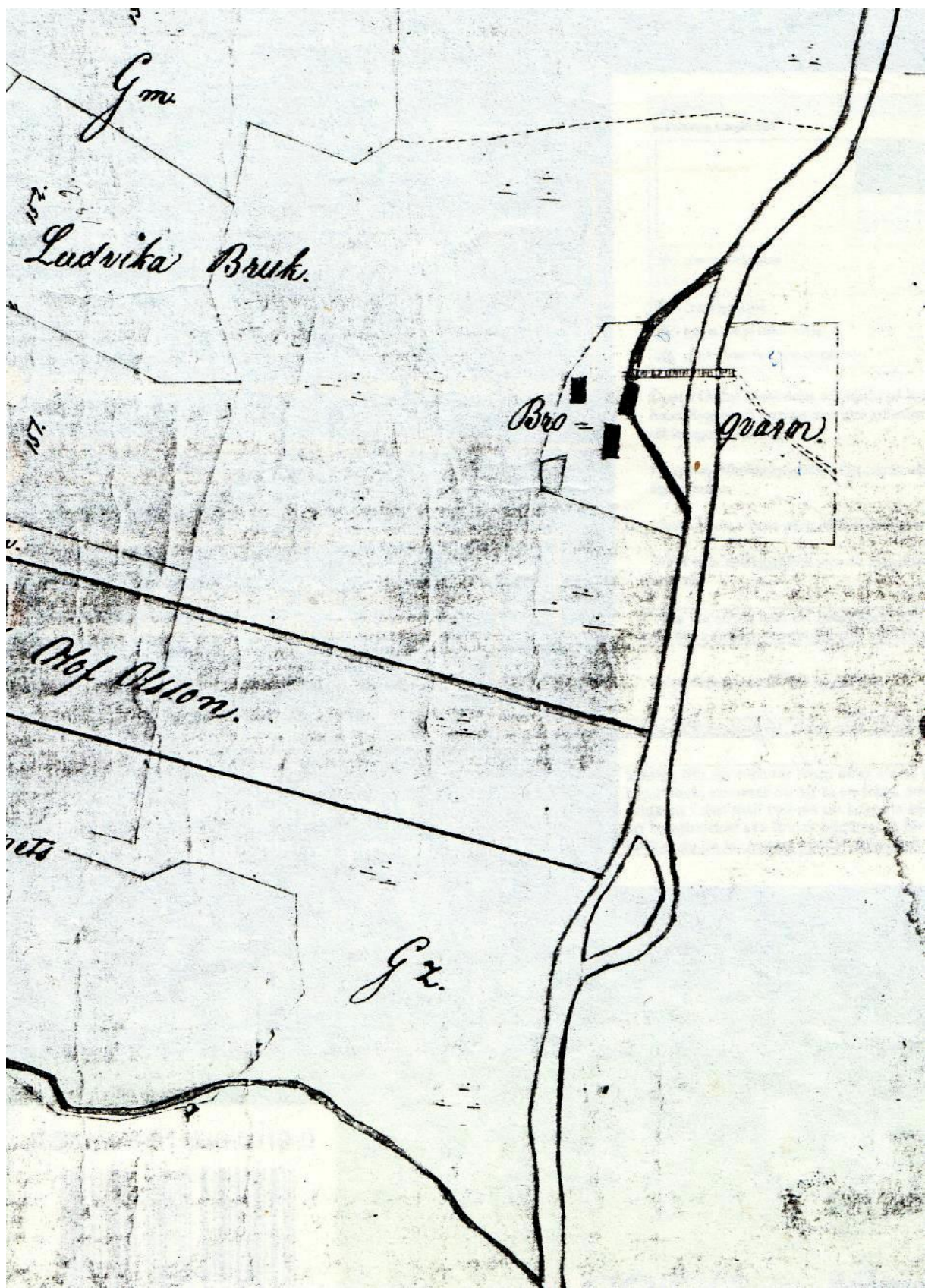
Nr 13. Lars Olof Olsson, f. 2/7 1948 i Leksand
Hustru: Ingrid Viola Olsson, f. 8/6 1940 i Ludvika

Nr 14. Gustaf Tage Andersson, f. 20/11 1926 i Kyrkbyn,
Hustru: Sally Marianne Eriksson, f. 13/9 1931 i Långmyra

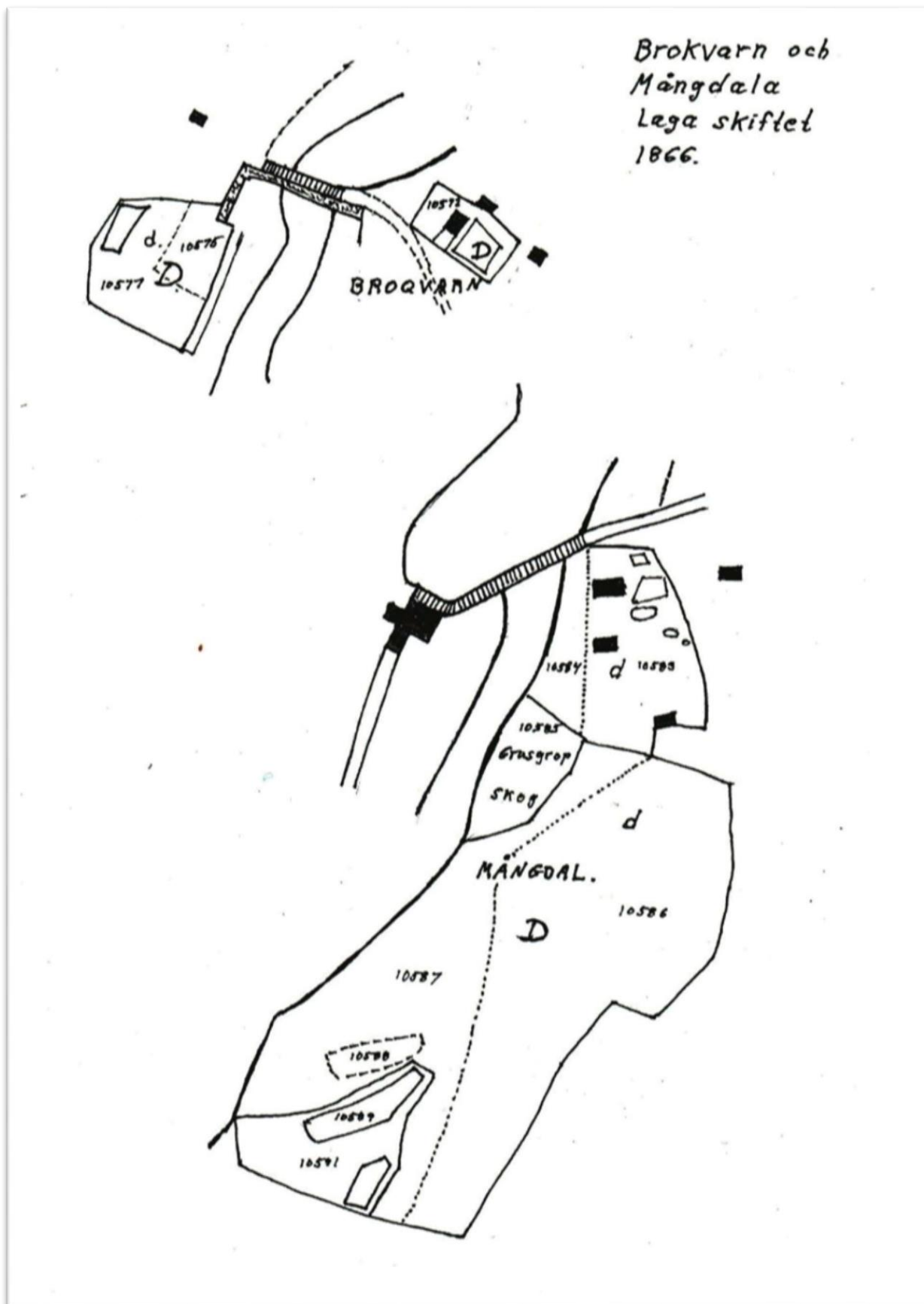
Nr 15. Joel Olof Esbjörn Ek, f. 10/5 1948 i Grangärde
Hustru: Yvonne Marie Ek, f. 15/4 1954 i Brännkyrka

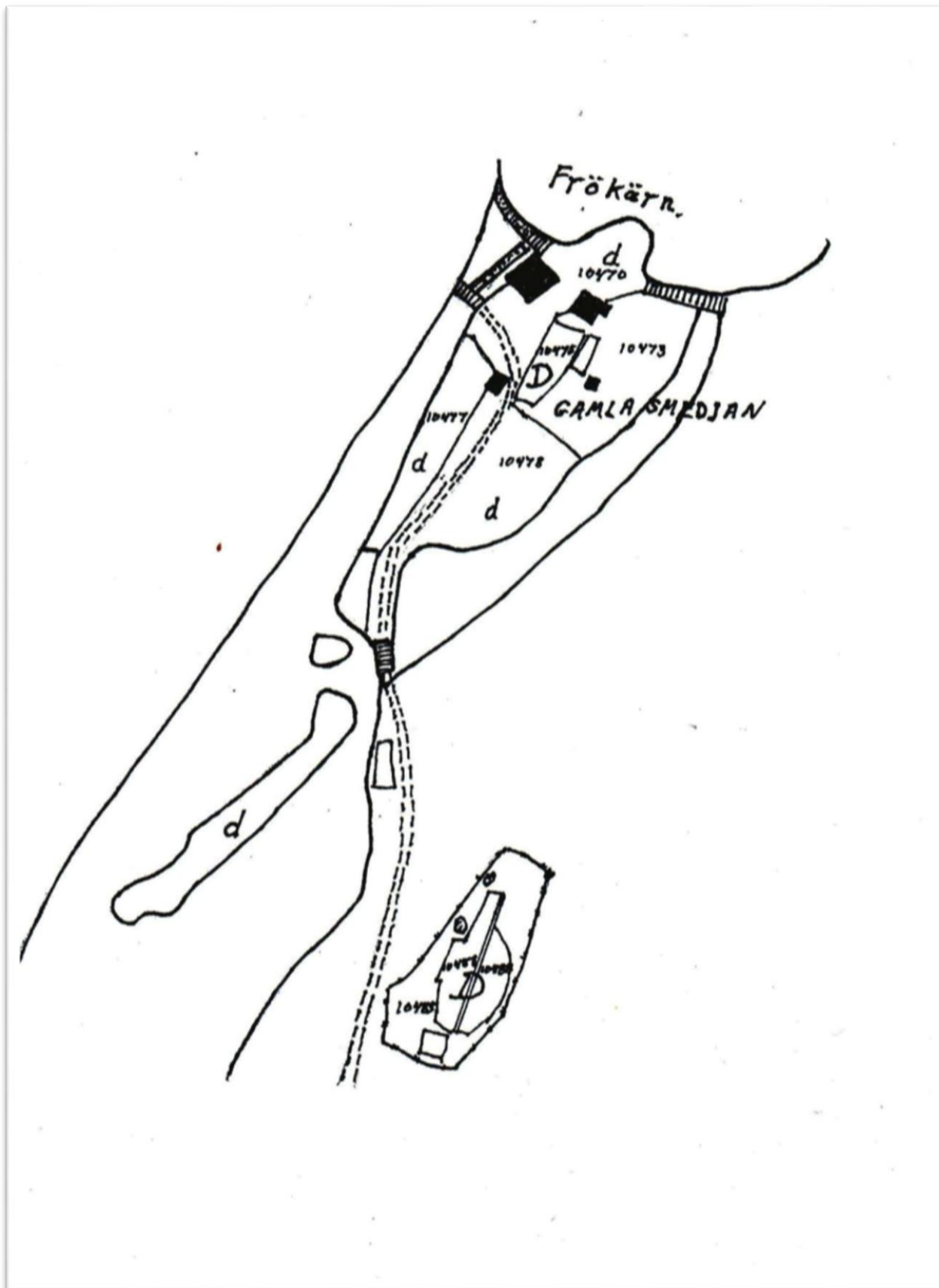
Plan af vattenfallet vid Mångdala. Affattad År 1813 och Afvägd År 1831 af Jakob Jakobsson. Kopierad av Kjell Vadfors 2013.

Karta över Brokvarnen, uppmätt 1854. Kopieras av Kjell Vadfors 2013.

Karta över Brokvarnen och Mångdala. Upprättad i samband med Laga Skiftet 1866 – 1876. Avritad av Kjell Vadfors 2013.

Gamla Smedjan vid Frötjärn. Karta upprättad i samband med Laga Skiftet åren 1866 – 1876. Avritad av Kjell Vadfors 2013.

